

639.

Vesa Holm

**BALTTILAINEN VAI
SKANDINAAVINEN SUUNTAUS?
Baltian asema Suomen ulkopolitiikassa
vuosina 1925—1934**

**Suomen historian liseniaattityö Jyväskylän
yliopiston historian laitoksella syksyllä 1997**

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tehtävä	1
1.2. Tutkimuskirjallisuus	6
1.3. Lähteet	9
2. REUNAVALTIOLIITON JOUTSENLAULU VUONNA 1925	12
2.1. Viron liittopolitiikka	12
2.1.1. Suomen ulkopolitiikan vaihtoehdot	12
2.1.2. Tallinnan vallankaappausyrityksen vaikutukset	15
2.1.3. Suomen kielteinen kanta	17
2.2. Suomen ja Viron vastakkaiset tavoitteet Helsingin reunavaltiokonferenssissa	23
2.3. Viron liittopolitiikan kariutuminen	33
2.3.1. Presidentti Relander vieraillee Virossa	33
2.3.2. Tallinnan ulkoministerikonferenssi peruuntuu	39
2.3.3. Reunavaltioiden neuvottelut Genevessä	43
2.3.4. Konferenssidiplomatian tilinpäätös	47
3. REUNAVALTIOIDEN YHTEISTOIMINTA HYÖKKÄÄMÄTTÖMYYS-SOPIMUSNEUVOTTELUISSA NEUVOSTOLIITON KANSSA VUOSINA 1926–1927	51
3.1. Pohjolan Locarno Itämeren alueen turvallisuusratkaisuksi	51
3.2. Neuvostoliitto tarjoaa hyökkäämättömyyssopimuksia	57
3.2.1. Vastaveto Locarnolle	57
3.2.2. Reunavaltioiden yhteiset intressit	61
3.3. Suomalais-virolainen yhteistyö	68
3.3.1. Laajan sopimusrintaman puolesta	68
3.3.2. Suomi ottaa johtavan roolin	70
3.4. Yksi vai useampia hyökkäämättömyyssopimuksia?	75
3.4.1. Yhteisen linjan hahmottuminen	75
3.4.2. Suomi kaataa Riian ulkoministerikonferenssin	79
3.4.3. Erillisneuvottelut Neuvostoliiton kanssa	86
3.5. Reunavaltioiden kiinteä yhteistyö päättyy	92
3.5.1. Ulkoministerien neuvottelukokous Tallinnassa	92
3.5.2. Latvian omaehtoinen sopimuspolitiikka	97
4. TURVAA HAETAAN KANSAINLIITOSTA JA SKANDINAVIASTA	102
4.1. Suomi ja Baltian maat Kansainliitossa	102
4.1.1. Suomi liiton neuvostoon	102

4.1.2. Aktiivista politiikkaa turvallisuuden puolesta	106
4.2. Sodan kieltäminen sopimusteitse: Pariisin sopimuksesta Litvinovin pöytä- kirjaan	115
4.3. Kiista Suomen ulkopoliittisesta linjasta	121
4.4. Suomi ja Viro hakevat yhteyksiä Ruotsiin ja Skandinaviaan	129
4.4.1. Suomi sillanrakentajana	129
4.4.2. Viron ulkopoliittikan mahdollisuudet	137
4.4.3. Viron skandinavismi Suomen näkö- kulmasta	143
4.4.4. Ruotsi torjuu Viron poliittiset lähentelyt	149
4.4.5. Saksan ja Neuvostoliiton huoli Viron ja Suomen ulkopoliittisesta linjasta	152
4.4.6. Ulkoministeri Procopén ulko- poliittinen linja	158
5. YHTEISTYÖTÄ KIRISTYVÄSSÄ KANSAINVÄLIS- POLIITTISESSA ILMAPIIRISSÄ	162
5.1. Sotilaallisen yhteistoiminnan suunnittelu	162
5.1.1. Suomen ja Viron välillä	162
5.1.2. Suomen ja Ruotsin välillä	167
5.2. Geneven aseidenriisuntakonferenssin valmistelut	172
5.3. Aseidenriisunnan epäonnistuminen	180
5.3.1. Aseidenriisuntakonferenssi kokoontuu	180
5.3.2. Suomi jää kahdeksan valtion ryhmän ulkopuolelle	184
5.3.3. Hyökkääjä-käsitteen määrittely	188
5.4. Vuoden 1932 hyökkäämättömyyssopimus- neuvottelut Neuvostoliiton kanssa	193
5.4.1. Neuvostoliitto tarjoaa jälleen hyökkäämättömyyssopimusta	193
5.4.2. Suomen ripeä menettely ärsyttää virolaisia	198
5.4.3. Suomi viivyttää oman sopimuksensa ratifiointia muiden reunavaltioiden vuoksi	207
6. SUOMI JA BALTIAN MAAT TIENHAARASSA	214
6.1. Suomen ja Viron suhteet suurvaltapoliittikan varjossa	214
6.2. Itämeren alueen merkitys kasvaa Hitlerin valtaannousun jälkeen	219
6.2.1. Baltian maat uhattuina	219
6.2.2. Baltian liitto jälleen päiväjärjestykseen	225
6.2.3. Suurvaltojen intressit	230

6.3.	Takuuhankkeet Itämerenmaiden turvallisuuden varmistamiseksi	235
6.3.1.	Neuvostoliittolais-puolalainen deklaraatiohanke	235
6.3.2.	Puolan riippumaton linja	238
6.3.3.	Ruotsin poliittinen välinpitämättömyys	241
6.3.4.	Saksa torjuu Baltian pöytäkirjan	244
7.	TIET ERKANEVAT	252
7.1.	Itä-Locarno turvallisuusratkaisuksi	252
7.1.1.	Yritys padota Saksan laajeneminen	252
7.1.2.	Baltian maiden myönteinen kanta	256
7.2.	Kohti Baltian ententeä	262
7.2.1.	Toiveet balttilais-skandinaavisesta liitosta haudataan	262
7.2.2.	Liettuan aloite käynnistää keskustelut Baltian liitosta	267
7.2.3.	Liittohanke toteutuu	274
7.2.4.	Suomen pohjoismainen suuntaus	279
8.	YHDESSÄ VAI ERILLÄÄN? BALTIA SUOMEN ULKOPOLITIIKASSA	283
	LÄHTEET	290

1. JOHDANTO

1.1. Tehtävä

Ulkoministeri Rudolf Holsti kiteytti Viron ja muiden reuna-
valtioiden merkityksen Suomen turvallisuudelle vuonna 1919
seuraavasti:¹

"Puhumattakaan siis lainkaan siitä historiallisesta ja moraalista velvollisuudesta, joka Suomella on Viroa kohtaan, on Suomella täysi syy näinä aikoina entistä enemmän lähestyä Viroa ja sen kautta valmistautua tähän tuonnempana mahdollisesti ilmenevään uuteen aseellisen yhteistoiminnan mahdollisuuteen. Varsinkin jos tämän yhteistoiminnan kautta lopullisesti turvattaisiin Viron itsenäisyys, oli tällainen yhteistoiminta mitä tähdellisintä. Jaksavatko Latvia ja Liettua säilyttää elinvoimansa ja samalla itsenäisyytensä toteutumisen mahdollisuudet, on toinen kysymys, mutta vaikkapa ne sortuisivatkin venäläis-saksalaisen taantumuksen jalkoihin, on varmaa, että niiden eteläpuolella tulee yhä Puolassa jatkumaan venäläis-vastainen politiikka, ja siihen kai yhtyy myös Romanian tarve turvata tulevaisuutensa ensi sijassa juuri suurvenäläiseltä vaaralta. Näitten maitten kanssa on Suomella joka tapauksessa yhteisenä tarve säilyttää vapautensa tulevan venäläisen ekspansionipolitiikan uutena nousukautena. Tähtäkään kaukonäköisemmältä kannalta ei siis Viron tulevaisuus saata meille olla yhdentekevä. Sitä paitsi on muistettava, että Skandinavian taholla kiinnitetään meihin todellista huomiota vain siinä tapauksessa, että osoitamme voivamme etsiä orienteeraus-
ta toiseltakin taholta kuin nimenomaan Skandina-
vialaiselta."

1.KA, J. H. Vennolan kokoelma 45. Rudolf Holstin muistio Itämeren neutralisoinnista 28.7.1919. Ks. enemmän Roiko-Jokela, Heikki, Ihan-
teita ja reaalipolitiikkaa. Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden
kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puo-
lesta 1918-1922. Studia Historica Jyväskyläänsia 52. Jyväskylä 1995,
s. 120-123.

Pääministeri T. M. Kivimäki puolestaan hahmotti Suomen pohjoismaisen suuntauksen perusteet joulukuussa 1935 eduskunnalle lukemassaan lausunnossa:¹

"Suomen naapurimaista on suomalaisen käsityksen mukaan Skandinavia, lähinnä Ruotsi, vähimmin vaarassa joutua sodan jalkoihin tai sekaantumaaan sotaan tai muihin vaarallisiin kansainvälisiin selkkauksiin. Sillä siis on parhaimmat edellytykset säilyttää puolueettomuutensa. Koska Suomen edut myös vaativat ennenkaikkea valtakunnan puolueettomuuden säilyttämistä, on luonnollista, että Suomen suuntautuminen tapahtuu Skandinaviaan päin, johon maatumme enemmän kuin muuane sitoo myös maantiede, historia, talouspolitiikka ja kulttuuri ja niistä kasvanut yhdenlaatuinen maailmankatsumus. Suomi katsoo velvollisuudekseen, mitä jo kansainliittosopimuskin edellyttää, ylläpitää taloudellisen kantokykynsä mukaista puolustuslaitosta, voidakseen suojata puolueettomuuttansa, alueellista koskemattomuuttansa ja itsenäisyyttänsä miltä taholta tahansa tulevaa vaaraa vastaan sekä voidakseen täten omalta osaltaan helpottaa kaikille pohjoismaille yhteisen puolueettomuuden säilyttämistä. Samalla kuuluu Suomen ulkopolitiikan olennaisiin tehtäviin edelleen työskentely yhteistoinnin aikaansaamiseksi Suomen ja Skandinavian maiden välillä pohjoismaiden yhteisen puolueettomuuden turvaamista varten."

Yllä olevat näkemykset edustavat vastakkaisia lähestymistapoja Suomen ulkopolitiikan linjakysymyksen ratkaisuun maailmansotien välisellä kaudella ja tarjoavat lähtökohdan tälle tutkimukselle. Suomen ulkopoliittiset vaihtoehdot tiivistyivät balttilaisen ja skandinaavisen suuntauksen väliseksi asetelmaksi.² Tutkimuksessa selvitetään, miten Suomen suhteet Baltian maihin niveltyivät osaksi Suomen ulkopoliittista linjaa. Baltian maista Viro nousee etusi-

---

1. Valtiopäivät (VP) 1935, Pöytäkirjat III, s. 2514. Eduskunnan ptk. 5.12.1935. Kivimäen lausunnosta ks. lisäksi Selén, Kari, Genevestä Tukholmaan. Suomen turvallisuuspolitiikan painopisteen siirtyminen Kansainliitosta pohjoismaiseen yhteistyöhön 1931-1936. Forssa 1974, s. 248-251; Soikkanen, Timo, Kansallinen eheytyminen - myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933-1939. Turun yliopiston julkaisuja C 37. Juva 1984, s. 77-78.

2. Suomen ulkopolitiikan vaihtoehdoista esim. Roiko-Jokela, Heikki, Liittolaista etsimässä. Suomen turvallisuuspoliittiset vaihtoehdot 1918-1939. - Siperiasta siirtoväkeen. Murrosaikoja ja käännekohtia Suomen historiasa. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 1996, s. 175-206.

jalle, koska sillä oli erikoisasema Suomen veljesmaana.¹ Aiheen rajauksessa on päädytty poliittisten suhteiden käsitteeseen, koska sotilaalliset, taloudelliset ja kulttuurielämän suhteet muodostavat selkeästi omat tutkimuskohhteensa. Olemassa olevaan tutkimukseen perustuen on lähinnä sotilaallisista suhteista esitetty ne yksityiskohdat, joilla on ollut merkittävä vaikutuksensa Suomen ja Viron poliittisiin suhteisiin. Tutkimuskirjallisuuden kautta tuodaan myös esille aiheen kannalta olennaiset kansainvälisen politiikan tapahtumat. Täältä pohjalta edeten etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten muutokset kansainvälisessä politiikassa heijastuivat Suomen ja Viron (Baltian maiden) suhteisiin?
2. Millaiseksi Viron asema Suomen diplomaattisessa turvallisuuspolitiikassa muodostui?
3. Oliko Suomella ja Virolla yhteistyötä Kansainliitossa?
4. Kuinka Baltia lähialueena sovitettiin Suomen yleiseen ulkopoliittiseen linjaan?

Tutkimuksen alkamisajankohta on vuosi 1925, jolloin Suomi torjui Viron tavoitteleman reunavaltioyhteistyön syventämisen. Tutkimus päättyy ajallisesti vuoteen 1934, kun Suomi alkoi kallistua yhä enemmän pohjoismaisen suuntauksen kannalle. Näkyvänä osoituksena tästä oli Suomen osallistuminen ensimmäisen kerran pohjoismaiseen ulkoministerikonferenssiin Tukholmassa syyskuussa 1934. Suomi tunnusti uuden ulkopoliittisen linjansa virallisesti vasta joulukuussa 1935, jolloin pääministeri T. M. Kivimäki luki niin sanotun pohjoismaisen julistuksen eduskunnassa. Viro, Latvia ja Liettua olivat puolestaan solmineet keskenään liiton syksyllä 1934.

Tutkimuksessa on syytä kiinnittää erityistä huomiota käsitteiden "balttilainen suuntaus" ja "skandinaavinen

---

1. Suomen ja Viron poliittisista suhteista maailmansotien välisellä kaudella tiiviisti mm. Roiko-Jokela, Heikki, "Reaalipoliittiset edut vaativat rannikkomme eteläpuolelle ystävällisen maan". Baltia Suomen lähialuepolitiikassa 1918–1996. – Virallista politiikkaa – epävirallista kanssakäymistä: Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860–1991. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 1997, s. 67–81; Zetterberg, Seppo, Soome ja Eesti poliitilised suhted 1918–1940. Mõningaid hajakäsitlusi. – Looming 2/1991, s. 245–250.

suuntaus" sisältöön.¹ Balttilaisella suuntauksella viitataan yleensä Viroon ja Latviaan Suomen ulkopoliittisen kiinnostuksen kohteena. Sen sijaan Liettua ei ollut arkaluontoisen asemansa vuoksi Suomelle niin tärkeässä asemassa. Balttilainen suuntaus on käsitteellisesti helppo yhdistää (ja sotkea) reunavaltiosuuntaukseen, jossa Puola oli lisäksi mukana. Korostamalla enemmän balttilaista suuntausta Suomi halusi välttää liian kiinteätä sitoutumista Puolan kunnianhimoisiksi koettuihin ulkopoliittisiin päämääriin, jotka näyttivät johtavan Puolan ennen pitkää konflikteihin Saksan ja Neuvostoliiton kanssa. Skandinaavinen suuntaus on vastaavasti ongelmallinen termi sen vuoksi, että Norja ja Tanska suhtautuivat Suomen ajamaan skandinaaviseen yhteistyöhön poliittisella tasolla passiivisesti. Näin skandinaavisesta suuntauksista tuli käytännössä usein peitenimi Suomen ja Ruotsin yhteistoiminnalle.

Ulkopolitiikan tutkimukseen on vaikuttanut voimakkaasti Richard C. Snyderin johdolla 1950-luvun alussa kehitetty niin sanottu ulkopoliitiikan päätöksentekomalli. Mallissa keskeisessä asemassa ovat viralliset päätöksentekijät, joiden toimintaympäristö jakaantuu kahteen, toisiinsa yhteydessä olevaan osaan: ulkoiseen ja sisäiseen ympäristöön. Ulkoiseen ympäristöön kuuluvat muut kulttuurit, yhteiskunnat ja valtiokoneistot sekä kansainvälinen ympäristö fyysisessä ilmiössä. Sisäinen ympäristö koostuu puolestaan valtion omasta yhteiskunnallisesta organisaatiosta ja sen toiminnasta sekä valtion sisäisistä fyysisistä tekijöistä. Päätöksentekijät sekä sisäinen ja ulkoinen ympäristö ovat mallin mukaan tiiviissä vuorovaikutussuhteessa keskenään. Mallia voitiin edelleen soveltaa valtioiden välisen ulkopoliittisen vuorovaikutuksen perusasetelmaan, jossa kaksi valtiota oli päätöksentekojärjestelmiensä kautta vuorovaikutussuhteessa toisiinsa sekä kumpikin edelleen vastaavassa suhteessa oman ulkoisen ja sisäisen ympäristönsä kanssa.²

---

1. Kalela, Jorma, Näkökohtia pohjoismaisesta yhteistyöstä Suomen ulkopoliitikassa maailmansotien välisenä aikana. - Historiallinen Aikakauskirja 1971a, s. 231.

2. Hakovirta, Harto, Johdatus kansainväliseen politiikkaan. Jyväskylä 1981, s. 45-47. Ks. tarkemmin Snyder, Richard C. - Bruck, H. W. - Sapin, Burton, Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics. - Foreign Policy Decision-Making. An Approach to the Study of International Politics. Edited by Richard C. Snyder, H. W. Bruck and Burton Sapin. New York 1962, s. 60-73.

Pahimpana puutteena ulkopoliittisessa päätöksentekomallissa voi pitää sitä, että se erottaa liiaksi valtion kansainvälisestä ympäristöstään, mikä saattaa vääristää tutkimuksen kautta muodostuvan käsityksen. Ulkopoliitiikka nähdään lisäksi korostetun tilannesidonnaisena ilmiönä. Päätöksentekijät hankkivat tietoa sisäisestä ja ulkoisesta toimintaympäristöstään, sulattavat keräämänsä informaation tilanteenmäärittelyksi ja tekevät tähän määrittelyyn perustuen päätöksensä. Näin malli yksinkertaistaa ulkopoliitiikan selittämisen päätöksenteon, tilanteenmäärittelyn ja yksittäisten tilanteiden ympärille. Tilannekohtainen ulkopoliitiikantutkimus jätti vaille huomiota sen, että ulkopoliitiikka on jatkuva kokonaisvaltainen prosessi, johon kuuluu yleislinjan muotoilua, yksittäisiä ratkaisuja, toimintaympäristön seuraamista ja rutiinitoimintaa.¹

Neuvostoliitto ja sen kuviteltu tai todellinen uhka olivat tekijöitä, jotka näkyivät voimakkaasti sekä Suomen että Viron ulkopoliitikassa ja turvallisuuspoliittisissa ratkaisumalleissa. Suomen ulkopoliitikassa oli maailmansotien välisellä kaudella nimenomaan kyse maan itsenäisyyden turvaamisesta suurvaltanaapuri Neuvostoliittoa vastaan. Ruotsalaisen tutkijan Nils Andrénin mukaan turvallisuuspolitiikka voidaan ymmärtää kahdella tavalla: suora turvallisuuspolitiikka on pelkästään valtion viranomaisten turvallisuuteen tähtäävää toimintaa, jolloin kyseessä on lähinnä virallinen ulko- ja puolustuspolitiikka. Totaalinen turvallisuuspolitiikka käsittää kaiken yhteiskunnallisen toiminnan, jolla on myönteistä tai kielteistä vaikutusta valtion turvallisuuteen. Totaalinen turvallisuuspolitiikka voidaan edelleen jakaa sisäisiin ja ulkoisiin turvallisuustekijöihin, joista edellisiin kuuluvat puolustus- ja sisäpolitiikan alueet sekä jälkimmäisiin maan ulkosuhteet

---

1. Hakovirta 1981, s. 47.

ja asema kansainvälisessä järjestelmässä.¹ Suomessa ei vielä 1920- ja 1930-luvuilla tunnettu turvallisuuspolitiikka käsitteen nykyisessä mielessä, mutta käytännössä ulko- ja puolustuspolitiikka ainakin virallisella tasolla kytkeytyivät sillä tavoin kiinteästi yhteen, että jo tuon ajan osalta voidaan puhua suorasta turvallisuuspolitiikasta. Sen sijaan turvallisuuspolitiikan käsitteen laajempi tulkinta on ongelmallisempaa lähteiden asettamien rajoitusten vuoksi.

1.2. Tutkimuskirjallisuus

Suomen ulkopolitiikkaa käsittelevistä yleisesityksistä tärkeimmät ovat Jorma Kallenaution *Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopolitiikka 1917–1955* (1985) ja Juhani Paasivirran *Suomi ja Eurooppa 1914–1939* (1984) sekä vanhemmista yleisteoksista *Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival* (1962), joka sisältää useamman kirjoittajan seikka-peräiset artikkelit Suomen ulkopolitiikasta 1920- ja 1930-luvuilla. Suomen ja Neuvostoliiton suhteista on kirjoitettu runsaasti tutkimuksia, joista valaisevimpiin suomalais-balttilaisten suhteiden kannalta kuuluu Keijo Korhosen kaksiosainen teos *Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan* (1966, 1971). Korhonen tarkastelee tutkimuksessaan Neuvostoliiton suhtautumista Suomeen ja tuo samalla esiin Suomen ulkopolitiikan yleislinjan vaikutukset suomalais-neuvostoliittolaisiin suhteisiin.

Neuvostoliiton ohella Ruotsi on merkittävästi vaikuttanut Suomen ulkopolitiikan ratkaisuihin. Kari Selénin tutkimus *Genevestä Tukholmaan. Suomen turvallisuuspolitiikan painopisteen siirtyminen Kansainliitosta pohjoismaiseen yhteistyöhön 1931–1936* (1974) liittyy kysymyksenasettelutaan olennaisesti pohjoismaisen suuntauksen läpimurtoon. Selén on ohittanut Suomen suhteet Baltian maihin muutamilla

---

1. Soikkanen, Timo, Suomen turvallisuuspoliittiset asenteet 1930-luvulla. – Suomen sisä- ja ulkopoliittisia ongelmia itsenäisyyden alun ja toisen maailmansodan aikana. Jyväskylän yliopiston historian laitoksen Suomen historian julkaisuja 8. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä 1981, s. 98–99. Hyvä analyysi turvallisuuspolitiikan käsitteellisestä soveltamisesta myös Mylly, Juhani, Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka. Suomen ulkopolitiikka ja turvallisuusky-symykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan I. Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918–1933. Turun yliopiston julkaisuja C 21. Turku 1978, s. 15–21. Totaalisen turvallisuuspolitiikan käsitteestä tarkemmin Andrén, Nils, Den totala säkerhetspolitiken. Ystad 1971.

maininnoilla, joten tässä suhteessa hänen tutkimustuloksensa kaipaa tarkennusta. Timo Soikkasen väitöskirja *Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus. Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933–1939* (1983) kytkeytyy alkuosaltaan Selénin käsittelemään Suomen ulkopolitiikan murroskauteen. Soikkanen on kiinnittänyt ansiokkaalla tavalla huomiota ulko- ja sisäpolitiikan väliseen vuorovaikutukseen ja tämän vuorovaikutuksen heijastumiseen ulkopoliittiseen päätöksentekoon. Martti Turtolan *Tornionjoelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923–1940. Puolustuspoliittinen vaihtoehto* (1984) kuvaa Suomen ja Ruotsin puolustusyhteistyötä, joka oli keskeisesti esillä maiden suhteiden kehityksessä. Turtolan väitöskirja tarjoaa hyvän taustan Suomen ja Baltian maiden suhteiden hahmottamiseen. Pahimpana aukkona Suomen ulkopolitiikan tutkimuksessa on pidettävä kattavan ja perusteellisen Suomen Kansainliitto-politiikkaa kuvaavan teoksen puuttumista.

Neuvostovallan aikana uransa luoneista virolaisista tutkijoista Heino Arumäe on syvämminkin perehtynyt Viron ulkopolitiikkaan. Hänen töistään merkittävimpiä ovat *Kahe ilma piiril* (1979) ja *Võitlus Balti liidu loomise ümber 1919–1925* (1983). Viimeksi mainittu teos käsittelee virolaisesta näkökulmasta reunavaltiolitiikkaa ja siinä ohessa Viron suhteita Suomeen. *Kahe ilma piiril* esittää Viron ulkopolitiikan vaiheet Hitlerin valtaannoususta Saksassa aina toisen maailmansodan kynnykselle saakka. Arumäe on käyttänyt teoksissaan Viron ulkoministeriön arkistoa, joten hän on onnistunut muodostamaan perustellun tulkinnan Viron ulkopolitiikasta.¹ Uutta näkemystä tarjoaa Eero Medijainen tutkimuksessaan *Eesti Välispoliitika Balti suund 1926–1934*

---

1. Viron ulkopolitiikkaa käsitellään yhdessä muiden Baltian maiden kanssa englantilaisen John Hidenin tutkimuksessa *The Baltic States and Weimar Ostpolitik* (1987) ja Hidenin yhdessä Patrick Salmonin kanssa kirjoittamassa yleisesityksessä *The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century* (1991). Vastaava näkökulma on niin ikään Albert N. Tarulisin jo hieman vanhentuneessa esityksessä *Soviet Policy toward the Baltic States 1918–1940* (1959). Bronis J. Kaslasin teos *The Baltic Nations: The Quest for Regional Integration and Political Liberty. Estonia, Latvia, Lithuania, Finland, Poland* (1976) on kysymyksenasettelultaan yksipuolinen ja lähteistöltään pintapuolinen esitys reunavaltioiden poliittisesta yhteistyöstä. Sen sijaan artikkelikokoelma *The Baltic in International Relations between the Two World Wars* (1988) on sisällöltään monipuolinen kokoomateos, joka auttaa hahmottamaan Baltian valtioiden asemaa maailmansotien välisen ajan kansainvälisessä järjestelmässä.

(1991). Medijainen on selvittänyt Viron ulkopolitiikkaa suhteessa balttilaiseen liittopolitiikkaan, joka huipentui Baltian ententen solmimiseen vuonna 1934. Hän on myös ottanut esityksessään huomioon balttilaisten valtioiden kaupalliset ja kulttuuriset suhteet.

Viron ulkopolitiikkaa on luonnollisesti sivuttu suomalaisessakin tutkimuksessa. Tuoretta näkökulmaa reunavaltioyhteistyöhön ja suomalais-balttilaisten suhteiden alkuvaiheisiin edustaa Heikki Roiko-Jokelan väitöskirja *Ihanteita ja reaali-politiikkaa: Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918–1922* (1995). Kalervo Hovi on sivunnut useissa tutkimuksissaan ja artikkeleissaan Baltian maiden poliittista asemaa ensimmäisen maailmansodan jälkeisinä vuosina.¹ Osmo Hyytiän *Viron kohtalontie 1933... 1939 ... 1940* (1992) kuvaa Viron politiikkaa 1930-luvun kiristyvässä kansainvälisessä ilmapiirissä ja maan joutumista Neuvostoliiton valtapiiriin.

Jari Leskisen väitöskirja *Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930–1939* (1997) täydentää kuvaa Suomen sotilaallisesta yhteistyöstä lähinaapuriensa kanssa. Muusta aihepiiristä kirjallisuudesta Hugh I. Rodgersin *Search for Security. A Study in Baltic Diplomacy, 1920–1934* (1975) valottaa parhaiten Latvian ulkopolitiikkaa. Rodgers ei ole päässyt käyttämään Latvian ulkoministeriön arkistoa, mikä asettaa tietyt rajat hänen tutkimukselleen. Rodgersin teoksesta käy kuitenkin hyvin ilmi ne Latvian ulkopolitiikan ominaispiirteet, jotka olivat yhteydessä Suomen ja Viron ulkopoliittisiin ratkaisuihin.

---

1. Hovin tutkimuksista *Cordon Sanitaire or Barrière de l'est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917–1919* (1975) ja *Alliance de Revers. Stabilization of France's Alliance Policies in East Central Europe 1919–1921* (1984) tarkastelevat Ranskan Itä-Euroopan liittopolitiikan näkökulmaa reunavaltioyhteistyöhön, kun taas *Interessensphären im Baltikum. Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919–1922* (1984) valaisee Puolan ja Suomen välisiä etupiirijako-kaavailuja Baltian maissa. Taloushistoriallinen näkemys tulee esiin Merja-Liisa Hinkkanen-Lievosen väitöskirjassa *British Trade and Enterprise in the Baltic States 1919–1925* (1984). Ison-Britannian suhtautumista Baltian maihin käsittelee lisäksi Olavi Hovi tutkimuksessaan *The Baltic Area in British Policy, 1918–1921. Vol. I: From the Compiègne Armistice to the Implementation of the Versailles Treaty, 11.11.1918–20.1.1920* (1980).

1.3. Lähteet

Päälähteistön tutkimuksessa muodostavat Suomen ulkoasiainministeriön kokoelmat, Kansallisarkiston yksityisarkistot ja sanomalehdet. Lisäksi on käytetty virolaisia arkistolähteitä, jotka sijaitsevat Eesti Riigiarhiivissa Tallinnassa. Suomen lähetystöjen poliittiset raportit ja ulkoasiainministeriön yleiset tiedotukset tarjoavat hyvän yleiskuvan ulkopolitiikan keskeisistä kysymyksistä. Suomen Kansainliitto-politiikkaa voi parhaiten tarkastella ulkoasiainministeriön Kansainliitto-jaoston kokoelman avulla. Kokoelmasta löytyvät myös maan virallista aseidenriisuntapolitiikkaa hahmotelleen Erichin komitean asiakirjat. Ministeriön arkistossa ovat lisäksi ulkopolitiikan hallinnonalan merkittävimmät päätökset sisältävät valtioneuvoston salaiset pöytäkirjat.

Suomen lähetystöjen raportit tarjosivat perusteita ja informaatiota varsinaiselle ulkopoliittiselle päätöksenteolle.¹ Tallinnan-lähetystön raporteista löytyy monipuolista tietoa Virosta ja suomalais-virolaisten suhteiden eri puolista. Tallinnan-lähetystön lisäksi Riian- ja Varsovan-lähetystöt ovat keskeisessä asemassa tutkittaessa suomalaisten diplomaattien näkemyksiä Baltian maista ja Puolasta. Riiaassa seurattiin tarkoin Viron ja Latvian keskinäisten suhteiden kehitystä, ja Varsova keskittyi Puolan ulkopolitiikan yleiseen havainnointiin ja puolalaisten balttilaiseen politiikkaan. Skandinavian maiden edustustoista Tukholma on ehdottomasti etusijalla selvitettäessä Suomen Baltian-politiikan suhdetta skandinaaviseen suuntaukseen. Oslon- ja Kööpenhaminan-lähetystöt jäävätkin selvästi Tukholman varjoon olennaisen ulkopoliittisen tiedon välittäjinä.

Moskovan-lähetystö kuului jatkuvasti Suomen tärkeimpiin lähetystöihin riippumatta siitä, missä kunnossa Suomen ja Neuvostoliiton välit kulloinkin olivat. Suomen itänaapurilla oli huomattava vaikutuksensa Suomen ulkopoliittisiin ratkaisuihin, joten Moskovan-lähetystön raportit olivat varteen otettava tietolähde ulkopolitiikan päättäjille.

---

1. Suomen lähetystöistä ja ulkomaisesta edustuksesta yleensä yksityiskohdaisemmin Nevakivi, Jukka, Ulkoasiainhallinnon historia 1, 1918–1956. Helsinki 1988, s. 134–139; Paasivirta, Juhani, Suomen diplomaattiedustus ja ulkopolitiikan hoito itsenäistymisestä talvisotaan. Porvoo 1968, s. 158–195.

Lähetystöt Berliinissä, Lontoossa ja Pariisissa valottivat osaltaan kansainvälistä politiikkaa. Erityisesti Berliini nousee aiheen kannalta keskeiseksi, koska Saksa pyrki vaikuttamaan Suomen ja Baltian maiden suhteiden kehittymiseen itselleen edulliseen suuntaan. Sen sijaan Lontoo ja Pariisi jäivät tässä suhteessa 1920-luvun puolivälistä alkaen enemmän sivuun. Bernin-lähetystö kuului Suomen keskeisiin edustustoihin, koska sieltä käsin huolehdittiin maan edustuksesta Kansainliitossa vuodesta 1926 alkaen.

Ulkoministereistä Hjalmar J. Procopé ja Antti Hackzell ovat pitkien virkakautiensa ansiosta tavallista merkittävämmässä asemassa, joten heidän arkistoistaan on löydettävissä Viroa ja Baltiaa sivuavaa aineistoa. Presidentti Relanderin käsityksiä voi parhaiten seurata hänen julkaistujen päiväkirjojensa avulla.¹ Relanderin merkitys ulkopolitiittisessa päätöksenteossa korostui varsinkin hänen presidenttikautensa alkuvuosina, jolloin ulkoministerien virkakaudet jäivät lyhyiksi hallitusten vaihtuessa nopeassa tahdissa. Procopén tulo ulkoministeriksi merkitsi ulkoministerin roolin korostumista ulkopolitiikan hoidossa. P. E. Svinhufvud puolestaan luovutti omalla presidenttikaudellaan ulkoasioiden yleisjohdon ulkoministereilleen A. S. Yrjö-Koskiselle ja Hackzellille, josta tuli presidentin luottamusmies ulkopolitiikan hoidossa.² Parhaiten ulkopolitiikan kysymyksistä olivat perillä presidentti sekä pää- ja ulkoministerit. Heidän lisäksi valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunta muodosti hallituksessa sisäpiirin, joka sai tarkempaa informaatiota ulkopolitiikan hoidosta.³

Puolueiden näkemykset Suomen ulkopolitiikasta löytyvät valtiopäiväasiakirjoista ja eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pöytäkirjoista. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta oli virkansa puolesta keskustelufoorumi, jolla ei kuitenkaan ollut tärkeää roolia päätöksenteossa. Puolueiden eduskuntaryhmät eivät käsitelleet varsinaisen eduskuntatyön ulkopuolella ulkopoliittisia kysymyksiä kovinkaan perusteellises-

---

1. Presidentin päiväkirja I. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1925–1927. Julkaissut Eino Jutikkala. Helsinki 1967; Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1928–1931. Julkaissut Eino Jutikkala. Helsinki 1968.

2. Vrt. Nousiainen, Jaakko, Suomen presidentit valtiollisina johtajina. K. J. Ståhlbergistä Mauno Koivistoon. Juva 1985, s. 106–107, 117–119; Paasivirta 1968, s. 113–116; Nevakivi 1988, s. 82–84.

3. Paasivirta 1968, s. 118. Vrt. Nevakivi 1988, s. 78–79.

ti, eikä puoluearkistoissa olevista eduskuntaryhmien pöytäkirjoista löytynyt tutkimusteemaa valaisevia näkemyksiä. Samaan ongelmaan on törmännyt Timo Soikkanen valmistellessaan väitöskirjaansa ulko- ja sisäpolitiikan yhteyksistä Suomessa 1930-luvulla. Soikkasen mielestä poliittinen lehdistö muodostaa paremman lähderyhmän selvitetessä puolueiden tai paremminkin ulkopoliittikkaa seuraavien puolueaktiivien mielipiteitä ulkopoliittisista kysymyksistä.¹

Sanomalehdet ilmentävätkin osaltaan paremmin puolueiden ulkopoliittisia käsityksiä. Sanomalehdistä tutkimuksessa ovat edustettuina Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet, Ilkka, Suomen Sosialidemokraatti, Uusi Suomi, Työväenjärjestöjen Tiedonantaja ja Ajan Sana (myöhemmin Ajan Suunta), joista löytyy runsaasti teeman kannalta tärkeitä pääkirjoituksia. Lehdistö otti innokkaasti kantaa suomalais-balttilaisiin suhteisiin aina valtiovierailujen ja tärkeiden ulkopoliittisten tapahtumien yhteydessä. Sanomalehdistä Helsingin Sanomat, Ilkka ja Ajan Sana suhtautuivat positiivisimmin Viroon ja Baltiaan, kun taas Hufvudstadsbladet ja Suomen Sosialidemokraatti olivat hyvien Ruotsin-suhteiden vaalijoina kriittisempiä näkemyksissään. Uusi Suomi ja lakkautetun Ajan Sanan seuraaja Ajan Suunta olivat aluksi kiinnostuneita Suomen ja Viron heimokansojen yhteiselosta, mutta Pätsin maaliskuussa 1934 tekemän vallankaappauksen jälkeen molemmat lehdet alkoivat ankarasti arvostella Viroa.²

Virolaisesta arkistoaineistosta etusijalle nousevat Viron ulkoministeriön, Välistministeriumin, asiakirjat. Niiden joukossa tärkeimpiä ovat Viron Helsingin-lähettiläiden Aleksander Hellatin (1923–1931) ja Hans Rebanen (1931–1937) raportit sekä Suomen ja Viron ulkoministeritapaamisista laaditut muistiot ja yhteenvedot. Yleensä Välistministeriumin paperit on jaoteltu kansioihin asiakokonaisuuden mukaan. Sen sijaan Viron Helsingin-lähetystön arkisto ei sisältänyt merkityksellistä aineistoa tutkimusaiheen kannalta. Viron ulkopoliittikkaa on käsitelty myös maan hallituksen salaisissa päätöspöytäkirjoissa, jotka

---

1. Soikkanen 1984, s. 5. Eduskunnan ja sen ulkoasiainvaliokunnan suhtautumisesta ulkopoliittikkaan Paasivirta 1968, s. 121–126.

2. Ks. myös Seppinen, Ilkka, Lehdistö ja ulkopoliittikka 1928–1932. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja 1/1972. Helsinki 1972, s. 44–45, 50–51, 60–61; Teikari, Erkki, Puolueiden päälehtien ulkopoliittinen suunta vuosina 1933–1944. Tampere 1973, s. 201–202, 204.

löytyvät Riigikantselein (valtioneuvoston kanslian) arkistosta.

2. REUNAVALTIOLIITON JOUTSENLAULU VUONNA 1925

2.1. Viron liittopolitiikka

2.1.1. Suomen ulkopolitiikan vaihtoehdot

Suomen reunavaltiosuuntaus koki pahan takaiskun, kun eduskunta kieltäytyi ratifioimasta maaliskuussa 1922 Varsovassa Suomen, Viron, Latvian ja Puolan kesken tehtyä sopimusta.¹ Reunavaltioiden poliittinen yhteistyö pääsi 1920-luvun alkupuolella parhaimpiin tuloksiinsa Viron ja Latvian välisissä suhteissa. Maat olivat valmistelleet jo vuonna 1921 liittosopimuksen, joka ei kuitenkaan koskaan astunut voimaan. Uudelleen ajatus näiden kahden maan liittoutumisesta sai tuulta siipiensä alle seuraavana vuonna, kun laajempi reunavaltiolitto kuivui kokoon. Neuvostoliiton tarjottua takuuta Viron ja Latvian itsenäisyydelle molemmat maat päätyivät marraskuussa 1923 keskinäiseen sopimusjärjestelyyn, jossa ne solmivat sopimuksen talous- ja tulliuunionista ja sotilasliiton sekä sopivat kiistanalaisena olleen Valgan rajakaupungin jakamisesta.²

Reunavaltioyhteistyön ohella Suomella oli mahdollisuus hakeutua yhteistoimintaan Ruotsin kanssa, mitä ilmensi parhaiten Ruotsin ulkoministerin kreivi Carl Hederstiernan lokakuussa 1923 Sveriges Tidningsutgivareförbundin päivällisillä pitämä puhe. Hederstierna ehdotti tällöin puolustusliiton solmimista Ruotsin ja Suomen välille. Suomen joutuessa ilman omaa syytään Neuvostoliiton hyökkäyksen kohteeksi Ruotsi voisi auttaa sotilaallisesti itäistä naapuriaan. Puolustusyhteistyö Suomen kanssa olisi paras keino

---

1. Reunavaltiopoliitiikasta lyhyesti Schauman, Henrik, Reunavaltiopoliitiikka. – Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival. Historian Aitta XV. Porvoo 1962, s. 121–144; Hovi, Kalervo, Die Randstaatenkonferenzen 1919 bis 1927. – Reval und die baltischen Länder. Festschrift für Hellmuth Weiss zum 80. Geburtstag. Herausgegeben von Jürgen von Hehn und Csaba János Kenés. Marburg/Lahn 1980, s. 91–103; Lehti, Marko, Realized forms of border-state co-operation. – Tundmatu Eesti Vabariik. Tallinn 1993. Sivut 142–157.

2. Rodgers, Hugh I., Search for Security. A Study in Baltic Diplomacy, 1920–1934. Hamden, Connecticut 1975, s. 20–21, 29–30; Arumäe, Heino, Võitlus Balti liidu loomise ümber 1919–1925. Tallinn 1983, s. 78–83, 128–133.

turvata myös Ruotsin itsenäisyys ja riippumattomuus samalla kun Ruotsi voisi Suomea auttaessaan täyttää moraalisen velvoituksensa Kansainliiton jäsenenä. Ulkoministerin puhe herätti laajan julkisen keskustelun ja johti lopulta siihen, että Hederstierna joutui luopumaan ministerinsalkutaan marraskuussa. Ruotsalaisten kielteinen asennoituminen puolustuliittoajatukseen sai suomalaisetkin ymmärtämään hankkeen epärealistisuuden, joten puheet maiden välisestä liitosta haudattiin.¹

Helsingissä oli suunniteltu pidettäväksi reunavaltioiden ulkoministerikonferenssi elokuussa 1924. Puolassa, Virossa ja Latviassa tapahtuneet hallituskriisit pakottivat kuitenkin lykkäämään konferenssin järjestämistä. Suomi, Viro ja Puola olivat myös siirtyneet vuoden 1924 alkupuolella passiivisemmalle kannalle suhtautumisessaan reunavaltioyhteistyöhön. Latvia oli puolestaan lähentynyt veljeksiansa Liettuaa, vaikka se ei halunnut sitoutua pitkälle menevään poliittiseen yhteistyöhön pelätessään muuten yhteistyön Puolan kanssa päättyvän. Suomi oli samoihin aikoihin ottamassa etäisyyttä muihin reunavaltioihin ja pyrkimässä läheisimpiin väleihin Pohjoismaiden kanssa. Suomen uutta linjaa ilmensi toukokuussa 1924 Lauri Ingmanin porvarilliseen kokoomushallitukseen ulkoministeriksi tullut Hjalmar J. Procopé, joka edusti ruotsalaista kansanpuoluetta. Procopén mielestä Suomen tuli pyrkiä yhteistyöhön sekä Skandinavian maiden että reunavaltioiden kanssa.²

Puoluekannastaan huolimatta Procopéa pidettiin reunavaltio politiikan kannattajana, ja Ruotsin ulkopoliittinen johto epäili häntä pitkään liiallisesta sympatiasta reuna-

---

1. Kalela, Jorma, Grannar på skilda vägar. Det finländsk-svenska samarbetet i den finländska och svenska utrikespolitiken 1921–1923. Historiallisia tutkimuksia 84. Borgå 1971b, s. 204–214; Tingsten, Herbert, Svensk utrikesdebatt mellan världskrigen. Skrifter utgivna av Utrikespolitiska Institutet 4. Stockholm 1944, s. 196–203; Turtoola, Martti, Tornionjoelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923–1940. Puolustuspoliittinen vaihtoehto. Juva ja Porvoo 1984, s. 45–47.

2. Lehti, Marko, Reunavaltioyhteistyön mahdollisuus ja mahdottomuus. Pyrkimys alueelliseen integraatioon 1918–1926. Turun yliopiston yleisen historian lisensiaattityö 1994, s. 209–212. Ingmanin hallituksesta enemmän Jääskeläinen, Mauno, Porvarilliset kokoomushallitukset. – Valtioneuvoston historia 1917–1966 I. Ministeristöjen historia 1917–1939. Helsinki 1977a, s. 379–385.

valtioita kohtaan.¹ Procopé suhtautui ensimmäisellä ulkoministerikaudellaan vuosina 1924–1925 sinänsä myötämielisesti reunavaltioihin, mutta hän ei ollut missään tapauksessa valmis suostumaan pitkälle meneviin sotilaallisiin ja poliittisiin sitoumuksiin. Sen sijaan Suomen Tallinnan-lähettiläs Rudolf Holsti esiintyi edelleen aktiivisena Suomen ja reunavaltioiden välisen yhteistyön kannattajana.² Holsti oli jo ulkoministerinä ollessaan (vuosina 1919–1922) ajanut tarmokkaasti reunavaltioiden yhteistointa. Laajimmillaan hän oli tavoitellut Skandinavian, Baltian ja Itä-Euroopan maiden välistä liittoa, joka olisi ulottunut Jäämereltä Mustallemerelle sekä muodostanut puskurin Neuvosto-Venäjän ja Saksan välille.³

Procopé ryhtyi käytännössä toteuttamaan ajatuksiaan yhteistyöstä Ruotsin kanssa elokuussa 1924, jolloin hän matkusti epäviralliselle vierailulle Tukholmaan. Matkansa aikana Procopé neuvotteli Ruotsin ulkoministerin vapaaherra Marks von Württembergin kanssa.⁴ Ensimmäisessä tapaamisessa 11. elokuuta Procopélle jäi sellainen vaikutelma, että Württemberg ei pitänyt täysin poissuljettuna vaihtoehtona Suomen ja Ruotsin poliittista liittoa. Ruotsin ulkoministerin mielestä yleinen lähentyminen Suomen ja Ruotsin välillä olisi kuitenkin tärkeämpää ensi vaiheessa. Procopé itse korosti olevan olemassa sellaisia käytännön poliittisia kysymyksiä, joissa yhteisymmärrykseen ja edelleen yhteistoimintaan pääsy oli mahdollista yhteisten intressien pohjalta.⁵

Laajemmassa keskustelussa 14. elokuuta Ruotsin ulkoministeri huomautti Procopélle, että Ruotsilla oli "määrätyissä olosuhteissa" intressejä tukea uhattuun asemaan

---

1. Turtola 1984, s. 63. Ks. Bonsdorff, Göran von – Jernström, Frank, *Från självständighet till Lappo. Svenska folkpartiet II, 1917–1929*. Ekenäs 1984, s. 128–131. Vuonna 1922 Procopé oli puolustanut RKP:n eduskuntaryhmässä Suomen liittoutumista reunavaltioiden kanssa.

2. Lemberg, Magnus, Hjalmar J. Procopé – en politisk biografi. Hangö 1989, s. 94–97.

3. Roiko-Jokela 1996, s. 184–189.

4. Lemberg 1989, s. 87–89.

5. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 23. Procopén päiväkirja 11.8.1924; KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 25. Procopén muistiinpanot keskusteluistaan Ruotsin ulkoministerin Marks von Württembergin kanssa elokuussa 1924; Lemberg 1989, s. 87–88.

joutuvan Suomen itsenäisyyttä. Sen sijaan reunavaltioihin Ruotsilla ei olisi vastaavaa kiinnostusta, vaikka "Ruotsinkin edun mukaista oli, että ne pysyisivät itsenäisinä". Procopé korosti, että Suomella oli yhteisiä etuja valvottavanaan Puolan ja Baltian maiden kanssa, vaikka mitään liittoa ei ollut solmittukaan. Procopén mielestä Suomen politiikkana "Baltian maihin ja Puolaan nähden oli aktiivinen observationipolitiikka ja mahdollisuuksien avoimna pitäminen". Suomelle balttilainen politiikka oli näin yhtä luonnollista kuin läheisten suhteiden vaaliminen Ruotsiin ja Skandinavian maihin. Suomen Baltian-politiikka ei siis sulkenut pois lähenemistä Skandinaviaan. Procopé huomautti Württembergille Ruotsissa esiintyvän usein väärän käsityksen, jonka mukaan Suomen olisi valittava ulkopoliittinen linjansa Ruotsin ja reunavaltioiden välillä. Tämä näkemys oli vain omiaan haittaamaan Suomen ja Ruotsin suhteiden kehittämistä.¹

2.1.2. Tallinnan vallankaappausyrityksen vaikutukset

Neuvostoliiton uhka reunavaltioita kohtaan sai konkreettisen ilmenemismuotonsa kommunistien epäonnistuneessa vallankaappausyrityksessä Tallinnassa 1. joulukuuta 1924. Neuvostohallituksen uskottiin olleen tämän virolaisten kommunistien coup d'étatin takana.² Kaappausyritys muodosti välittömän taustan Helsingissä 16.–17. tammikuuta 1925 pidetylle reunavaltiokonferenssille. Tapahtuneen pelästytinä Viro ja Latvia yrittivät lähentyä Puolaa. Viron ulkoministeri Kaarel Pusta pyrki puhaltamaan uutta eloa reunavaltioiden liittosuunnitelmiin.³

---

1. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 23. Procopén päiväkirja 13.8.1924; KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 25. Procopén muistiinpanot keskusteluistaan Ruotsin ulkoministerin Marks von Württembergin kanssa elokuussa 1924. Päiväkirjan päiväys on luultavasti väärin, sillä koneella kirjoitetuissa muistiinpanoissaan Procopé selostaa Württembergin vain kertoneen hänelle 13.8. Neuvostoliiton Tukholman-lähettilään vastalauseesta, joka koski ruotsalaisten Suomeen tekemää laivastovierailua.

2. Uustalu, Evald, Eesti Vabariik 1918–1940. Ajalooline ülevaade sõnas ja pildis. Lund 1968, s. 77–79; Rauch, Georg von, Geschichte der baltischen Staaten. Stuttgart 1970, s. 99–104; Zetterberg, Seppo, Historian jänneväli. – Viro. Historia, kansa, kulttuuri. Toimittanut Seppo Zetterberg. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 610. Jyväskylä 1995, s. 104.

3. Lehti 1994, s. 212–218.

Viron Lontoon-lähettiläs Oskar Kallas tiedusteli hallituksensa toimeksiannosta Ison-Britannian ulkoministeriltä J. A. Chamberlainilta brittien kantaa mahdollisen balttilaisen liiton solmimiseen. Chamberlain näki liiton tarpeellisenä yhteiset edut omaavien Baltian maiden kesken mutta jätti mainitsematta niiden maiden nimet, jotka Ison-Britannian mielestä saattoivat kuulua aiottuun liittoon. Ranska puolestaan ilmoitti kannattavansa neljän valtion liittoa, johon Liettua voisi liittyä myöhemmin. Valtioiden solmima välitystuomiosopimus olisi myös riittävä osoitus ulkovalloille reunavaltioiden yhteisrintamasta ilman varsinaista liittoakin. Kolmantena vaihtoehtona Ranska oli valmis hyväksymään Viron, Latvian ja Puolan liiton, mikäli Suomi ei haluaisi sopimus pohjaista yhteisesiintymistä reunavaltioiden kesken.¹

Ranskan sotaministeriössä Tallinnan joulukuiset tapahtumat yhdistettiin Neuvostoliiton taktiikkaan, jota se käytti pyrkiessään valtaamaan agitaattoreiden avulla uusia alueita. Pääministeri Édouard Herriot myönsi puheessaan Ranskan kansalliskokouksessa tammikuussa 1925, että Itä-Euroopan pienillä kansoilla oli aihetta tuntoa pelkoa Neuvostoliiton ylivalta pyrkimysten vuoksi. Vuodenvaihteessa 1924–1925 Ranskan ulkoministeriössä pohdittiin niitä mahdollisuuksia, joita K. R. Pustan tulo Viron ulkoministeriksi tarjosi Ranskan politiikalle. Pusta oli ollut pitkään lähettiläänä Pariisissa, ja hänen uskottiin aktiivisesti toimivan Baltian liiton muodostamisen puolesta. Liittosuhteissa olevat Viro ja Latvia tarjosivat perustan, johon Puola ja Suomi saattoivat liittyä mukaan. Kuitenkin Ranskan politiikan painopiste oli Kansainliiton yhteydessä tapahtuvassa poliittisessa yhteistyössä, jota pidettiin parhaana takauksena Baltian maidenkin riippumattomuudelle.² Neuvostoliiton juuri tunnustaneille ranskalaisille ei sopinut, että reunavaltioliitto saisi toteutuessaan neuvostovastai-

---

1. Arumäe 1983, s. 153–154. Ison-Britannian Baltian-politiikasta 1920-luvun puoliväliin saakka ks. Hovi, Olavi, *The Baltic Area in British Policy, 1918–1921. Vol. I: From the Compiègne Armistice to the Implementation of the Versailles Treaty, 11.11.1918–20.1.1920.* *Studia Historica* 11. Forssa 1980, s. 207–211; Hinkkanen-Lievonen, Merja-Liisa, *British Trade and Enterprise in the Baltic States, 1919–1925.* *Studia Historica* 14. Jyväskylä 1984, s. 269–277.

2. Hovi, Kalervo, *Viro Ranskan politiikassa 1917–1925.* – Faravid. Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja XIV (1990). Jyväskylä 1991, s. 174–175.

sen luonteen, koska siitä olisi voinut aiheutua konflikti neuvostovaltion ja Baltian maiden välille.¹

Riiassa Yhdysvaltain, Ison-Britannian, Ranskan ja Italian diplomaattimaattiedustajat eivät luvanneet Latvialle moraalista myötätuntoa enempää tukea, jos Latvia joutuisi Viron tavoin kokemaan kommunistien laittoman valtaannousuyrityksen. Tämä sai latvialaiset tuntemaan itsensä ulkopoliittisesti eristetyiksi. Hallituskriisin jälkeen Latvian ulkoministeriksi tullut Zigfrīds Meierovics näki liittoutumisen Puolan kanssa ilman länsivaltain tukea liian vaaralliseksi, koska Puolan itärajan vakaudesta Neuvostoliittoa vastaan ei olisi silloin riittäviä takeita. Viron ulkoministerin vieraillessa Riiassa tammikuun alussa 1925 tunnus-telemassa Latvian kantaa neljän valtion liittoon Meierovics ilmaisi vieraansa pettymykseksi kielteisen käsityksensä liitosta, joka saattoi johtaa vain Puolan hegemoniaan. Meierovics ilmoitti Latvian asenteesta Neuvostoliiton Riian-lähettiläälle Semjon Araloville. Perusteluinaan hän esitti tällöin paitsi Latvian ja Neuvostoliiton suhteiden kärsivän liiton syntymisestä myös Latvian ja Saksan välien heikkenevän.² Meierovics kertoi edelleen Rudolf Holstille, että Latvialle riittäisivät konferenssissa keskustelut yhteisistä puolustuseduista ilman sopimuksia.³

2.1.3. Suomen kielteinen kanta

Holsti kirjoitti joulukuun viimeisenä päivänä 1924 ulkoministeri Procopéille kirjeen, jossa hän kertoi näkemyksiään tulevasta konferenssista Helsingissä. Konferenssista oltiin Holstin mielestä valmistelemassa merkittävämpää tapahtumaa

---

1. Champonnois, Suzanne, *The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations 1919–1934. A Policy or Several Policies? – Contact or Isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar Period.* Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmensia 8. Uppsala 1991, s. 408. Ranskan aiemmasta Baltian-politiikasta lähemmin Hovi, Kalervo, *Cordon Sanitaire or Barrière de l'est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917–1919.* Turun yliopiston julkaisuja B 135. Turku 1975, s. 113–118, 132–134, 159–165, 204–215; Hovi, Kalervo, *Alliance de Revers. Stabilization of France's Alliance Policies in East Central Europe 1919–1921.* Turun yliopiston julkaisuja B 163. Vammala 1984a, s. 64–71, 89–94, 115–119.

2. Rodgers 1975, s. 36–37.

3. Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA), UM 78 D. Rudolf Holstin kirje Riiasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 9.1.1925 (salainen).

kuin mitä isäntämaa Suomen hallitus odotti ja toivoi. Muut valtiot tavoittelivat ilmeisesti liiton solmimista, mikä saattoi vaikuttaa haitallisesti konferenssin onnistumiseen. Vaarana oli ennen kaikkea se, että muut "valtiot tulevat joko konferenssin yhteydessä tai pian sen jälkeen ilmoittamaan katsovansa Suomen osanoton tällaisiin konferensseihin vähemmän tarpeelliseksi". Tämä olisi Suomelle ja sen arvovallalle vakava takaisku. Holsti esitti, että Suomi välttäisi liittokysymyksen käsittelyn parhaiten vetoamalla ajan vähyyteen ja edessä oleviin presidentinvaaleihin. Asia voitaisiin näillä syillä lykätä Viron valmisteltavaksi seuraavaan ulkoministerikonferenssiin. Tämä menettely tyydyttäisi luultavasti liittohankkeen innokkaana ajajana esiintyvää Viroa ilman, että Suomi joutuisi ulkopoliittisesti hankalan tilanteen eteen.¹

Ulkoministeri Procopé lähetti Holstille Tallinnaan tammikuun alussa ohjeet, joissa hän vahvisti Suomen hallituksen kielteisen kannan liittokysymykseen. Holstin oli tarpeen vaatiessa tehtävä Viron ja Latvian hallituksille selväksi, "ettei Suomi nykyoloissa ajattele liittosopimusta ja että Suomi pitää konferenssille ehdotettua ohjelmaa siksi laajana ettei sitä olisi lisättävä liittokysymyksellä ei edes siinä muodossa että päätettäisiin sen ottamisesta esille tulevassa Ministerikonferenssissa". Myös toiveiden herättämistä Suomen linjan muuttumisesta vastaisuudessa oli vältettävä, koska niiden lunastamatta jääminen herättäisi vain tarpeetonta pettymystä.²

Suomen Lontoon-lähettiläs Ossian Donner toi raportissaan ulkoasiainministeriölle 7. tammikuuta 1925 selvästi esiin brittien väheksyvän asenteen reunavaltioihin nähden. Donnerin mukaan Suomen kuuluminen reunavaltioiliittoon olisi Isolle-Britannialle yhdentekevää, eikä olisi perusteltua odottaa sen antavan liitolle takuuta. Brittien mielestä Suomen asema oli maantieteellisistä ja muista syistä johtuen huomattavasti turvallisempi kuin Baltian maiden Neuvostoliiton mahdollisen hyökkäyksen varalta. Poliittisesti vastuulliset piirit eivät uskoneet Baltian maiden kykenevän puolustamaan itsenäisyyttään, koska ne eivät olleet taloudellisesti riippumattomia. Suomen ei ollut järkevää sitoa

---

1.KA, Rudolf Holstin kokoelma 115. Holstin kirje Hjalmar J. Procopéille Tallinnasta 31.12.1924 (salainen).

2.UMA, UM:n sähkösanoma Tallinnaan E 2/5.1.1925 (erittäin salainen).

itseään näiden maiden epävarmaan kohtaloon. Puola oli puolestaan täysin riippuvainen Ranskasta, eikä silläkään olisi valoisaa tulevaisuutta Saksan ja Neuvostoliiton voimistuksessa.¹ Myös Ison-Britannian ulkoministeri Austen Chamberlain kiisti tiedot, joiden mukaan hänen maansa olisi valmis takaamaan Puolan ja Baltian maiden liiton, jos Suomi liittyisi siihen.²

Viron Lontoon-lähettiläs Oskar Kallas tiedusteli Donnerilta, aikoiko Suomi tehdä Helsingissä ehdotuksen liiton solmimiseksi. Donner vastasi tiedusteluun, että hänen saamansa konferenssiohjelma ei sisältänyt mitään liittokysymyksestä. Donner sai keskustelusta sellaisen vaikutelman, että Viron ulkoministeri Pusta aikoi ottaa liittokysymyksen esiin konferenssissa. Kallas sanoi Donnerille kaikkien konferenssivaltioiden pelkäävän Neuvostoliiton hyökkäystä, mitä vastaan paras suojautumiskeino olisi liiton solmiminen. Viro oli kaikkein vaaranalaisimmassa asemassa, joten se tarvitsi kipeimmin liiton suomaa turvaa. Viron lähettilään mielestä Suomi tuskin olisi Neuvostoliiton suoranaisten hyökkäysuhan alainen, vaan Suomea uhkaisi vaara enemmänkin omien kommunistiensä taholta.³ Kallas oli jo vedonnut ulkoministeri Chamberlainiin, jotta Ison-Britannian hallitus ilmaisisi jollakin tavoin Neuvostoliitolle kiinnostuksensa Baltian maiden ja erityisesti Viron tulevaisuutta kohtaan. Chamberlain ei kuitenkaan luvannut diplomaattista tukea Kallasille, jonka mielestä Neuvostoliitto vain odotti Tallinnan joulukuisen vallankaappausyrityksen jälkeen suotuisaa tilannetta syöstäkseen naapurimaidensa hallitukset vallasta.⁴

Neuvostoliiton näkökulmasta Suomi oli keskeisessä roolissa Itämeren liittopolitiikassa. Neuvostoliiton ulkoministeriön (ulkoasiainkansankomissariaatti) Narkomindelin

---

1.UMA, UM 5 C 7. Ossian Donner Lontoosta UM:lle 318/7.1.1925.

2.UMA, UM 5 C 7. Ossian Donner Lontoosta UM:lle 318/7.1.1925; Mr. Chamberlain to Mr. Rennie (Helsingfors) 7.1.1925. - Documents on British Foreign Policy (DBFP) 1919-1939, First Series (1919-25), Volume XXV. Russia 1923-25; Poland and the Baltic States 1924-25. Edinburgh 1984, No. 426.

3.UMA, UM 5 C 7. Ossian Donner Lontoosta UM:lle 320/17.1.1925.

4.Mr. Chamberlain to Mr. Vaughan (Riga). - DBFP, First Series, Volume XXV, No. 428; Record by Sir E. Crowe of a conversation with the Estonian Minister 27.1.1925. - DBFP, First Series, Volume XXV, No. 435.

tilannekatsauksessa ennen Helsingin konferenssin alkua katsottiin Viron tavoittelevan Baltian liittoa tai vähintään Ison-Britannian laivaston suojelua riippumattomuudelleen. Iso-Britannia pyrkiin muodostamaan Ruotsin, Suomen, Viron, Latvian ja Liettuan käsittävän liiton Itämeren status quon turvaamiseksi. Suomen passiivinen politiikka näytti kuitenkin nousevan esteeksi brittien aikomuksille. Myös Puolan ranskalaisjohtoisen liittopolitiikan menestyminen riippui Suomen suhtautumisesta. Neuvostoliitto pyrki tämän vuoksi vahvistamaan Suomen kielteistä näkemystä Puolasta ja kaatamaan liittohankkeet. Neuvostoliitto painosti Suomea asiassa hienovaraisesti rohkaisemalla Suomen riippumattomaa linjaa.¹

Neuvostoliiton tavoin Saksa tähtäsi Suomen pitämiseen erillään Puolasta ja reunavaltioliitosta. Saksalaiset katsoivat skandinaavisen suuntauksen sopivan parhaiten Suomelle ja pyrkivät määrätietoisesti ohjaamaan Suomen politiikkaa ruotsalais-suomalaisesta yhteistyöstä vahvistamaan suuntaan. Saksalaiset suhtautuivat kielteisesti ensimmäisen maailmansodan lopputuloksena syntyneeseen Puolaan ja kieltäytyivät tunnustamasta Saksan ja Puolan välistä rajaa lopulliseksi.² Saksalle sopi niin ikään Baltian valtioiden eristäminen Puolan vaikutuksesta. Tässä tarkoituksessa Saksan ulkoministeriö Auswärtiges Amt ei pyrkinyt niinkään yhteistyöhön neuvostohallituksen kanssa, vaan se esiintyi ennen kaikkea välittäjänä Baltian maiden ja Neuvostoliiton välillä.³

Ulkoministeri Hjalmar J. Procopé esitteli Suomen politiikan perusteita alustuksessaan hallituksen ulkoasiainvaliokunnalle tammikuun alussa 1925. Procopé piti ensinnäkin todennäköisenä Neuvostoliiton osuutta Tallinnan tapah-

---

1. Korhonen, Keijo, Naapurit vastoin tahtoaan. Suomi neuvostodiplomaatiassa Tartosta talvisotaan I, 1920–1932. Lahti 1966, s. 109–110. Neuvostoliiton suhtautumisesta liittosuunnitelmiin myös Misiunas, Romuald J., The Role of the Baltic States in Soviet Relations with the West During the Interwar Period. – The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988, s. 176–177.

2. Ilvessalo, Jaakko, Suomi ja Weimarin Saksa. Porvoo 1959, s. 105–106, 121.

3. Hiden, John, Weimar Revisionism and Baltic Security. – The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988, s. 153.

tumien taustalla. Procopén mukaan tämä ja erinäiset muut seikat osoittivat selvästi, että Neuvostoliiton ylläpitämä Kommunistinen internationaali, Komintern, oli ottamassa aktiivisempaa roolia Virossa ja Latviassa. Helsingin ulkoministerikonferenssissa oli odotettavissa Viron ja Latvian taholta liittoasian esiintuominen. Viron ulkoministeri Pusta oli jo syksyllä 1924 ajanut Viron, Latvian ja Liettuan liittoa, johon Suomi ja Puola voisivat yhtyä. Latvian ulkoministeri Meierovics oli taas esiintynyt vuonna 1922 Varsovan sopimuksen varsinaisena alkuunpanijana, joten hän saattoi nytkin kannattaa liittopolitiikkaa. Puolan intensiivisyyttä liittoasiassa Procopé ei kyennyt tarkemmin arvioimaan. Skandinavian maat näkivät Suomen orientoinnin kriittisessä valossa. Ruotsissa oli hallitsevana näkemys Viron ja Latvian epävarmasta asemasta.¹

Ulkoministeri katsoi parhaaksi menettelytavaksi Suomelle mahdollisen liittoehdotuksen kohteliaan torjumisen konferenssissa vetoamalla siihen, että maan ulko- tai sisäpoliittinen asema ei ollut muuttunut vuodesta 1922, jolloin liittoajatus oli edellisen kerran ollut voimallisemmin esillä reunavaltioiden välillä. Mikäli Neuvostoliitto esittäisi kriittisen kannanoton konferenssin ja siellä esitettävien liittokaavailujen johdosta, oli Suomen "kohteliaassa muodossa huomautettava, että Suomi varaa itselleen täyden toimintavapauden ulkopoliitiikassaan ja ettei Suomi voi keneltäkään ottaa neuvoja, tuleeko sen tehdä liittoja vai olla niitä tekemättä kuin myös, että liittoajatus, josta on ollut puhetta, ei ole tarkoittanut mitään agressiivista ketään vastaan, vaan ainoastaan rauhan ylläpitämistä, sekä lopuksi, ettei kysymystä liittosopimuksesta ole Suomen ehdottamaan ministerikonferenssiin otettu".²

Viron Helsingin-lähettiläällä Aleksander Hellatilla oli oma käsityksensä Virolle sopivimmasta liittovaihtoehdosta. Keskustellessaan Suomen ulkoministeriön kansliapäällikön Pontus Artin kanssa 12. tammikuuta 1925 Hellat ilmaisi selvästi kannattavansa kolmen Baltian maan läheistä liittoa ilman Puolan mukanaoloa. Tällainen liitto olisi

---

1.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 50. Procopén alustus neuvottelua varten valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnassa 4.1.1925. Käsini kirjoitetun huomautuksen mukaan alustus on esitetty ulkoasiainvaliokunnassa tammikuun 7. päivänä.

2.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 50. Procopén alustus neuvottelua varten valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnassa 4.1.1925.

luonnollisin ratkaisu Baltian maille ja lisäisi niiden painoarvoa kansainvälisessä politiikassa. Hellat antoi ymmärtää Liettuan taipumattomuuden Vilnan-kysymyksessä olevan esteenä liiton syntymiselle.¹ Artti puhui liitto-kysymyksestä seuraavana päivänä Latvian Helsingin-lähettiläälle Kārlis Zariņšille, joka uskoi Viron puuhaavan liittoa itsensä ja Puolan välille. Samalla Zariņš kiisti esitetyt väitteet suurista ristiriidoista Puolan ja Latvian välillä. Zariņš epäili myös, ettei Viro tahtonut Liettuaa läheiseen liittoon kanssaan.² Artti kiinnostui laajemmin Hellatin hänelle esittämästä kolmen pienen Baltian maan liitosta. Hän uskoi Baltian maiden muodostaman federaation olevan taloudellisesti ja väkiluvultaan merkittävä tekijä. Artti piti tärkeänä maiden itsenäisyyden tukemista ja lujittamista. Federaation muodostaneet maat voisivat olla myös tasavertaisemmassa yhteistyössä Puolan kanssa.³

* * * * *

Virolaisten into reunavaltioliittoa kohtaan ei herättänyt Suomessa vastakaikua. Ennen Helsingin ulkoministerikonferenssin alkua Suomi löi kiinni kielteisen kantansa liittoon. Suomen tiukan linjan takana vaikutti edelleen Varsovan sopimuksen kaatuminen vuonna 1922, jolloin kävi selväksi se, että Suomi pidättyisi vastaisuudessakin poliittisista sopimuksista ja liitoista reunavaltioiden kanssa. Kommunistien vallankaappausyrityksen pelästyttämät virolaiset halusivat liittoa ennen kaikkea suojakseen Neuvostoliittoa vastaan. Virolaisille näytti kelpaavan jopa pelkkä Viron, Latvian ja Liettuan välinen liitto, johon Puola ja Suomi olisivat voineet liittyä myöhemmin. Kuitenkaan Viron ulkoministerin K. R. Pustan ajamalla reunavaltioliitolla ei ollut realistisia toteutumisedellytyksiä, koska siltä puuttui muiden reunavaltioiden tuki ja koska Neuvostoliitto ja Saksa vastustivat liittoa epäillessään sen muodostuvan puolalaisjohtoiseksi.

1.KA, Pontus Artin kokoelma 8. Artin päiväkirja 13.1.1925.

2.KA, Pontus Artin kokoelma 8. Artin päiväkirja 13.1.1925.

3.KA, Pontus Artin kokoelma 8. Artin päiväkirja 12.2.1925.

2.2. Suomen ja Viron vastakkaiset tavoitteet Helsingin reunavaltiokonferenssissa

Helsingin ulkoministerikonferenssi avattiin virallisesti perjantaina 16. tammikuuta 1925 Säätytalolla. Suomen ulkoministeri Hjalmar J. Procopé valittiin konferenssin puheenjohtajaksi. Välitystuomio- ja sovintomenettelysopimus osoittautui ennakoidusti kaikkein vaikeimmaksi asiakysmykseksi. Sopimusta oli valmisteltu aina Varsovassa helmikuussa 1924 pidetystä edellisestä ulkoministerikonferenssista saakka. Helsingissä 9.–12. joulukuuta 1924 kokoontunut asiantuntijakonferenssi kykeni lopulta laatimaan kaikkia osapuolia tyydyttävän sopimusehdotuksen. Puolan ja Latvian välisten erimielisyyksien vuoksi viimeksi mainittu halusi vielä huomattavia muutoksia sopimustekstiin. Erimielisyydet liittyivät maiden kiistaan Illüksten alueesta ja osaksi Latvian maareformin vaikutuksiin maassa asuviin puolalaisiin tilanomistajiin.¹ Osallistujamaat onnistuivat tiiviiden neuvottelujen jälkeen löytämään kompromissiratkaisun ja sovintomenettely- ja välitystuomiosopimus hyväksyttiin lopullisessa muodossaan ratifioitavaksi. Ulkoministerit pääsivät myös yksimielisyyteen Kansainliitossa harjoitettavasta yhteistyöstä pakollista välitystuomio- menettelyä, turvallisuutta ja aseidenriisuntaa koskevissa kysymyksissä.²

Mitä Helsingin ulkoministerikonferenssi pohjimmiltaan merkitsi Suomen ulkopoliitikalle ja reunavaltioiden yhteistyölle? Konferenssissa käydyissä yksityisissä keskusteluissa otettiin esille liittokysymys. Viron ulkoministeri Pusta kannatti nimenomaan liittoa idän uhkaa vastaan. Puola taas

---

1.UMA, UM 12 A 22. Ulkoasiainministerin selonteko Helsingin ulkoministerikonferenssista 16.–17.1.1925 eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle. Ks. Rodgers 1975, s. 32–33. Puola oli maaliskuussa 1923 vaatinut Latviata luovuttamaan Kaakkois-Latviassa lähellä Daugavpilsin kaupunkia sijaitsevan Illüksten alueen kuusi kylää itselleen. Puolalaiset sotilaspiirit olivat kiinnostuneet ennen kaikkea saamaan valvontaansa Daugavpilsin kaupungin, joka oli edullisen strategisen sijainnin omaava rautatieliikenteen solmukohta Daugava-joen varrella.

2.UMA, UM 12 A 22. Ulkoasiainministerin selonteko Helsingin ulkoministerikonferenssista 16.–17.1.1925 eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle. Liite 10, Helsingin konferenssin päätöspöytäkirja 17.1.1925; Eesti Riigiarhiiv (ERA), Fond 957, N. 12, S. 972, L. 1–3. Helsingin ulkoministerikonferenssin päätöspöytäkirja 17.1.1925; Jääskeläinen 1977a, s. 391. Sovintomenettely- ja välitystuomiosopimuksesta tarkemmin Kaslas, Bronis J., *The Baltic Nations – The Quest for Regional Integration and Political Liberty: Estonia, Latvia, Lithuania, Finland, Poland*. Pittston, Pennsylvania 1976, s. 153–159.

ajoi liittoa yhteisten intressien puolustamiseksi Kansainliitossa ja muissa osallistujavaltioille tärkeissä kysymyksissä. Latvian ulkoministeri Meierovics olisi tyytynyt sotilaallisella tasolla tapahtuneeseen yleisesikuntien yhteistyön kehittämiseen. Procopé teki aiemmalle linjanvedolle uskollisena muille ulkoministereille selväksi, että liittopyrkimykset eivät sopineet Suomen etuihin. Suomea uhkasi tilanteessa jopa jääminen koko reunavaltioyhteistoiminnan ulkopuolelle passiivisuutensa vuoksi, vaikka perimmäinen syy liittopyrkimysten kariutumiseksi olikin virolaisten ja puolalaisten erilaisissa liittomalleissa. Suomalaiset olivat suppeamman yhteistyön kannalla, kun sen sijaan Viro pyrki laaja-alaiseen yhteistyöhön ja sopimusten tekemiseen. Sovintomenettely- ja välitystuomiosopimus jäi näin Helsingin konferenssin merkittävimmäksi saavutukseksi.¹

Suomen Tallinnan-lähetystön attasea V. Niskanen raportoi Viron ulkoministeriön olevan tyytyväinen konferenssin tuloksiin huolimatta liittohankkeen kärsimästä takaiskusta. Sen sijaan keskusteluissaan yksityisten henkilöiden kanssa Niskanen oli huomannut tyytymättömyyttä Suomen linjaa kohtaan. Lähinnä virolaiset tuntuivat syyttävän Suomea konferenssin järjestämisestä tarkoituksella samanaikaisesti presidentin valitsijamiesvaalien kanssa, jotta suomalaiset voisivat tähän tekosyyhyn vedoten väittää, että liittokysymyksen käsittely oli ajankohdasta johtuen heille sopimaton. Niskasen raportista päätellen hän ei ollut itse selvillä siitä, että konferenssissa oli käsitelty liittotasiain.²

Procopé vakuutti Ison-Britannian Helsingin-lähettiläälle Ernest Rennieille olevansa tyytyväinen Helsingin konferenssiin, joka oli sujunut täysin ulkoministerin enakkokaavailujen mukaan.³ Myös Latvian ulkoministeri Meierovics katsoi konferenssin onnistuneen hyvin, koska reunavaltioiden konferenssidiplomatiassa oli nyt ensimmäistä

---

1. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 50. Yksityiset keskustelut ulkoasiainministerien kesken Helsingin ulkoministerikonferenssissa tammi-kuussa 1925; Lehti 1994, s. 212–218.

2. UMA, UM 5 C 12. V. Niskanen Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 8/22.1.1925.

3. Mr. Rennie (Helsingfors) to Mr. Chamberlain (Received January 27) 19.1.1925. – DBFP, First Series, Volume XXV, No. 430.

kertaa vuoden 1922 Varsovan sopimuksen jälkeen päästy todellisiin tuloksiin.¹ Samalla kannalla oli Varsovassa Puolan ulkoministeri kreivi Skrzyński, joka korosti Ison-Britannian lähettiläälle William Max Mullerille sovintomenetely- ja välitystuomiosopimuksen merkitystä. Sopimus loi edellytykset sen allekirjoittaneiden maiden välillä syntyvien kiistojen rauhalliseksi ratkaisemiseksi. Saksan ja Neuvostoliiton olisi jatkossa myös vaikeampi kylvää epäluuloja ja eripuraisuutta reunavaltioiden välille. Poliittisotilaallisesta sopimuksesta reunavaltioiden kesken ei voinut vielääkään puhua, eikä Puola ollut sitä Helsingin konferenssissa varsinaisesti tavoitellutkaan. Skrzyńskin mukaan saksalaisvaikutuksen alainen Suomi oli liittoajatus- ta vastaan yhtä tiukasti kuin aikaisemminkin.²

Rennie katsoi Puolan ulkoministerin liioittelevan Saksan vaikutusvaltaa Suomessa. Rennien mielestä Iso-Britannia oli onnistunut viime vuosina saavuttamaan maassa vahvan aseman.³ Britit suhtautuivat Suomeen myönteisemmin kuin toisiin reunavaltioihin ja pyrkivät auttamaan maata oman puolustuslaitoksen kehittämässä. Tässä tarkoituksessa Suomeen oli vuonna 1924 lähetetty kenraali Sir Walter Kirken johtama sotilaskomissio. Vahvistaessaan Suomen puolustuskykyä Neuvostoliittoa vastaan britit saattoivat samalla estää Suomen liiallisen riippuvuuden Saksasta. Samoin vilkkailla kauppasuhteilla pyrittiin pitämään Suomi vapaana Saksan vaikutuksesta. Ison-Britannian kannalta Suomella oli tärkeä rooli voimatasapainon säilymisessä Itämeren alueella.⁴

---

1. Mr. Vaughan (Riga) to Mr. Chamberlain (Received February 2) 23.1. 1925. - DBFP, First Series, Volume XXV, No. 432.

2. Sir W. Max Muller (Warsaw) to Mr. Chamberlain (Received February 2) 24.1.1925. - DBFP, First Series, Volume XXV, No. 434. Ks. lähemmin Suomen ja Puolan suhteista sekä niiden Baltian-politiikasta 1920-luvun alussa Hovi, Kalervo, *Interessensphären im Baltikum. Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919-1922*. *Studia Historica* 13. Helsinki 1984b, s. 164-169.

3. Mr. Rennie (Helsingfors) to Mr. Chamberlain (Received March 4) 20.2. 1925. - DBFP, First Series, Volume XXV, No. 443.

4. Salmon, Patrick, *British Security Interests in Scandinavia and the Baltic 1918-39*. - *The Baltic in International Relations between the Two World Wars*. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. *Studia Baltica Stockholmiensia* 3. Uppsala 1988, s. 119-120. Vrt. Foreign Officen arvioihin Puolasta ja Baltian maista Memorandum by Mr. Leeper on Security in Eastern Europe 6.2.1925. - DBFP, First Series, Volume XXV, No. 436.

Ulkoministeri Procopé pyysi helmikuun 6. päivänä Ossian Donneria ottamaan Lontoossa selvää siitä, olivatko britit ymmärtäneet oikein Helsingin ulkoministerikonferenssin merkityksen vai pitivätkö he konferenssia merkinä Suomen joutumisesta Puolan hegemonian alaisuuteen. Ison-Britannian ulkoministeriössä Foreign Officessa Donnerille vakuutettiin, että britit olivat hyvin selvillä Helsingin-lähettiläänsä Ernest Rennien kautta konferenssin luonteesta. Ulkoministeriössä ymmärrettiin hyvin Suomen ulkopolitiittinen linja, sillä Suomea ei uhannut Neuvostoliiton hyökkäys siinä määrin kuin Baltian maita ja Puolaa, joiden kanssa liittoutuminen olisi vastoin Suomen etuja. Liitto saattaisi päinvastoin sotkea Suomen joihinkin epämääräisiin konflikteihin. Britit uskoivat suomalaisten pitävän kiinni liittoutumattomuuspolitiikastaan. Viro ja Puola olivat pyrkineet antamaan Lontoossa reunavaltioiden suhteista sellaisen käsityksen, että liiton solmiminen niiden kesken olisi vain ajan kysymys. Donner saattoikin lähettää Helsinkiin rauhoittavan viestin brittien käsityksistä.¹

Viron Lontoon-lähettiläs Kallas vierali helmikuussa 1925 Tallinnassa käydessään Rudolf Holstin luona. Kallas korosti Holstille Ison-Britannian myötätunnon Viroa kohtaan kasvaneen Tallinnan joulukuisten tapahtumien jälkeen. Holstin tiedusteltua brittien suhtautumista liittohankkeisiin Kallas vastasi kierrellen brittihallituksen suhtautuvan myötätunnolla Venäjän vallasta vapautuneiden valtioiden toimenpiteisiin turvallisuutensa lujittamiseksi, vaikka britit eivät suoranaisesti olleet ilmaisseet tukeaan reunavaltioliitolle. Kallas kertoi vielä, että Lontoossa oli annettu ymmärtää Suomen torjuvan joka tapauksessa kaikki liittohankkeet. Hän arvosteli Suomen politiikkaa liiallisesta luottamisesta Skandinavian maiden tukeen ja Neuvostoliiton uhkan väheksymisestä.²

Suomen Tukholman-lähettiläs Werner Söderhjelm käsittelee raportissaan 27. tammikuuta 1925 optimistiseen sävyyn ruotsalaisten käsityksiä juuri päättyneestä reunavaltio-konferenssista. Ruotsalaiset eivät enää näyttäneet vaativan

---

1.UMA, UM 5 C 7. Ossian Donner Lontoosta UM:lle 322/11.2.1925; Mr. Chamberlain to Mr. Rennie (Helsingfors) 16.2.1925. - DBFP, First Series, Volume XXV, No. 440.

2.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 12/13.2.1925.

Suomea luopumaan kaikesta yhteistoiminnasta reunavaltioiden ja Puolan kanssa ehtona Suomen ja Ruotsin välien lämpenemiselle. Söderhjelmien mielestä ruotsalaiset näyttivät suhtautuvan myönteisemmin maansa aktiivisempaan rooliin Itämeren alueen politiikassa.¹ Ruotsin ulkoministeriön virkamies Erik Sjöborg korosti Viron asiainhoitajalle Eduard Virgolle, että Ruotsilla ei ole aikomustakaan liittoutua Suomen kanssa. Toisaalta Ruotsi piti tärkeänä Baltian valtioiden itsenäisyyden säilymistä. Liittoutuminen Puolan kanssa olisi kuitenkin vaarallista Baltian valtioille ja Suomelle, vaikka Ruotsi ei virallisesti vastustaisikaan liittohankkeita. Virgon mukaan Ruotsin ulkopolitiikkaan kuului edelleen pitäytyminen puolueettomuuteen, eikä edes Suomen joutuminen hyökkäyksen uhriksi saisi Ruotsia luopumaan linjastaan. Tosin suomalaiset saattoivat luottaa siihen, että Ruotsi auttaisi heitä sodassa Neuvostoliittoa vastaan epävirallisesti lähettämällä vapaaehtoisia ja antamalla taloudellista apua sekä tekemällä propagandaa Suomen puolesta.²

Ulkoministeri Östen Undén hahmotteli veljelleen Torsten Undénille (lähettiläänä Riiassa ja Tallinnassa) tammikuussa 1925 lähettämässään katsauksessa Ruotsin ulkopolitiikan suuntaviivoja. Ulkoministerin mukaan Suomen oli mahdollista saavuttaa turvallisempi asema liittymällä skandinaaviseen valtioryhmään. Sen sijaan Virolle ja Latvialle skandinaavinen suuntaus olisi epärealistinen ratkaisu. Näin Ruotsin ulkopolitiikassa nousi etusijalle Suomen skandinaavisen orientoinnin ajaminen samalla kun läheisemmät sidokset Baltiaan jäivät taka-alalle. Suomen turvallisuudelle pelkkä jäsenyys pohjoismaisessa valtioryhmässä olisi huomattava parannus, koska valtioryhmän neutraalia asemaa arvostettiin yleisesti korkealle.³ Ruotsalaiset katsoivat Baltian valtioiden olemassaolon sopivan omiin turvallisuus-

---

1.UMA, UM 5 C 2. Werner Söderhjelm Tukholmasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 3/27.1.1925.

2.Eesti asjur Stockholmis Eesti Välisministeeriumile 26.1.1925.
– Eesti ja Soome suhted 1920–1925. Dokumentide kogumik. Koostanud Heino Arumäe. Tallinn 1997, Nr. 349.

3.Lönnroth, Erik, Den svenska utrikespolitikens historia V, 1919–1939. Stockholm 1959, s. 75–76; Kangeris, Kārlis, Die schwedische Baltikumpolitik 1918–1925. Ein Überblick. – The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988, s. 200.

intresseihinsä, koska maat muodostivat suojakilven Neuvostoliittoa vastaan. Tästä huolimatta Ruotsilla ei ollut valmiutta solmia niiden kanssa mitään poliittis-sotilaallisia sopimuksia. Erityisen nihkeästi Ruotsi suhtautui puolalaisjohtoiseen reunavaltioliihtoon, joka olisi toteutuessaan saattanut Itämeren alueen vakauden uhanalaiseksi.¹

Helsingin konferenssi herätti suurta mielenkiintoa Suomen lehdistössä. Oppositiossa olevien sosialidemokraattien pää-äänenkannattaja Suomen Sosialidemokraatti ilmaisi ennen konferenssin alkua jyrkän vastustuksensa reunavaltioliihtoa kohtaan. Lehti ei muuten vastustanut Suomen lähentymistä Baltian maihin, mutta maan kohtaloa ei saanut sitoa liiton kautta poliittisesti tai taloudellisesti yhteen Puolan ja Baltian maiden kanssa. Suomi oli valtiolliselta kehitykseltään, kulttuuriltaan, kansalliselta olemukseltaan ynnä muista syistä johtuen lähempänä Skandinavian maita kuin Baltian kansoja. Myös Suomen asema suhteessa Neuvostoliittoon oli lujemmalla pohjalla kuin Baltian maiden ja muiden reunavaltioiden. Lehden mielestä Suomen oli nyt tehtävä selväksi, ettei se kannata säännöllistä liittopolitiikkaa ja että Suomelle riittää muuten hyvien suhteiden säilyttäminen Baltian maiden kanssa.²

Toisaalta Suomen Sosialidemokraatti myönsi konferenssin avajaispäivänä Suomella olevan yhteisiä etuja valvottavanaan Puolan ja Baltian maiden kanssa lähinnä Neuvostoliiton suhteen. Suomelle pahin vaihtoehto olisi tilanne, jossa Neuvostoliitto valloittaisi Baltian maat ja Suomi jäisi yksin itänaapurinsa armoille. Lehden mukaan Suomi, Puola ja Baltian maat voisivat turvallisuutensa edistämiseksi korostaa tarpeen vaatiessa yhtäläisiä intressejään suhteissaan Neuvostoliittoon ja pyrkiä edelleen Kansainliitossa yhteisesiintymiseen pitämällä keskinäisiä neuvottelukokouksia. Liittosuhteesta ei voinut olla puhettakaan, koska Suomella oli maantieteellisen väliasemansa vuoksi yhteisiä etuja Skandinavian maidenkin kanssa ja koska reunavaltiot olivat turvallisuuspoliittisesti toisistaan poikkeavassa asemassa itäiseen naapuriinsa nähden. Myös

---

1. Kangeris 1988, s. 199–201.

2. Suomen Sosialidemokraatti 13.1.1925. *Tuleva ulkoministerien konferenssi.*

Liettuan eristetty asema oli reunavaltioyhteistyön näkökulmasta huono asia.¹

Maalaisliittolainen Ilkka suhtautui Suomen Sosialidemokraatin tavoin varauksellisesti mahdolliseen reunavaltioliiiton esillenessuun Helsingin konferenssissa. Suomesta ei löytynyt riittävän yksimielistä ja suosiollista mielipidettä liittohankkeen taakse. Aiemmat konferenssit olivat olleet varsin hedelmättömiä, mikä saattoi johtua siitä, että reunavaltioiden yhteistoiminnassa ei ollut kiinnitetty tarpeeksi huomiota käytännöllisiin kysymyksiin, jotka koskettivat kaikkien asianosaisten valtioiden yhteisiä etuja. Esimerkiksi juuri Neuvostoliiton suhteen yhteinen esiintyminen olisi lehden mukaan hyödyksi. Lehti näki puutteena myös Liettuan poissaolon reunavaltior ryhmästä ja toivoi Liettuan jatkossa luopuvan eristyneisyydestään.²

Konferenssin jälkeen kokoomuslainen Uusi Suomi korosti, että konferenssin merkitystä ei voinut väheksyä, koska ulkoministerit olivat voineet tavata toisensa ja vaihtaa mielipiteitä tärkeistä poliittisista kysymyksistä. Edistyspuoluetta ja Holstin näkemyksiä tukeva Helsingin Sanomat myönsi, että reunavaltioliiitto ei ollut Suomen kannalta ajankohtainen, mutta reunavaltioiden yhteistoiminta ilman liittosopimustakin oli "hedelmiä kantava". Yhteistyötä edistivät ulkoministerikonferenssit, joissa maiden ulkopolitiittiset johtajat olivat kosketuksissa toisiinsa. Hufvuds-tadsbladetin mielestä Helsingin konferenssi ei ollut suuntautunut työskentelyssään pahoin aikein ketään vastaan, vaan se oli pyrkinyt osallistujamaiden yhteistyön aikaansaamiseen. Suomi harjoitti lehden mukaan suhteissaan eteläisiin naapureihinsa järkevää politiikkaa, joka perustui ystävällisiin suhteisiin ja yhteistyöhön luonnollisten edellytysten pohjalta. Tällaisen yhteistyön positiivisuutta ja tuloksellisuutta osoitti parhaiten juuri päättynyt konferenssi. Näin RKP:tä hallituksessa edustanut ulkoministeri

---

1. Suomen Sosialidemokraatti 16.1.1925. *Ulkoministerikonferenssin koontuessa.*

2. Ilkka 16.1.1925. *Helsingin konferenssi.*

Procopé sai puolueensa lehdeltä täyden tuen politiikal-
leen.¹

Uusi Suomi puuttui pääkirjoituksessaan 20. tammikuuta Suomen Sosialidemokraatin ennen Helsingin konferenssia esittämään käsitykseen Suomen ja Baltian valtioiden väli-
sestä perustavanlaatuisesta erosta valtiollisen aseman
lujuudessa. Vaikka reunavaltioliitto ei ollutkaan ajankoh-
tainen kysymys, niin Uusi Suomi katsoi Suomenlahden etelä-
puolisten valtioiden itsenäisyyden merkitsevän Suomelle
paljon. Myös yleinen mielipide kannatti Suomen läheisiä ja
ystävällisiä suhteita Baltian pikkuvaltioihin. Lehti pa-
hoitteli sellaista mielipiteiden esittämistä, jotka voivat
herättää mielipahaa näissä maissa sekä häiritsevät sopua ja
yhteisymmärrystä Suomen ja Baltian maiden välillä. Ilkka
pani puolestaan merkille sen, että konferenssin kokoonkut-
sumisen sai aikaan oikeistoon kuuluva ulkoministeri Pro-
copé, mikä osoitti osaltaan oikeiston myönteisemmäksi muut-
tunutta suhtautumista reunavaltioihin. Suomi, Viro, Latvia,
Liettua ja Puola muodostivat yhteisrintaman venäläistä
bolševismia vastaan, minkä lehti toivoi tulevan ymmärretyk-
si kaikissa Suomen puolueissa.²

Puolueista reunavaltiosuuntausta aiemmin tiukasti
kannattanut maalaisliitto oli nyt valmiimpi hyväksymään
väljemmän linjan reunavaltioiden yhteistyössä. Tähän vai-
kutti Procopén kasvanut vaikutusvalta maalaisliiton vahvaan
mieheen, Ilkan päätoimittaja Santeri Alkioon, joka alkoi
myötäillä lehtensä palstoilla ulkoministerin näkemyksiä.
Maalaisliitossa säilyi edelleen halu reunavaltioiden yh-
teistoimintaan, mutta Suomen ulkopoliittista liikkumatilaa
kaventaviin sotilaallisiin sitoumuksiin puolue ei halunnut
mennä.³ Puolueen äänenkannattaja Ilkka sai Procopén ja en-
nen kaikkea Holstin kautta ensiluokkaista informaatiota
ulkopolitiikasta. Holsti ja Alkio olivat hyviä ystäviä

---

1. Uusi Suomi 18.1.1925. *Suomen ja eräiden Itämeren valtioiden ulkomi-
nisterien välinen konferenssi*; Helsingin Sanomat 19.1.1925. *Ulkomi-
nisterien konferenssin päätyttyä*; Hufvudstadsbladet 19.1.1925. *För
fred och samförstånd* 19.1.1925.

2. Uusi Suomi 20.1.1925. *Harkitsematon lausunto*; Ilkka 27.1.1925. *Suomi
ja reunavallat*.

3. Mylly 1978, s. 164–165.

ennestään, joten Holstin rooli lehden taustalla oli ymmärrettävä.¹

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa käytiin Helsingin ulkoministerikonferenssista ja siellä allekirjoitetusta sovintomenettely- ja välitystuomiosopimuksesta perusteellinen keskustelu 13. helmikuuta. Sosialidemokraattien ulkopoliittinen asiantuntija Reinhold Sventorzetski kiinnitti huomiota Liettuan poissaoloon konferenssista. Valiokunnassa virinneessä keskustelussa ihmeteltiin yleisesti Liettuan syrjäyttämistä reunavaltioyhteistyöstä ja epäiltiin Puolan vaikuttaneen siihen. Yksittäisissä puheenvuoroissaan RKP:n Georg Schauman ja sosialidemokraattien Väinö Voionmaa kritisoivat puolestaan reunavaltiokonferenssien pitämistä säännöllisin väliajoin. Valiokunnan edistyspuoluelainen puheenjohtaja J. H. Vennola puolusti hallituksen linjaa maltillisesti, eikä eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan enemmistö lopulta vastustanut mietinnössään sovintomenettely- ja välitystuomiosopimuksen hyväksymistä. Vain ruotsalaisten Schauman ja Knut Molin esittivät mietinnön johdosta vastalauseen, jossa kannatettiin sopimuksen tekemistä erikseen kunkin kolmen valtion kanssa.²

Eduskuntakäsittelyssä ulkoministeri Procopé puolusti laajasti sovintomenettely- ja välitystuomiosopimusta osana reunavaltioiden yhteistoimintaa. Procopé korosti erityisesti Kansainliiton yhteydessä tapahtuvan yhteistyön tarvetta, mihin tehty sopimus sopi hyvin, koska se oli luonteeltaan niin sanotun Geneven protokollan suositusten mukainen. Procopén mielestä Suomen balttilainen politiikka ei sulkenut "pois hyviä suhteita ja läheistä yhteistoimintaa muittenkaan valtioitten kanssa". Suomi saattoi olla ulkopoliitikassaan yhtäaikaa kahdella päälinjalla, läntisellä ja eteläisellä, ilman, että ne olisivat toisilleen vastakkaisia, eksklusiivisia suuntauksia. Mikään ei estänyt Suomea edelleen pyrkimästä läheisiin suhteisiin balttilaisen ja pohjoismaisen leirin ulkopuolisten valtioiden kanssa, mikäli yhteiset edut ja keskinäiset sympatiat olisivat olemassa. RKP:n Schauman puolestaan katsoi linjojen olevan peruseriaatteiltaan niin toisilleen vastakkaisia, ettei niiden yhteensovittaminen ollut mitenkään mahdollista.

---

1. Alanen, Aulis J., Santeri Alkio. Porvoo 1976, s. 307-309.

2. Eduskunnan kirjasto (EK), Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan ptk. 13.2.1925; VP 1925, Asiakirjat I. Hallituksen esitys n:o 9.

Keskustelun jälkeen sovintomenettely- ja välitystuomiosopimus hyväksyttiin ainoassa käsittelyssään hallituksen kannan mukaisesti äänin 125-29.¹

Procopé kirjoitti 5. maaliskuuta 1925 Holstille Tallinnaan kirjeen, jossa hän perusteli Suomen tiukkaa linjaa reunavaltioyhteistyössä. Procopé korosti Suomen torjuvan ehdottomasti osallistumisen edessä olevaan reunavaltioiden sotilasasian tuntijoiden konferenssiin. Lisäksi Procopé kritisoi Holstia niiden käsitysten vuoksi, joita ulkomailla oli syntynyt siitä, että Holsti yhä ajaisi läheistä balttilaista yhteistyötä vuoden 1922 tapaan. Tämä uskomus oli Suomen politiikan kannalta arveluttavaa, koska se poikkesi Suomen virallisesta linjasta. Oletetut balttilaissympatiat saattoivat aiheuttaa Holstille itselleenkin vaikeuksia.² Hieman myöhemmin Procopé selitti Holstille tähän kohdistamaansa kritiikkiä antaen ymmärtää, ettei tarkoituksena ollut Holstin ajojahti pois tehtävästään niin kuin tämä oli kuvitellut.³

* * * * *

Helsingin ulkoministerikonferenssin yhteydessä tuli hyvin esiin Suomen ulkopolitiikan virallinen linjaus, jonka mukaisesti Suomi vältti liittoutumisen ulkovaltojen kanssa mutta oli kuitenkin valmis ilman sopimuksia tapahtuvaan yhteistoimintaan esimerkiksi Kansainliitossa. Konferenssi merkitsi osaltaan reunavaltio politiikan lopullisten rajojen löytymistä, kun Suomi, Viro, Latvia ja Puola allekirjoittivat sovintomenettely- ja välitystuomiosopimuksen. Tätä pitämälle Suomi ei halunnut mennä sopimus pohjaisissa suhteissaan reunavaltioiden kanssa. Tietoisena Saksan ja Neuvostoliiton kielteisestä asennoitumisesta sekä Ison-Britannian rohkaisemana Suomi oli lopulta helppo kieltäytyä liittohankkeen käsittelystä. Puolalle ja varsinkin Virolle Suomen kielteinen asenne oli pettymys. Sen sijaan Latvia

---

1.VP 1925, Pöytäkirjat I, s. 997-1006. Eduskunnan ptk. 1.4.1925; Suomen sopimukset vieraitten valtioitten kanssa 24/1925. Suomen, Viron, Latvian ja Puolan välinen sovintomenettely- ja välitystuomiosopimus 17.1.1925.

2.KA, Rudolf Holstin kokoelma 56. Hjalmar J. Procopén kirje Holstille Helsingistä 5.3.1925 (täysin henkilökohtainen ja salainen).

3.KA, Rudolf Holstin kokoelma 56. Hjalmar J. Procopén kirje Holstille Helsingistä 18.3.1925.

näytti Suomen lailla pitävän liittoa tarpeettomana, mihin vaikutti latvialaisten Puolan aikeita kohtaan tuntema epäluulo.

2.3. Viron liittopolitiikan kariutuminen

2.3.1. Presidentti Relander vieraillee Virossa

Suomen ulkopoliittisessa johdossa tapahtui Helsingin reu-
navaltiokonferenssin jälkeen henkilövaihdoksia. Maaliskuun
1. päivänä 1925 maalaisliittolainen Viipurin läänin maaher-
ra Lauri Kristian Relander aloitti virkakautensa tasavallan
presidenttinä. Lauri Ingmanin porvarillinen kokoomushalli-
tus sai saman kuun lopussa väistyä professori Antti Tulen-
heimon muodostaman uuden hallituksen tieltä. Maalaisliitto
ja kokoomus olivat mukana ammattiministereillä täydennetyssä
hallituksessa, jonka ulkopuolelle RKP ja edistyspuolue
jättäytyivät. Samassa yhteydessä ulkoministeri Procopé
luovutti ministerinsalkkunsuomen Kööpenhaminan-lähettilä-
läälle K. G. Idmanille, joka tuli hallitukseen sitoutumat-
tomana ammattiministerinä.¹

Presidenttinä Relander suhtautui ulkovaltoihin huomattavasti edeltäjänsä K. J. Ståhlbergiä avomielisemmin. Baltian ja Skandinavian maihin suuntautuneet valtiovierailut olivat kokonaan uusi päänavaus Suomen ulkosuhteissa, ja ne toivat maalle uudenlaista kansainvälistä näkyvyyttä.² Relander osallistui Ståhlbergiä aktiivisemmin ulkopoliittisten kysymysten käsittelyyn virallisella tasolla tapamalla sekä omia että vieraiden valtojen lähettiläitä, osallistumalla valtiovierailujensa järjestämiseen ja esiintymällä johtavassa roolissa valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnassa. Merkittävimmän panoksensa hän antoi ennen kaikkea suhteiden parantamisessa Skandinaviaan. Ruotsissa huomattiinkin Relanderin merkitys Suomen ja Pohjoismaiden välisen vaalijana.³ Presidentin vierailut herättivät toisaalta närkästystäkin: hänen puoluetoverinsa Kyösti Kallio

---

1. Jääskeläinen 1977a, s. 397–402.

2. Paasivirta, Juhani, Suomi ja Eurooppa 1914–1939. Hämeenlinna 1984, s. 272. Relanderin matkoista yleensä ks. Pietiäinen, Jukka-Pekka, Tasavallan presidentit: tasavalta perustetaan 1919–1931. Neljäs painos. Jyväskylä 1994, s. 166–171.

3. Nousiainen 1985, s. 107.

ei mieleltään aitosuomalaisena ja tasavaltalaisena hyväksynyt tiivistä vierailukosketusta skandinaavisiin kuningaskuntiin. Huonot henkilökohtaiset suhteet Relanderiin olivat osaltaan syynä Kallion asennoitumiseen.¹

Ståhlberg ei ollut suostunut presidenttikautensa aikana tekemään valtiovierailuja ulkomaille. Ståhlberg suhtautui valtiovierailujen tekemiseen periaatteesta vastenmielisesti. Kun Viron riigivanem Konstantin Päts vieraili Suomessa toukokuussa 1922, Ståhlberg vastasi kielteisesti vastavierailukutsuun ja lupasi käydä Virossa vasta presidenttikautensa jälkeen. Virkakautensa jälkipuoliskolla Ståhlbergiä yritettiin kovasti houkutella vierailulle Ruotsiin, mutta hän kieltäytyi päättäväisesti perustellen kantansa Ruotsin Ahvenanmaan-politiikalla.² Suomen valtionpäämiehen ensimmäisen virallisen valtiovierailun tekeminen jäi siten Relanderille. Ensimmäiseksi matkakohteeksi valittiin Viro, jonne Relander matkusti toukokuussa 1925. Kaikesta huolimatta vierailussa oli nähtävissä Suomen virallisen ulkopolitiikan tavoitteena ollut pyrkimys ottaa etäisyyttä veljeskansaan. Valtioneuvosto päätti ennen valtiovierailun alkamista, että matkaa luonnehdittaisiin vain ystävyysvierailuksi. Sen sijaan kuukautta myöhemmin ohjelmassa oleva Ruotsin-matka päätettiin nimetä ensimmäiseksi varsinaiseksi valtiovierailuksi. Päiväkirjassaan Relander osoitti henkilökohtaisesti pitävänsä Viroa ja Ruotsia tasavertaisina Suomen naapurikansoina.³

Matkasta muodostui alku vierailuille, joiden avulla Relander pyrki kohentamaan Ståhlbergin kaudella laiminlyötyjä naapuruussuhteita. Presidentti itse uskoi valtionpäämiesten henkilökohtaisten tapaamisten merkitykseen suhteiden parantamisessa ja omiin kykyihinsä solmia tällaisia korkean tason ystävyysiteitä sekä käyttää niitä edelleen Suomen hyväksi.⁴ Suomen Moskovan-lähettiläs Antti Hackzell

---

1. Hokkanen, Kari, *Kyösti Kallio 1: 1873–1929*. Juva 1986, s. 462–464.

2. Blomstedt, Yrjö, K. J. Ståhlberg. *Valtiomieselämäkerta*. Keuruu 1969, s. 439–440; Kalela 1971b, s. 105–109.

3. Kallenautio, Jorma, *Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopolitiikka 1917–1955*. Helsinki 1985, s. 119; Presidentin päiväkirja I 1967, s. 59–60. Ks. lisäksi Idman, K. G., *Diplomatminnen. Hägkomster från vår självständighets begynnelsesked 1919–1927*. Helsingfors 1954, s. 175–180.

4. Virkkunen, Sakari, *Relander – hymyilevä presidentti. Suomen tasavallan presidentit 2*. Keuruu 1979, s. 38.

ei ollut kuitenkaan vakuuttunut Relanderin kyvystä hoitaa ulkosuhteita moitteettomasti, sillä hän painotti ulkoministeri Idmanille kirjoittamassaan kirjeessä presidentin puheiden "sensuroimisen" tärkeyttä Viron-matkalla, koska ne muuten voisivat hermostuttaa Neuvostoliittoa. Hackzell ei uskonut Viron olevan edes välittömässä vaarassa, joten sen valtiomiehet olivat syyllistyneet turhan suureen aktiivisuuteen etsiessään tukea ulkopuolisilta mailta. Suomi ei saanut luvata Virolle mitään sellaista, mitä se ei pystyisi täyttämään, koska lupaukset vain herättäisivät virolaisissa liiallista itseluottamusta kohtalokkaine seuraamuksineen.¹

Virossa ajatusta Suomen uuden presidentin vierailusta tervehdittiin mielihyvällä. Viron hallitus hyväksyi vierailun ajankohdaksi toukokuun 21.–24. päivän.² Relanderin valtiovierailu tapahtuikin sitten sovittuna ajankohtana toukokuussa 1925. Tallinnassa Relander seurueineen otettiin juhlallisesti ja loistavin menoin vastaan, mikä miellytti presidenttiä itseään.³ Relanderin seurueeseen kuuluivat ulkoministeri K. G. Idman, opetusministeri E. N. Setälä, eversti Lauri Malmberg ja ulkoasiainministeriön poliittisen osaston päällikkö A. S. Yrjö-Koskinen sekä lisäksi muita virkamiehiä ja presidentin adjutantit. Vierailusta tuli kaikin tavoin menestyksellinen ystävyysvierailu, jonka tunnelmista Suomen lähetystön attasea V. Niskanen kirjoitti: "Vierailu kokonaisuudessaan ja siinä molemmin puolin ilmennyt sydämellisyys ovat muutoinkin hyvin suuressa määrin haihduttaneet virolaisten Suomea kohtaan tuntemia pettymyksen tunteita. Vaikkei virolaisille rakas puolustusliittoajatus ole vierailun kautta joutunut uuteen asteeseen, ovat virolaiset kuitenkin tulleet vakuutetuksi, ettei Viro ole Suomelle yhdentekevä. Suusta suuhun lentävät nyt sanat, että Suomella ja Virolla on vuosisatojen takana tehty verenliitto, joka vielä elää ja ilman paperisitoumksiakin hädän hetkellä ajaa veljen veljelle avuksi. Ne eivät

---

1.KA, K. G. Idmanin kokoelma. Antti Hackzellin kirje Idmanille Moskovasta 14.5.1925.

2.UMA, Rudolf Holstin puhelinsanoma Tallinnasta UM:lle 40/25.4.1925; UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri K. G. Idmanille 25/29.4.1925.

3.Virkkunen 1979, s. 34–38.

tällä hetkellä, Presidentin vierailun tapahduttua, ole vain sanoja, ne ovat uskoa ja vakaumusta".¹

Vierailun yhteydessä ei käyty merkittäviä poliittisia keskusteluja, joten Relanderin matka jäi todellakin ystävyyskäynnin luonteiseksi. Holsti ilmoitti raportissaan, että matkan aikana ei tapahtunut mitään sellaista, millä olisi ollut olennaista merkitystä Suomen ulkopoliittikan hoitamiseksi. Relander itse tyytyi päiväkirjassaan selostamaan vain muistelmaomaisesti matkaansa Viroon. Hän oli ollut tietoinen laajoissa piireissä elätellyistä toiveista Suomen ja Viron läheisestä sotilaallisesta yhteistyöstä, mutta virallisissa puheissa Relander ja Viron valtionpäämies Jüri Jaakson eivät viittaneet puolustus sopimuksen tarpeeseen.²

Erityisen kriittisesti Relanderin vierailun hahmotti Latvian Tallinnan-lähettiläs Jānis Seskis, joka kiinnitti huomionsa siihen, että Relander oli pitämässään puheissa huolellisesti välttänyt mainitsemasta mitään poliittisista kysymyksistä kuten liittosuunnitelmista. Suomalaiset näyttivät pitävän itseään korkeampi arvoisena kansana, joka suhtautui myötätunnolla, sympatialla ja rakkaudella alempi arvoiseen veljeskansaansa virolaisiin. Suomi oli lähettillään ironisen huomautuksen mukaan valtio, jonka vapautta yksikään toinen valtio ei uhannut eikä voinut uhata ja jolla ei ollut yleensä minkäänlaisia – ei ystävällisiä eikä vihamielisiä – naapureita. Seskis uskoi Suomen ulkopoliittikan taustalla vaikuttavan sen, että suomalaiset olivat vielä poliittisesti ja kulttuurisesti ruotsalaisten holhouksessa eivätkä olleet saavuttaneet kansallisesti sellaista vapautta kuin latvialaiset ja virolaiset.³

Entinen ulkoministeri Hjalmar J. Procopé esitti Lauri Ingmanille lähettämässään kirjeessä käsityksensä ulkovaltojen suhtautumisesta Suomen ulkopoliittikkaan ja Itämeren alueen kansainvälispoliittiseen tilanteeseen. Käytyään

1.UMA, UM 3 H. Suomen presidentin vierailu Viroon 21.–24.5.1925. Selostuksen on laatinut 24.6.1925 attasea V. Niskanen.

2.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri K. G. Idmanille 28/26.5.1925; Presidentin päiväkirja I 1967, s. 74–78. Jaaksonin ja Relanderin puheista ks. Eesti riigivanema kõne 21.5.1925. – Eesti ja Soome suhted 1920–1925, Nr. 363; Soome presidenti kõne 21.5.1925. – Eesti ja Soome suhted 1920–1925, Nr. 364.

3.Läti saadik Tallinnas Läti Välisministeeriumile 4.6.1925. – Eesti ja Soome suhted 1920–1925, Nr. 366.

yksityishenkilönä Tukholmassa, Lontoossa ja Pariisissa Procopé totesi tyytyväisenä kaikkialla ymmärretyn Suomen balttilaisen politiikan yleislinjan, eikä väärinkäsityksiä ollut syntynyt edes Suomen osanotosta tarkkailijana reuna-valtioiden sotilasedustajien konferenssiin Riiassa maaliskuussa 1925. Procopé oli yhä enemmän vakuuttunut siitä, että Ingmanin hallituksen noudattama linja, "joka, katkomatta suhteita Puolaan ja Baltian maihin, ei tahtonut identifioida ulkopoliittikaamme niiden kanssa, on ainoa oikea". Euroopassa näkyi muuten olevan vallalla mielipide, joka ennakoi Viron ja Latvian joutuvan pakolla tai vapaaehtoisesti Venäjään liitetyiksi.¹

Procopén mielestä kansainvälispoliittinen tilanne vaikutti Suomen suhteisiin etelään päin. Neuvostoliiton ja länsivaltojen välit olivat suuntautumassa kasvavan vastakainasettelun tielle, mikä tarkoitti sitä, että Saksa saattoi liittoutua jommankumman osapuolen kanssa. Joka tapauksessa kaikki reuna- ja sisämaat Romaniasta Viroon joutuisivat ainakin aluksi omaksumaan Neuvostoliiton-vastaisen asenteen. Konfliktin puhjetessa nämä maat voisivat joutua sijaintinsa johdosta taistelukentiksi, kun sen sijaan Suomella oli syrjäisen sijaintinsa ansiosta paremmat edellytykset pysytellä syrjässä. Suomen tuli lähentyä Isoa-Britanniaa ja antaa muuten itsestään kuva samassa asemassa olevana valtiona kuin Skandinavian maat. Saksan ollessa Neuvostoliiton rinnalla Suomen olisi huolehdittava hyvistä suhteistaan Saksaan turvallisuutensa takaamiseksi. Saksan ja Ison-Britannian esiintyessä liittolaisina Suomen olisi korostettava skandinaavista suuntausta.²

Holsti teki omasta puolestaan yhteenvedon suomalaisvirolaisten suhteiden tilasta kesäkuussa 1925. Presidentin vierailu oli osoittautunut suureksi menestykseksi siinä mielessä, että virolaisten luottamus Suomea kohtaan oli kohonnut suuremmaksi kuin kertaakaan sitten kevään 1922, jolloin riigivanem Päts oli tehnyt vierailun Helsinkiin. Suhteissa oli julkisuudessa tapahtunut tilapäistä paranemista Tallinnan joulukuisen vallankaappausyrityksen jälkeen. Suomen lehdistö ja yleinen mielipide olivat tässä

1.KA, Lauri Ingmanin kokoelma 3/VAY 2353. Hjalmar J. Procopén kirje Ingmanille Bad Nauheimista 30.5.1925.

2.KA, Lauri Ingmanin kokoelma 3/VAY 2353. Hjalmar J. Procopén kirje Ingmanille Bad Nauheimista 30.5.1925.

yhteydessä ilmaisseet myötätuntoa ja kiinnostusta Viron itsenäisyyden säilymisen puolesta. Virossa oli tämän jälkeen herännyt suuria toiveita puolustusliiton syntymisestä. Nämä toiveet olivat kuitenkin rauenneet Helsingin konferenssissa ja sen jälkeisessä sotilasasiantuntijoiden kokouksessa Riiassa.¹

Holstin mielestä Neuvostoliitto oli lietsonut virolaisten pettymystä antamalla näiden ymmärtää olevansa tyytyväinen Suomen asenteeseen. Virossa oli alettu uskoa Suomen aikeisiin jättää suhteet Viroon vähemmälle huomiolle, kun sitä vastoin Suomen skandinaavisen orienteerauksen painottuessa korrektilt suhteet Neuvostoliittoon nousisivat etualalle. Suomen kannalta negatiivisen mielipideilmaston Virossa muutti perusteellisesti presidentti Relanderin vierailu, joka nostatti virolaisissa suuren kiinnostuksen Suomea kohtaan. Holstin mukaan virolaisille oli ollut erityisesti mieleen Relanderin virallisessa puheessaan esittämä viittaus suomalaisten ja virolaisten aseveljeyteen Viron vapaussodassa, mikä oli virolaisista selkeä ilmaus Suomen tuesta Viron itsenäisyydelle.²

* * * * *

Holstin näkemyksissä tiivistyy sattuvasti presidentin Viron-matkan merkitys: kyseessä oli hyvän tahdon ilmaus, jolla rauhoitettiin Suomen politiikkaan pettyneitä virolaisia. Ainakin Viron yleinen mielipide oli otettu veljuskansan valtionpäämiehen kohteliaisuuskäynnistä. Yleensäkin Relanderin vierailudiplomatia oli onnistunut siinä mielessä, että Suomen arvostus kasvoi Baltian ja Skandinavian maissa. Presidentti itse piti Viroa ja Ruotsia yhtä tärkeinä tekijöinä Suomen ulkopolitiikassa ja halusi toimia välitysmiehenä Baltian ja Skandinavian lähentämisessä toisiinsa. Vierailujen kohdistaminen juuri näihin maihin sopi erinomaisesti tähän presidentin tavoitteeseen.

1.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri K. G. Idmanille 29/10.6.1925.

2.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri K. G. Idmanille 29/10.6.1925.

2.3.2. Tallinnan ulkoministerikonferenssi peruuntuu

Virolaiset olivat edelleen kesällä 1925 kiinnostuneita reunavaltioyhteistyön jatkamisesta. He olivat saaneet järjestettäväkseen ulkoministerikonferenssin Tallinnassa elokuussa 1925. Ulkoministerikonferenssin alustavassa ohjelmassa poliittisista kysymyksistä oli nostettu keskeisesti esille reunavaltioiden yhteistoiminta. Ensinnäkin oli arvioitava saavutettuja tuloksia ja päätettävä tulevasta yhteistyöstä. Tähän liittyi osaltaan keskustelu yhteistoinnista Kansainliiton seuraavassa yleiskokouksessa. Tallinnan konferenssissa oli tarkoitus käsitellä myös Euroopan yleistä turvallisuuskysymystä tilanteessa, jossa valtioiden välistä välitystuomiomenettelyä koskeva Geneven protokolla oli edelleen ratifioimatta ja neuvottelut olivat alkaneet Länsi-Euroopan maiden rajat takaavasta sopimuksesta (niin sanottu Länsi-Locarno).¹

Kuinka pitkälle Suomi oli valmis menemään reunavaltioyhteistyössä? Suomen ulkoministeriössä suhtauduttiin varovaisuudella edessä olevaan konferenssiin. Poliittisten ja kaupallisten asiain osaston päällikkö A. S. Yrjö-Koskinen epäili virolaisten valmistelleen kaikessa hiljaisuudessa päätöslauselmaehdotuksen, jossa korostettaisiin enemmän yhteisiä etuja kuin Suomen kannalta olisi suotavaa. Sen vuoksi Virolta olisi hyvä pyytää etukäteen päätösehdotus tai laatia oma vastaehdotus tarpeen tullen esitettäväksi.² Suomalaisten varovaisuus olikin tarpeen, sillä Viron ulkoministeri Pusta ei ollut luopunut reunavaltioyhteistyön ajamisesta.

Virolaisten liittotoiveiden takana vaikuttivat edelleen voimakkaasti turvallisuustarpeet. Laajempaa ratkaisua Itämeren turvallisuuden ja vakauden ylläpitämiseksi kannatti Viron Helsingin-lähettiläs Aleksander Hellat, joka kertoi näkemyksistään Suomen ulkoministeriön kansliapäällikölle Pontus Artille keväällä 1925. Hellatin mielestä Ison-Britannian, Ranskan, Belgian ja Saksan sekä mahdollisesti

---

1.UMA, UM 12 A 23. Reunavaltioiden ulkoministerikonferenssi Tallinnassa elokuussa 1925. Konferenssin ohjelma; ERA, Fond 957, N. 12, S. 752, L. 215. Tallinnan ulkoministerikonferenssin ohjelma elokuussa 1925; ERA, Fond 957, N. 12, S. 752, L. 181. Ehdotus Tallinnan ulkoministerikonferenssin päätöspöytäkirjaksi elokuussa 1925.

2.KA, K. G. Idmanin kokoelma. A. S. Yrjö-Koskisen kirje Idmanille Helsingistä 21.7.1925.

Italian oli sopimusteitse taattava Itämeren status quo. Tarkoituksena oli ensisijaisesti estää Saksan mahdollinen liittoutuminen Neuvostoliiton kanssa. Edellytyksenä onnistuneelle takuusopimukselle olisi sopimukseen pääseminen Puolan kanssa Saksan itärajoista. Puolan hyväksyntä Saksan rajoille oli välttämätön, jotta voitaisiin ehkäistä vastavasti puolalalaisten läheneminen Neuvostoliittoon, mikä tapahtuisi vain Baltian maiden kustannuksella.¹ Hellatin mielestä Saksalle oli tehtävä selväksi, ettei Suomen, Baltian maiden ja Puolan yhteistoiminta ollut suunnattu sitä vastaan. Saksa ei saisi missään tapauksessa jatkaa yhteistyötään Neuvostoliiton kanssa.²

Entinen ulkoministeri Procopé kävi Berliinin-matkansa aikana toukokuussa 1925 Saksan ulkoministerin Gustav Stresemannin kanssa yksityisluontoisen keskustelun, jossa nousi esille reunavaltioiden Kansainliitossa harjoittama yhteistoiminta. Procopé painotti Stresemannille, että Helsingin konferenssissa ei ollut ollut esillä yleisen Kansainliittopolitiikan koordinointi Suomen, Baltian maiden ja Puolan kesken tai minkään erillisen blokin muodostaminen järjestön sisälle. Konferenssissa oli ainoastaan pyritty kosketuksen ja yhteistyön ylläpitämiseen määrättyissä Kansainliiton toimivaltaan kuuluvissa erityiskysymyksissä, kuten takuu-, aseidenriisunta- ja välitystuomiokysymyksissä.³ Lomaltaan Saksasta Procopé kirjoitti Lauri Ingmanille kesäkuussa kirjeen, jossa hän kritisoi reunavaltiokonferenssien säännöllistä pitämistä. Erityisesti hän ihmetteli aikeita järjestää Tallinnassa uusi konferenssi lyhyen ajan kuluttua Helsingin konferenssin päättymisestä. Procopé korosti itse huolehtineensa määrätietoisesti siitä, että konferensseista ei pääsisi muodostumaan säännöllisesti toistuvia tapahtumia. Sen sijaan ne olisi parempi kutsua kokoon vain yhteisten asioiden hoitamisen niin vaatiessa ilman sovittuja tapaamisaikoja.⁴

1.KA, Pontus Artin kokoelma 8. Artin päiväkirja 26.3.1925.

2.KA, Pontus Artin kokoelma 8. Artin päiväkirja 20.4.1924.

3.KA, K. G. Idmanin kokoelma. Hjalmar J Procopén kirje Idmanille Berliinistä 15.5.1925. Kirjeen liitteenä on erittäin luottamuksellinen selostus Procopén käynnistä ulkoministeri Stresemannin luona 15.5.1925.

4.KA, Lauri Ingmanin kokoelma 3/VAY 2353. Hjalmar J. Procopén kirje Ingmanille Bad Nauheimista 21.6.1925.

Suomen Varsovan-lähettiläs Erik Ehrström kertoi huhtikuussa 1925 kirjeessään ulkoministeri Idmanille kuulleensa huhuja Puolan, Viron ja Latvian salaisista neuvotteluista, joissa olisi esillä sotilassopimuksen sisältävän poliittisen sopimuksen solmiminen. Ehrstörmin mukaan aloite näihin neuvotteluihin olisi tullut Viron taholta, vaikka Puolan painostuksella oli ollut oma vaikutuksensa. Ehrströmin mielestä Puola ei kuitenkaan tavoitellut sotilaallista sopimusta, vaan se halusi suulliseen yhteisymmärykseen perustuvaa ja ainoastaan moraalisesti sitovaa yhteistoimintaa Suomen, Baltian maiden ja Puolan kesken sellaisissa ulkopoliittisissa kysymyksissä, joissa näillä mailla olisi yhteiset edut puolustettavanaan. Ehrström uskoi Suomen pidättyvyyden voivan pahimassa tapauksessa johtaa siihen, että Puola, Viro ja Latvia organisoisivat diplomaattisen yhteistyön keskenään ja jättäisivät Suomen ulkopuolelle.¹

Ehrströmin huoli reunavaltiokoalition syntymisestä ilman Suomea osoittautui turhaksi. Latvian ulkoministeri Meierovics oli kevään 1925 aikana tullut yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että Puola ei voisi tarjota riittävää suojaa Baltian maille. Meierovics näki maansa turvallisuuden kannalta parhaana vaihtoehtona Neuvostoliiton ja Saksan yhteisen takuun itsenäisyydelleen ja alueelliselle koskemattomuudelleen. Reunavaltioiden ja Puolan yhteisymmärrystä vastustavan Saksan rohkaisemana Latvian ulkoministeri alkoi kesällä 1925 ajaa Baltian maiden lähenemistä Neuvostoliittoon ja Saksaan päin. Viron ulkoministeri Pusta suhtautui kuitenkin nihkeästi Meierovicsin pyrkimyksiin, eikä Meierovics saanut Liettualtakaan tukea. Pusta ei halunnut Liettuan tulevan mukaan Baltian ententeen, jonka Saksa ja Neuvostoliitto hyväksyisivät. Hän kannatti johdonmukaisesti Suomen, Viron, Latvian ja Puolan välistä liittoa. Tarvittaessa hän oli valmis hyväksymään pelkästään Viron ja Latvian liittoutumisen Puolan kanssa. Meierovics ei pitänyt suunnitteilla ollutta Tallinnan konferenssia tarpeellisena vaan halusi keskittää ponnistukset Viron, Latvian ja Liettuan välisen ententen synnyttämiseen. Pustan ja Meiero-

---

1.KA, K. G. Idmanin kokoelma. Erik Ehrströmin kirje Idmanille Varsovasta 14.4.1925 (henkilökohtainen ja luottamuksellinen).

vicsin välinen henkilökohtaisen kilpailun aineksia sisältänyt antagonistinen suhde sai dramaattisen ratkaisunsa, kun Meierovics kuoli auto-onnettomuudessa 21. elokuuta 1925.¹

Heinä-elokuussa Pusta teki laajan kiertomatkan Länsi-Eurooppaan saadakseen tukea politiikalleen. Palattuaan matkaltaan Pusta uskoi saaneensa riittävästi kannatusta pyrki-
myksilleen, joten hän matkusti vielä Helsinkiin 19. elokuuta taivutellakseen suomalaiset myönteisemmälle kannalle reunavaltioiden poliittiseen sopimukseen nähden. Pusta kertoi virkaveljelleen Idmanille sopimusluonnoksesta, jossa sopijapuolet muun muassa sitoutuivat takaamaan toistensa alueet, ilmoittamaan toisilleen tekemistään sopimuksista ja pitämään vähintään kaksi kertaa vuodessa yhteisen neuvotelukokouksen. Pustan pettymykseksi Suomen ulkopoliittinen johto suhtautui johdonmukaisen kielteisesti reunavaltioiden liittohankkeeseen. Suomalaiset karsastivat edelleenkin Puolan mukanaoloa mahdollisessa liitossa Puolan ja Saksan huonojen suhteiden takia. Presidentti Relander ilmaisi selvästi Suomen kannan todetessaan Suomen olevan ystävällisissä väleissä Ruotsin ja Saksan kanssa, mutta sen sijaan läheinen ystävyys Puolan kanssa ei sopinut Suomen politiikkaan. Toisaalta Suomi olisi valmis yhteistyöhön Viron ja Latvian kanssa. Virolle presidentti suositteli poliittista lähenemistä Skandinaviaan, mikä oli Suomelle mieluisampi orientoitumissuunta Puolan sijasta. Ulkoministeri Idman katsoi, ettei Tallinnan konferenssin pitäminen ollut tarpeen, vaan reunavaltiot voisivat käsitellä yhteiset asiansa Kansainliiton tulevan yleiskokouksen aikana Genevessä.² Pusta joutui vastahakoisesti taipumaan suomalaisten esit-

---

1. Rodgers 1975, s. 39–46; Hiden, John, *The Baltic States and Weimar Ostpolitik*. Cambridge 1987, s. 152–157. Saksan Baltian-politiikasta v. 1925 ks. *Aufzeichnung des Generalkonsuls von Dirksen 24.4.1925*. – *Akten zur deutschen auswärtigen Politik (ADAP) 1918–1945, Serie A: 1918–1925, Band XII. 1. Januar bis 25. April 1925*. Bonn 1994, Nr. 270; *Aufzeichnung ohne Unterschrift 8.6.1925*. – ADAP, Serie A, Band XIII. 27. April bis 13. August 1925. Bonn 1995, Nr. 100.

2. ERA, Fond 957, N. 12, S. 752, L. 120–121. Ulkoministeri K. R. Pustan selostus keskusteluistaan Riiassa 13.8.1925 (täysin salainen); ERA, Fond 957, N. 12, S. 752, L. 122–125. Ulkoministeri K. R. Pustan selostus keskusteluistaan Helsingissä 19.8.1925 (täysin salainen); Koop, A., *NSV Liidu ja kodanliku Eesti suhted aastail 1920–1928*. Tallinn 1966, s. 196–197; Arumäe 1983, s. 166–169; Talvar, H., *The Foreign Policy of Estonia 1920–1939*. Translated from Estonian by Anne Puju. Tallinn 1982, s. 50–51; Schauman 1962, s. 142–143.

tämien näkökantojen edessä ja luopumaan ulkoministerikonferenssin järjestämisestä.¹

2.3.3. Reunavaltioiden neuvottelut Genevessä

Suomen, Viron, Puolan ja Latvian edustajat kokoontuivat neuvonpitoon Genevessä 6. syyskuuta 1925. Kokoukseen osallistuivat ulkoministerit K. G. Idman Suomesta, Kaarel Robert Pusta Virosta ja Aleksander Skrzyński Puolasta sekä Latvian edustajana maan Rooman-lähettiläs Wilis Schumans, koska Latvian hallitus ei ollut ehtinyt nimittää Meierovicsille seuraajaa. Pusta otti vielä kerran esille Helsingissä esittämänsä luonnoksen reunavaltioiden väliseksi poliittiseksi sopimukseksi. Lähettiläs Schumans ja kreivi Skrzyński olivat periaatteessa valmiit neuvottelemaan Pustan sopimushankkeesta, mutta Suomen ulkoministeri kieltäytyi yksinkertaisesti käsittelemästä asiaa. Myöhemmin Idman perusteli kantaansa luottamuksellisesti Pustalle. Idman katsoi, ettei sopimus automaattisesti taannut Virolle minkäänlaista tukea Neuvostoliiton hyökkäystä vastaan. Toisaalta muut valtiot voisivat halutessaan tulla Viron avuksi ilman minkään sopimuksen sanelemia ehtoja. Suomen haluttomuus poliittisen sopimuksen allekirjoittamiseen ei tarkoittanut sitä, että Suomi ei missään tapauksessa haluaisi auttaa Viroa. Erilaisesta maantieteellisestä asemastaan johtuen Suomi ei kuitenkaan voinut ehdottomasti sitoa kohtalooaan Suomenlahden eteläpuolella oleviin valtioihin. Erityisen epämiellyttävänä Suomelle Idman näki Puolan ja Romanian välisen liiton, koska se voisi johtaa suomalaiset tarpeettomiin selkkauksiin Neuvostoliiton kanssa.²

Viron, Latvian ja Puolan edustajien vakuututtua Idmanin haluttomuudesta solmia sopimusta kysymystä ei otettu

---

1. ERA, Fond 957, N. 12, S. 752, L. 90-91. Suomen Tallinnan-lähettiläs Rudolf Holsti ulkoministeri K. R. Pustalle 20.8.1925; UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri K. G. Idmanille 39/21.8.1925; UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri K. G. Idmanille 40/24.8.1925.

2. Schauman 1962, s. 143; UMA, UM 5 C 1. UM:n poliittisten ja kaupallisten asiain osaston tiedoituksia 111/15.10.1925; UMA, UM 12 A 24. Suomen, Puolan, Viron ja Latvian ulkoministerikonferenssi Genevessä syyskuussa 1925; ERA, Fond 957, N. 12., S. 752, L. 161-164. Baltian maiden ja Puolan ulkoministerikonferenssi Genevessä 6.-11.9.1925; ERA, Fond 957, N. 12, S. 752, L. 185. Viron sopimusehdotus Geneven ulkoministerikonferenssissa syyskuussa 1925. Pustan sopimusehdotuksesta vrt. Kaslas 1976, s. 159-161.

enää uudestaan käsiteltäväksi syyskuun 11. päivänä pidetyssä uudessa neuvottelussa. Neuvottelun pääasiallisimmaksi aiheeksi nousi Riiassa pidettäväksi kaavailtu seuraava reunavaltiokonferenssi. Idman ajoi neuvottelussa läpi päätöksen, jossa konferenssin kokoonkutsuminen jätettiin riippumaan kaikkien konferenssivaltioiden yhteisestä suostumuksesta. Idman torjui Pustan yrityksen siirtää Genevessä käsittelemättä jääneet asiat Riian konferenssiin. Samalla estyi Pustan sopimusehdotuksen tuleminen uudestaan esille. Idman huomauttikin Pustalle paheksuvansa Viron tapaa esittää Latvian hallitukselle konferenssiohjelmaan otettavaksi sellaisia kohtia, jotka Suomen hallitus oli halunnut poistettaviksi.¹ Kokouksen päätöspöytäkirjassa korostettiin Geneven pöytäkirjan merkitystä turvallisuuskysymysten ratkaisussa ja katsottiin protokollan olevan edellytyksenä aseidenriisunnalle. Osallistujamaat päättivät ryhtyä toimenpiteisiin välitystuomio- ja sovintomenettelysopimuksensa edellytetyn pysyväisen sovintolautakunnan perustamiseksi. Seuraavan Riiassa pidettäväksi suunnitellun ulkoministerikonferenssin kokoonkutsuminen uskottiin Latvian vastuulle.²

Selostuksessaan neuvonpidosta Idman pohti tarkemmin Suomen suhdetta reunavaltioihin. Hän katsoi Suomelle olevan epäedullista jäädä kokonaan balttilaisen yhteistyön ulkopuolelle. Suomen oli säilytettävä käsissään mahdollisuus kääntyä apua saadakseen Puolan ja muiden reunavaltioiden puoleen siltä varalta, että se joutuisi Neuvostoliiton uhkaamaksi. Muut Neuvostoliiton länsirajalla olevat valtiot eivät saisi solmia keskenään sellaista sopimusta, jossa Suomi ei voisi olla mukana. Idmanin mielestä suomalaisten oli rohkaistava Konstantin Pätsiä, kenraali Johan Laidonera ja muita vaikutusvaltaisia virolaisia, jotka vastustivat Pustan politiikkaa pelätessään sen muun muassa vahingoittavan Viron suhteita Suomeen. Idman oli ollut Genevessä yhteydessä Viron Kansainliitto-valtuuskunnassa

---

1.UMA, UM 5 C 1. UM:n poliittisten ja kaupallisten asiain osaston tiedoituksia 111/15.10.1925; ERA, Fond 957, N. 12, S. 752, L. 164-165. Baltian maiden ja Puolan ulkoministerikonferenssi Genevessä 6.-11.9.1925.

2.KA, E. N. Setälän asiakirjakokoelma 17. Geneven ulkoministerikonferenssin päätöspöytäkirja 11.9.1925; ERA, Fond 957, N. 5, S. 330, L. 3-4. Geneven ulkoministerikonferenssin päätöspöytäkirja 11.9.1925.

mukana olleeseen kenraali Laidoneriin, joka oli arvostellut Pustaa liiallisesta Ranskan ja Puolan toiveiden seuraamisesta. Pustan sopimusluonnos oli Laidonerin mielestä epäonnistunut, koska se lietsoi tyytymättömyyttä Saksassa ja Neuvostoliitossa eikä tuottanut todellista hyötyä Virolle.¹ Idman katsoi tärkeäksi sen, että Suomi ylläpitää edelleenkin mahdollisimman lämpimiä suhteita etelään päin, koska reunavaltioiden, varsinkin Viron, vaurastuminen ja lujittuminen oli Suomellekin "ensiluokkaisen tärkeä asia". Suomen hallituksen kieltäytyminen poliittisista sopimuksista ei saanut johtaa muuten ystävällisten suhteiden viilenemiseen.²

Suomen poliittinen kannanmääritys reunavaltioyhteistyöhön nähden herätti kiinnostusta muissa valtioissa. Idman tapasi Genevessä myös Ison-Britannian ulkoministerin Sir Austen Chamberlainin. Idman pyrki oikaisemaan etenkin saksalaisessa lehdistössä esiintyneitä väitteitä Suomen aikomuksista irrottautua kokonaan reunavaltioista ja katkaista yhteistyö niiden kanssa, vaikka Tallinnan konferenssi olikin jäänyt pitämättä. Suomen oli kuitenkin mahdollonta hyväksyä Viron ulkoministerin ajamaa sopimusta, koska Puolan ja Romanian sotilaallisen sopimuksen vuoksi Suomi ei tahtonut taata Puolan rajoja. Idman korosti Suomen kuuluvan sivistyksellisesti enemmän Skandinavian maihin. Myös maantieteellisesti Suomi oli eri asemassa kuin Suomenlahden eteläpuolella olevat maat. Idman vakuutti vielä, että vaikka Suomi kieltäytyi solmimasta mitään Geneven protokollan korvaavaa alueellista takuussopimusta eteläisten naapurivaltioittensa kanssa, niin se ei aikonut jättää niitä ilman muuta Neuvostoliiton armoille. Suomi halusi vain pidättää itselleen toimintavapauden avun antamisen suhteen.³

Neuvostoliitossa pelättiin Suomen osallistuvan Ison-Britannian ja Pohjoismaiden rinnalla sitä vastaan tähdät-

---

1.UMA, UM 5 C 1. UM:n poliittisten ja kaupallisten asiain osaston tiedoituksia 111/15.10.1925.

2.KA, E. N. Setälän asiakirjakokoelma 17. Ulkopoliittinen katsaus; turvallisuuskysymys. Laatinut ulkoministeri K. G. Idman Helsingissä 20.10.1925.

3.UMA, UM 5 C 1. UM:n poliittisten ja kaupallisten asiain osaston tiedoituksia 111/15.10.1925.

tyyn saartorenkkaaseen. Neuvostolehdistö katsoi Ranskan ja Ison-Britannian kilpailevan vaikutusvallasta reuna-
valtioissa. Suomi oli kallistunut enemmän viimeksi mainitun
länsivallan kannalle. Kun suomalaiset torjuivat Tallinnan
ulkoministerikonferenssin järjestämisen elokuussa 1925 ja
Viron liittotarjouksen syyskuussa Genevessä Neuvostoliitto
alkoi suhtautua rauhallisemmin Suomen politiikkaan.¹ Neu-
vostoliiton hallitus piti reuna-
valtioiden konferenssihank-
keita elo-syyskuun vaihteessa 1925 itseään vastaan suunnat-
tuna vihamielisenä toimintana. Neuvostolehdistö syytti
Viron ulkoministeriä Pustaa ja Viroa konferenssipolitiikan
ja Neuvostoliiton vastaisten suunnitelmien arkkitehdeiksi.
Suomen Moskovan-asiainhoitaja Rafael Hakkarainen arvioikin
Viron ja Neuvostoliiton välien olevan hyvin huonot.²

Neuvostoliiton ja Viron suhteet näyttivät lämpenevän,
kun Pustan seuraajaksi Viron ulkoministerinä tuli maan
Moskovan-lähettiläs Ado Birk. Suomen Moskovan-lähettiläs
Antti Hackzell odotti Birkin johtavan Viron ulkopolitiikan
realistisemmille linjoille nimenomaan suhteissa Neuvosto-
liittoon. Virolaiset ja latvialaiset olivat Hackzellan
mukaan liioitelleet Neuvostoliiton uhkaa ja siitä aiheutu-
vaa omaa uhanalaista asemaansa. Birkillä oli tässä suhteis-
sa luotettavampi käsitys Neuvostoliiton todellisista ai-
keista ja voimavaroista.³

Berliinissä Suomen lähettiläs Harri Holma sai kuulla
Saksan ulkoministeriön Auswärtiges Amtin itäosaston virkaa
tekevältä päälliköltä Herbert von Dirkseniltä saksalaisten
olevan selvillä Pustan valmistamasta liittoehdotuksesta.
Saksan Helsingin-lähettiläs Herbert Hauschild oli epäillyt
Pustan liittohankkeen vaikuttaneen Suomen luopumiseen Tal-
linnan konferenssista. Dirksen kertoi Pustan aseman hei-
kentyneen konferenssin peruuntumisen johdosta. Lisäksi
Neuvostoliitto pyrki ilmeisesti järjestelmällisesti ja
harkitusti hankaloittamaan Viron asemaa.⁴ Suomen ulkopo-

---

1. Korhonen 1966, s. 114-115.

2. UMA, UM 5 C 18. Rafael Hakkarainen Moskovasta ulkoministeri K. G. Idmanille 7/27.8.1925 (salainen); UMA, UM C 18. Rafael Hakkarainen Moskovasta UM:lle 8/10.9.1925 (salainen).

3. UMA, UM 5 C 18. Antti Hackzell Moskovasta ulkoministeri K. G. Idmanille 77/4.11.1925 (salainen).

4. UMA, UM 5 C 5. Harri Holma Berliinistä vt. ulkoministeri E. N. Setälälle 134/5.9.1925.

liittinen linjanveto herätti tyytyväisyyttä Saksassa, joka kannatti Ruotsin ja Suomen lähenemistä saadakseen Suomen luopumaan liiallisesta kiinnostuksesta Puolaa kohtaan. Eri-tyisesti Ruotsin kuninkaan Suomeen tapahtunut vastavierailu elokuussa 1925 oli saksalaisille mieleen. Suomen ja Ruotsin välien lämpeneminen säilyi jatkossakin Saksan diplomaattisen mielenkiinnon kohteena. Edelleen saksalaiset koettivat lieventää Suomen ja Neuvostoliiton välistä vastakohtaisuutta, mihin heillä oli hyvät mahdollisuudet molempiin suuntiin toimivien suhteidensa ansiosta.¹

2.3.4. Konferenssidiplomatian tilinpäätös

Suomen Tallinnan-lähettiläs Rudolf Holsti kuvasi lokakuussa 1925 Viron ulkopolitiikan näkymiä ulkoministeri Pustan eron jälkeen. Eriytyisen huolestunut Holsti oli Viron ja Latvian sanomalehdistössä vallalla olleesta käsityksestä "Suomen ulkopolitiikan salaisesta yhteisymmärryksestä Saksan kanssa". Suomalaisten oli muistettava se, että virolaiset ja latvialaiset tarkastelivat Suomen ulkopolitiikan linjanvetoja myös siinä suhteessa, miten ne sopivat Neuvostoliiton ja Saksan yhteisiin intresseihin. Holsti katsoi Pustan ja Meierovicsin politiikan taustalla vaikuttaneen tietoisuuden siitä, että Puolan oikeiston piirissä oli ilmennyt halukkuutta lähestyä Neuvostoliittoa. Pelko Puolan ja Neuvostoliiton suhteiden lämpenemisestä oli saanut Pustan harjoittamaan puolalaisystävällistä politiikkaa, jotta Viro ei jäisi täysin vaille liittolaisia. Pustan erosta ja Meierovicsin kuolemasta huolimatta Holsti uskoi Viron ja Latvian välttävän täydellisen yksinjäämisen. Suomelle Holsti suositti yhteistoimintaa Venäjältä vapautuneiden maiden kanssa ohjelman laatimiseksi tulevaa varustusten supistamiskonferenssia varten. Yhteisen ohjelman laatiminen aseriisuntakonferenssiin oli sopiva aihe Riian ulkoministerikonferenssin asialistalle. Holstin mielestä Suomen ilmoitus valmiudestaan yhteistoimintaan aseriisuntakysymyksissä otettaisiin suopeasti vastaan Tallinnassa, Riassa ja Varsovassa.²

---

1. Ilvessalo 1959, s. 105-108.

2. UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri K. G. Idmanille 53/10.10.1925.

Kirjeessään Santeri Alkiolle Holsti arvioi Neuvostoliiton onnistuneen pyrkimyksissään, kun se oli saanut torjuttua Suomen, Viron, Latvian, Puolan ja Romanian välisen puolustusliiton, joka olisi toiminut Kansainliiton alaisuudessa. Holsti vaati Suomelle yhtenäistä ja ehyttä ulkopoliittikkaa, joka niveltyisi osaksi kansainvälistä politiikkaa. Suomi ei voisi lopultakaan seistä yksin idän edessä, koska maa voisi siten jäädä ilman takeita aseidenriisunnan alkaessa. Holsti ehdotti komitean asettamista laatimaan yhtenäistä ulkopoliittista ohjelmaa maalle. Ulkopoliittikkaa pohtivassa komiteassa tulisi olla edustettuina eri mielipidesuunnat esimerkiksi siten, että keskustan puolueista mukana olisivat entinen presidentti K. J. Ståhlberg ja Alkio, sosialisteista J. W. Keto ja Väinö Voionmaa sekä oikeistosta Rafael Erich. Lisäksi mukana olisi oltava eräitä upseereita sotilaallisen asiantuntemuksen varmistamiseksi. Holstin mielestä ulko- ja puolustuspolitiikka olivat ristiriidassa keskenään, joten ulkopoliittikan tarkempi pohdinta olisi paikallaan. Pelkkä sotilaallinen varustautuminen puhumattakaan nojautumisesta Skandinaviaan eivät kuitenkaan riittäisi turvaamaan maan koskemattomuutta Neuvostoliiton naapurina, vaan Suomen ja muiden samassa asemassa olevien maiden oli järjestettävä keskinäiset suhteensa vaaran eliminomiseksi.¹

Holsti totesi raportissaan ulkoministeri Idmanille lokakuun lopussa pessimistiseen sävyyn, ettei virolaisten yleinen käsitys Suomen ulkopoliittikan mukautumisesta Saksan ja Neuvostoliiton etuihin ollut helposti kumottavissa. Viron ja Latvian yleinen mielipide uskoi tämän vuoksi, että maiden täytyi pakosta tehdä valinta kahden vaihtoehdon välillä: joko liittoutua tiiviimmin Puolan kanssa tai sitten Suomen tavoin etsiä läheisempiin väleihin Neuvostoliiton kanssa. Holstin mukaan Tallinnassa työskentelevät ulkomaiset diplomaatit olivat havainneet muutoksen Viron ulkopoliittisessa orientoitumisessa kohti Neuvostoliittoa, kun Viron uudeksi ulkoministeriksi oli tullut maan Moskovan-lähettiläs Ado Birk. Osa diplomaateista suhtautui Viron suunnanmuutokseen pessimistisesti peläten Birkin antavan

---

1.KA, Santeri Alkion kokoelma 16/PR 102. Rudolf Holstin kirje Alkiolle Tallinnasta 23.10.1925.

liiaksi perään Neuvostoliiton edessä Viron sisäisen turvallisuuden kustannuksella.¹

Holsti itse kuitenkin uskoi virolaisten onnistuvan torjumaan neuvostoliittolaisten sekaantumisen Viron sisäpolitiikkaan ja talouselämään. Sen sijaan olisi ilmeisesti turha odottaa Viron etsivän ulkopolitiikassaan yhdensuuntaista linjaa Suomen kanssa, koska sellaiset Suomi-ystävällisen politiikan harjoittajat kuin Friedrich Akel, Helat ja Pusta eivät olleet onnistuneet saavuttamaan Suomenpolitiikassaan virolaisia tyydyttäviä tuloksia. Suomen oikeistolehtien oli vältettävä enää uskottelemasta, että Suomelle Viron kohtalo olisi samantekevä. Holsti totesi, että Suomen ulkopolitiikalla oli keinot, joilla rohkaista Viroa luottamasta liikaa Neuvostoliiton ystävyyteen. Holsti uskoi, että Viro oli valmis hyväksymään Suomen virallisella tasolla esittämät yhteenkuuluvuuden osoitukset.²

Latvian Tallinnan-lähettiläs Seskis katsoi tammikuussa 1926 Saksan painoarvon nousseen eurooppalaisessa politiikassa, minkä vuoksi myös Suomen saksalaisystävälliset piirit olivat aktivoituneet. Lähettilään mielestä ruotsalaiset ja konservatiivit eivät voineet antaa Holstille anteeksi tämän ententemielisyyttä ja toimimista balttilaisen politiikan ajajana. Saksan vaikutusvalta oli kasvanut Suomessa, jossa poliittinen määräysvalta oli lujasti ruotsalaisten ja germanofiilien käsissä. Näin Holstin mahdollisuudet edistää Baltian valtioiden liittoasiaa olivat käyneet rajallisiksi. Seskisin mukaan Holstia oli kaavailtu siirrettäväksi pois Tallinnasta, jotta hän ei voisi toimia enää aktiivisesti Baltian maiden lähenemisen puolesta.³

Suomen Lontoon-lähetystön lähetystösihteeri Eljas Erkko oli seurannut tarkkaan Suomen reunavaltiolitiikan kehitystä. Marraskuussa 1925 Yrjö-Koskiselle kirjoittamassaan kirjeessä hän katsoi Suomen jättäytyneen suhteissaan Baltiaan mahdollisimman passiiviselle linjalle. Suomi oli ajautunut Locarnon sopimuksen jälkeen täysin eristettyyn asemaan. Puolan asema oli sitä vastoin vahvistunut suures-

---

1.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri K. G. Idmanille 54/26.10.1925.

2.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri K. G. Idmanille 54/26.10.1925.

3.Läti saadik Tallinnas Läti Välisministeeriumile 19.1.1926. - Eesti ja Soome suhted 1920-1925, Nr. 386.

ti. Viro ja Latvia seisoivat nyt turvallisuuspoliittisesti vankalla pohjalla, koska ne olivat läheisessä sotilasyhteistyössä Puolan kanssa. Suomi oli puolestaan riippumaton eteläisistä naapureistaan ja katkaisisi Erkon mielestä suhteensa etelään kokonaan, jos saisi Ruotsilta varmat takeet turvallisuudelleen. Kuitenkin Ruotsin suhde oli Suomeen poliittisesti samanlainen kuin Suomen suhde Viroon, joten Suomi oli jäänyt sotilaallisesti ja poliittisesti eristetyksi.¹

Joulukuun alussa Erko kertoi Yrjö-Koskiselle havainneensa Puolan ja Neuvostoliiton suhteissa tapahtuneen lähentymistä Locarnon sopimuksen tekemisen jälkeen. Tämä kehitys oli ollut myös Ranskan ja Ison-Britannian mieleen. Erko oli vakuuttunut siitä, ettei Puola kuitenkaan käyttäisi Viroa, Latviaa ja Suomea "kauppatavarana" ostaakseen Neuvostoliiton puolelleen, koska sen oma asema heikkenisi tuen loppuessa pohjoisesta.² Erkon kiinnostukseen Baltian maita kohtaan vaikutti osaltaan se, että hän oli toiminut ennen siirtoaan Lontooseen lähetystösihteerinä Tallinnassa.³

Tallinnan konferenssin peruuntuminen merkitsi loppua reunavaltioiden konferenssijärjestelmälle ja edelleen yhteistyön alasajoa, vaikka suomalaiset eivät halunneet täydellisesti irrottautua reunavaltioiden yhteisrintamasta. Joka tapauksessa Viron ja Suomen intressit olivat selkeästi vastakkaisia: Viro tavoitteli tiiviimpää yhteistyötä Suomen toivoessa väljempää yhteistoimintaa.⁴ Suomen yhteistoiminta Baltian maiden ja Puolan kanssa päättyi käytännöllisesti Geneven tapaamisiin syyskuussa 1925. Suomen, Viron ja Latvian ulkoministerit kokoontuivat silti vielä kaksi kertaa heinäkuussa 1926 ja tammikuussa 1927 Tallinnassa, mutta näissä neuvotteluissa keskityttiin Neuvostoliiton kyseisille maille tekemään ehdotukseen hyökkäämättömyyssopimuk-

---

1.KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 1. Eljas Erkon kirje Yrjö-Koskiselle Lontoosta 8.11.1925.

2.KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 1. Eljas Erkon kirje Yrjö-Koskiselle Lontoosta 2.12.1925.

3.Kulha, Keijo K., Sanasotaa ja sovittelua. Helsingin Sanomain poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan. Vantaa 1989, s. 36, 263.

4.Lehti 1994, s. 226-229.

sen solmimiseksi.¹ Lopullinen päätepieste reunavaltioiden konferensseille oli vuonna 1926 pidettäväksi suunnitellun Riian konferenssin peruuntuminen, johon aloite tuli Suomelta. Suomi ei kuitenkaan yksin ollut syyllinen yhteistyön päättymiseen.²

* * * * *

Suhteissaan reunavaltioihin Suomi halusi välttää poliittisten sopimusten lisäksi ulkoministerikonferenssien muodostumisen säännönmukaisiksi tapahtumiksi. Konferenssien periodisuudessa suomalaisia ilmeisesti pelotti riski ajautua vähitellen liittosuhteeseen toisten osallistujien kanssa. Konferenssit olivat myös runsaasti julkisuutta saavia tapahtumia, minkä vuoksi Suomi ei pitänyt niiden kokoontumista säännöllisin väliajoin tarpeellisena, koska näin olisi tarpeettomasti alleviivattu reunavaltioyhteistyön merkitystä. Suomelle riitti jatkossa konferenssien järjestämisen mukaan kuin valtioiden kesken käsiteltävät asiat välttämättä niin vaativat. Suomen reunavaltio politiikkaa voikin luonnehtia lyhyesti varovaiseksi ystävyys- ja yhteistyöpolitiikaksi, johon ei sopinut missään tapauksessa liittosuhde.

3. REUNAVALTIOIDEN YHTEISTOIMINTA HYÖKKÄÄMÄTTÖMYSSOPIMUS-NEUVOTTELUISSA NEUVOSTOLIITON KANSSA VUOSINA 1926–1927

3.1. Pohjolan Locarno Itämeren alueen turvallisuusratkaisuksi

Länsivallat ja Saksa solmivat lokakuussa 1925 Locarnossa sopimuksen, joka takasi rauhantilan ja status quon Länsi-Euroopassa sekä poisti vastakkainasettelun länsivaltojen ja Saksan väliltä. Ranska, Saksa, Belgia, Iso-Britannia ja Italia sitoutuivat takaamaan Ranskan–Saksan ja Belgian–Saksan rajat kaikkia muuttamisyrityksiä vastaan. Lisäksi Saksa teki erilliset sopimukset riitojen rauhanomaisesta ratkaisemisesta Ranskan, Belgian, Puolan ja Tšekkoslovakian kanssa. Ranska puolestaan solmi Puolan ja Tšekkoslovakian

---

1.Schauman 1962, s. 143.

2.Lehti 1994, s. 232, 235.

kanssa takuusopimukset, joissa sopimuspuolet sitoutuivat auttamaan toisiaan, mikäli riitojen rauhanomaista ratkaisemista koskevat sopimukset eivät riittäisi rauhantilan säilyttämiseen. Sopimusjärjestelyjen seurauksena Saksa pääsi jäseneksi Kansainliittoon ja sai pysyvän paikan liiton neuvostossa.¹

Neuvostoliiton diplomatialle Locarnon sopimukset merkitsivät tappiota, sillä Saksa irrotettiin näin kiinteästä suhteestaan Neuvostoliittoon ja liitettiin osaksi Kansainliittoon perustuvaa turvallisuusjärjestelmää.² Baltian maille liennytyshenkinen Locarnon sopimussysteemi tarjosi paremmat mahdollisuudet integroitua osaksi länsieurooppalaista kauppaa. Toisaalta Locarnon jälkeen ei voinut enää olla puhetta Saksaa tai Neuvostoliittoa vastaan suunnatusta Baltian liitosta. Neuvostoliiton lisäksi Puola oli hermostunut eurooppalaisesta turvallisuusjärjestelystä, koska Saksa ei ollut suostunut edelleenkään tunnustamaan Puolan länsirajaa. Saksalaiset pyrkivät jatkossakin huolehtimaan siitä, että Baltian maat pysyisivät erossa Puolan liittohankkeista. Saksa ei kuitenkaan ollut suoranainen uhka balttilaisten valtioiden turvallisuudelle, sillä se näki niiden itsenäisyyden tarpeellisena ja oli valmis suhteiden lujittamiseen niiden kanssa.³

Suomessa Locarnon sopimusjärjestelyt herättivät päivälehdissä vilkkaan keskustelun. Helsingin Sanomat haastatteli Suomen valtuuskunnan puheenjohtajana Kansainliiton yleiskokouksessa toiminutta professori Rafael Erichiä, joka esitti ajatuksen erityisestä Pohjolan turvallisuusliitosta Itämeren alueen vakauden takaajana. Turvallisuusliitossa olisivat mukana Suomi, Skandinavian valtiot ja Baltian maat. Pohjolan Locarnona tunnetuksi tulleen sopimuksen oli

---

1. Marks, Sally, *The Illusion of Peace. International Relations in Europe 1918-1933*. Aylesbury 1976, s. 68-71; Walters, F. P., *A History of the League of Nations*. Reprinted. London 1965, s. 291-294; Carr, E. H., *International Relations between the Two World Wars (1919-1939)*. Reprinted. Hong Kong 1967, s. 93-103; Krüger, Peter, *Die Aussenpolitik der Republik von Weimar*. Darmstadt 1985, s. 295-301; Hiden, John, *Germany and Europe 1919-1939*. Bungay, Suffolk 1977, s. 55-56, 117.

2. Ulam, Adam B., *Expansion and Coexistence. The History of Soviet Foreign Policy, 1917-67*. London 1968, s. 159-160.

3. Hiden, John - Salmon, Patrick, *The Baltic Nations and Europe. Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century*. Singapore 1991, s. 68-69.

määrä taata rajat ja rauha Pohjois-Euroopassa länsieurooppalaisen esikuvansa mukaisesti. Suomen ulkopoliittinen johto ei ryhtynyt ajamaan Erichin aloitetta, vaikka sitä muuten pidettiin mielenkiintoisena. Varsinkin presidentti Relander itse kannatti Liettuan, Latvian, Viron, Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan välistä valtioyhtymää. Päiväkirjassaan syyskuussa 1925 Relander ilmoitti ulkopoliittiseksi päämääräkseen näiden maiden välisten suhteiden lujittamisen.¹

Relander perusteli kahdenkeskisessä keskustelussa Rudolf Holstille ulkopoliittisen ajattelunsa perusteita. Presidentti tunsu epäluuloa Puolan politiikkaa kohtaan, koska puolalaiset saattaisivat etsiä yhteisymmärrystä Neuvostoliiton kanssa piittaamatta Viron ja Latvian intresseistä. Paras ratkaisu Baltian maille olisi orientoituminen Suomen ja Skandinavian suuntaan. Holsti huomautti tähän, että Skandinavian valtiot eivät halunneet olla läheisissä tekemisissä Baltian maiden kanssa, mutta Relander uskoi optimistisesti tämän asiantilan korjaantuvan tulevaisuudessa.²

Latvian Helsingin-lähettiläs Olgerds Grosvalds arvioi Suomen pyrkivän nojaamaan ulkopoliittikassaan Ruotsiin. Hän katsoi Suomen lähenemisen Baltian maihin olevan mahdollista vain, jos nämä itse omaksuvat skandinaavisen suuntauksen. Presidentti Relander ja ulkoministeri Idman olivat nimenomaan suosittaneet Grosvaldsille Baltian maiden lähenemistä Skandinaviaan. Ilman Ruotsin mukaantuloa Grosvalds ei uskonut Suomen myöskään solmivan poliittista liittoa Viron ja Latvian kanssa.³

Toiveelleen Itämeren maiden lähenemisestä Relander sai marraskuussa tukea RKP:n vaikutusvaltaiselta kansanedustajalta Georg Schaumanilta, joka vakuutti presidentille kannattavansa suhteiden vaalimista Viroon. Sen sijaan Schauman epäili Liettuan mukanaolon järkevyyttä Itämeren maiden koalitiossa, koska koalition ja Puolan välit voisivat viilentyä, jos Liettua otettaisiin mukaan liittoon. Holstin tavoin hän ei uskonut Skandinavian maiden olevan halukkaita

---

1. Helsingin Sanomat 17.11.1925; Kallenautio 1985, s. 97; Korhonen 1966, s. 118-119; Presidentin päiväkirja I 1967, s. 81.

2. Presidentin päiväkirja I 1967, s. 104.

3. Läti saadik Helsingis Läti pea- ja välisministrile 5.11.1925. - Eesti ja Soome suhted 1920-1925, Nr. 381.

yhteistoimintaan. Schauman toivoi hyvien suhteiden luomista Neuvostoliittoon päin, mihin Relander huomautti Itämeren valtioiden liiton olevan enemmän suunnatun Itämerelle kuin Neuvostoliittoa vastaan. Toisaalta liitto presidentin mielestä varmistaisi niiden maiden turvallisuuden, jotka Neuvostoliiton edeltäjä Venäjä oli menettänyt ensimmäisen maailmansodan seurauksena.¹

Neuvostoliitossa Erichin aloite Pohjolan Locarnosta herätti ärtymystä. Itämeren turvallisuusliiton lisäksi Erich halusi houkutellessaan maan mukaan Locarnon sopimuksen kaltaiseen järjestelyyn, jolla taattaisiin valtioiden rajat ja rauhan säilyminen Itä- ja Pohjois-Euroopassa. Lisäksi Neuvostoliitto oli saatava hyväksymään välitystuomiomenettely valtioiden välisten riitojen ratkaisemiseksi. Erich toivoi Suomen tekevän aloitteen itäisen ja pohjoisen Locarnon synnyttämiseksi. Kansainliiton johtavien valtioiden Ranskan, Ison-Britannian ja Saksan oli vakuutettava Kansainliittoon epäluuloisesti suhtautuva neuvostohallitus siitä, että maailmanjärjestö halusi ainoastaan ylläpitää rauhaa uhkaamatta Neuvostoliittoa. Viimeksi mainitun näkökulmasta sopimuskaavailut merkitsivät länsivaltojen valvonnan ja väliintulon mahdollistamista alueella, jonka se koki itselleen elintärkeäksi. Neuvostoliitto oli Locarnon sopimuksen myötä kadottanut vaikutusvaltansa Saksaan. Nyt Pohjolan Locarno olisi vastaavanlainen diplomaattinen offensiivi Neuvostoliittoa vastaan.²

Erich laati Suomen hallitukselle muistion, jossa hän tarkensi suunnitelmaansa Itämeren alueen turvallisuuden takaamiseksi. Muistiossa Pohjolan Locarnon jäseniksi ehdotettiin Ruotsia, Suomea, Viroa, Latviaa ja Liettuaa. Sopimuksen tuli taata allekirjoittaneiden valtioiden rajat ja turvallisuus Kansainliiton neuvoston valvoessa sopimusjärjestelyä. Ranska, Iso-Britannia ja Italia esiintyisivät takaajavaltioina, jotka tarvittaessa ase-in turvaisivat sopimuksen pitävyyden.³ Itämeren suuret rantavaltiot Neuvostoliiton, Puolan ja Saksan Erich jätti pois sopimusvaltioiden joukosta. Hän ei uskonut Neuvostoliitolla olevan edes halua osallistua suunniteltuun turvallisuuspakettiin.

---

1. Presidentin päiväkirja I 1967, s. 137-138.

2. Korhonen 1966, s. 118-120.

3. Korhonen 1966, s. 120; UMA, UM 5 C 1. UM:n tiedonanto 29/31.1.1926.

Saksan ja Puolan välit olivat taas niin viilleät, että ne eivät varmasti suostuisi olemaan yhdessä mukana sopimuksessa elleivät onnistuisi ensin sopimaan keskenään. Pohjoismaista Ruotsin mukanaolo pohjoisessa turvallisuussopimuksessa oli tärkeää, vaikka maan vastahakoisuus sopimuksen tekemiseen oli tunnettua. Norjan ja Tanskan Erich oli valmis ainakin aluksi jättämään sopimusjärjestelyn ulkopuolelle. Sen sijaan Liettua kuuluisi ensisijaisten sopimusvaltioiden joukkoon huolimatta sen aluekiistoista sekä Puolan että Saksan kanssa. Suomen, Viron ja Latvian osallistuminen pohjoiseen turvallisuuspaktiin oli itsestään selvää, koska niiden turvallisuus näin vahvistuisi.¹

Erichin ehdotus herätti Suomen naapurimaassa Ruotsissa laajaa huomiota. Ruotsin lehdistö piti Pohjolan Locarnon toteuttamista mahdollisena vain Neuvostoliiton myötävaikutuksella. Suomen Tukholman-lähettiläs Werner Söderhjelm ei pitänyt todenäköisenä, että Ruotsi kiinnostuisi muutenkaan ehdotuksen toteuttamisesta.² Suomalaisista lehdistä Hufvudstadsbladet asettui samalle kannalle ruotsalaisten lehtien kanssa, kun se katsoi Neuvostoliiton osallistumisen sopimusjärjestelyyn välttämättömäksi. Lehti ei uskonut suojaisessa asemassa olevien Skandinavian maiden olevan edes kiinnostuneita Suomen ja Baltian maiden koskemattomuuden takaamisesta, mikä teki osaltaan turvallisuussopimuksen epärealistiseksi. Toisaalta Suomen ja Baltian maiden osallistuminen samaan sopimukseen olisi vain pohjakiven luomista niiden keskinäistä puolustusliittoa varten.³

Tammikuussa 1926 Erichin sopimusaloitetta analysoivat Suomen Moskovan-lähettiläs Antti Hackzell ja Pariisin-lähettiläs Carl Enckell. Hackzellin mielestä turvallisuussopimukseen pyrkiminen Viron, Latvian ja Liettuan kanssa oli vielä ennen aikaista ajatellen Suomen kansainvälisten suhteiden vakautta. Baltian maiden täytyisi ensin löytää keskinäinen sopu ennen kuin sopimusta voidaan ajatella. Kuitenkin Liettua oli tiukalla kannalla Vilnan-kysymyksen suhteen eikä näyttänyt olevan valmis perääntynään. Hackzell pelkäsi Puolan ja Neuvostoliiton voivan pahimmassa tapauk-

---

1.UMA, UM 5 C 1. UM:n tiedonanto 29/31.1.1926; KA, Rafael Erichin kokoelma 13. Pohjoisen turvallisuuspaktin perustelut (päiväämätön).

2.UMA, UM 5 C 2. Werner Söderhjelm Tukholmasta ulkoministeri K. G. Idmanille 15/25.11.1925.

3.Hufvudstadsbladet 20.11.1925. *Ett nordiskt "Locarnofördrag"?*

nessa jakaa Baltian maat ja Suomen etupiireihin, jolloin Neuvostoliitto olisi saanut vapaat kädet Viron ja Suomen suhteen, kun Latvia ja Liettua jäisivät Puolan intressipiiriin. Hän huomautti kuitenkin siitä, että Neuvostoliitosta ei sen sisäisten vaikeuksien vuoksi ole suurta vaaraa Suomelle vaan pikemminkin Neuvostoliitto näkee Suomessa ja sen mahdollisissa liittohankkeissa uhkatekijän itselleen. Niinpä Suomen ei ollut järkevää sitoa kohtaloaan sopimusteitse Baltian maihin vielä tässä vaiheessa. Carl Enckell suhtautui niin ikään varauksellisesti takuusopimukseen pitäen riittävän turvallisuuden saavuttamista sen avulla ongelmallisena.¹

Erichin ehdotus sai kielteisen vastaanoton kokoomuspuolueen päättäjien keskuudessa tammi-helmikuussa 1926. Varsinkin Neuvostoliiton jättäminen järjestelyjen ulkopuolelle herätti epäluuloja esityksen realistisuutta kohtaan. Myös takuiden saaminen näytti kokoomusjohtajista epätodennäköiseltä. Edes Suomen ja Baltian maiden pakti, jossa takaajana olisi Iso-Britannia, ei herättänyt innostusta. Lauri Ingman vaati Suomea noudattamaan niin sanottua loistavan eristäytymisen politiikkaa, koska hän ei uskonut liittosopimusten toteutumiseen. Ingmanin linjan mukaisesti kokoomusjohto katsoi, että Suomen oli syytä välttää sopimuksiin tähtääviä turvallisuuspoliittisia aloitteita niin kauan kuin Ruotsi ei olisi niistä virallisesti kiinnostunut ja reunavaltioiden edut olisivat vastakkaiset. Suomen oli tyydyttävä ystävällisten suhteiden kehittämiseen muihin samalla linjalla oleviin maihin ja Kansainliiton velvoitteiden noudattamiseen. Ingmanin ja J. K. Paasikiven mielestä länsimaissa ja Skandinaviassa oli vakiinnutettava käsitys Suomen kuulumisesta länteen. Niin ikään Kansainliittoa ja sen toistaiseksi hataraa kykyä turvata rauhaa oli syytä tukea.² Ulkopolitiikka merkitsi Ingmanille Suomen itsenäisyyden turvaamista Neuvostoliiton vaaraa vastaan, kun vastaavasti Erich käsitti Suomen ulkopolitiikkaan kuuluvan li-

---

1. KA, E. N. Setälän asiakirjakokoelma 17. Antti Hackzellin kirje UM:lle Moskovasta 21.1.1926 (salainen); UMA, UM 5 C 6. Carl Enckell Pariisista UM:lle 156/9.1.1926.

2. Leino-Kaukiainen, Pirkko – Uino, Ari, Suomalaiskansallinen Kokoomus I. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929. Vammala 1994, s. 514–515. Ks. myös Vares, Vesa, Vanha-suomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa. Juva 1996, s. 401–403.

säksi aktiivisen osallistumisen kansainvälisen järjestelmän toimintaan ja kansainväliseen yhteistyöhön.¹

* * * * *

Locarnon sopimusjärjestelmä muodostui esikuvaksi sopimus-suunnitelmille, joilla pyrittiin takaamaan rauha ja valtioiden riippumattomuus Itämeren alueella ja Itä-Euroopassa. Rafael Erichin ehdottama Pohjolan Locarno oli ensimmäinen näistä paktihankkeista, joka sai myöhemmin seuraajakseen joukon muita enemmän tai vähemmän vakavia sopimusmalleja. Kehitys huipentui vuonna 1934, kun Ranska ja Neuvostoliitto ryhtyivät yhteisymmärryksessä ajamaan niin sanottua Itä-Locarno, joka toteutuessaan olisi ollut täydellinen vastine läntiselle Locarnolle. Turvallisuussopimusten kohtaloksi koitui niiden sovittaminen eri valtioiden etuihin, mikä osoittautui kaikissa tapauksissa mahdottomaksi tehtäväksi. Skandinavian maat eivät kokeneet itseään niin uhatuiksi, että ne olisivat sitoutuneet reunavaltioiden alueellisen koskemattomuuden turvaamiseen. Vastaavasti läntiset suurvallat Iso-Britannia ja Ranska eivät halunneet taata Itämeren alueen valtioita, koska takuusitoumusten lunastaminen olisi ollut käytännössä vaikeaa. Saksaa ja Neuvostoliittoa eivät kiinnostaneet järjestelyt, jotka olisivat merkinneet Puolan rajojen tunnustamista ja maan aseman vakiintumista.

3.2. Neuvostoliitto tarjoaa hyökkäämättömyyssopimuksia

3.2.1. Vastaveto Locarnolle

Neuvostohallitus päätti vastatoimena ryhtyä rakentamaan Euroopan ja Neuvostoliiton väliselle rajalle omaa Moskova-keskeistä turvallisuusjärjestelmäänsä. Niin sanotun Anti-Locarnon oli määrä turvata sopimusteitse Neuvostoliiton länsiraja, kun se kohdisti huomionsa ulkopoliittisiin tavoitteisiinsa Aasian puolella, lähinnä Kiinassa. Ensimmäisenä askeleena länsirajansa rauhoittamiseen Neuvostoliitto solmi hyökkäämättömyyssopimuksen Turkin kanssa joulukuussa 1925. Sopimuksessa Neuvostoliitto vahvisti omasta puolestaan Turkin rajat ja sai vastineeksi lupauksen Turkin

---

1. Vares 1996, s. 404.

puolueettomuudesta Neuvostoliiton joutuessa hyökkäyksen kohteeksi. Neuvostoliitto päätti tehdä vastaavat hyökkäämättömyyssopimusehdotukset muillekin läntisille naapurivaltioilleen estääkseen neuvostovastaisen reunavaltioliiiton syntymisen ja kapitalististen suurvaltojen hyökkäyksen niiden kautta itsensä kimppuun. Suomen suhteen Narkomindel halusi paitsi erillissopimusta myös varmistusta sille, että Suomi pysyy jatkossakin erossa Puolan houkutuksista.¹

Neuvostoliitto oli jo vuoden 1925 alussa tunnustellut alustavasti mahdollisuuksia solmia länsinaapureittensa kanssa hyökkäämättömyyssopimukset. Tällöin Neuvostoliitto oli tehnyt sopimusehdotukset Puolalle, Virolle ja Latvialle. Viro vastasi Neuvostoliiton Tallinnan-lähettiläälle Petrowskylle olevansa valmis neuvottelemaan sillä ehdolla, että Suomi, Latvia ja Puola tulisivat neuvotteluihin samanaikaisesti mukaan. Neuvostoliiton lähettiläs ihmetteli virolaisten halua saada Suomi osalliseksi neuvotteluihin, koska Suomi oli hänen mielestään aina halunnut järjestää yksin suhteensa itäiseen naapuriinsa. Viron ulkoministeri Pusta informoi Neuvostoliiton tarjouksesta Rudolf Holstia, joka puolestaan välitti tiedon edelleen Helsinkiin.²

Neuvostoliiton juuri tunnustanut Ranska kannatti Puolan ja Baltian maiden sovintoa itänaapurinsa kanssa. Ranskalaiset pyrkivät aluksi saamaan aikaan lähentymisen Puolan ja Neuvostoliiton välillä.³ Puola osoittikin omasta puolestaan valmiutta sopimuksen tekemiseen status quon säilyttämiseksi. Järjestelyn piiriin olisivat tulleet myös Baltian valtiot, mutta Neuvostoliitto torjui Puolan ehdotuksen, sillä se kannatti vain kahdenvälistä takuusopimusta eikä halunnut päästää puolalaisia takaamaan Baltiaa ja Suomea. Suomelle Neuvostoliitto teki hyökkäämättömyyssopi-

---

1. Fischer, Louis, *The Soviets in World Affairs. A History of the Relations between the Soviet Union and the Rest of the World 1917-1929*. New York 1960, s. 443-444, 530; Korhonen 1966, s. 121-123. Neuvostoliiton ulkopoliitiikasta yleensä v. 1925-1927 Laue, Theodore H. von, *Soviet Diplomacy: G. V. Chicherin, Peoples Commissar for Foreign Affairs, 1918-1930. - The Diplomats 1919-1939*. Edited by Gordon A. Craig and Felix Gilbert. Princeton, New Jersey 1953, s. 272-277.

2. Kallenautio 1985, s. 103; KA, Rudolf Holstin kokoelma 115. Holstin kirje ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille Tallinnasta 13.2.1925 (salainen); UMA, Valtioneuvoston salainen ptk. ulkoasiainministeriön esittelystä 10.3.1925.

3. Champonnois 1991, s. 408-409.

mustarjouksen vasta heinäkuussa 1925 huomattuaan Saksan neuvottelevan Kansainliittoon pääsystä sekä Saksan ja länsivaltojen välien lämpenevän. Erityisesti neuvostohallitus pelkäsi Suomen osallistuvan englantilais-pohjoismaiseen saartorengaaseen. Suomi ei reagoinut Neuvostoliiton lähettilään sopimustunnusteluihin, eikä Neuvostoliitto uusint tarjoustaan enää vuoden 1925 aikana, kun se ymmärsi Suomen pysyttelevän johdomukaisesti erossa reunavaltioiden liittopolitiikasta.¹

Locarnon sopimus oli Puolallekin takaisku, koska Saksa ei ollut suostunut takaamaan Puolan-rajaansa. Puolan ulkoministeri kreivi Aleksander Skrzyński halusi parantaa maansa turvallisuutta Saksaa vastaan pyrkimällä kehittämään Baltian maiden yhteistyötä. Skrzyński oli jopa valmis ottamaan Neuvostoliiton mukaan yhteistyöhön. Ainakin Saksan ulkoministeriön tietojen mukaan Puolan ulkoministeri oli joulukuussa 1925 puuhannut takuusopimusta, johon hän yritti saada Puolan, Suomen ja Neuvostoliiton lisäksi osalliseksi Ruotsin. Ruotsin ja Suomen kielteisyyden vuoksi puolalaiset esittivät suppeamman vaihtoehdon, niin sanotun Itä-Locarnon, jossa olisivat olleet mukana Puola, Neuvostoliitto, Viro ja Latvia. Neuvostoliitto halusi päästä poliittiseen yhteisymmärrykseen Puolan kanssa, mutta neuvostojohtajat eivät kannattaneet mitään monenkeskistä sopimusta. Tämän vuoksi Neuvostoliitto uudistikin vuoden 1926 alussa ehdotuksensa Puolalle hyökkäämättömyys- ja puolueettomuussopimukseksi.² Puolan hallitus yritti vielä helmikuussa saada Ruotsin ja Suomen innostumaan Itämeren takuusopimuksesta, mutta molemmat maat olivat edelleen haluttomia tekemään sen toivomaa sopimusta. Neuvostoliitolle Puola tarjosi alueellisesti kattavaa hyökkäämättömyyssopimusta, joka olisi ollut Neuvostoliiton ja sen kaikkien länsinaapurien välinen. Neuvostohallitus torjui vanhaan tapaansa selvästi ehdotuksen.³

---

1. Korhonen 1966, s. 112–115.

2. Korbelt, Josef, Poland between East and West. Soviet and German Diplomacy toward Poland, 1919–1933. Binghamton, New York 1963, s. 189–190; Der Reichsminister des Auswärtigen Stresemann an die Botschaft in Moskau 24.2.1926. – ADAP, Serie B: 1925–1933, Band II:1. Dezember 1925 bis Juni 1926. Deutschlands Beziehungen zur Sowjetunion, zu Polen, Danzig und den baltischen Staaten. Bonn 1967, Nr. 65.

3. Korhonen 1966, s. 123.

Narkomindelin edustaja Aralov kertoi Moskovassa Suomen lähettiläälle Antti Hackzellille, että Puola oli ehdottanut Neuvostoliiton ja sen kaikkien läntisten naapurivaltioiden välisen konferenssin kutsumista koolle. Konferenssin tarkoituksena olisi pysyvän rauhan luominen Jäämerestä Mustaanmereen ulottuvalla alueella. Aralovin mukaan Puola oli yrittänyt vain ajaa vanhoja suunnitelmiaan intressipiireistä Itämeren maiden suhteen, mutta Neuvostoliitto oli torjunut esityksen. Neuvostoliitto oli aikaisemmasta kannastaan poiketen valmis neuvottelemaan yhteisestä hyökkäämättömyyssopimuksesta Viron, Latvian ja Liettun kanssa rauhoittaakseen mieliä näissä maissa. Sopimuskaavailuissa ei ollut otettu huomioon Suomea, koska sen nähtiin pysyttelevän erossa yhteisestä politiikasta muiden Itämeren valtioiden kanssa ja koska Suomi oli niistä suuresti poikkeavassa asemassa. Hackzell uskoi neuvostohallituksen pyrkivän tosissaan sopimuksiin pienten balttilaisten naapuriensa kanssa neutralisoidakseen niiden aiheuttaman haitan politiikallleen. Johtopäätöksensä Hackzell totesi, että Viron, Latvian ja Liettuan Neuvostoliiton-politiikan koordinoiminen parantaisi niiden arvovaltaa Moskovassa ja tekisi niistä merkityksellisemmän osapuolen neuvottelukosketuksessa neuvostohallitukseen kuin jos ne toimisivat erikseen.¹

Baltian maista ainoastaan Viro kannatti kiinteämpää yhteistyötä Puolan kanssa. Latvia puolestaan suhtautui Puolaan kriittisin äänenpainoin, mikä näkyi siinäkin, ettei Latvia aikonut puoltaa Puolan ehdokkuutta Kansainliiton neuvostoon. Latvian ulkoministeri Hermanis Albats korosti virolaiselle virkaveljelleen Ants Piipille Riiasa maaliskuussa 1926 Latvian toivovan Latvian, Liettuan ja Viron sekä mahdollisesti vielä Suomen yhteisneuvotteluja Neuvostoliiton kanssa.² Baltian maat kannattivat yhteisen hyökkäämättömyyssopimuksen solmimista Neuvostoliiton kanssa. Neuvostoliitto hyötyisi erillisistä sopimuksista, koska silloin se saisi vapaat kädet nujertaa potentiaaliset vihollisensa yksitellen muiden voimatta puuttua asioihin. Kansainliiton peruskirja vaati toisaalta jäsenvaltioita eh-

---

1.UMA, UM 5 C 18. Antti Hackzell Moskovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 87/10.3.1926.

2.Medijainen, Eero, Eesti Välispoliitika Balti suund 1926-1934. Tartu 1991, s. 11.

dottomasti noudattamaan hyökkääjää vastaan tarkoitettuja sanktiopykälä ja tinkimään puolueettomuudestaan tällaisissa tapauksissa. Yhteinen sopimus oli tämänkin vuoksi paras vaihtoehto, koska se takaisi kaikkien osanottajien turvallisuuden hyökkääjää vastaan.¹

3.2.2. Reunavaltioiden yhteiset intressit

Neuvostoliitto teki Suomelle, Virolle, Latvialle ja Liettualle tarjoukset hyökkäämättömyyssopimuksista maaliskuussa 1926. Neuvostohallitus ehdotti kaikille valtioille kahdenkeskistä sopimusta, mutta oli toisaalta valmis harkitsemaan kollektiivisen sopimuksen tekemistä.² Neuvostoliiton Helsingin-lähettiläs I. L. Lorenz otti sopimusasian alustavasti esille keskustelussaan eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan varapuheenjohtajan Väinö Tannerin kanssa 5. maaliskuuta. Lähettiläs leimasi Erichin kaavailut Pohjolan Locarnosta Neuvostoliitolle vihamielisiksi ja esitti hyökkäämättömyyssopimuksen solmimista. Lorenz pyysi Tanneria edelleen tunnustelemaan maaperää Suomen hallituspiireissä.³ Lorenz teki suullisesti virallisen tarjouksen Suomen hallitukselle vasta viikkoa myöhemmin.⁴ Tulenheimon hallitus oli vaihtunut vuoden 1925 lopussa maalaisliittolaisen Kyösti Kallion ministeristöön, joka jatkoi maalaisliiton ja kokoomuksen hallitusyhteistyötä. Ulkoministeriksi oli tullut edellisen hallituksen kokoomuslainen opetusministeri E. N. Setälä.⁵

Miten Suomi suhteutti mahdolliset hyökkäämättömyyssopimusneuvottelut Neuvostoliiton kanssa reunavaltioyhteistyön vaatimuksiin? Viron Helsingin-lähettiläs Aleksander Hellat keskusteli sopimustarjouksista ulkoministeri Setälän kanssa. Ulkoministeri kertoi Neuvostoliiton lähettilään tekemän ehdotuksen yksityiskohdista. Neuvostoliitto oli valmis yhteiseen sopimukseen Baltian maiden ja mahdollisesti Suomenkin kanssa, mutta Puolaa se ei hyväksynyt so-

---

1. Rodgers 1975, s. 51-52.

2. Korhonen 1966, s. 124; Medijainen 1991, s. 11.

3. Paavolainen, Jaakko, Väinö Tanner - sillanrakentaja. Elämäkerta vuosilta 1924-1936, 3. Helsinki 1984, s. 98-100.

4. Korhonen 1966, s. 124.

5. Jääskeläinen 1977a, s. 405-407.

pimusjärjestelyyn. Lorenz oli vihjannut Puolan ehdottaneen sen ja Neuvostoliiton etupiirien määrittelyä Itämeren ja Mustanmeren välillä. Setälä epäilikin Puolan ajaneen Moskovan toisenlaista politiikkaa kuin mitä se virallisesti myönsi. Ulkoministeri suhtautui varovaisen optimistisesti mahdollisen hyökkäämättömyyssopimuksen läpimenoon eduskunnassa. Sopimusasiassa Setälä näytti olevan valmis hyväksymään reunavaltioiden yhteistyön. Sen sijaan puolustusopimus, jossa Puola olisi mukana, ei tulisi missään tapauksessa kyseeseen, koska kansanedustajat tyrmäisivät hankkeen. Ulkoministerin tiedusteltua Hellatin käsitystä tämä vastasi, että Baltian maat eivät tee hyökkäämättömyyssopimusta Neuvostoliiton kanssa ilman Suomea ja Puolaa.¹

Suomen lähettilääksi Varsovaan siirtynyt Hjalmar J. Procopé raportoi maaliskuun lopussa tavanneensa Puolan ulkoministeriön poliittisen osaston päällikön Lukasiewiczin, joka oli selostanut hänelle Puolan ja Neuvostoliiton välisiä tunnusteluja hyökkäämättömyyssopimuksen solmimiseksi. Lukasiewicz kertoi Neuvostoliiton vaatineen ehdottomasti erillisiä sopimuksia Puolan ja Baltian maiden kanssa. Neuvostoliitto saattaisi kumminkin joustaa kannastaan sen verran, että jonkinlainen kompromissi olisi löydettävissä. Kaikki hyökkäämättömyyssopimuksen tekevät valtiot voisivat esimerkiksi taata toisilleen rauhan tai sitten sopimukset tehtäisiin erillisinä aina kahden valtion kesken, mutta keskinäisellä noottien vaihdolla varmistettaisiin sopimusten kytkeminen yhteen siten, että takuu olisi kaikille osapuolille yhteinen.²

Procopé pani merkille sen, että Lukasiewicz ei maininnut puhuessaan Puolan Moskovan-lähettilään neuvotteluista Moskovassa erikseen Suomea vaan puhui vain Puolasta ja Baltian valtioista mahdollisina sopimusosapuolina. Lukasiewicz tuntui suhtautuvan rauhallisesti Baltian maiden erillisneuvoteluihin Neuvostoliiton kanssa. Ilmeisesti osastopäällikkö ei uskonut Baltian maiden tekevän kahdenkeskisiä sopimuksia, koska ne pelkäsivät leimautumista Neuvostoliiton satelliiteiksi. Samaa mieltä asiasta oli Puolan

---

1. ERA, Fond 957, N. 12, S. 812, L. 8-10. Aleksander Hellat Helsingistä Välistäministeriömin poliittisen osaston johtajalle 19.3.1926 (täysin salainen).

2. UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 1/29.3.1926.

ulkoministeriön itäisen osaston päällikkö Janikowsky, joka mainitsi Viron ulkoministerin Piipin nimenomaan luvanneen kreivi Skrzyńskille, ettei Viro tee sopimusta omin päin ilman Puolaa. Janikowskyn mukaan Neuvostoliitto oli ajanut hyökkäämättömyyssopimusasiaa yksin ja Puola vain vastannut sille tehtyihin esityksiin.¹

Procopén mielestä varmaa näytti olevan Puolan kiinnostuminen samanaikaisten sopimusten tekemisestä. Neuvostoliitto tekisi tällöin sopimukset erikseen kunkin valtion kanssa tai vaihtoehtoisesti yhteissopimuksen Baltian maiden kanssa sekä erillissopimukset Puolan ja Suomen kanssa. Varsinaisissa sopimuksissa tai niihin liittyvässä noottien vaihdossa viitattaisiin toisiin sopimuksiin, jolloin kaikista sopimuksista tulisi yksi kokonaisuus. Lisäksi Janikowsky kannatti Suomen, Puolan ja Baltian maiden keskinäistä takuusopimusta, jossa ne takaisivat toistensa rauhan ja koskemattomuuden säilymisen Neuvostoliittoa vastaan. Procopésta takuusopimus merkitsisi tavallaan uutta versiota Baltian maiden liitosta. Puolalle yhteisesti tehtävä hyökkäämättömyyssopimus olisi hyödyksi, sillä se saavuttaisi siten ehdottomasti johtavan aseman reunavaltioiden joukossa. Puola voisi esiintyä suurena rauhan puolustajana itäisessä Euroopassa, mikä vahvistaisi sen prestiisiä. Turvallisuuspoliittisesti Puolan itäraja muuttuisi vakaammaksi ja se voisi kiinnittää enemmän huomiota läntiseen rajaansa.²

Suomen Riian-lähettiläs Reino Sylvander kertoi raporttissaan tammikuun lopussa 1926 ulkoministeri Piipin ottaneen Riian-vierailullaan esiin kysymyksen siitä, olisiko Baltian maiden ryhdyttävä neuvottelemaan neuvostohallituksen kanssa Locarnon mallisen sopimuksen tekemisestä. Piip oli arvellut sellaisen sopimuksen koituvan hyödyksi Baltian maille ja saavan tukea länsivalloilta. Latvian hallitus oli ollut alustavasti valmis keskustelemaan hankkeesta, mutta kysymyksen ratkaisu päätettiin lykätä tuonnemmaksi, koska maalla ei ollut sillä hetkellä ulkoministeriä. Viro ja Latvia pitivät tarpeellisena yhteisymmärrykseen pyrkimistä

1.UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 1/29.3.1926.

2.UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 1/29.3.1926.

Neuvostoliiton kanssa, koska siitä olisi niille suurta taloudellista hyötyä.¹

Rudolf Holsti keskusteli Viron ulkoministerin kanssa Neuvostoliiton sopimustarjouksista 22. maaliskuuta. Virolaiset olivat Holstin mukaan varautuneet siihen mahdollisuuteen, että Suomi jättäytyy kokonaan sivuun neuvotteiluista. Viro yrittäisi toki päästä Suomen kanssa yksimielisyyteen, mutta virolaiset tuskin pyrkivät loputtomasti yhteiseen linjaan, jos suomalaiset jättäytyvät passiiviselle kannalle. Holsti ehdotti omasta puolestaan Piipille, että tämä toteuttaisi suunnitelmissa olleen matkansa Helsinkiin ja ottaisi itse selvää Suomen ulkopoliittisen johdon suhtautumisesta tilanteeseen.²

Virolaisten epävarmuutta suomalaisten ulkopoliittisista aikomuksista lietsoi suomalaisen lehdistökirjoittelun lisäksi opetusministeri Lauri Ingmanin Porin Kansallisessa 28. helmikuuta 1926 pitämä puhe. Ingman katsoi erilaisten turvallisuussopimusten kuten sovintomenettely- ja välitystuomiosopimusten vahvistavan Kansainliittoa. Ajatuksen Pohjolan Locarnosta Ingman hylkäsi katsoen, ettei sillä ollut reaalisia edellytyksiä toteutua. Ruotsi ja vielä vähemmän muut Pohjoismaat tuskin halusivat sitoutua Suomen turvallisuuden takaamiseen. Reunavaltiot eivät puolestaan pystyneet tarjoamaan Suomelle kunnollisia turvallisuustakeita. Suurvallatkaan eivät olleet kiinnostuneita Suomen auttamisesta. Ingman piti Suomelle parhaana ratkaisuna keskittymistä rauhallisten suhteiden lujittamiseen muihin kansoihin. Konfliktiriskiä lisäävistä liittoutumisista Suomen olisi paras pysytellä kaukana. Suhteissaan Neuvostoliittoon Suomen oli noudatettava tarkoin tehtyjä sopimuksia. Ingmanin mielestä Suomelta puuttuivat edellytykset dramaattisia eleitä sisältävään aktiiviseen ulkopoliittikkaan.³

Maaliskuun lopussa Aralov tarkensi Moskovassa Hackzellille aikaisempia puheitaan huomauttamalla neuvostohalli-

---

1.UMA, UM 5 C 16. Reino Sylvander Riista ulkoministeri E. N. Setälälle 103/27.1.1926 (raportin päiväykseksi on merkitty 25.1.1926, mutta se on lähetetty 27.1.1926).

2.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri E. N. Setälälle 13/24.3.1926.

3.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri E. N. Setälälle 13/24.3.1926; Ingman, Lauri, Poliittisia suuntaviivoja. Helsinki 1928, s. 33-36; Vares 1996, s. 403-404.

tuksen pitävän mahdollisena Suomen mukaantuloa yhteiseen hyökkäämättömyyssopimukseen Baltian maiden kanssa. Toiselle Narkomindelin virkamiehelle Loganovskille Hackzell vakuutti Suomen tervehtivän mielihyvällä Baltian maiden turvallisuuden paranemista ja tulevan hyväksymään niiden Neuvostoliiton kanssa tekemät turvallisuussopimukset, jos ne eivät ole ristiriidassa Kansainliiton velvoitteisiin nähden. Hackzell oli kuullut Baltian maiden Moskovan-lähettiläiltä, että sekä Viro että Latvia olivat pidättyväisiä sopimusasiassa. Liettua sen sijaan näytti päässeen pitkälle käymissään neuvotteluissa, joten sopimuksen teko oli ilmeistä ainoastaan Liettuan ja Neuvostoliiton välillä, millä oli Suomelle toisarvoinen merkitys. Hackzellin mielestä oli valittavaa, jos Viro ja Latvia eivät pääse yhteisymmärrykseen Neuvostoliiton kanssa. Ne eivät hyökkäämättömyyssopimuksen kautta joutuisi kytketyiksi Neuvostoliiton politiikkaan vaan voisivat sanoa sopimuksen irti, jos Neuvostoliitto ei noudattaisi sopimuksen henkeä. Viro ja Latvia voisivat päinvastoin käyttää tilaisuutta hyväkseen ja yrittää saada neuvostohallitusta hillitsemään kommunistien propagandaa ja myyräntyötä Baltian maissa.¹

Suomen ja Puolan varovaista asennetta Hackzell piti luonnollisena, koska Puolalla oli ilmeisesti omia intressejä ja Suomen asema oli turvallisempi kuin muiden mahdollisten sopimuksentekijöiden. Suomessa vallitseva epäluulo Neuvostoliiton kanssa solmittavia sopimuksia kohtaan ja tätä epäluuloa lisäävä Neuvostoliiton politiikka Itä-Karjalassa vaikuttivat myös Suomen ulkopoliittisen johdon pidättyvyyteen. Hackzell pelkäsi, että Viro joutuu huonoon valoon Moskovan silmissä noudattamalla politiikassaan liikaa Puolan toiveita. Suomelle Viron ja Latvian olemassaolo ja kukoistus olivat erityisen tärkeitä. Suomi saattoi pyrkiä rohkaisemaan Viroa ja Latviaa itsenäisemmälle linjalle Neuvostoliiton-suhteissaan. Kaikesta huolimatta Hackzell nimesi Neuvostoliiton Suomen, Viron ja Latvian yhteiseksi ja ainoaksi viholliseksi.²

Rudolf Holsti asettui Tallinnassa eri kannalle kuin Hackzell arvioidessaan Baltian maiden tarvetta hyökkäämät-

---

1.UMA, UM 5 C 18. Antti Hackzell Moskovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 88/30.3.1926 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 18. Antti Hackzell Moskovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 88/30.3.1926 (salainen).

tömyyssopimuksen tekemiseen. Holsti ei nähnyt Virolle, Latvialle ja Liettualle koituvan merkittävää hyötyä siitä, että ne lujittaakseen suhteitaan Neuvostoliittoon heikentäisivät asemaansa Kansainliitossa. Hyökkäämättömyyssopimus Neuvostoliiton kanssa tuottaisi Baltian maille todellista turvallisuutta vasta siinä tapauksessa, että ne voivat säilyttää toimintavapautensa Kansainliitossa ilman mitään sopimuksesta aiheutuvia rajoituksia ja että Suomi ja Puola tulevat kytketyiksi sopimusjärjestelyyn. Viron ulkoministeri Piip oli kertonut Holstille epäilevänsä Neuvostoliittoa yrityksestä hajoittaa balttilainen rintama hyökkäämättömyyssopimusneuvottelujen avulla. Piip oli vakuuttanut Holstille haluavansa saada sopimuskysymyksessä aikaan mahdollisimman kiinteän yhteistyön Suomen, Viron ja Latvian välillä. Piip aikoi tavata ensin Latvian ulkoministerin Tallinnassa ja matkustaa sitten Helsinkiin tapaamaan Suomen ulkoministeriä Setälää. Viro ja Latvia olivat olleet sopimusneuvotteluissa odottavalla kannalla, mutta Liettua oli päässyt pitemmälle omissa neuvotteluissaan. Ilmeisesti Liettua ja Neuvostoliitto eivät olleet vielä päässeet lopulliseen sopuun, mihin oli vaikuttanut osaltaan Puolan Moskovassa esittämä vaatimus Viron ja Latvian ottamisesta mukaan neuvotteluihin Liettuan rinnalle.¹

Suomen lähettiläs Reino Sylvander tiedotti Riiasta maaliskuun lopussa Latvian pitävän yhteyttä naapurimaihinsa ja tiedustelevan niiden mielipidettä ennen lopullista kannottoaan hyökkäämättömyyssopimusasiassa. Latviassa toivottiin ainakin Latvian, Liettuan ja Viron olevan valmiita yhteisen sopimuksen tekemiseen Neuvostoliiton kanssa, mutta Suomikin voitaisiin ottaa tarvittaessa mukaan sopimusrintamaan. Puolaa latvialaiset eivät näyttäneet haluavan yhteisopimukseen, mikä saattoi johtua siitäkin, että Neuvostoliitto aikoi tehdä sopimuksen erikseen sen kanssa. Sylvander kertoi Riiassa olevan liikkeellä huhuja, joissa väitettiin Viron noudattavan politiikassaan puolalaisten toivomuksia ja olevan sopimusasiassa Puolan vaikutuksen alainen. Liettua tuntui olevan Sylvanderin mielestä Latviaakin innokkaampi yhteissopimuksen kannattaja. Liettualle sopi

---

1.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri E. N. Setälälle 17/21.4.1926.

hyvin Puolan poissaolo yhteisen hyökkäämättömyyssopimuksen allekirjoittajien joukosta.¹

Hjalmar J. Procopén mukaan Puolan suhteisiin Baltian maihin ja Suomeen antoi oman leimansa puolalaisten pyrkimys pitää yllä korrekteja välejä neuvostohallituksen kanssa ja välttää kaikkea, mikä saatettaisiin kokea Moskovassa provokaationa. Puola halusi vaalia samalla suhteitaan Baltian maihin ja Suomeen, koska se pelkäsi seurauksena olevan muutoin saksalaisten vaikutusvallan kasvu Baltian alueella. Saksan lisääntynyt vaikutus voisi pahimmillaan johtaa Puolan joutumiseen saksalais-neuvostoliittolaisen saarron uhkaamaksi. Procopén mielestä Puola toivoi yhteistoimintaa hyökkäämättömyyssopimuksia tehtäessä, koska maan poliittinen johto katsoi erikseen ilman keskinäistä yhteyttä tehtävien sopimusten olevan vahingollisia.²

Procopé huomautti puolalaisten tuntevan epäluuloa Suomea kohtaan kahdesta syystä. Ensinnäkin Suomen epäiltiin olevan ulkopoliitiikassaan täysin Saksan vaikutusvallan alaisuudessa. Toiseksi puolalaisissa herätti närkästystä Suomen piittaamattomuus Puolan ja Baltian maiden kohtalosta. Puolan ulkoministeri Skrzyński oli sanonut tämän suoraan Procopellé ja syyttänyt Suomea neutraaliteettipoliittikan ajamisesta muista reunavaltioista välittämättä, vaikka se ei suinkaan ollut puolueettomassa asemassa. Suomen lähettiläs oli kieltänyt maansa olevan välinpitämätön Baltian maiden kohtalosta ja Puolan mahdollisesta sotaan joutumisesta Neuvostoliiton kanssa, mutta Suomi ei halunnut toisaalta sitoa käsiään johonkin tiettyyn toimintamalliin. Suomi oli valmis luottamukselliseen ja jatkuvaan kosketukseen sekä toivoi vapaata ja yhteisiin intresseihin perustuvaa yhteistoimintaa Baltian maiden ja Puolan kanssa.³

1.UMA, UM 5 C 16. Reino Sylvander Riiasta ulkoministeri E. N. Setälälle 106/31.3.1926.

2.UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 3/10.4.1926.

3.UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 3/10.4.1926.

3.3. Suomalais-virolainen yhteistyö

3.3.1. Laajan sopimusrintaman puolesta

Huhtikuun 24. päivänä 1926 Saksa ja Neuvostoliitto allekirjoittivat niin sanotun Berliinin sopimuksen. Kyseessä oli puolueettomuus- ja hyökkäämättömyyssopimus, jossa osapuolet sitoutuivat pysymään puolueettomina toisen osapuolen jouduessa hyökkäyksen kohteeksi ja lupasivat olla liittymättä toisiaan vastaan tähdättyihin sopimuksiin. Berliinin sopimuksen lisäpöytäkirjassa Saksa lupasi vastustaa Kansainliiton kielteistä asennoitumista Neuvostoliittoa kohtaan ja soveltaa oman harkintansa mukaan liiton pakotteita Neuvostoliittoa vastaan, jos tämä hyökkäisi kolmannen valtion kimppuun. Neuvostoliiton diplomatialle sopimus oli voitto. Saksa oli näin uudelleen elvyttänyt suhteensa Neuvostoliittoon Rapallon sopimuksen hengessä ja vielä sanoutunut melkein täydellisesti irti Kansainliiton pakotteista Neuvostoliittoa vastaan.¹

Vastoin puolalalaisten epäluuloja Saksan politiikka ei miellyttänyt Suomen hallitusta, eivätkä suomalaiset noudattaneet politiikassaan saksalaista suuntausta. Sen sijaan suomalaiset olivat kiinnostuneita Ison-Britannian suhtautumisesta tilanteeseen. Suomen Lontoon-lähettilään A. H. Saastamoisen mukaan Foreign Officessa uskottiin, että Neuvostoliitto pyrki rakentamaan hyökkäämättömyyssopimuspolitiikallaan ympärilleen suojarenkaan mahdollista Ison-Britannian kanssa käytävää sotaa varten. Saastamoinen sai käsityksen, etteivät britit halunneet tästä syystä Suomen tekemän sopimusta Neuvostoliiton kanssa. Ison-Britannian kannanotto oli suomalaisille mieleen, sillä he katsoivat Berliinin sopimuksen heikentävän Kansainliiton tehokkuutta ja edelleen Suomen turvallisuutta.²

Ennen Saksan ja Neuvostoliiton sopimusta britit olivat suhtautuneet varovaisen myönteisesti mahdollisten turvallisuussopimusten syntyyn Neuvostoliiton ja sen länsinaapurien välillä, kunhan sopimukset olisivat luonteeltaan puolustuk-

---

1. Marks 1976, s. 79; Fischer 1960, s. 436-441; Fischer, Louis, *Russia's Road from Peace to War. Soviet Foreign Relations 1917-1941.* New York 1969, s. 159-160; Krüger 1985, s. 316-319; Korhonen 1966, s. 127-128.

2. Korhonen 1966, s. 128-129.

sellisia eivätkä heikentäisi Kansainliiton peruskirjan säädöksiä.¹ Ison-Britannian ulkoministeri Austen Chamberlain oli toisaalta pannut merkille Suomen epäluulon Neuvostoliiton tarjousta kohtaan ja valmiuden säilyttää läntinen orientaatio politiikassaan.²

Viro pyrki huolehtimaan siitä, että Latvia ja Liettua noudattaisivat yhteistä politiikkaa. Myös Suomen toivottiin osallistuvan yhteisen linjan muotoiluun hyökkäämättömyyssopimuskysymyksessä. Ennen kaikkea Viro piti yllä kiinteää yhteyttä Puolan kanssa. Neuvostohallituksessa herätti epäilyksiä Puolan halu esiintyä muiden reunavaltioiden puolestapuhujana sopimuskysymyksessä, vaikka Puolalla ei ollut siihen valtuuksia. Viron ulkoministeriöllä ei ollut mitään puolalaisten ambitioita vastaan, mutta se ei halunnut Puolan esiintyvän yksin kaikkien puolesta sopimusneuvotteluissa. Välisministeriumissa toivottiin, laaja-alaisen balttilaisen blokin osoittauduttua mahdottomaksi, ainakin yhteisen rintaman syntymistä sopimuskysymyksessä. Viro halusi sisällyttää hyökkäämättömyyssopimukseen valtioiden välisten kiistojen välitystuomiomenettelyn, jolloin kiistojen ratkaisemisessa olisi apuna puolueeton sovittelija, miehitetyn jonkun länsivallan edustaja. Tämä ei kuitenkaan miellyttänyt neuvostohallitusta, joka uskoi Ison-Britannian tukevan Viroa armeijan kehittämisessä ja ohjaavan sen politiikkaa omien etujensa mukaisesti.³

Helsingissä Viron lähettäjä Hellat korosti presidentti Relanderille Virolle olevan hyväksi etsiä poliittiselle ymmärtämykselle Ison-Britannian ja Saksan taholta. Relander oli tyytyväinen Hellatin lausuntoon, sillä presidentti katsoi lähettäjänsä tulleen lähemmäksi ulkopoliittisia ajatuksiaan.⁴ Relanderilla itsellään oli kiinnostusta laajempaan Itämeren maiden yhteistyöhön hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa. Hän tiedusteli asiaa Ruotsin lähettäjältä Carl Hamiltonilta 20. huhtikuuta. Lähettäjänsä varo-

---

1. Sir A. Chamberlain to H.M. Representatives at Moscow, Warsaw, Riga, and Helsingfors 12.4.1926. - DBFP, Series IA, Volume I. The Aftermath of Locarno 1925-1926. Oxford 1966, No. 417.

2. Sir A. Chamberlain to the Marquess of Crewe (Paris) 22.4.1926. - DBFP, Series IA, Volume I, No. 449.

3. Talvar 1982, s. 62-64.

4. Presidentin päiväkirja I 1967, s. 243.

vaisuus oli pettyneen presidentin mielestä osoitus Ruotsin halusta pysytellä poliittisesti erillään Baltian maista, vaikka Hamilton sanoi Suomen olevan täysin toisenlaisessa asemassa Ruotsin intresseissä. Relander painotti Baltian maiden itsenäisyyden olevan niin tärkeää Suomelle, "että Suomen velvollisuus on mahdollisuuksien mukaan olla yhteistyössä ainakin Viron ja Latvian kanssa ulkopolitiikassaan". Relanderin mielestä Ruotsin liiallinen passiivisuus haittasi Suomen ja Ruotsin kahdenvälisen suhteiden kehitystä.¹

Viron ulkoministerin Ants Piipin vierailun johdosta järjestetyssä neuvottelussa 28. huhtikuuta Relander korosti pitävänsä tärkeämpänä Itämeren maiden saamista yhteistointaan hyökkäämättömyyssopimuksesta neuvoteltaessa kuin tyytyä pelkkään reunavaltioyhteistyöhön. Tämä olisi myös Ison-Britannian ja Saksan etujen mukaista. Relander toivoi hyökkäämättömyyssopimuksen käsittävän Suomen, Baltian maat ja Puolan tai toisena vaihtoehtona ainakin Suomen, Viron ja Latvian. Myös joko Puolan tai Liettuan mukaantulo samaan sopimukseen kolmen viimeksi mainitun maan kanssa olisi hyväksyttävissä samoin kuin erillisten sopimusten tekeminen.² Piipin kanssa käydyissä keskusteluissa 28.-29. huhtikuuta 1926 sovittiin Neuvostoliitolle annettavan vastauksen sisällöstä.³ Suomi pyrki myös saattamaan kirjallisesti Baltian maiden ja Puolan tietoon omat näkemyksensä Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimusehdotuksesta.⁴

3.3.2. Suomi ottaa johtavan roolin

Toukokuun 5. päivänä Suomi jätti Neuvostoliitolle muistion niistä periaatteista, joiden pohjalta se oli valmis solmaan hyökkäämättömyyssopimuksen. Niin ikään Viro ja Latvia luovuttivat vastaavanlaiset muistiot Moskovassa neuvostohallitukselle. Puolalle, Liettualle ja Ruotsille oli ilmoitettu muistion sisällyksestä. Näistä maista Suomi ei ha-

---

1. Presidentin päiväkirja I 1967, s. 273-274.

2. KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 8. Yrjö-Koskisen päiväkirja 28.4.1926.

3. UMA, UM 12 A 25. Valmistelutöitä Riian ministerikonferenssian varten heinäkuussa 1926. Ehdotus Suomen puolelta toisessa ohjelmakysymyksessä (non-aggression-asiassa) annettavaksi lausunnoksi.

4. KA, E. N. Setälän asiakirjakokoelma 17. Ehdotus balttilaisille maille ja Puolalle jätettäväksi promemoriaksi (erittäin salainen).

lunnut Puolaa mukaan, kun taas Liettuan osallisuus ei käynyt Puolan vuoksi päinsä, eikä Ruotsi ollut kiinnostunut asiasta. Suomi oli näin tyytynyt olemaan johtavassa roolissa pohjoisbalttilaisessa yhteisrintamassa. Neuvostoliitolle Suomen tarjous oli joka suhteessa pettymys, sillä Suomi halusi Neuvostoliitolta huomattavia myönnytyksiä tarjoamatta itse vastineeksi mitään.¹ Keijo Korhonen on tiivistänyt hyvin suomalais-neuvostoliittolaisen vastakainasettelun hyökkäämättömyyssopimuskyksessä:²

"Suomi ei halunnut ehdotonta puolueettomuutta, Neuvostoliitolle se oli peruslähtökohta; Suomi ei halunnut luopua Kansainliiton pakotteista, Neuvostoliitto halusi Suomen tulevan juuri tässä sidotuksi; Suomi halusi propagandakieltoa, Neuvostoliitosta se oli luonnoton; Suomi halusi jättää sopimuksen avoimeksi kaikille, Neuvostoliitto pelkäsi Romanian mukaan tuloa; Suomi vaati pakollista välitystuomiomenettelyä, Neuvostoliitosta koko ajatus oli mieletön; Suomi halusi mahdollisimman laajaa reunavaltioiden yhteissopimusta Neuvostoliiton kanssa, Neuvostoliitto tahtoi välttää sellaista. Itse asiassa Moskovassa oli pakko huomata, että suomalaisten hyökkäämättömyyssopimus oli melkein vastakohta sille, mitä Neuvostoliitto ymmärsi hyökkäämättömyyssopimuksella."

Neuvostoliitto ärsyyntyi aiemmin passiivisen Suomen johtavasta roolista reunavaltioryhmässä. Narkomindel epäili Ison-Britannian vaikutusvallalla olleen osuutensa Suomen ja Baltian valtioiden yhteisrintamaan. Moskovassa uskottiin Suomen tarjonnan Puolalle tilaisuutta yhteisen sopimuksen ajamiseen, mikä lisäsi neuvostojohdon hermostuneisuutta. Suomen katsottiin pyrkivän reunavaltioliiton muodostamiseen, mikä oli Neuvostoliittoa kohtaan epäystävällistä politiikkaa. Neuvostoliitto ei halunnut sellaista ryhmäsopimusta, jossa Puola olisi mukana, koska Puola saattoi houkutella Romanian mukaan ja nousta reunavaltioryhmän johtoon. Myös Puolassa ajateltiin Suomen olevan halukas suomalais-balttilais-puolalaisen yhteissopimuksen tekemi-

---

1. Korhonen 1966, s. 129-130; UMA, UM 12 A 25. Valmistelutöitä Riian ulkoministerikonferenssia varten heinäkuussa 1926. Ehdotus Suomen puolelta toisessa ohjelmakysymyksessä (non-aggression-asiassa) annettavaksi lausunnoksi.

2. Korhonen 1966, s. 130-131.

seen. Puolan ulkoministeriön itäisen osaston päällikkö Janikowsky vieraili Riassa, Tallinnassa ja Helsingissä tunnustelemassa mahdollisuuksia kahden erillisen takuusopimuksen tekemiseen Suomen, Puolan, Viron ja Latvian kesken. Tämä Janikowskyn kiertomatka vahvisti Moskovassa pelkoa reunavaltiosopimuksen syntymisestä.¹

Suomen Moskovan-lähettiläs Antti Hackzell huolestui Suomen aktiivisuudesta hyökkäämättömyyssopimusasiassa. Suomen menettely oli koitunut vahingoksi Virolle ja Latvialle, joiden suhteet Neuvostoliittoon jäivät edelleen epävakaaalle pohjalle. Hyökkäämättömyyssopimus olisi sinänsä hyvä ratkaisu, koska Neuvostoliitto leimautuisi tällöin valapatoksi hyökätessään näiden Baltian maiden kimppuun. Hackzell ei uskonut Suomen tekemän yhteisen sopimusehdotuksen johtavan tulokseen, vaan se ainoastaan hankaloitaisi Viron ja Latvian pyrkimyksiä päästä sopuun Neuvostoliiton kanssa. Hackzellan mielestä Suomen oli pyrittävä turvaamaan kaikin voimin Viron ja Latvian säilyminen riippumattomina Puolan kehittelemistä poliittisista kytkennöistä.²

Suomen Moskovan-lähettilään huoli Puolan aikomuksista oli aiheellinen, sillä Puolan ulkoministeriön itäisen osaston päällikkö S. Janikowsky ehdotti Helsingissä ulkoasiainministeriön poliittisten ja kaupallisten asiain osaston päällikölle A. S. Yrjö-Koskiselle paktin solmimista reunavaltioiden kesken hyökkäämättömyyssopimusneuvottelujen edistämiseksi. Pakti voitaisiin jakaa kahteen osaan: toisessa olisivat Puola, Viro ja Latvia sekä toisessa Suomi, Viro ja Latvia. Molemmissa sopimuksissa osanottajat sitountuisivat olemaan hyökkäämättä toisiaan vastaan ja antamaan keskinäiset takuut. Janikowsky vakuutti Puolalle riittävän sotatilanteessa Puolan ja Neuvostoliiton välillä Viron ja Latvian taholta annettu neutraaliteettivakuutus. Puola ei luottanut Viron ja Latvian sotilaalliseen voimaan liittolaisina vaan uskoi Neuvostoliiton voivan tunkeutua niiden kautta Puolan sivustaan, minkä vuoksi niiden olisi parempi pysyä alusta asti puolueettomina. Janikowsky kertoi, että Latvia oli hyväksynyt ajatuksen paktista ja että Riian

---

1. Korhonen 1966, s. 131–133; Medijainen 1991, s. 12; UMA, UM 5 C 1. Ulkoasiainministeriön tiedonanto 31.5.1926 (salainen).

2. KA, E. N. Setälän kirjekoelma 6/VAY 5234. Antti Hackzellan kirje Setälälle Moskovasta 6.5.1926.

ulkoministerikonferenssiin valmistettaisiin sopimusehdotus.¹

Varsovassa Ison-Britannian lähettiläs Sir William Max Muller tuli 21. toukokuuta tapaamaan Suomen lähettilästä Procopéa. Max Muller halusi keskustella Janikowskyn tekevästä aloitteesta, josta hän oli kuullut maansa Helsingin-lähettiläältä Rennieltä. Max Muller piti suunnitelmaa toteutuessaan vaarallisena siihen osallistuville valtioille. Erityisesti Suomi ja Puola kärsisivät sopimuksesta joutuessaan takaamaan Baltian maat saamatta itse mitään etuja. Reunavaltioiden keskinäiset hyökkäämättömyys- ja takuusopimukset päinvastoin ärsyttäisivät Neuvostoliittoa. Ison-Britannian lähettiläs vakuutti puhuvansa vain omasta puolestaan ilman mitään valtuutuksia, mutta vihjasi toisaalta hallituksensa olevan samalla kannalla.²

Procopé tapasi myöhemmin samana päivänä Janikowskyn, joka myönsi lähettilään tiedot Helsingissä käydyistä keskusteluista oikeiksi. Janikowsky väitti sopimusehdotusten alkuperäiseksi tekijäksi Latvian ulkoministeriä Albatsia. Reunavaltioiden keskinäisten sopimusten olisi määrä liittyä Neuvostoliiton kanssa tehtäviin hyökkäämättömyyssopimuksiin siten, että Neuvostoliitto tunnustaisi ottavansa huomioon Suomen, Baltian maiden ja Puolan keskinäiset takuusopimukset. Janikowsky kertoi saaneensa Helsingissä sellaisen vaikutelman, ettei Suomi ollut halukas kuin korkeintaan keskinäiseen takuusopimukseen Viron kanssa. Silloin Puola voisi kuitenkin taata Latvian itsenäisyyden ja koskemattomuuden.³

Neuvostoliitto näki parhaaksi ratkaisuksi ryhtyä eristämään Suomea Baltian maista suomalais-balttilaisen rintaman hajottamiseksi. Neuvostoliitto luovutti luonnokset hyökkäämättömyyssopimuksiksi ensin Latvialle 21. toukokuuta ja Virolle viisi päivää myöhemmin. Sen sijaan Suomelle ei annettu vastausta, mitä menettelyä Neuvostoliitto puolusti vetoamalla muun muassa Ahvenanmaan kysymyksen vaatimaan

---

1.KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 8. Yrjö-Koskisen päiväkirja 10.5. 1926; UMA, UM 5 C 1. Ulkoasiainministeriön tiedonanto 31.5.1926 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 7/21.5.1926.

3.UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 7/21.5.1926.

pitempään pohdintaan. Neuvostoliitto tarjosi Baltian maille vain kahdenvälisiä sopimuksia, kun aiemmin maaliskuussa neuvostohallitus oli ollut valmis neuvottelemaan yhteisesti Suomen, Viron ja Latvian kanssa. Sopimusehdotuksissa luvattiin taata rajat, sitoutua ehdottomaan puolueettomuuteen ja pidättäytyä toista osapuolta vastaan kohdistuvista sopimuksesta sekä määriteltiin sovintomenettelyn käyttö. Neuvostohallituksen pettymykseksi Viron ja Latvian ulkoministerit vastasivat julkisesti odottavansa Neuvostoliiton vastausta Suomen muistioon toukokuun 5. päivältä. Tätä vastausta Neuvostoliitto viivytti tahallaan kesäkuun lopulle saakka, jolloin se antoi hylkäävän tuomion Suomen esittämille periaatteille.¹

Antti Hackzellin mielestä Neuvostoliitto käytti hyväkseen Saksan kanssa solmimansa sopimuksen luomaa asetelmaa, kun se pyrki turvallisuussopimukseen Viron, Latvian ja todennäköisesti Liettuankin kanssa. Neuvostoliiton sopimusehdotukset olivat osittain suunnatut Kansainliittoa vastaan ja niiden tavoitteena oli eliminoida Baltian maiden Kansainliitto-jäsenyydestä Neuvostoliitolle aiheutunut vaara. Suomen muistion jättäminen vastausta vaille johtui ilmeisesti neuvostojohtajien käsityksestä, että Suomen kanssa ei voitu päästä sopimukseen ja että Suomi jarruttaisi muiden valtioiden kanssa käytäviä neuvotteluja. Toisaalta Suomi ei enää ollut Neuvostoliiton kannalta niin tärkeä, koska Puola ei pystynyt ilman Viron ja Latvian välitystä vaikuttamaan Suomen politiikkaan.²

Hackzell keskusteli Latvian ja Viron Moskovan-lähettiläiden kanssa Neuvostoliiton tarjouksista. Latvian lähettilään K. Ozolsin mukaan Latvia saattaisi hyvinkin läheteä neuvottelemaan neuvostohallituksen kanssa ilman Suomea. Sen sijaan Viron lähettiläs Ado Birk arveli maansa kieltäytyvän neuvotteluista, jos Suomi ei olisi mukana.³ Viron ulkoministeri Piip vieraili Riassa 28. toukokuuta neuvottelemassa Latvian uuden ulkoministerin Karlis Ulmaniksen

---

1.UMA, UM 12 A 25. Valmistelutöitä Riian ministerikonferenssia varten heinäkuussa 1926. Ehdotus Suomen puolelta toisessa ohjelmakysymyksessä (non-aggression-asiassa) annettavaksi lausunnoksi; Korhonen 1966, s. 134-135; Medijainen 1991, s. 12.

2.UMA, UM 5 C 18. Antti Hackzell Moskovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 94/27.5.1926 (salainen).

3.UMA, UM 5 C 18. Antti Hackzell Moskovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 94/27.5.1926 (salainen).

kanssa Baltian maiden vastauksesta Neuvostoliitolle. Neuvottelujen tuloksena päätettiin antaa Neuvostoliitolle väliaikainen vastaus ja valmistaa mahdollisimman pian uusi ehdotus. Lisäksi päätettiin odottaa Suomelle tehtävää ehdotusta ja Suomen reagoimista siihen. Latvia ja Viro antoivatkin päätöksensä mukaisesti kirjalliset vastaukset Neuvostoliiton edustajille Riiassa ja Tallinnassa.¹

3.4. Yksi vai useampia hyökkäämättömyyssopimuksia?

3.4.1. Yhteisen linjan hahmottuminen

Puolassa tapahtui sisäpoliittinen mullistus 12. toukokuuta 1926, kun marsalkka Józef Piłsudski kaappasi vallan.² Puolan ulkopolitiikassa alkoi pian näkyä Piłsudskin kädenjälki. Marsalkka piti Neuvostoliittoa Puolan pääasiallisena vastustajana, mikä sai hänet ajamaan muutosta Puolan ulkopoliittiseen linjaukseen. Aiemmin Puola oli lojaalina Ranskan liittolaisena pyrkinyt hillitsemään Saksan poliittista kunnianhimoa, mutta nyt Puolan ja Neuvostoliiton suhteet ajautuivat kuolleeseen pisteeseen. Puolan ja Neuvostoliiton suhteiden välinen kriisi kärjistyi Liettuan lähentyessä Vilnan-kysymyksen vuoksi Neuvostoliittoa vuosina 1926–1927. Joulukuussa 1927 Piłsudski vastasi tähän haasteeseen ehdottamalla Saksalle sopimusta, joka olisi vapauttanut Puolan voimat kokonaisuudessaan itään. Saksan ulkoministeri Gustav Stresemann ei kuitenkaan suostunut ehdotukseen, koska hän halusi säilyttää vapaat kädet Saksan ja Puolan välisen rajan tarkistamiskysymyksessä ja Puolan saksalaisvähemmistön aseman ratkaisemisessa. Näin Piłsudskin yritys suunnata Puolan ulkopolitiikka uusille urille epäonnistui.³

Piłsudski yritti turvata avunsaannin Baltian mailta Puolalle siinä tapauksessa, että Neuvostoliitto hyökkäisi ensin Puolan kimppuun. Muuten hän oli valmis sallimaan Virolle ja Latvialle jättäytymisen konfliktin ulkopuolelle,

---

1.UMA, UM 5 C 16. Reino Sylvander Riiasta ulkoministeri E. N. Setälälle 113/2.6.1926; UMA, UM 5 C 12. Niilo Orasmaa Tallinnasta ulkoministeri E. N. Setälälle 25/7.6.1926; Medijainen 1991, s. 12.

2.Roos, Hans, A History of Modern Poland. From the Foundation of the State in the First World War to the Present Day. Translated from the German by J. R. Foster. Fakenham 1966, s. 112–113; Hovi, Kalervo, Puolan historia. Keuruu 1994, s. 125–126.

3.Roos 1966, s. 125–126.

jos Puola itse aloittaisi ehkäisysodan Neuvostoliittoa vastaan. Puola yritti taivutella Viroa ja Latviaa houkuttelemaan myös Suomi ja Liettua mukaan tällaiseen järjestykseen. Piłsudski ilmoitti olevansa valmis sovitteluun Liettuan kanssa ja ehdotti tulliunionin ja sotilasliiton solmimista Liettuan kanssa sekä yhteishallinnon muodostamista kiistellylle Vilnan alueelle. Hän halusi estää Neuvostoliittoa erottamasta Puolaa ainoista mahdollisista liittolaisistaan Itä-Euroopassa. Kuitenkin Saksa ja Neuvostoliitto kaatoivat Puolan yrityksen saada aikaan läheisempää yhteistyötä muiden reunavaltioiden kanssa. Saksa solmi Latvian kanssa pitkien neuvottelujen jälkeen kauppasopimuksen, kun taas Neuvostoliitto käynnisti Puolaa vastaan suunnatun propagandakampanjan varoittaakseen Baltian maita liittoutumisesta Puolan kanssa.¹

Puola ilmoitti 3. heinäkuuta Suomelle, Virolle ja Latvialle tekevänsä Neuvostoliitolle ehdotuksen neuvottelujen käynnistämisestä näiden maiden toukokuussa jättämien muistioiden pohjalta. Suomen ulkoministeri E. N. Setälä kertoi Puolan Helsingin-lähettiläälle Tytus Filipowiczille Suomen tukevan Puolaa. Heinäkuun 12. päivänä Neuvostoliiton Helsingin-lähettiläs I. L. Lorenz luovutti Suomelle nootin, jossa neuvostohallitus ilmoitti valmiutensa ryhtyä suullisiin neuvotteluihin Suomen ja Neuvostoliiton välisen sopimuksen solmimiseksi. Samalla Neuvostoliitto oli valmis keskustelemaan erikoissopimuksista Ahvenanmaan aseman ja riitaisuuksien rauhanomaiseksi ratkaisemiseksi.² Ulkoministeri Setälä näki tarkoituksenmukaiseksi menettelyksi Suomelle neuvottelemisen erikseen Ahvenanmaan kysymyksestä ja reunavaltioille erilliset neuvottelut riitaisuuksien ratkaisemisesta. Vasta sen jälkeen voitaisiin ryhtyä keskustelemaan varsinaisesta hyökkäämättömyyssopimuksesta.³

Varsovan-lähettiläs Procopé kirjoitti Lauri Ingmanille olevansa vakuuttunut Suomen ulkopoliittisen linjan johdon-

---

1. Rodgers 1975, s. 53–54.

2. UMA, UM 12 A 25. Valmistelutöitä Riian ministerikonferenssia varten heinäkuussa 1926. Ehdotus Suomen puolelta toisessa ohjelmakysymyksessä (non-aggression-asiassa) annettavaksi lausunnoksi; Note from the Soviet envoy in Helsinki to the Finnish foreign minister on the proposed guarantee pact 12.7.1926. – Soviet Documents on Foreign Policy. Volume II, 1925–1932. Selected and edited by Jane Degras. London 1952, s. 123–124.

3. Korhonen 1966, s. 137.

mukaisuudesta ja vakaudesta. Procopé tunnusti pelänneensä sitä, että yleinen mielipide Suomessa olisi alkanut kannattaa politiikkaa, johon olisi samalla kertaa sisältynyt "rauhanvakuutuksien hankkiminen idästä päin, Skandinaavilaisen linjan ylläpitämistä ja Balttilaisen sukulaisrakkauden kehittämistä". Ingmanin tavoin Procopé ei uskonut hyökkäämättömyyssopimukseen eikä muihinkaan Neuvostoliiton rahanvakuutuksiin, vaikka ne olisi tietysti otettava kiihottolisina vastaan. Lähettilään mielestä skandinaavinen ja balttilainen suuntaus eivät olisi Suomen turvallisuudelle perustavanlaatuisia ratkaisuja. Kaikkein pahinta oli kuitenkin näiden kolmen poliittisen linjauksen yhdistäminen, mikä toisi toteutuessaan Suomelle "hirmuisen lopun".¹

Procopé oli aiemmin kesäkuun lopulla kirjoittanut Antti Hackzellille vastustavansa Suomen, Viron ja Latvian aikeita solmia yhdessä tai erikseen hyökkäämättömyyssopimus Neuvostoliiton kanssa, koska ne leimautuisivat näin Neuvostoliiton intressipiiriin kuuluviksi. Procopé huomautti Hackzellille, ettei Suomen pidä ottaa mitään vastuuta Baltian maista, vaikka se muuten voikin olla niiden kanssa yhteistyössä.² Myös Puolan kanssa oli Suomen ylläpidettävä "läheistä kosketusta ja yhteistoimintaa yhdenvertaisuuden ja yhteisten intressien pohjalta" riippumatta siitä, tahdotaanko sen kanssa puolustusliittoa vai ei. Vaikka suomalaisten pelko Puolan hegemoniapyrkimyksistä ei ollut täysin aiheeton, niin Puolassa oli varmaankin ymmärretty se, että maiden yhteistoiminnan täytyy perustua yhdenvertaisuuteen.³

Suomen, Viron ja Latvian ulkoministerit tapasivat 13.- 14. heinäkuuta Tallinnassa. Ulkoministerit Setälä, Piip ja Ulmanis ottivat käsiteltäväkseen koko sopimuskysymyksen vaihtaen tietoja ja suunnitellen menettelytapoja. Ulkoministerit hyväksyivät Puolan ilmoituksen neuvottelujen aloittamisesta Neuvostoliiton kanssa. He pitivät suotavana Puolan, Latvian, Viron ja Suomen ulkoministerikonferenssin järjestämistä heinäkuun lopulla, jotta voitaisiin paremmin informoida toisia osapuolia ja sopia yhteisistä menettely-

---

1.KA, Lauri Ingmanin kokoelma 3/VAY 2353. Hjalmar J. Procopén kirje Ingmanille Varsovasta 7.7.1926.

2.KA, Antti Hackzellin kokoelma 3. Hjalmar J. Procopén kirje Hackzellille Varsovasta 26.6.1926.

3.KA, Santeri Alkion kokoelma 16/PR 103. Hjalmar J. Procopén kirje Alkiolle 25.7.1926.

tavoista niin, että kaikki neljä maata voisivat tehdä samanaikaisesti hyökkäämättömyyssopimukset Neuvostoliiton kanssa. Pohdinnoissa tuli esille ajatus yhteisen komission asettamisesta Neuvostoliiton kanssa tehtävänä selvittää sopimusasiaa. Kuitenkin Ahvenanmaan kysymys nähtiin tarpeelliseksi jättää pelkästään Suomen ja Neuvostoliiton välillä ratkaistavaksi.¹

Tallinnan neuvottelukokouksessa käsiteltiin lähemmin suunnitellun ulkoministerikonferenssin ohjelmaa. Hyökkäämättömyyssopimuksen lisäksi ministerit hyväksyivät ohjelmakysymykseksi Kansainliiton seuraavassa yleiskokouksessa esille tulevien asioiden tarkastelun. Konferenssissa ei ollut tarkoitus tehdä varsinaisia päätöksiä, joten ponsiehdotuksia ei käsitelty neuvonpidossa. Sen sijaan nähtiin tarpeelliseksi suositella kullekin osallistujamaalle asiakirjamateriaalin kokoamista käsiteltävissä kysymyksissä tehdyistä ratkaisuksista ja luovuttamista muiden maiden käyttöön. Konferenssin informatiivisesta ja neuvottelevasta luonteesta sekä ohjelmasta sovittiin annettavaksi tiedot etukäteen ensi sijassa Neuvostoliitolle, mutta myös Isolle-Britannialle, Ranskalle, Italialle ja Saksalle sekä muillekin valtioille tarpeen mukaan.²

Neuvostoliitolle Suomen ulkopolitiittinen toimeliaisuus merkitsi takaiskua. Suomi esiintyi edelleenkin johtavassa roolissa reunavaltiorintamassa, joka tavoitteli yhteisten ehtojen esittämistä Neuvostoliitolle sopimusneuvotteluissa. Suomi oli saatu vain osittain irti yhteisrintamasta, kun maa oli suostunut erillisneuvotteluihin Ahvenanmaasta ja riitaisuuksien sovittelusta. Varsinaisessa pääasiassa Suomi oli heinäkuun puolivälissä 1926 edelleen valmiina joko yhteiseen hyökkäämättömyyssopimukseen tai korkeintaan sellaiseen sopimukseen, joka kytkettäisiin

---

1.UMA, UM 12 A 25. Valmistelutöitä Riian ministerikonferenssia varten heinäkuussa 1926. Ehdotus Suomen puolelta toisessa ohjelmakysymyksessä (non-agression-asiassa) annettavaksi lausunnoksi; ERA, Fond 957, N. 5, S. 406, L. 10-15. Viron, Latvian ja Suomen ulkoministerien neuvottelut Tallinnassa 13.-14.7.1926 (täysin salainen); ERA, Fond 957, N. 5., S. 406, L. 16-17. Viron, Latvian ja Suomen ulkoministerikokouksen päätöspöytäkirja 14.7.1926.

2.ERA, Fond 957, N. 5, S. 406, L. 10-15. Viron, Latvian ja Suomen ulkoministerien neuvottelut Tallinnassa 13.-14.7.1926 (täysin salainen); UMA, UM 12 A 26. Ohjelmaehdotus Puolan, Latvian, Viron ja Suomen ulkoministerien konferenssia varten heinäkuussa 1926.

muiden reunavaltioiden vastaaviin sopimukseen.¹ Neuvostoliitto oli vakaasti päättänyt pyrkiä erillisiin sopimuksiin reunavaltioiden kanssa, koska se ei halunnut missään tapauksessa kollektiivista sopimusta, jossa Puola saattaisi esiintyä reunavaltioryhmittymän suojelijana.²

Suomen poliittiseen linjanvetoon kiinnitettiin runsaasti huomiota myös Viron ulkoministeriössä, joka piti tarkasti silmällä sitä, pysyttävätkö Suomi todella reunavaltioiden yhteisrintamassa sopimuspolitiikkaa muotoillessaan. Erityisesti virolaisia harmitti Suomen ilmaiseva valmius erillisneuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa, mikä poikkesi Viron, Latvian ja Suomen kesken sovitusta yhteislinjasta ja oli siten Välistministeriumin mielestä mahdoton hyväksyä. Kuitenkin virolaiset aikoivat omalta osaltaan pitää kiinni kolmen maan yhteistyöstä sopimusneuvottelussa.³ Neuvostoliiton lähettiläs Petrowsky ilmoitti Välistministeriumille, että neuvostohallitus ei suostu yhteissopimukseen Baltian maiden ja Puolan kanssa. Viron ulkopoliittinen johto olikin valmis hyväksymään sen, että Puola tekisi erillisen hyökkäämättömyyssopimuksen, joka olisi kuitenkin perusteiltaan samanlainen kuin Neuvostoliiton ja Baltian maiden välinen sopimus. Vaikka virolaiset kannattivat Viron, Latvian ja Suomen tiivistä yhteistyötä, niin he epäilivät toisaalta Suomen halua todella solmia yhteinen hyökkäämättömyyssopimus.⁴

3.4.2. Suomi kaataa Riian ulkoministerikonferenssin

Tilanne muuttui Neuvostoliitolle edullisemmaksi, kun Riian ulkoministerikonferenssi peruuntui Suomen aloitteesta. Neuvostoliiton Helsingin-lähettiläs Lorenz kertoi ulkomi-

---

1. Korhonen 1966, s. 138-139.

2. Aufzeichnung des Staatssekretärs des Auswärtigen Amtes von Schubert 5.8.1926. - ADAP, Serie B, Band II:2. Juni bis Dezember 1926. Deutschlands Beziehungen zur Sowjetunion, zu Polen, Danzig und den baltischen Staaten. Bonn 1967, Nr. 74.

3. ERA, Fond 957, N. 5, S. 402, L. 319-320. Välistministeriumin poliittisen osaston johtaja Helsingin-lähettiläälle 19.7.1926 (täysin salainen); ERA, Fond 957, N. 5., S. 402, L. 321-322. Välistministeriumin poliittisen osaston johtaja Helsingin-lähettiläälle 19.7.1926 (salainen).

4. ERA, Fond 957, N. 5, S. 402, L. 330-331. Välistministeriumin poliittisen osaston johtaja Helsingin-lähettiläälle 30.7.1926 (täysin salainen).

nisteri Setälälle neuvostohallituksen pitävän konferenssia vahingollisena Suomen ja Neuvostoliiton suhteille. Neuvostohallitus oli tehnyt kielteisen kantansa selväksi myös Suomen ja Latvian lähettiläille Moskovassa. Ulkoministeri Setälä oli pohjimmiltaan valmis aloittamaan kahdenkeskiset neuvottelut Neuvostoliiton kanssa.¹ Ulkoministeriön kansliapäällikkö Pontus Artti ilmoitti Latvian Helsingin-lähettiläälle Grosvaldsille 27. heinäkuuta, ettei Setälä voisi liikavarvasleikkauksen jälkeisen toipumislomansa vuoksi saapua Riikaan elokuun alussa ja ettei Setälän sijaisena toimiva opetusministeri Lauri Ingman voisi myöskään osallistua ulkoministerikonferenssiin. Suomen hallitus piti soveliaimpana ratkaisuna edellisen vuoden syksyn malliin ulkoministerien tapaamista Genevessä Kansainliiton yleiskokouksen aikana.²

Artti tapasi kaksi päivää myöhemmin Puolan Helsingin-lähettilään Filipowiczin, jolle hän selitti Setälän päätöstä jättää konferenssi väliin. Artti korosti, ettei Setälää voinut syyttää asian johdosta, koska hän oli Tallinnan neuvottelukokouksessa ollut valmis konferenssin pitämiseen. Artti mainitsi suomalaisten oma-aloitteisesti valmistelleen konferenssiohjelman, vaikka se ei edes kuulunut heidän velvollisuuksiinsa.³ Puolalaiset halusivat kuitenkin pitää kiinni konferenssiajatuksista. Latvian lähettiläs Grosvalds soitti Artille 31. heinäkuuta ja kertoi, että Puola oli yrittänyt yhä saada ulkoministerikonferenssin järjestymään Riiaassa elokuun alussa. Artti vastasi Suomen hallituksen kannan olevan kysymyksessä ennallaan, vaikka Puolan lähettiläs oli lausunut ulkoministeriössä toivomuksen konferenssin pitämisestä elokuun alussa. Latvian lähettiläs totesi hallituksensa yhtyvän Suomen hallituksen kantaan konferenssin siirtämisessä.⁴

Varsovassa Suomen lähettiläs Procopé keskusteli hyökkäämättömyyssopimuksesta ja Riian konferenssista Puolan ulkoministerin August Zaleskin ja varaulkoministerin Roman Knollin kanssa. Procopé korosti sitä, että Setälä oli Tal-

---

1. Korhonen 1966, s. 140.

2. KA, E. N. Setälän asiakirjakokoelma 17. Pontus Artin kirje Setälälle 28.7.1926.

3. KA, Pontus Artin kokoelma 8. Artin päiväkirja 29.7.1926.

4. KA, Pontus Artin kokoelma 8. Artin päiväkirja 31.7.1926.

linnassa heinäkuun puolivälissä ehdottanut konferenssin pitämistä 28. heinäkuuta, koska hän ei voisi terveydellisistä seikoista johtuen osallistua tapaamiseen enää tämän jälkeen. Procopé kertoi Zaleskille Neuvostoliiton lähettälään varoittaneen Setälää Riian konferenssin vahingollisista seurauksista hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluille. Tästä huolimatta Suomi tahtoi neuvotella Puolan ja Baltian maiden kanssa sopimuskysymyksestä. Ulkoministeri Zaleski katsoi sopimuksen vuoksi välttämättömäksi ministerikonferenssin välittömän kokoontumisen. Zaleski ei uskonut voitavansa muiden kiireiden vuoksi osallistua enää myöhemmin elokuussa pidettävään konferenssiin, eikä hän kannattanut ministeritapaamista Genevessä Kansainliiton yleiskokouksen aikana, koska silloin olisi runsaasti muitakin asioita käsiteltävänä.¹

Varaulkoministeri Knollin puheista Procopé sai sellaisen käsityksen, ettei Puolan ulkopoliittinen johto halunnut olla johtavassa roolissa hyökkäämättömyyssopimuksesta neuvoteltaessa ja ettei Puola menisi neuvotteluissa Neuvostoliiton kanssa kovin pitkälle. Knoll vakuutti myös, että Puola halusi toimia hyökkäämättömyyssopimusasiassa yhdessä Suomen ja Baltian maiden kanssa, mutta toisaalta puolalaiset eivät halua väkisin tunkeutua yhteisrintamaan mukaan, jos heidän myötävaikutustaan ei toivota. Procopé päätteli Latvian esittäneen konferenssiasian sellaisessa valossa, että se toivoi konferenssia mutta että Suomi halusi välttää konferenssiin osallistumisen. Tavatessaan heinäkuun viimeisenä päivänä uudelleen Knollin Procopé huomasi tämän katkeroituneen konferenssin kohtalosta. Knoll uskoi, että julkisuudessa konferenssin lykkäytymisen syyksi tultaisiin esittämään Neuvostoliiton harjoittama painostus. Varaulkoministeri syytti Suomea, Viroa ja Latviaa haluttomuudesta yhteistoimintaan Puolan kanssa. Procopé torjui Knollin syytöksen vedoten Tallinnan neuvottelukokouksen päätökseen yhteistyöstä Puolan kanssa.²

Päiväkirjaansa Procopé kirjoitti uskovansa, että puolalaiset epäilivät Suomen ja Baltian maiden välille olevan kehittymässä yhteistoimintaa ilman Puolaa. Pitämättä jäänyt

---

1.UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta UM:lle 15/31.7.1926 (erittäin salainen).

2.UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta UM:lle 15/31.7.1926 (erittäin salainen).

ulkoministerikonferenssi oli selkein todiste Puolan syrjäyttämistä. Procopé mainitsi tästä myös Setälälle elokuun alussa kirjoittamassaan kirjeessä.¹ Puolalaisten suuttumus konferenssiasian huonosta lopputuloksesta meni jopa niin pitkälle, että varaulkoministeri Knoll mainitsi Procopélle Neuvostoliiton tarjonnan Puolalle useaan kertaan Baltian maiden etupiirijakoa, jossa Viro olisi joutunut Neuvostoliitolle Puolan saadessa vapaat kädet Liettuuan nähden.²

Virolaisetkin huolestuivat suomalaisten äkillisestä vetäytymisestä konferenssihankkeesta. Puolan Tallinnan-lähettiläs Francois Charwat oli kertonut heille suomalaisen halusta lykätä ulkoministerien kokoontuminen Kansainliiton yleiskokouksen yhteyteen.³ Elokuun 2. päivänä Viron Helsingin-lähettiläs Hellat kävi kansliapäällikkö Artin luona tiedustelemassa Suomen poliittisia linjauksia hyökkäämättömyyssopimuskysymyksessä. Hellat kertoi Tallinnassa levinneistä huhuista, joiden mukaan Suomi oli poikennut yhteisesti sovitusta politiikasta. Hellatin tietojen mukaan ulkoministeri Setälä olisi Neuvostoliiton Helsingin-lähettiläälle sanonut Suomen voivan luopua vaatimasta valtioiden välistä yhteiskomissiota, jonka oli ollut tarkoitus valmistella sopimusta. Komission asettamisvaatimuksesta oli sovittu varta vasten Suomen, Viron ja Latvian kesken. Artti ei kuitenkaan uskonut Setälän toimineen vastoin aiempaa politiikkaansa, minkä kansliapäällikkö teki selväksi Hellatille.⁴

Viron hallitus oli edelleen valmis yhteisen politiikan harjoittamiseen, sillä seuraavana päivänä Hellat soitti Arttille ja kertoi Viron hallituksen aikovan antaa Neuvostoliitolle ehdotuksen sovintomenettelysopimukseksi. Hellat tiedusteli hallituksensa valtuuttamana, antaisiko Suomi Virolle luvan käyttää omaa sopimusluonnostaan. Keskusteltuaan ulkoministerin sijaisen Lauri Ingmanin kanssa Artti

---

1. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 23. Procopén päiväkirja 31.7.1926; KA, E. N. Setälän kirjekoelma 19/VAY 5376. Hjalmar J. Procopén kirje Setälälle Varsovasta 3.8.1926.

2. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 23. Procopén päiväkirja 10.8.1926.

3. ERA, Fond 957, N. 5, S. 402, L. 330-331. Välsministeriumin poliittisen osaston johtaja Helsingin-lähettiläälle 30.7.1926 (täysin salainen).

4. KA, Pontus Artin kokoelma 8. Artin päiväkirja 2.8.1926.

ilmoitti Hellatille, ettei Suomen hallitus suostuisi pyyntöön. Viron ehdotus saisi kuitenkin olla sisällöltään mahdollisimman lähellä suomalaisten luonnosta.¹

Suomalaisten kielteisestä asenteesta huolimatta Viro toivoi yhdenmukaista mallia sovintomenettelysopimukseksi. Suomi olisi voinut solmia erillisen sopimuksen, kun taas Viro ja Latvia olisivat tehneet yhteisen sopimuksen Neuvostoliiton kanssa.² Välistäministerium piti jatkuvasti kiinni kollektiivisesta hyökkäämättömyyssopimuksesta, vaikka se oli epävarma Suomen suhtautumisesta. Ulkoministeri Setälä näytti selvästi karttavan liittopolitiikkaa, mutta virolaisten mielestä Setälän täytyi toisaalta käsittää hyvin se, ettei yhteisen hyökkäämättömyyssopimuksen solmiminen Neuvostoliiton kanssa merkinnyt liittosopimusta reunavalttioiden kesken.³

Suomen asiainhoitaja Niilo Orasmaa sai Artilta tehtäväkseen ottaa ulkoministeri Friedrich Akelilta selvää neuvottelutilanteesta Tallinnassa. Akel sanoi kuulleen Neuvostoliiton lähettiläältä Petrowskylta, että Suomi ei pitäisi kiinni neuvotteluja valmistavasta yhteiskomissios- ta. Ulkoministeri vakuutti pitävänsä kiinni reunavalttioiden kesken tehdyistä sitoumuksista ja haluavansa säilyttää maiden yhteisrintaman. Orasmaa epäili Neuvostoliiton vastustavan yhteiskomission asettamista, vaikka virolaiset tuntuivat suhtautuvan komission perustamiseen optimistisesti. Neuvostoliitto oli ilmeisesti aluksi ollut valmis hyväksymään yhteisneuvottelut Viron ja Latvian kanssa sekä mahdollisesti niiden kanssa asetettavan komission, mutta tilanne muuttui Suomen liittyessä mukaan yhteisrintamaan.⁴

Helsingistä Tallinnaan palannut Holsti keskusteli 12. elokuuta Akelin kanssa. Akel kertoi painottaneensa Petrows-

1. KA, E. N. Setälän asiakirjakokoelma 17. Pontus Artin kirje Setälälle 3.8.1926; KA, Pontus Artin kokoelma 8. Artin päiväkirja 3.8.1926.

2. ERA, Fond 957, N. 5, S. 402, L. 333. Välistäministeriumin poliittisen osaston johtaja Helsingin- ja Riian-lähettiläille 7.8.1926 (täysin salainen).

3. ERA, Fond 957, N. 5, S. 402, L. 332. Välistäministeriumin poliittisen osaston johtaja Helsingin- ja Riian-lähettiläille 7.8.1926 (täysin salainen).

4. UMA, UM 5 C 12. Niilo Orasmaa Tallinnasta ulkoministeri E. N. Setälälle 36/14.8.1926. Virossa oli tapahtunut heinäkuussa 1926 hallituksenvaihdos, jonka yhteydessä uudeksi ulkoministeriksi oli noussut entinen Helsingin-lähettiläs Friedrich Karl Akel.

kylle, että Viron hallitus pitää kiinni yhteiskomissiosta ja luopuu siitä vain, jos Suomi ja Latvia eivät pidä sitä tarpeellisena. Akel valitti Holstille olevansa huonosti informoitu Latvian ja Suomen politiikasta sopimusasiassa. Ulkoministeri huomautti saaneensa tietää maansa Moskovan-lähetystöltä, että Suomi oli luvannut aloittaa erillisneuvottelut Neuvostoliiton kanssa Helsingissä. Holsti suosittelevikin Suomen hallitukselle Viron tietoon toimitetun suullisen informaation täydentämistä lyhyillä kirjallisilla selonteoilla tai muistioilla, jotta Viron hallitus saisi mahdollisimman selkeän kuvan Suomen aikeista.¹

Suomen Sosialidemokraatti kannatti jo huhtikuussa ensisijaisesti Suomen ja Neuvostoliiton kahdenkeskistä hyökkäämättömyyssopimusta, joka ei olisi kytketty muiden naapurimaiden erillissopimuksiin. Tämän ei tarvitsisi silti estää koordinoitua yhteistoimintaa Neuvostoliiton länsinaapurien kesken, ja sopimukset voisivat olla sisällöltään samanlaisia. Laaja kollektiivinen sopimus olisi huono ratkaisu, koska muutokset muiden valtioiden Neuvostoliiton-suhteissa heijastuisivat automaattisesti Suomen asemaan. Sen sijaan lehti oli valmis hyväksymään suppeamman yhteis-sopimuksen, jossa Suomi ja sen lähimmät naapurivaltiot etelässä olisivat mukana. Tällöin Suomi voisi paremmin seurata naapuriensa ja Neuvostoliiton välien kehittymistä, ja Neuvostoliitollekin kelpaisi paremmin tällainen alueellisesti rajattu sopimus.²

Hufvudstadsbladetin mielestä yhteissopimus Neuvostoliiton ja sen läntisten naapurien välillä olisi vastaavasti parempi ratkaisu kuin erillissopimukset. Lähinnä lehti kannatti sopimuksen allekirjoittajiksi Suomea, Viroa, Latviaa ja Puolaa. Yhteinen sopimus tarjoaisi varman takuun rauhallisille ja vakiintuneille suhteille Koillis-Euroopassa. Muuten hyökkäämättömyyssopimusneuvottelujen merkitys olisi lähinnä moraalinen, koska niihin osallistuvat valtiot voisivat siten osoittaa rauhantahtoaan toisiaan kohtaan. Suomen jätettyä toukokuun alussa vastauksen Neuvostoliiton tarjoukseen lehti suhtautui edelleen myönteisesti Neuvostoliiton naapurimaiden yhteistyöhön neuvotteluissa, koska ne voisivat yksimielisyyden ja yhteisymmärryksen avulla päästä

1.UMA, UM 5 C 12. Niilo Orasmaa Tallinnasta ulkoministeri E. N. Setälälle 36/14.8.1926.

2.Suomen Sosialidemokraatti 8.5.1926. *Suomi ja Venäjän ehdotus.*

neuvotteluissa nopeammin parempaan tulokseen kuin toimimalla erikseen.¹

Suomen Sosialidemokraatti oli entisellä linjallaan vielä elokuussa. Lehti piti tärkeänä neuvottelukosketuksen jatkamista, vaikka Neuvostoliitto ei ollut suostunut neuvottelemaan yhteisesti Suomen, Viron, Latvian ja Puolan kanssa. Erilliset neuvottelut olivat helpompi ja joustavampi ratkaisu kuin yhteisneuvottelut, jotka olisivat luonteeltaan huomattavasti monimutkaisempia. Lehti vakuutti edelleen, että reunavaltiot voivat erillissopimuksilla saavuttaa samanlaiset turvatakeet kuin kollektiivisellakin sopimuksella. Kahdenkeskisen hyökkäämättömyyssopimuksen solmimalla Suomi voisi myös parantaa mahdollisuuksiaan päästä edulliseen kauppasopimukseen neuvostohallituksen kanssa. Äärivasemmistolainen Työväenjärjestöjen Tiedonantaja vaati Suomen Sosialidemokraattia jyrkemmässä äänensävyyssä Suomea jatkamaan neuvotteluja. Neuvonpitoon pyrkiminen muiden Neuvostoliiton naapurien kanssa oli vain diplomaattinen veruke omien neuvottelujen pitkittämiseksi ja vaikeuttamiseksi. Työväenjärjestöjen Tiedonantaja näki hyökkäämättömyyssopimuksen hyväksi puoleksi sen, että se vähentäisi tuntuvasti puolustusmenojen tarvetta.²

Helsingin Sanomat ihmetteli neuvostohallituksen haluttomuutta yhteisiin neuvotteluihin. Lehti kannatti Suomen ja reunavaltioiden yhteistoimintaa sopimusasiassa mutta kehotti niitä varovaisuuteen, jotta laajaa koilliseurooppalaista turvallisuussopimusta ei "tehtäisi tyhjäksi niillä erikoistarjouksilla ja -neuvotteluilla, joista Venäjä näyttää niin merkillisen itsepintaisesti pitävän kiinni". Ilkka puolestaan uskoi Neuvostoliiton tarkoituksella pyrkivän erillisneuvotteluihin Suomen, Viron ja Latvian kanssa, koska se voisi siten eristää nämä valtiot toisistaan. Niiden ei kannattanut sen vuoksi ryhtyä neuvottelemaan erikseen, koska silloin niitä uhkasi vaara jäädä yksinään Neuvostoliiton armoille. Rauhan säilyminen oli joka tapauksessa Suomelle, Virolle ja Latvialle "ensimmäinen elämän ehto", eivätkä ne varmasti tulisi hyökkäämään Neuvostoliit-

---

1. Hufvudstadsbladet 25.4.1926. *Non-aggressionsavtal*; Hufvudstadsbladet 7.5.1926. *Finlands villkor*.

2. Suomen Sosialidemokraatti 18.8.1926. *Neuvotteluja on jatkettava*; Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 24.8.1926. *Hyökkäämättömyyssopimus-neuvottelut*.

ton kimppuun. Lehden mielestä näiden kolmen maan yhteistoi-
minta oli paljon tärkeämpää kuin mitä siihen asti oli pi-
detty välttämättömänä. Mikäli jokin niistä menettäisi it-
senäisyytensä, heijastuisi se negatiivisesti kahden muunkin
valtiolliseen asemaan. Tämä oli Ilkan mukaan huomionarvoi-
nen lähtökohta hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa. Uusi
Suomi suhtautui erillisiin sopimusneuvotteluihin maltilli-
semmin, kunhan ne eivät estäisi Suomen kosketusta muiden
Neuvostoliiton länsinaapureiden kanssa.¹

3.4.3. Erillisneuvottelut Neuvostoliiton kanssa

Tosiasiassa Suomen hallitus oli päättänyt aloittaa kahden-
keskiset keskustelut Neuvostoliiton kanssa. Ulkoministerin
sijainen Ingman kertoi 20. elokuuta Neuvostoliiton lähetti-
lälle Lorenzille Suomen suostuvan neuvotteluihin hyökkää-
mättömyyssopimuksesta. Suomen neuvottelijoiksi valitut Carl
Enckell, Väinö Tanner ja Aarno-Sakari Yrjö-Koskinen tapa-
sivat neuvostohallituksen pääneuvottelijakseen nimeämän
Lorenzin jo elokuun lopussa.² Viro ja Latviakin päätyivät
erillisneuvottelujen aloittamiseen Neuvostoliiton kanssa.
Viimeisenä yhteisesiintymisenään Suomi, Viro ja Latvia
lähettivät Moskovaan 26. elokuuta 1926 memorandumien, jossa
ne ilmoittivat kukin olevansa valmiita neuvottelemaan kah-
den kesken Neuvostoliiton kanssa.³

Neuvostoliitto suostui omasta puolestaan aloittamaan
keskustelut myös Viron ja Latvian kanssa.⁴ Suomalaiset ha-
lusivat rauhoitella Puolaa, sillä ulkoministeri Setälä
tapasi Genevessä puolalaisen kollegansa Zaleskin. Ulkomi-
nisterit lupasivat tiedottaa toisilleen käymistään neuvot-
teluista Neuvostoliiton kanssa ja yrittää maittensa mah-
dollisten hyökkäämättömyyssopimusten koordinoimista yhteen.

---

1. Helsingin Sanomat 19.8.1926. *Miksi Venäjä vastustaa yhteisiä sopi-
musvalmisteluja?*; Ilkka 19.8.1926. *Hyökkäämättömyys-sopimusneuvotte-
lut*; Uusi Suomi 21.8.1926. *Non aggression -keskustelujen uusin vaihe.*

2. Korhonen 1966, s. 140–141.

3. Medijainen 1991, s. 14; Koop 1966, s. 214–215; Talvar 1982, s. 64.
Vrt. Korhonen 1966, s. 140–141. Korhonen ei puhu mitään yhteisestä
memorandumista vaan väittää Viron ja Latvian ilmoittaneen 24.8.1926
valmiudestaan kahdenkeskisiin neuvotteluihin.

4. Narkomindel statement on the memorandum of the Estonian and Latvian
governments on the proposed guarantee Pact 27.8.1926. – Soviet Docu-
ments on Foreign Policy II, s. 129–130.

Neuvostohallitus pääsi perille Geneven keskusteluista, ja Moskovassa Hackzell sai kuulla ulkoministerien kohtaamisen heikentävän Suomen mahdollisuuksia päästä sopimukseen Neuvostoliiton kanssa.¹

Suomi ja Neuvostoliitto aloittivat neuvottelunsa Helsingissä lokakuun lopussa 1926. Neuvostoliiton lähettiiläs Lorenz antoi suomalaisille hyökkäämättömyyssopimusluonnoksen, joka oli pääkohdiltaan samanlainen kuin Virolle, Puolalle ja Latvialle jätetyt luonnokset. Suomen edustajat ojensivat neuvostolähettiiläälle ehdotukset sovintomenettely- ja välitystuomiosopimuksiksi sekä hyökkäämättömyyssopimukseen lisättäväksi kaksi artiklaa, joista toinen sisälsi sitoumuksen hyökkäämättömyyteen ja toinen säädökset riittäisyyksien rauhanomaisesta ratkaisemisesta. Myöhemmin Suomi teki lisäehdotukset neljäksi muuksi hyökkäämättömyyssopimuksen artiklaksi.²

Suomalaiset halusivat keskustella ennen kaikkea riittäisyyksien rauhanomaisesta ratkaisemisesta ja välitystuomiomenettelystä, mutta Suomen vaatimukset eivät alkuunkaan miellyttäneet neuvostoliittolaisia. Neuvostoliitto puolestaan piti kiinni sellaisesta puolueettomuuden käsitteestä, jonka suomalaiset tulkitsivat Kansainliiton peruskirjan säädösten vastaiseksi ja siten itselleen mahdottomaksi hyväksyä. Osapuolten joustamaton neuvottelutaktiikka johti siihen, että neuvottelut keskeytettiin Suomen aloitteesta 24. marraskuuta määräämättömäksi ajaksi.³ Pääministeri Kyösti Kallio olisi halunnut välttää neuvottelujen katkaisemisen ja päästä neuvostohallituksen kanssa jonkinlaiseen kompromissiin, mutta hänkään ei muuten poikennut hallituksensa yleisestä linjasta.⁴

Miten Suomen päätyminen kahdenkeskisiin hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa heijastui reunavaltioiden väleihin? Enckell ja Yrjö-Koskinen tiedot-

---

1. Korhonen 1966, s. 141.

2. Työväen arkisto (TA), Väinö Tannerin kokoelma VI. A. S. Yrjö-Koskinen 9.2.1927 laatima promemoria Neuvostoliiton kanssa käydyistä hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluista. Reunamerkinän mukaan promemoria on esitetty porvarillisten eduskuntaryhmien edustajille 16.2.1927.

3. Korhonen 1966, s. 143–146; TA, Väinö Tannerin kokoelma VI. A. S. Yrjö-Koskinen 9.2.1927 laatima promemoria Neuvostoliiton kanssa käydyistä hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluista.

4. Hokkanen 1986, s. 461–462.

tivat suomalais-neuvostoliittolaisten neuvottelujen sujumisesta Viron lähettiläälle Hellatille marraskuun puolivälissä, jolloin neuvottelujen umpikujan ajautuminen oli jo selvillä. Hellat pani merkille osapuolten väliset näkemuserot ja hän uskoi sovituista neuvottelutauosta tulevan pitkän.¹

Väinö Tanner valotti Hellatille marraskuun lopussa neuvottelukosketuksen vaiheita. Suomen hallitus ei ollut suhtautunut alun alkaen kovinkaan vakavasti neuvostohallituksen sopimusehdotukseen. Toukokuun 5. päivän muistiolla ei ollut pyritty edistämään sopimushanketta. Päinvastoin suomalaiset olivat tuolloin jopa toivoneet Neuvostoliiton luopuvan sopimuksen ajamisesta. Kuitenkin Suomen hallitus oli vastoin tahtoaan joutunut aloittamaan keskustelut ja tilannetta oli pahentanut se, että Suomen oli täytynyt suostua neuvostohallituksen sopimusluonnoksen ottamiseen neuvottelujen pohjaksi. Tanner arveli, että hyökkäämättömyyssopimuksella olisi merkitystä myös ilman Suomen ajamaa välitystuomiomenettelyä. Hellatin mielestä Suomen sosialidemokraatit toivoivat erillisen sopimuksen tekemistä, vaikka he hyväksyivät toisaalta yhteydenpidon toisiin Neuvostoliiton kanssa neuvotteleviin valtioihin.²

Carl Enckell katsoi neuvostohallituksen ajavan johdonmukaisesti politiikkaa, joka tähtäsi siteiden heikentämiseen reunavaltioiden ja Kansainliiton välillä. Erityisesti Neuvostoliiton neuvotteluissa esittämä puolueettomuustulkinta soti Kansainliiton periaatteita vastaan. Eri ehdotusten välisissä eroissa Pariisissä lähettilään huomiota kiinnitti se, että Virolle jättämässään sopimustarjouksessa Neuvostoliitto ehdotti keskinäistä rajojen takaamista, mutta Puolalle jättämässään sopimusluonnoksessa neuvostohallituksella ei ollut vastaavaa mainintaa. Enckell ei ymmärtänyt sitä, millä tavoin Virolle annettuun sopimusehdotukseen sisältyvä rajatakuu olisi vahvistanut Viron ja Neuvostoliiton rajoja, jotka oli määrätty vuoden 1920 rauhansopimuksessa.³

---

1. ERA, Fond 957, N. 5, S. 402, L. 348. Aleksander Hellat Helsingistä Välisministeriumin poliittisen osaston johtajalle 13.11.1926.

2. ERA, Fond 957, N. 5, S. 402, L. 372-373. Aleksander Hellat Helsingistä Välisministeriumin poliittisen osaston johtajalle 29.11.1926 (salainen).

3. UMA, UM 5 C 6. Carl Enckell Pariisista UM:lle 165/7.10.1926.

Viro ja Latvia omaksuivat Neuvostoliiton esityksiin nähden pidättyväisen kannan.¹ Suomen Varsovan-lähettiläs Procopé kertoi marraskuun lopussa kuulleensa kahden syyn vaikuttaneen virolaisten ja latvialaisten varovaisuuteen. Ensinnäkin Liettua oli saanut petettyä oman hyökkäämättömyyssopimuksensa jälkeen, kun se oli huomannut, ettei sen kansainvälinen arvostus ollut parantunut ja ettei maa ollut saanut Neuvostoliitolta toivomiaan taloudellisia etuja. Toiseksi Iso-Britannia oli muka harjoittanut Tallinnassa ja Riiassa painostusta kaataakseen neuvottelut. Britit olisivat luvanneet antaa Virolle ja Latvialle lainat vain siinä tapauksessa, että ne eivät tekisi sopimusta Neuvostoliiton kanssa.² Joulukuussa Procopé esitti toisenlaisen tulkinnan Viron ja Latvian käymistä sopimusneuvotteluista. Maat olivat olleet halukkaampia sopimuksen tekoon aiemmin syksyllä, mutta niiden asenne muuttui marraskuussa varovaisemmaksi samalla kun Neuvostoliiton vaatimukset olivat kasvaneet. Procopén mielestä nimenomaan Isolle-Britannialle olisi edullista, mikäli Neuvostoliitto pääsisi sopuun naapurimaittensa kanssa. Hän uskoikin brittien pyrkineen peitelysti edistämään yhteisymmärryksen syntymistä.³

Neuvostoliitto olikin onnistunut sopimusneuvotteluisaan Liettuan kanssa. Neuvostoliitto käytti hyväkseen Puolan ja Liettuan kireitä välejä houkutellakseen liettualaiset sopimuksen tekoon. Liettua ryhtyikin alkuvuodesta 1926 neuvottelemaan omin päin neuvostohallituksen kanssa. Piłsudskin valtaannousu Puolassa edisti neuvottelujen sujumista. Liettuan vasemmistolainen hallituskoalitio allekirjoitti hyökkäämättömyyssopimuksen Neuvostoliiton kanssa

---

1. Medijainen 1991, s. 14; Rauch 1970, s. 107.

2. UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri E. N. Setälälle 24/23.11.1926 (salainen).

3. KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 6. Hjalmar J. Procopén kirje Yrjö-Koskiselle Varsovasta 6.12.1926.

28. syyskuuta 1926. Myönnytyksenä Neuvostoliitto tunnusti Vilnan alueeseen kohdistuvat Liettuan vaatimukset.¹ Puolalle sopimus merkitsi tappiota. Puolalaiset pelkäsivät Liettuan antautuneen Neuvostoliiton satelliitiksi. Puolalaisten huoli hälveni pian, sillä joulukuussa 1926 armeija kaappasi Liettuassa vallan hyökkäämättömyyssopimusta vastustaneen oikeiston tuella. Liettua ei kuitenkaan sanonut irti Neuvostoliiton kanssa tehtyä sopimusta vaan teki neuvostohallituksen kanssa lisäksi erilliset kauppa- ja kulttuurisopimukset. Liettuan pääministeri Augustinas Volde-maras näki parhaaksi takeeksi maansa itsenäisyydelle hyvien suhteiden vaalimisen tasapuolisesti sekä Neuvostoliittoon että Saksaan.²

Joulukuun lopussa 1926 Hellat keskusteli Suomen uuden ulkoministerin Väinö Voionmaan kanssa. Voionmaa vahvisti Hellatille osallistuvansa mielellään Tallinnassa järjestettävään ulkoministeritapaamiseen seuraavan vuoden alussa. Ulkoministeri kertoi sosialidemokraattien kannattavan hyökkäämättömyyssopimuksen solmimista. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa sopimusasiaan oli suhtauduttu kriittisesti, vaikka J. H. Vennola oli puoltanut sopimusta. Ulkoministerin mielestä maaperää täytyisi valmistella suotuisammaksi ennen kuin sopimus voitaisiin tuoda kansanedustajien käsittelyyn. Puolueista maalaisliitto, edistyspuolue ja myös RKP olivat Viron lähettilään mielestä valmiit sallimaan Suomen poliittiset kontaktit Baltian maiden kanssa kunhan Puola ei olisi mukana yhteydenpidossa. Sen sijaan eduskuntaryhmät eivät pitäisi sopivana Suomen omaa aktiivisuutta yhteyksien vaalimisessa. Lähettiläs katsoikin, että tässä mielessä

---

1. Rauch 1970, s. 104–105; Medijainen 1991, s. 11; Senn, Alfred Erich, *The Great Powers, Lithuania and the Vilna Question 1920–1928*. Leiden 1966, s. 164–165, 170–175; Žiugžda, Robertas, *Lithuania in International Relations in the 1920's. – The Baltic in International Relations between the Two World Wars*. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988, s. 70–71. Liettuan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksen tekstistä ks. Tarulis, Albert N., *Soviet Policy toward the Baltic States 1918–1940*. Notre Dame, Indiana 1959, s. 75.

2. Rauch 1970, s. 106–107; Žiugžda 1988, s. 72–73; Senn 1966, s. 179–185.

ulkoministerin optimistisuus oli liioiteltua.¹

Suomen päämääränä hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa Neuvostoliiton kanssa oli estää vastapuolen lähtökohtiin perustuvan sopimuksen syntyminen. Neuvottelujen kompastuskiviksi maiden välillä muodostuivat erimielisyydet sovintomenettelystä ja välitystuomiosta. Suomalaiset vaativat sitkeästi puolueettoman puheenjohtajan nimeämistä välitystuomioistuimeen ja sovittelulautakuntaan, jotka oli tarkoitus perustaa ratkomaan maiden välisiä erimielisyyksiä. Neuvostoliitto ei puolestaan hyväksynyt kolmansien maiden edustajia mukaan vaan kannatti niin sanottua pariteettiperiaatetta, jonka mukaan molemmissa elimissä olisi yhtä monta kummankin maan edustajaa. Suomi ei halunnut sitoutua ehdottomaan puolueettomuuteen sellaisissa tapauksissa, joissa toinen sopimusvaltio joutuisi konfliktiin kolmannen maan kanssa. Tällöin puolueettomana pysyttelemineen voisi johtaa ristiriitaan Kansainliiton säädösten kanssa, mitä Suomen ulkopoliittinen johto ei hyväksynyt.²

* * * * *

Suomi päätyi loppukesästä 1926 erillisiin sopimusneuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa pidettyään sitä ennen aktiivisesti yllä kosketusta reunavaltioihin. Erityisesti Viron ja Latvian kanssa Suomi pyrki läheiseen yhteistoimintaan paremman neuvottelutuloksen saavuttamiseksi. Tässä mielessä Suomi esiintyi keväällä ja kesällä 1926 jopa johtavassa roolissa Viron ja Latvian mukaillessa Suomen kannanottoja. Neuvostoliitto ei katsonut suopein silmin Suomen aktiivisuutta, jossa se näki viitteitä reunavaltioliitosta. Suomi ei pyrkinyt kuitenkaan saamaan Puolaa mukaan yhteisrintamaan vaikka vaihtoikin muuten tietoja puolalaisten kanssa.

---

1. ERA, Fond 957, N. 12, S. 812, L. 27. Aleksander Hellat Helsingistä Välsministeriumin poliittisen osaston johtajalle 28.12.1926 (salainen). Vrt. Jääskeläinen, Mauno, Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919-1938. Suomen kansanedustuslaitoksen historia VII. Porvoo 1973, s. 122. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa hyökkäämättömyyssopimusta oli käsitelty edellisen hallituksen aikana 2.9.1926, jolloin sopimusta olivat kannattaneet J. H. Vennola ja Tanner itse.

2. Kallenautio 1985, s. 104. Hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa ilmenneistä erimielisyyksistä Suomen ja Neuvostoliiton välillä ks. TA, Väinö Tannerin kokoelma VI. A. S. Yrjö-Koskisen 9.2.1927 laatima promemoria Neuvostoliiton kanssa käydyistä hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluista; Enckell, Carl, Poliittiset muistelmani II. Suomentanut Heikki Impola. Porvoo 1956, s. 204-206.

Puola jäi myös reunavaltioiden keskinäisen neuvottelukosketuksen ulkopuolelle, kun Suomi, Viro ja Latvia pitivät Tallinnassa kokouksen heinäkuussa ja kun Riian ulkoministerikonferenssi peruuntui elokuussa. Suomelle väljempi yhteydenpito Baltian maihin ilman Puolaa sopi hyvin.

Varsinkin Baltian maat halusivat solmia Neuvostoliiton kanssa kollektiivisen hyökkäämättömyyssopimuksen, mutta yhteissopimus kaatui neuvostohallituksen vastustukseen. Neuvostoliiton onnistui murtaa reunavaltiorintama, kun se sai Suomen aloittamaan erillisneuvottelut. Virolle Suomen irtaantuminen omille teilleen merkitsi pettymystä. Suomen ulkopoliittisen johdon päätös kahdenkeskisten neuvottelujen aloittamisesta saattoi johtua pelosta, että Suomi samaisuisi muutoin liikaa reunavaltioihin ja että jo haudattu liittokysymys elpyisi jälleen. Joka tapauksessa Suomi ei ollut suuremmin innoissaan mahdollisuudesta päästä sopimukseen Neuvostoliiton kanssa, koska neuvostohallituksen ehdot olivat ristiriidassa Kansainliiton velvoitteiden kanssa.

3.5. Reunavaltioiden kiinteä yhteistyö päättyy

3.5.1. Ulkoministerien neuvottelukokous Tallinnassa

Suomi jatkoi hyökkäämättömyyssopimusneuvottelujen vuoksi vielä vuonna 1927 yhteyden pitämistä Viroon ja Latviaan. Joulukuussa 1926 hallitusvastuu oli siirtynyt Väinö Tannerin johtamalle sosialidemokraattiselle vähemmistöhallitukselle, jossa ulkoministerinä oli professori Väinö Voionmaa.¹ Voionmaa tapasi Viron ja Latvian ulkoministerit Friedrich Akelin ja Felikss Cielēnsin neuvottelukokouksessa Tallinnassa 2.–3. tammikuuta 1927.² Suomalaiset olivat selvillä Latvian politiikassa Puolaa kohtaan tapahtuneesta muutoksesta, mihin liittyen Latvia näytti myönnötysten avulla pyrkivän sopuun Neuvostoliiton kanssa. Suomen valtuuskunnassa mukana ollut ulkoasiainministeriön poliittisten ja kaupallisten asiain osaston päällikkö A. S. Yrjö-Koskinen ei ollut varma siitä, oliko Latvian hallituksen

---

1. Jääskeläinen, Mauno, Vähemmistöhallitukset. – Valtioneuvoston historia 1917–1966 I. Ministeristöjen historia 1917–1939. Helsinki 1977b, s. 421–422.

2. Medijainen 1991, s. 14.

politiikalla parlamentaarista tukea takanaan vai riippuiko politiikka pelkästään ulkoministerin persoonasta. Yrjö-Koskisen mielestä oli myös epäselvää se, noudattaisiko Latvian hallitus johdonmukaisesti uutta linjaansa neuvotteluissaan Neuvostoliiton kanssa, jos muut valtiot kieltäytyisivät seuraamasta Latvian esimerkkiä.¹

Latvian Helsingin-lähettiläs Grosvalds vakuutti Yrjö-Koskiselle kokouksen jälkeen, ettei Latvia mene yksin tekemään sopimusta Neuvostoliiton kanssa, vaan että ainakin Viron tulee olla mukana. Viro puolestaan tuskin tekisi sopimusta ilman Suomea, joten Cielēnsin suunnitelmilla oli vain "teoreettinen merkitys". Grosvalds korosti Cielēnsin sosialistisen katsomuksen vaikuttavan hänen politiikkansa taustalla.² Yrjö-Koskisen mielestä Suomelle olisi kuitenkin epäedullista, jos Viro asettaisi oman hyökkäämättömyyssopimuksensa ehdoksi Suomen sopimukseen pääsyt. Virolaiset näyttivät olevan valmiita sopimaan Neuvostoliiton kanssa huolimatta siitä, että he voisivat joutua luopumaan sovintomenettelystä ja välitystuomiosta. Yrjö-Koskinen uskoi joka tapauksessa, että hyökkäämättömyyssopimusta ei enää syntyisi Suomen ja Neuvostoliiton välille.³

Tallinnan kokouksessa ei tehty päätöstä ministerineuvottelujen jatkamisesta. Latvian ulkoministeri oli ehdottomasti neljän vallan neuvotteluja vastaan. Voionmaa sai kuitenkin sellaisen käsityksen, että Cielēns ja Viron ulkoministeri Akel olisivat halukkaita jatkamaan kolmen maan kesken säännöllisiä neuvonpitoja. Suomi ja Latvia olivatkin viileässä suhtautumisessaan Puolaan samanlaisella linjalla. Voionmaa katsoi, että Puolaa oli silti käytettävä hyväksi Neuvostoliittoa vastaan, vaikka Puola ei ollut edes balttilainen maa ja vaikka sillä oli omat hegemoniset pyrkimyksensä. Cielēns kertoi Latvian pelkäävän kustannuksellaan tapahtuvaa Puolan ja Neuvostoliiton sovintoa. Ulkoministeri korosti hyökkäämättömyyssopimuksen tärkeyttä, vaikka Neuvostoliitto ei uskaltautuisi muutenkaan aloittamaan sotaa. Akelin mielestä Puolaan oli pakko luottaa jonkin verran, jos kerran ei voitaisi olla varmoja Kansainliiton tarjoa-

---

1. KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 8. Yrjö-Koskisen päiväkirja 3.1.1927.

2. KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 8. Yrjö-Koskisen päiväkirja 8.1.1927.

3. KA, Harri Holman kokoelma 3. A. S. Yrjö-Koskisen kirje Holmalle Helsingistä 11.1.1927.

mista turvallisuustakeista. Hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa ei tulisi suhtautua liian vakavasti, koska suhteet Neuvostoliittoon eivät välttämättä huonone kovinkaan paljon, jos sopuun ei päästäisi.¹

Palattuaan kotiin Tallinnasta Voionmaa selosti sosialidemokraattien johtoryhmän kokouksessa matkaansa sekä Viron ja Latvian näkemyksiä hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluista. Ulkoministerin mukaan molemmat maat suhtautuivat myönteisesti sopimuskaavailuihin, kun sen sijaan Suomi oli ollut varauksellisempi. J. W. Keto ja Reinhold Sventorzetski vastustivat yhteistoimintaa sopimusasiassa. Sventorzetskin mielestä Suomi oli eri asemassa kuin Baltian maat, eikä Suomen kielteinen kanta hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa voisi sen vuoksi mitenkään vaikuttaa Suomen suhteisiin Neuvostoliittoon. Sosialidemokraatit päättivät lopulta viivytellä asian käsittelyssä niin kauan kunnes eduskunta saataisiin koolle.²

Helmikuussa Tannerin hallitus järjesti eduskuntaryhmien edustajille neuvottelukokouksen. Porvarilliset puolueet suhtautuivat kriittisesti neuvottelujen jatkamiseen Neuvostoliiton kanssa, joten hallitus ei voinut enää ryhtyä aktiivisesti ajamaan neuvottelukosketusta Neuvostoliiton kanssa.³ Sosialidemokraattisen hallituksen varovaisuuteen vaikuttivat myös tiedot Neuvostoliiton ja Ison-Britannian välisen kiristymisestä. Neuvostoliitossa jopa epäiltiin brittien vaikuttaneen sen pienten naapurien politiikkaan.⁴

Porvarillisista puolueista kokoomus tuki sopimusneuvottelujen jatkamiseksi asetettuja ehtoja. Puolueen mielestä hyökkäämättömyyssopimukseen oli sisällytettävä Suomea tyydyttävä sovinto- ja välitystuomiomenettely ja maan Kansainliitto-jäsenyydestä aiheutuvien velvoitteiden huomioi-

---

1.TA, Väinö Voionmaan kokoelma 7. Voionmaan muistiinpanot Tallinnan neuvotteluista 2.-4.1.1927; UMA, UM 5 C 1. Ulkoasiainministeriön tiedonanto 7.1.1927 (salainen); ERA, Fond 957, N. 5, S. 401, L. 62-63. Välsministeriumin poliittisen osaston johtaja kaikille lähetystöille 8.1.1927 (salainen); ERA, Fond 957, N. 5, S. 406, L. 41-47. Yhteenveto Viron, Latvian ja Suomen ulkoministerien neuvotteluista Tallinnassa 3.1.1927 (täysin salainen).

2.KA, Väinö Tannerin kokoelma 20/VAY 1711. Tannerin muistiinpanot 7.1.1927.

3.Jääskeläinen 1977b, s. 427.

4.Soikkanen, Hannu, Kohti kansan valtaa 1, 1899-1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Vaasa 1975, s. 461-462.

minen sekä sopimuksen kytkeminen osaksi laajemmalla maantieteellisellä pohjalla tapahtuvaa sopimuksetekoa.¹ Puolueen pää-äänenkannattaja Uusi Suomi asettui virallisen ulkopoliittikan kannalle ja pyrki oikomaan erheellisiä käsityksiä. Erityisen huolestuttavaa oli, että Viro ja Latvia olivat valmiita tinkimään kannoistaan ja solmimaan hyökkäämättömyyssopimukset Neuvostoliiton kanssa. Lehden mielestä Suomi ei voinut neuvoa Baltian maita, jos ne halusivat luopua yhteisesti sovitusta politiikasta, mutta Suomella ei ollut myöskään syytä noudattaa Viron ja Latvian uutta linjaa.²

Suomen lähettiläs Hjalmar J. Procopé kävi Varsovassa selostamassa Tallinnan ulkoministerikokouksen "luonnetta ja tarkoitusta" Puolan ulkopoliittiselle johdolle. Procopé katsoi Puolan hallituksen ja virallisten piirien ymmärtäneen oikein Tallinnan kokouksen merkityksen. Ulkoministeri Zaleski oli kiinnostunut siitä, oliko ulkoministerien neuvonpidossa puhuttu varsinaisen ulkoministerikonferenssin kutsumisesta koolle. Zaleski sanoi tajuavansa toisaalta hyvin ne syyt, joiden vuoksi erityisesti Viron ja Latvian ei ollut järkevää vaatia konferenssin kokoontumista. Osallistuessaan konferenssiin ne vain vaarantaisivat suhteensa Neuvostoliittoon. Procopé sai keskusteluistaan sekä Zaleskin että Puolan ulkoministeriön itäisen osaston päällikön S. Janikowskyn kanssa sellaisen vaikutelman, että Puola toivoi reunavaltiokonferenssin pitämistä mutta ei halunnut vaikuttaa aktiivisen näkyvästi sen puolesta. Janikowskyn saamien tietojen mukaan Saksa toimi Suomessa ja Baltian maissa vilkkaasti saadakseen nämä maat solmimaan hyökkäämättömyyssopimukset Neuvostoliiton kanssa ja syrjäyttämään kokonaan Puolan.³

Saksan ulkoministeriössä Auswärtiges Amtissa oltiin hyvin selvillä Tallinnan ulkoministerikokouksen tapahtumisista. Berliinin-lähettiläs Harri Holma oli saanut Suomen ulkoministeriöltä tehtäväkseen oikaista eri maiden lehdissä esiintyneet virheelliset tiedot kokouksesta. Holma piti väärrien lehtitietojen lähteenä Viron ulkoministeriä Akelia,

---

1. Leino-Kaukiainen - Uino 1994, s. 517-518.

2. Uusi Suomi 11.1.1927. *Tallinnan neuvottelut 11.1.1927.*

3. UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 35/11.1.1927 (salainen). Raportti on laadittu 9.1.1927, mutta lähetetty 11.1.1927.

joka oli antanut kokouksen jälkeen virallisen kommunikation lehdille. Kommunikation sanamuodosta saattoi päätellä Suomen olevan täydellisesti Viron kannalla hyökkäämättömyyssopimuskykyksessä. Niin ikään Suomen läheneminen muihin reuna-
navaltioihin oli pääteltävissä kommunikation muodosta.¹

Varsovassa Procopé tapasi 8. tammikuuta 1927 Puolan diktaattorin Józef Piłsudskin. Piłsudski ja Procopé keskustelivat laajasti sopimusasiasta. Puolan johtaja ei uskonut hyökkäämättömyyssopimuksista koituvan suurta hyötyä, koska Neuvostoliiton rajanaapureilla ei ollut aggressiivisia aikeita itänaapuriaan kohtaan ja koska Neuvostoliitto ei ollut välttämättä täysin luotettava sopimuspartneri. Hyökkäämättömyyssopimuksen ohella olisi solmittava sovintomenettely- ja välitystuomiosopimus, jotta sopimuspolitiikasta koituisi käytännöllistä hyötyä. Piłsudski huomautti suurista vaikeuksista aiheutuvan siitä, että Neuvostoliitto pyrki hyökkäämättömyyssopimusten avulla eristämään naapurivaltionsa toisistaan ja saattamaan ne edelleen vaikutusvaltansa alle. Puola ja Suomi saattoivat kyllä pitää kiinni omista kannoistaan ja katsoa mitä tapahtuu, mutta Viroa ja Latviaa Neuvostoliitto pystyi painostamaan voimakkaammin. Piłsudski pyysi lähettimestä tiedottamaan Suomen hallitukselle toivomuksensa läheisen kosketuksen jatkumisesta Suomen, Puolan ja Baltian maiden välillä. Procopén mielestä Piłsudski tarkoitti toivomuksellaan sitä, että Suomi tukisi Baltian maita, jotta ne eivät tekisi itselleen vahingollisia sopimuksia.²

Procopé kirjoitti ulkoministeri Voionmaalle helmikuun alkupuolella kirjeen, jossa hän selosti lähemmin käsitystään Suomelle soveliaasta ulkopolitiikasta. Jos Suomi joutuisi hyökkäyksen kohteeksi, niin Skandinavian suunta ja erityisesti Ruotsi nousisivat Suomen kannalta erittäin tärkeään asemaan. Skandinavian suunnalla Suomen olisi varmistettava materiaalitoimitusten ja kauttakulun esteetön sujuminen sodan aikana. Tämä tapahtuisi parhaiten Ruotsin ja myöhemmin Norjan kanssa solmittavien kauppasopimusten määräysten kautta. Procopé ei halunnut väheksyä hyvien suhteiden vaalimista Puolan ja Baltian maiden kanssa, koska

---

1.UMA, UM 5 C 5. Harri Holma Berliinistä ulkoministeri Väinö Voionmaalle 172/14.1.1927.

2.UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 34/11.1.1927 (salainen). Raportti on laadittu 8.1.1927.

silloin olisivat olemassa mahdollisuudet yhteistoimintaan ja keskinäiseen apuun etelän suunnassakin kriisin puhjetessa. Kuitenkin varsinaisia liittoja ja ehdottomia sitoumuksia oli Procopén mielestä syytä karttaa.¹ Tallinnan-lähettiläs Holsti uskoi Neuvostoliiton työntävän Suomea tarkoituksella Skandinaviaan, koska se oli hyvin selvillä siitä, ettei Suomi voi saada Skandinaviasta takeita turvallisuudelleen. Kansainliitossakin Skandinavian maat kuuluivat turvallisuuskysymysten käsittelyssä eri ryhmään kuin Suomi, jonka olisikin parempi tukeutua muihin uhanalaisiin valtioihin.²

* * * * *

Suomen ja Neuvostoliiton välisten hyökkäämättömyyssopimusneuvottelujen keskeytyminen marraskuussa 1926 osoittautui pysyväksi. Suomalaiset olivat yhä vakuuttuneempia siitä, että sopimukseen pääsy ei ollut lainkaan tarpeen ja että sopimus olisi toteutuessaankin merkitykseltään vähäinen. Suomi jatkoi vielä kosketustaan Viroon ja Latviaan Tallinnan ulkoministerikokouksessa tammikuussa 1927. Tällöin kävi ilmi, että Latvia oli suhtautumisessaan Puolaan Suomen kanssa samoilla linjoilla. Puola haluttiin sulkea yksissä tuumin reunavaltioiden konferenssidiplomatian ulkopuolelle ja supistaa yhteydenpito pelkästään Baltian maiden ja Suomen väliseksi asiaksi. Yhteydenpidon jatkamisesta ei kuitenkaan tehty päätöstä, mikä sopi hyvin Suomen säännöllisiä reunavaltiokonferensseja vastustavaan linjaan. Suomalaisten epämieluisaksi yllätykseksi latvialaiset näyttivät olevan valmiita sopimaan Neuvostoliiton kanssa. Selkeän pesäeron tekeminen Baltian maihin oli nyt Suomelle houkuttelevampi vaihtoehto.

3.5.2. Latvian omaehtoinen sopimuspolitiikka

Latvian ulkopolitiikassa tapahtui huomattava käänne, kun sosiaalidemokraatti Felikss Cielēnsistä tuli maan ulkoministeri joulukuun puolivälissä 1926 tapahtuneessa halli-

---

1. TA, Väinö Voionmaan kokoelma 7. Hjalmar J. Procopén kirje Voionmaalle Helsingistä 8.2.1927.

2. KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 8. Yrjö-Koskisen päiväkirja 18.1.1927.

tuksenvaihdoksessa. Uusi ulkoministeri kannatti Latvian, Liettuan ja Viron välisen liiton muodostamista sekä parempien suhteiden luomista Saksaan ja Neuvostoliittoon. Latvian politiikka Puolaa kohtaan muuttui epäystävällisemmäksi, kun taas Neuvostoliiton kanssa latvialaiset halusivat löytää ratkaisun turvallisuuskysymykselleen sopimusteitse. Cielēnsin politiikkaan kuului myös Viron-suhteiden parantaminen, mikä sai näkyvän ilmauksensa siinä, että Viro ja Latvia allekirjoittivat neljä vuotta kestäneiden neuvottelujen jälkeen sopimuksen tulliuunionista 5. helmikuuta 1927. Latvian ulkoministeri yritti houkutella Viroa samoille poliittisille linjoille, mutta Viro ei suostunut luopumaan puolalaisorientoituneesta politiikastaan vaan solmi helmikuun lopussa kauppasopimuksen Puolan kanssa. Virolaiset eivät kertoneet aikeistaan etukäteen latvialaisille, mikä merkitsi takaiskua Cielēnsin politiikalle. Latvia jatkoi kuitenkin valitsemallaan linjalla ja pyrki viemään neuvottelut Neuvostoliiton kanssa päätökseen. Maaliskuun 9. päivänä Latvian ulkoministeri ja Neuvostoliiton lähettiläs Aralov neuvottelivat Riiassa valmiiksi hyökkäämättömyyssopimuksen. Tätä sopimusta seurasi vielä maiden välinen kauppasopimus kesäkuussa 1927. Viro, Puola ja Iso-Britannia arvostelivat voimakkaasti Latvian neuvostoystävällistä politiikkaa, kun taas Saksa tervehti tyydytyksellä Latvian irrottautumista liiallisesta sitoutumisestaan Puolaan.¹

Latvian aikomus solmia yksin hyökkäämättömyyssopimus Neuvostoliiton kanssa herätti maaliskuussa hermostuneisuutta Varsovassa. Procopén mukaan puolalaiset uskoivat Suomen voivan vaikuttaa ratkaisevasti Viron ja Latvian kannanottoihin. Puolalaiset toivoivat Suomen käyttävän vaikutusvaltaansa painostaakseen Baltian maita oikeille raiteille. Procopé itse ei katsonut Suomelle soveliaaksi ryhtyä painostamaan Baltian maita, koska Suomi voisi joutua tarpeettomiin vaikeuksiin Neuvostoliiton kanssa. Ainoastaan

---

1. Rodgers 1975, s. 58–59, 62–65; Rauch 1970, s. 107–108. Ks. Latvian ja Viron sopimuksesta UMA, UM 5 C 12. Niilo Orasmaa Tallinnasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 4/3.2.1927; UMA, UM 5 C 16. Reino Sylvander Riiasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 126/9.2.1927. Viron linjauksista hyökkäämättömyyssopimuskysymyksessä lähemmin ERA, Fond 957, N. 5, S. 401, L. 69–70. Välsministeriumin poliittisen osaston johtaja kaikille lähettiläille 4.3.1927 (salainen); ERA, Fond 957, N. 5, S. 401, L. 74–75. Välsministeriumin poliittisen osaston johtaja kaikille lähettiläille 19.3.1927 (salainen); ERA, Fond 957, N. 5, S. 401, L. 76–77. Välsministeriumin poliittisen osaston johtaja kaikille lähettiläille 26.3.1927 (salainen).

Iso-Britannia ja Ranska olisivat kykeneviä vaikuttamaan Baltian maihin toivotulla tavalla. Kuitenkin Procopé oli saanut sellaisen käsityksen, etteivät britit ja ranskalaiset halunneet ärsyttää esiintymisellään asiassa neuvostohallitusta.¹ A. S. Yrjö-Koskisen mielestä Latvian hallitus halusi päästä Neuvostoliiton kanssa käymissään neuvotte- luissa positiiviseen tulokseen hyväksymällä jopa Kansain- liiton peruskirjan kannalta epäilyttäviä ehtoja. Viro tun- tui sen sijaan pitävän kiinni ehdostaan solmia sopimus vain jos Suomikin niin tekisi.²

Virolle Latvian suorittama hyökkäämättömyyssopimuksen parafointi maaliskuun 9. päivänä merkitsi suurta yllätystä, minkä lähettiläs Hellat tunnusti Yrjö-Koskiselle. Suomen Riian-lähettilään Reino Sylvanderin mukaan sopimus oli herättänyt Latviassakin hämmennystä ja vaikutti siltä, että Latvia ei allekirjoittaisi sopimusta lopullisesti ilman Viroa.³ Viro reagoi Latvian parafointiin varsin voimak- kaasti: Viron ulkoministeri Akel jäi pois Latvian presi- dentin Janis Čaksten hautajaisista ja Viro kutsui lähetti- länsä Riiasta toistaiseksi kotiin. Kuitenkin Akel vieraili Riassa suurimman kohun laannuttua 23. huhtikuuta, jolloin hän neuvotteli tulliunionista ja hyökkäämättömyyssopimuk- sesta. Sylvander tulkitsikin kriisin menneen ohi virolais- latvialaisissa suhteissa ja Viron "antaneen anteeksi" Lat- vialle.⁴

Luottamuksellisessa kirjeessään Yrjö-Koskiselle Var- sovan-lähettiläs Procopé kertoi Latvian suostumisen neu-

---

1.UMA, UM 5 C 13. Hjalmar J. Procopé Varsovasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 41/7.3.1927 (salainen). Ks. lähemmin Procopén näkemystä Ranskan ja Ison-Britannian suhtautumisesta tilanteeseen KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 6. Hjalmar J. Procopén kirje Yrjö-Koskiselle Varsovasta 4.2.1927.

2.KA, E. N. Setälän asiakirjakokoelma 17. Hyökkäämättömyyssopimusneu- vottelut Virossa ja Latviassa (luottamuksellinen). Selostuksen on laatinut ulkoministeriön poliittisten ja kaupallisten asiain osaston päällikkö A. S. Yrjö-Koskinen Helsingissä 19.3.1927.

3.ERA, Fond 957, N. 5, S. 401, L. 74-75. Väliministeriumin poliitti- sen osaston johtaja kaikille lähettiläille 19.3.1927 (salainen); ERA, Fond 957, N. 5, S. 401, L. 76-77. Väliministeriumin poliitti- sen osaston johtaja kaikille lähettiläille 26.3.1927 (salainen); KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 8. Yrjö-Koskisen päiväkirja 21.3.1927; UMA, UM 5 C 16. Reino Sylvander Riista ulkoministeri Väinö Voion- maalle 130/14.3.1927.

4.UMA, UM 5 C 16. Reino Sylvander Riista ulkoministeri Väinö Voion- maalle 141/26.4.1927.

vostohallituksen vaatimukseen hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa herättäneen puolalaisissa "valittelua ja hämmästyksiä". Lähettiläs katsoi Latvian kärsineen moraalisen tappion sekä uskoi tapahtuneen merkitsevän Latvian ja mahdollisesti Vironkin suuntautumista Neuvostoliittoon päin. Taustalla vaikutti Procopén mielestä se, että Virossa ja Latviassa "luottamus omaan kohtaloonsa, omaan itsenäisyyteensä ja omiin moraalisiin voimiinsa, ei ole yläpuolella kaikkea epäilyksiä". Suomen kannattaisi tämän vuoksi harkita Viron ja Latvian tukemista tavalla, joka hidastaisi ja jopa estäisi niiden luisumisen Neuvostoliiton syliin. Suomen oli kuitenkin vältettävä samaistuminen Baltian maihin, koska se olisi Suomen kannalta "pahin ratkaisu". Puolalaisten Procopélle esittämistä toivomuksista huolimatta Suomen oli mahdotonta ottaa Baltian maiden johtamista tehtäväkseen. Vaikka Suomi ei voinut sekaantua Baltian maiden kannanottoihin, niin Suomi voisi kuitenkin tehdä oman kantansa niille selvemmäksi.¹

Oman kriittisen näkemyksensä Baltian maiden toiminnasta sopimusneuvotteluissa esitti Suomen Lontoon-lähetystön lähetystösihteeri Eljas Erkko, joka edistyspuoluelaisena anglofiilinä katsoi Viron ja Latvian kärsineen huomattavan arvovaltatappion ja arvonmenetyksen Ison-Britannian silmissä jo pelkkien neuvottelujen takia. Erkko myönsi että britit saavat syyttää osaksi itseäänkin tapahtumain kulusta, mutta silti Baltian mailta olisi voinut Erkon mielestä edellyttää "suurempaa arvostelukykä".²

Suomalaisten pelot osoittautuivat Viron suhteen turhiksi, sillä Viro piti neuvotteluissaan Neuvostoliiton kanssa tiukasti kiinni omista näkökannoistaan. Neuvostohallitus joutui perääntymään jonkin verran linjastaan ja myöntymään siihen, että Viron velvollisuudet Kansainliiton jäsenenä todettaisiin sopimuksen yhteydessä. Viron ulkoministeriö huolehti suomalaisten diplomaattien informoinnista, joten Suomen Tallinnan-lähetystössä oltiin hyvin sel-

---

1.KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 6. Hjalmar J. Procopén kirje Yrjö-Koskiselle Varsovasta 31.3.1927 (henkilökohtainen ja erittäin salainen).

2.KA, Pontus Artin kokoelma 1. Eljas Erkon kirje Artille 15.3.1927.

villä neuvottelujen kulusta.¹ Maaliskuun alussa Viron lähettiläs Hellat vakuutti Helsingissä ulkoministeri Voionmaalle, että Viro ei solmi sopimusta ilman Suomea.²

Latvialaiset eivät kuitenkaan koskaan ratifioineet hyökkäämättömyyssopimusta Neuvostoliiton kanssa, sillä syksyllä 1927 Latviassa paljastui Neuvostoliiton ylläpitämä laaja vakoilurengas. Ulkoministeri Cielēnsiä syytettiin heikkoudesta neuvostohallituksen edessä, ja vuoden lopussa Latvian sosialistinen hallitus kaatui. Virolaiset olivat latvialaisia tiukempia neuvotteluissaan neuvostohallituksen kanssa ja kieltäytyivät kahdenkeskisistä sopimuksista. Virolaisten muistissa oli säilynyt hyvin Tallinnan tapahtumat joulukuussa 1924 ja heidän epäluulojaan itäistä suurvaltanaapuria kohtaan vahvisti Viron Moskovan-lähettiläeseen Ado Birkiin liittynyt skandaali.³ Birk oli arvostelut Moskovasta käsin hallituksensa Neuvostoliiton-politiikkaa. Viron yleisesikunta syytti alkuvuodesta 1926 maansa Moskovan-lähetystä myyräntyöstä ja vakoilusta neuvostohallituksen hyväksi vaatien Birkiä vastuuseen. Lähettiläs kutsuttiinkin Tallinnaan, mutta hän kieltäytyi palaamasta kotiin. Birk teki asiasta julkisen kirjoittamalla neuvostohallituksen sanomalehteen Izvestijaan joukon artikkeleita, joissa hän hyökkäsi Viron hallituksen ulkopoliittikkaa vastaan syyttäen Viroa pyrkimyksistä päästä osalliseksi Neuvostoliiton-vastaiseen rintamaan ja vaatien suhteiden parantamista neuvostohallitukseen.⁴

Suomalaiset ottivat mielellään Neuvostoliiton kanssa käymissään keskusteluissa esille velvoitteensa Kansainliiton jäsenenä. Suomen ulkopoliittinen johto näyttikin syksyllä 1926 pohtivan liittymistä Kansainliittoon nojaavaan turvallisuusjärjestelmään vaihtoehtona Neuvostoliiton parhaillaan rakentumassa olevalle turvallisuusjärjestelmälle. Suomen ja Neuvostoliiton neuvottelujen katkettua marras-

---

1.UMA, UM 5 C 12. Niilo Orasmaa Tallinnasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 15/2.4.1927; UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 21/11.5.1927.

2.ERA, Fond 957, N. 5, S. 402, L. 379. Aleksander Hellat Helsingistä Välisministeeriumin poliittisen osaston johtajalle 1.3.1927 (salainen).

3.Rauch 1970, s. 108.

4.Koop 1966, s. 209-213; Talvar 1982, s 19-21.

kuussa niitä ei enää aloitettu uudelleen vaan kysymys hyökkäämättömyyssopimuksesta raukesi. Tannerin sosialidemokraattinen vähemmistöhallitus pohti kyllä vakavasti neuvottelujen käynnistämistä uudelleen, mutta se ei uskaltanut sisäpoliittisen tuen puuttuessa ryhtyä aloitteiden tekemiseen sopimusasiassa. Suomi valitsi näin selkeästi sitoutumisen Kansainliiton ylläpitämään turvallisuusjärjestelmään. Taustalla vaikuttivat osaltaan Neuvostoliiton ja Ison-Britannian kiristyneet suhteet sekä viimeksi mainitun ilmaiseva tuki Suomelle hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa. Suomi pyrki määrätietoisesti erottautumaan välimaastosta ja liittymään läntiseen järjestelmään. Kansainliitto ja kollektiivisen turvallisuuden periaate näyttivät vuodenvaihteessa 1926–1927 olevan selvästi lujittumassa, joten Suomi katsoi parhaaksi hankkia turvatakuut liiton jäsenvaltioilta yhteisesti kuin liittoon kuulumattomalta Neuvostoliitolta.¹

4. TURVAA HAETAAN KANSAINLIITOSTA JA SKANDINAVIASTA

4.1. Suomi ja Baltian maat Kansainliitossa

4.1.1. Suomi liiton neuvostoon

Reunavaltiot pyrkivät keskinäiseen yhteistyöhön myös Kansainliitossa päästäkseen itsensä kannalta toivottaviin päämääriin. Helsingin ulkoministerikonferenssissa vuonna 1925 Puola ajoi reunavaltioiden liiton muodostamista Kansainliiton periaatteiden mukaisesti. Puola halusi luoda reunavaltioista omassa johdossaan olevan blokin Kansainliitossa. Puolalaisten ajatukset eivät kuitenkaan saaneet kannatusta muilta reunavaltioilta, jotka eivät olleet valmiita alistumaan Puolan johdettaviksi.²

Puola, Latvia, Viro ja Suomi järjestivät Kansainliiton yleiskokouksen aikana syyskuussa 1925 Genevessä oman kokouksensa, jossa keskusteltiin jonkin verran yhteistyöstä maailmanjärjestössä. Yhteistyö nousi seuraavan kerran enemmän esille vuoden 1926 yleiskokouksessa valittaessa vaihtuvia jäseniä liiton neuvostoon. Tällöin Baltian maat yritti-

---

1. Kallenautio 1985, s. 104–105.

2. Lehti 1994, s. 262–263.

vät yhdessä saada Viron neuvostoon, mutta hanke kaatui. Sen sijaan Puola pääsi jäseneksi, kun neuvoston paikkalukua päätettiin kasvattaa.¹ Suomen pysyvä Kansainliitto-edustaja Rafael Erich oli ehdottanut maaliskuussa 1926 ulkoministeriölle neuvoston uudelleenjärjestelyn yhteydessä alueellista ratkaisua, jossa esimerkiksi Suomen, Skandinavian maiden, Viron, Latvian ja Liettuan muodostamalla valtioryhmällä olisi ollut automaattisesti yksi neuvoston paikoista käytössään.²

Suomikin oli syksyllä 1926 ehdolla Kansainliiton neuvostoon. Suomen jäsenyys kariutui tuolloin kannatuksen puutteeseen. Kaikesta huolimatta Suomessa ei luovuttu ajatuksesta päästä neuvostoon. Marraskuussa 1926 ulkoministeri E. N. Setälä korosti eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle Suomen tarvetta tuoda ehdokkuutensa oma-aloitteisesti esille. Setälän mielestä Suomi saattoi neuvostossa lisätä puolueettomuuden painoarvoa. Neuvostojäsenyys nousi uudelleen valiokunnassa esille helmikuussa 1927, jolloin uusi ulkoministeri Väinö Voionmaa selosti kysymykseen liittyviä näkökohtia. Voionmaa itse ilmoitti kannattavansa Suomen ehdokkuutta seuraavassa neuvostovaalissa, mutta valiokunta ei tehnyt asiassa päätöstä.³

Viro ja Latvia olivat omasta puolestaan ilmaisseet tukensa Suomen ehdokkuudelle ulkoministerien neuvonpidossa Tallinnassa 2.-3. tammikuuta 1927. Latvian ulkoministeri Cielēns suositteli suomalaisille päättäväistä toimintaa oman ehdokkuutensa läpiviemiseksi. Voionmaa ei ottanut kysymykseen tarkempaa kantaa todeten kuitenkin, että Suomi ei asetu ehdolle, jos joku Skandinavian maista tavoittelisi neuvostopaikkaa.⁴ Viron ulkoministeri Friedrich Akel vieraili Helsingissä huhtikuun lopussa, jolloin hän vahvasti

---

1. Lehti 1994, s. 267-268; Anderson, Edgar, Die baltischen Staaten im Völkerbundsrat. - Reval und die baltischen Länder. Festschrift für Hellmuth Weiss zum 80. Geburtstag. Herausgegeben von Jürgen von Hehn und Csaba János Kenés. Marburg/Lahn 1980, s. 135; Korbel 1963, s. 200-202.

2. UMA, UM 5 C 31. Rafael Erich Genevestä UM:lle 2/19.3.1926.

3. Broms, Bengt, Puolueettomuuskysymys ja Suomi Kansainliitossa. - Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival. Toimittaja Päiviö Tommila. Historian Aitta XV. Porvoo 1962, s. 148-150; Broms, Bengt, Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta. Vertaileva valtiosääntöoikeudellinen tutkimus. Turun yliopiston julkaisuja C 4. Vammala 1967, s. 263-264; Halila, Aimo, Väinö Voionmaa. Helsinki 1969, s. 235-237.

4. UMA, UM 5 C 1. Ulkoasiainministeriön tiedonanto 7.1.1927 (salainen).

Viron olevan valmis kannattamaan Suomen jäsenyyttä Kansainliiton neuvostossa. Voionmaa ei sen sijaan vieläkään ollut varma Suomen ehdokkuudesta, koska Skandinavian maiden aikeista ei ollut täyttä selvyyttä.¹

Suomea rohkaisi pyrkimyksissään päästä Kansainliiton neuvostoon Saksan tulo liiton jäseneksi, mikä lisäsi luottamusta järjestön mahdollisuuksiin rauhan turvaajana. Suomessa ryhdyttiin pohjustamaan omaa ehdokkuutta toden teolla vuonna 1927, kun neuvostossa vapautui paikka.² Neuvostopaikan uskottiin yleisesti vahvistavan Suomen asemaa itsenäisenä valtiona. Neuvostoliiton tarjoaman hyökkäämättömyyssopimuksen torjumisen jälkeen nähtiin luonnolliseksi ratkaisuksi selventää Kansainliiton neuvoston jäsenyydellä Suomen suhdetta Neuvostoliittoon ja Suomen asemaa Kansainliittoon tukeutuvien valtioiden joukossa. Ulkoministeri Väinö Voionmaa oli erityisen innokas neuvostopaikan hakemisen puoltaja.³

Suomi tiedusteli keväällä ja kesällä 1927 pienempien maiden hallituksilta niiden suhtautumista Suomen ehdokkuuteen. Pohjoismaista Ruotsi ilmaisi tukensa Suomen pyrkimyksille, kun taas Tanskan ulkoministeri ja Norjan pääministeri lupasivat alustavasti maidensa kannatuksen Suomen ehdokkuudelle. Viro ja Latvia ilmaisivat Ruotsin tavoin tukevansa Suomea asiassa. Muista maista Puola, Hollanti, Sveitsi ja Tšekkoslovakia olivat suopeita Suomen ehdokkuudelle.⁴ Näin saatua myönteistä kuvaa heikensi se, että Neuvostoliitto ja Saksa asettuivat vastustamaan Suomen neuvostojäsenyyttä.⁵

Varsinkin Neuvostoliitto suhtautui jyrkän kielteisesti Voionmaan ajamaan aktiiviseen Kansainliitto-politiikkaan. Voionmaa asetti kuitenkin maailmanjärjestykseen nojautuvan

---

1. ERA, Fond 957, N. 5, S. 406, L. 74-75. Viron ja Suomen ulkoministerien tapaaminen Helsingissä 27.4.1927 (täysin salainen).

2. Kallenautio 1985, s. 106-107.

3. Selén 1974, s. 35-36.

4. UMA, UM 5 C 1. Ulkoasiainministeriön tiedonanto 3/5.7.1927 (salainen).

5. Selén 1974, s. 35; Runderlaß des Auswärtigen Amts 19.7.1927. - ADAP, Serie B, Band VI. 1. Juli bis 30. September 1927. Bonn 1974, Nr. 48; Aufzeichnung des Staatssekretärs des Auswärtigen Amts von Schubert (z. Z. Genf) 12.9.1927. - ADAP, Serie B, Band VI, Nr. 191; Gesandtschaftsrat von Grundherr (Helsingfors) an das Auswärtige Amt 29.9.1927. - ADAP, Serie B, Band VI, Nr. 241.

politiikan etusijalle ennen suhteiden parantamista neuvostohallitukseen. SDP:n puoluekokouksen vuonna 1930 hyväksymässä ulkopoliittisessa ohjelmassa uskottiinkin Kansainliiton kykenevän luomaan takeet turvallisuudelle, mitä vahvistaisivat edelleen valtioidenväliset selkkaukset estävät sopimusjärjestelyt ja aseidenriisunta.¹ Kansainliittoon pani toivonsa myös maalaisliitto, jonka kiinnostus reunavaltio politiikan vaalimiseen laimeni 1920-luvun jälkipuoliskolla.²

Mielenkiintoisen analyysin Suomen mahdollisesta jäsenyydestä esitti Suomen Tukholman-lähettiläs Werner Söderhjelm tammikuussa 1927. Söderhjelmin mukaan olennaista oli ennen kaikkea se, tulisivatko Skandinavian maat kannattamaan Suomen ehdokkuutta ja edellyttämään samalla jatkossa mahdollista yhteisesiintymistä tärkeissä kysymyksissä Kansainliitossa. Joka tapauksessa mitään skandinaavis-balttilaista blokkia suomalaisten oli turha ajatellakaan, koska Ruotsissa tunnuttiin kavahtavan kaikkea, mikä saattaisi johtaa poliittiseen kosketukseen reunavaltioiden kanssa. Muuten Ruotsi oli kyllä valmis tukemaan Suomen neuvostopaikkahakemusta lukuun ottamatta tilannetta, jossa Tanska-kin asettuisi ehdokkaaksi. Tällöin Suomen olisi ilmeisesti parasta luopua neuvostopaikan tavoittelusta, koska Ruotsi tukisi todennäköisimmin Tanskaa.³

Neuvostojäsenyyttä vastaan puhui Söderhjelmin mielestä eniten se seikka, että Suomi pienenä valtiona voisi neuvostossa joutua vedetyksi mukaan suurvaltojen välisiin kiistoihin, jotka olisivat maalle pelkästään kiusallisia asioita. Toisaalta, jos Suomi halusi osallistua tehokkaasti kansainvälisten kysymysten selvittämiseen, oli jäsenyys Kansainliiton neuvostossa tärkeää. Sitä paitsi Suomi voisi neuvostossa parhaiten pyrkiä ohjailemaan Ruotsin mielenkiintoa Itämeren-politiikkaan, minkä lähettiläs itse katsoi olevan Suomen ulkopoliitiikassa tärkeä päämäärä. Suomi voisi kenties näin lähentää Ruotsia ja toisia Skandinavian maita

---

1. Soikkanen 1975, s. 463–465, 587–588.

2. Mylly, Juhani, Maalaisliitto 1918–1939. Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2. Helsinki 1989, s. 241.

3. UMA, UM 15 Varia. Werner Söderhjelmin kirje Tukholmasta UM:lle 17.1.1927.

Baltian valtioihin sekä vähentää ensiksi mainittujen tuntemaa epäluuloa reunavaltioita kohtaan.¹

Viro oli ehdottomasti valmis tukemaan Suomen ehdokkuutta Kansainliiton neuvostoon. Viron ulkoministeri Akel vakuutti kesäkuussa 1927 Suomen Tallinnan-lähettiläälle Holstille Viron poliittisiin etuihin kuuluvan Suomen pääsyn neuvostoon.² Suomessa vallitsi voimakkaitakin epäilyksiä neuvostopaikan suhteen. Suomen pelättiin joutuvan sekaantumaa neuvostossa kiusallisiin selkkauksiin ja vaarantavan puolueettomuuslinjansa. Myös Neuvostoliiton kielteisestä asenteesta oltiin selvillä samoin kuin Neuvostoliiton ja Ison-Britannian heikentyneistä väleistä. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa esiintyi arvostelua neuvostojäsenyyden johdosta, mutta Suomen valtuuskunnan matkustettua syyskuussa 1927 Geneveen ulkoasiainvaliokunta ei voinut enää estää tapahtumien kulkua. Kansainliiton yleiskokous valitsi Suomen äänestyksessä Kansainliiton neuvoston jäseneksi kolme vuotta kestäväksi toimikaudeksi. Suomen ehdokkuuden innokkaimpia kannattajia olivat Baltian maat ja Ranska.³

4.1.2. Aktiivista politiikkaa turvallisuuden puolesta

Millaisia seurauksia Suomen ulkopoliitikalle koitui maan pääsystä Kansainliiton neuvostoon? Pelot neuvostojäsenyyden aiheuttamista haitoista osoittautuivat turhiksi, sillä Suomen kansainvälinen arvostus kasvoi muiden Kansainliiton jäsenmaiden keskuudessa. Suomen onnistui välttää sekaantuminen suurpoliittisiin kiistakysymyksiin ja turvata pysyttämisenä puolueettomuuslinjallaan. Lisäksi Suomi saattoi osallistua aktiivisemmin Kansainliiton toimintaan.⁴ Rafael Erich ja Rudolf Holsti ehdottivat ulkoministeriölle, että Suomen hallitus ilmoittaisi Viron ja Latvian hallituksille Suomen olevan valmis valvomaan Kansainliiton neuvostossa Viron ja Latvian erikoisetuja sekä keskustelemaan etukäteen kiinnostavista kysymyksistä. Valtioneuvoston

---

1.UMA, UM 15 Varia. Werner Söderhjelmin kirje Tukholmasta UM:lle 17.1.1927.

2.UMA, UM 15 Varia. Rudolf Holstin kirje Tallinnasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 8.6.1927.

3.Kallenautio 1985, s. 107; Broms 1962, s. 150–151.

4.Broms 1962, s. 151–152.

ulkoasiainvaliokunta kannatti Erichin ja Holstin aloitetta sillä varauksella, että Suomi sitoutuisi ottamaan huomioon myös Skandinavian maiden mielipiteet neuvoston työskentelyssä. Suomen lähettiläät Baltian ja Skandinavian maissa valtuutettiin ilmoittamaan asemamaittensa hallituksille Suomen hallituksen olevan valmis neuvottelemaan niistä Kansainliiton asioista, jotka kutakin hallitusta kiinnostaisivat. Hallituksen ulkoasiainvaliokunta korosti kuitenkin päätöksessään sitä, että Suomen oli vältettävä aloitteen tekijän rooli keskusteluissa, jotta ei syntyisi väärinkäsityksiä Suomen pyrkimyksistä.¹

Suomen Varsovan-lähettiläs Hjalmar J. Procopé oli tyytyväinen ulkoministeri Voionmaan menestyksellä jatkamaan linjaan ulkopolitiikassa. Procopén mielestä juuri jyrkkien suunnanmuutosten välttäminen oli ulkopolitiikassa erityisen tärkeää. Neuvostohallitus oli yrittänyt saada Suomen pois yhteistoiminnasta Viron ja Puolan kanssa sekä epäilemään Ison-Britannian politiikkaa. Neuvostoliiton ei saisi antaa rajoittaa Suomen toimintavapautta, vaikka Procopé ei sinänsä uskonut mihinkään liittoon. Esimerkiksi balttilainen liitto oli menettänyt arvonsa jo yksistään Latvian menettelyn vuoksi hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa. Suomen oli syytä pyrkiä aktiiviseen ulkopolitiikkaan, jonka seurauksena maan asema vahvistuisi ja arvo muiden silmissä kasvaisi. Aktiivinen ulkopolitiikka yhdessä vahvan puolustuslaitoksen kanssa tekisi Neuvostoliiton hyökkäyksen Suomea vastaan vaikeaksi ja uhrauksiltaan kalliiksi. Neuvostoliiton ärsyttämistä oli vältettävä, mutta toisaalta oli oltava varuillaan ja valppaana sen suhteen.²

Procopén nimittäminen ulkoministeriksi J. E. Sunilan maalaisliittolaiseen vähemmistöhallitukseen joulukuussa 1927 herätti Berliinissä eloon vanhat epäluulot ja spekulatiot Suomen ulkopolitiikan linjasta. Suomen Berliininlähettiläs Wäinö Wuolijoki joutui torjumaan ja oikaisemaan väitteitä Suomen reunavaltiopolitiikan elpymisestä. Wuolijoki painotti Procopéille kirjoittamassaan kirjeessä hyvien Saksan-suhteiden vaalimisen tärkeyttä. Ulkoministeri pyrki-kin talvella ja keväällä 1928 vähentämään saksalaisten epäluuloja sekä keskusteluissaan Saksan Helsingin-lähetti-

---

1.UMA, UM 5 C 1. Ulkoasiainministeriön tiedonanto 12/19.10.1927.

2.KA, Santeri Alkion kokoelma 16/PR 103. Hjalmar J. Procopén kirje Alkiolle Varsovasta 12.9.1927.

lään Herbert Hauschildin kanssa että Genevessä aseidenriisuntaa valmistelemissa neuvonpidoissa.¹ Procopé pyrki tuomaan esille Suomen aseman Puolan vaikutuksesta vapaana skandinaavisena valtiona. Hän korosti Genevessä Auswärtiges Amtin valtiosihteerille Karl von Schubertille pitävänsä myös tärkeänä Viron ja Latvian itsenäisyyden säilymistä. Omasta puolestaan saksalaiset olivat valmiit hyväksymään Suomen skandinaaviseksi valtioksi, jonka avulla oli mahdollista vähentää Puolan vaikutusvaltaa Baltian maissa.²

Saksan epäluuloista huolimatta Suomi pyrki Kansainliiton neuvostossa ajamaan naapuriensa turvallisuuden parantamista. Suomen ulkoministeri Procopé kertoi maaliskuussa 1928 valtioneuvoston epävirallisessa istunnossa keskustelustaan Ranskan ulkoministerin Aristide Briandin ja Saksan ulkoministerin Gustav Stresemannin kanssa. Keskustelussa oli ollut esillä ajatus status quo -sopimuksesta, jonka Viro, Latvia, Liettua ja Suomi voisivat tehdä Neuvostoliiton kanssa Saksan ja Ranskan ollessa takaajina. Briand ja Stresemann olivat kannattaneet hanketta, vaikka Stresemann ei halunnut Liettuaa mukaan sopimukseen. Procopé itse oli toivonut Ruotsin ja Tanskan ottamista mukaan sopimukseen. Muuten hän oli tehnyt omien sanojensa mukaan "kovasti propagandaa Viron ja myös Latvian hyväksi".³ Takuusopimuksen ideoija oli ilmeisesti Briand, joka oli joulukuussa 1927 ehdottanut Stresemannille ja Ison-Britannian ulkoministerille Austen Chamberlainille itäisen Euroopan turvallisuuden lujittamista monenkeskisellä hyökkäämättömyyssopimuksella, jossa olisivat olleet mukana Baltian maat, Neuvostoliitto, Saksa, Puola ja Romania.⁴

Kansainliiton johtavia valtioita olivat Iso-Britannia ja Ranska, joilla kummallakin oli omat intressinsä ajetta-

---

1. Hakala, Pertti, Wäinö Wuolijoki - socialdemokrat och diplomat i Berlin 1927-1933. - Historisk Tidskrift för Finland 1989, s. 224-225. Sunilan hallituksesta lähemmin Jääskeläinen 1977b, s. 434-436.

2. Aufzeichnung des Staatssekretärs Auswärtigen Amtes von Schubert (z. Z. Genf) 11.3.1928. - ADAP, Serie B, Band VIII. 1. Januar bis 30. April 1928. Bonn 1976, Nr. 153; Der Gesandte in Helsingfors Hauschild an Ministerialdirektor Wallroth 14.12.1927. - ADAP, Serie B, Band VII. 1. Oktober bis 31. Dezember 1927. Bonn 1974, Nr. 208.

3. Presidentin päiväkirja II 1968, s. 53.

4. Record by Sir A. Chamberlain of a conversation with Dr. Stresemann (Geneva) 12.12.1927. - DBFP, Series IA, Volume IV. European and Security Questions 1927-1928. Oxford 1971, No. 91.

vanaan. Briteille Kansainliitto merkitsi neuvottelufoorumia ongelmien ratkaisemiseksi ja keinoa Versaillesin rauhansopimuksen luoman järjestelmän mahdollisia muutoksia varten. Järjestöön saivat brittien mielestä tulla mukaan kaikki valtiot, myös sodan hävinnyt Saksa. Ranskan näkökulmasta Kansainliitto näyttäytyi ylimpänä kansainvälisten suhteiden auktoriteettina, joka saattoi toimia eräälaisena kansainvälisenä poliisina turvatakseen turvallisuuden ja rauhan säilymisen. Ranskalaisten näkökulmasta turvallisuus oli parhaiten saavutettavissa kehittämällä ensin rauhanturvajärjestelmää ja siirtymällä vasta sen jälkeen aseidenriisunnan toteuttamiseen.¹

Britit, jotka eivät tunteneet olevansa niin uhattuja kuin ranskalaiset, kannattivat aseidenriisunnan asettamista ensi sijalle ennen rauhanturvajärjestelmän lujittamista. Ranskan rinnalla rauhanturvajärjestelmän täydentämistä ajoivat muun muassa Puola, Viro, Latvia ja Suomi, kun taas Skandinavian maat yhdessä muiden ensimmäisessä maailmansodassa puolueettomina pysyneiden maiden kanssa kuuluivat Ison-Britannian leiriin. Suomen ja reunavaltioiden kantaan vaikutti niiden turvattomuudentunne. Suomalaiset eivät luottaneet omien asevoimiensa riittävään vastustuskykyyn Neuvostoliittoa vastaan. Tätä pelkoa lisäsi Neuvostoliiton kuulumattomuus Kansainliittoon, mistä johtuen Neuvostoliitto ei ollut sidottu liiton peruskirjan säädöksiin ja aseriisunnan toteuttamiseen.²

Suomen Kansainliitto-politiikassa aseistariisunta tuli näyttelämään huomattavaa osaa. Rudolf Holsti laati loka-kuussa 1924 englanninkielisen muistion aseidenriisuntakysymyksistä. Muistiosta käy osaltaan ilmi hänen käsityksensä Suomen balttilaisen politiikan perusteista. Lähtökohtana Holstillalla oli Suomen, Viron, Latvian, Puolan ja Romanian kyseenalainen ja vaarallinen asema Neuvostoliiton rajalla. Pahin tilanne Suomen, Viron ja Latvian kannalta syntyisi, jos Neuvostoliitto jäisi pysyvästi Kansainliiton ulkopuolelle sekä kieltäytyisi ratifioimasta Kansainliiton yleiskokouksen vuonna 1924 hyväksymää niin sanottua Geneven protokollaa, joka koski riitaisuuksien rauhanomaista sovitte-
telua valtioiden välillä, ja mahdollista aseidenriisunta-

---

1. Kallenautio 1985, s. 110.

2. Kallenautio 1985, s. 110.

sopimusta. Neuvostoliitto voisi tällöin varustautua vapaasti, kun taas Skandinavian maat saattaisivat vähentää aseistustaan vaadittua enemmän. Tilannetta pahentaisi vielä Washingtonin vuoden 1922 laivastosopimuksen meriaseistuksen vähentämismääräysten ulottaminen kaikkia Kansainliiton jäsenvaltioita koskevaksi. Neuvostoliiton uhka Suomea, Viroa ja Latviaa kohtaan kasvaisi tällöin edelleen, eikä sotilaallista apua Skandinavian mailta olisi saatavissa. Myös Kansainliiton tarjoama laivastoapu olisi epävarmella pohjalla. Holstin mielestä Neuvostoliiton läntisten rajanaapurien oli ainakin hyvä sopia niistä lisätakuista, joita ne vaatisivat itselleen aseidenriisuntakonferenssin suotuisan lopputuloksen varmistamiseksi.¹

Kansainliiton yleiskokous päätti syyskuussa 1924 kutsua Ison-Britannian ja Ranskan pääministerien aloitteesta koolle yleisen aseidenriisuntakonferenssin lähitulevaisuudessa. Kuitenkin kokoontuminen lykkääntyi, kun edellytyksenä ollut Geneven protokollan ratifiointi viivästyi eri maissa. Aseriisuntakonferenssin siirtyessä hamaan tulevaisuuteen Kansainliiton neuvosto asetti 12. joulukuuta 1925 erityisen komission valmistelemaan aseistuksen supistamiskonferenssia. Valmistavaan komissioon nimettiin neuvoston jäsenvaltioiden lisäksi Bulgaria, Suomi, Hollanti, Puola, Romania ja Tšekkoslovakia. Näiden maiden katsottiin olevan uhanalaisessa asemassa, joten neuvosto piti niiden mukanaoloa aseidenriisuntaa suunniteltaessa tärkeänä. Kansainliiton ulkopuolelta kutsuttiin komission työskentelyyn mukaan Saksa, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto.²

Suomen hallitus hyväksyi 11. toukokuuta 1926 ohjeet Suomen edustajille asevarustusten supistamiskomissiossa. Ohjeissa aseidenriisunta ja turvallisuus kytkettiin yhteen Erichin komitean kannan mukaisesti. Suomen osalta paino-

---

1. KA, Rudolf Holstin kokoelma 67. Holstin muistio "The Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes" 28.10.1924 (erittäin salainen). Marraskuusta 1921 helmikuuhun 1922 kestäneessä Washingtonin konferenssissa USA, Iso-Britannia, Japani, Ranska ja Italia sopivat laivastojensa vahvuuksien rajoittamisesta. Kansainliiton yleiskokous hyväksyi valtioiden välisten riitaisuuksien rauhanomaista sovittelua säätelevän Geneven protokollan 2.10.1924. Protokolla ei kuitenkaan astunut voimaan, kun Iso-Britannia ja sen dominiot jättivät protokollan ratifioimatta. Ks. lähemmin Walters 1965, s. 162-163, 272-276, 283-285; Carr 1967, s. 20-22, 88-93.

2. Martola, A. E., Aseistusten supistamis- ja rajoittamiskonferenssi. - Suomen Sotilasaikakauslehti 3/1932a, s. 158-159; Ruutu, Y., Nykyaajan kansainvälinen politiikka. Jyväskylä 1934, s. 311-312; Walters 1965, s. 361-363.

tettiin tarvetta riittävän tehokkaan avun saamiseen ulkoapäin, mikäli maa joutuisi jonkun toisen vallan hyökkäyksen kohteeksi. Tästä tavoitteesta oli pidettävä kiinni, vaikka Neuvostoliittokin suostuisi aseidenriisuntaan. Valtuuskunnan ohjeissa korostettiin valmiutta ottaa huomioon Viron, Latvian ja Liettuan esittämiä näkökohtia, mikäli ne eivät olleet ristiriidassa ohjeiden kanssa. Edelleen suomalaisten tuli pyrkiä kosketukseen Puolan ja Ruotsin edustajien kanssa komissiossa sekä sopia näiden kanssa mahdollisista menettelytavoista.¹

Virossa hallitus hyväksyi maan aseidenriisuntapolitiikan perustaksi puolustusvoimien yleisesikunnan laatiman muistion.² Suomen Tallinnan-lähetystö toimitti edelleen ulkoministeriölle Helsinkiin ranskankielisen promemorian, joka sisälsi Viron hallituksen virallisen kannan aseistariisumiskysymykseen. Virolaiset olivat luovuttaneet promemorian toisen kappaleen jo Geneveen matkustaneelle lähettiläs Holstille, jonka oli tarkoitus osallistua Suomen valtuuskunnan työhön.³ Viron yleisesikunta katsoi Kansainliiton takuiden olevan ehdoton edellytys aseidenriisunnan onnistumiselle. Lähtökohdaksi oli otettava valtioiden hyökkäysvoiman käsitteellinen määrittäminen. Ensimmäisenä vaiheena aseidenriisunnassa oli toteutettava sotilaallisen varustelun jäädyttäminen, ja vasta toisessa vaiheessa oli aloitettava varsinainen varustusten supistaminen. Aseistisunta voisi olla suhteessa kunkin valtion arvioituun hyökkäysvoimaan niin, että suuremman hyökkäysvoiman omaavat joutuisivat vähentämään aseistustaan suhteessa enemmän kuin pienemmät valtiot. Baltian valtioiden tulisi saada helpotuksia muun muassa siten, että ne voisivat itse päättää aseistuksensa vähentämisen tavasta ja aikataulusta. Aseidenriisunnan valvomiseksi oli myös luotava kansainvälinen kontrolli. Yleisesikunta näki välttämättömäksi Viron, Latvian, Suomen ja Puolan keskinäisen yhteydenpidon, jotta ne

---

1.UMA, Valtioneuvoston salainen ptk. ulkoasiainministeriön esittelystä 11.5.1926. Ohjeet Suomen edustajille asevarustusten supistamiskonferenssia valmistamaan asetetussa komissionissa; Selén 1974, s. 39-40.

2.ERA, Fond 31, N. 2, S. 48, L. 1-8. Viron hallituksen salainen ptk. Väliministeriumin esittelystä 7.5.1926. Liitteenä on puolustusvoimien yleisesikunnan muistio aseidenriisunnasta.

3.UMA, UM 15 IX 2a. Niilo Orasmaan kirje Tallinnasta UM:lle 18.5.1926. Liitteenä ranskankielinen promemoria "L'Esthonie et le problème du désarmement".

pystyisivät saamaan omat käsityksensä paremmin esiin varsinaisessa aseidenriisuntakonferenssissa.¹

Ensimmäisen kerran aseidenriisuntaa valmistava komissio kokoontui 26. toukokuuta 1926. Tällöin Suomen edustaja Rafael Erich esitti ehdotuksen finanssiavun antamisesta hyökkäyksen kohteeksi joutuvalle valtiolle. Suomen ehdotus oli laadittu Erichin itsensä johtamassa komiteassa, joka oli asetettu vuonna 1923 valmistelemaan kannanottoa Kansainliiton aseidenriisuntaohjelmaan ja sen yhteydessä esillä olevaan keskinäiseen avustus- ja takuusopimukseen. Erichin komitean mielestä turvallisuus ja aseidenriisunta liittyivät toisiinsa niin, ettei niitä voinut käsitellä erillisinä kysymyksinä, vaan ne kuuluivat yhteen. Suomen sotilaspoliittisesti vaikea asema Neuvostoliiton naapurina oli perusteena komitean näkemykselle, ettei vaaranalaisessa asemassa olevilta pikkuvaltioilta voinut vaatia varustusten vähentämistä, jos Kansainliiton turvallisuustakuut eivät olleet riittävät.²

Suomen finanssiapualoitteen lähtökohtana oli korvata uhanalaisessa asemassa oleville maille aseistuksen supistaminen. Suomen valtuuskunta esitti aseidenriisuntakomissiolle kesäkuussa 1926 tarkemman suunnitelman finanssiavun toteuttamisesta. Eräiden pienten maiden ongelmaksi nähtiin sotatarviketeollisuuden ja sen tarvitsemien raaka-aineiden puuttuminen omasta maasta. Sen vuoksi pikkuvaltioiden oli rauhan aikana hankittava varastoihin sotamateriaalia ja raaka-aineita sotateollisuuden käyttöön, koska sodan uhattessa tai sytyttyä materiaalin ja raaka-aineiden ostaminen ylittäisi helposti niiden rahalliset voimavarat. Tällöin ne joutuisivat lainaamaan ulkomailta lisää rahaa, mikä ei välttämättä sodan oloissa onnistuisi tarpeeksi hyvin. Tähän perustuen Suomen valtuuskunta ehdottikin, että Kansainliiton neuvostolla olisi välittömästi mahdollisuus avustaa rahallisesti hyökkäyksen kohteeksi joutunutta valtiota muiden jäsenvaltioiden taatessa tarkoitukseen otettavan lainan. Vielä parempi olisi, jos neuvostolla olisi varat käytössään hyökkäyksen tapahtuessa. Avun tulisi olla sitä

---

1. ERA, Fond 957, N. 12, S. 840, L. 51-52. Viron yleisesikunnan päällikkö kenraali Nikolai Reek sotaministerille 8.1.1926.

2. Kallenautio 1985, s. 110-111.

suurempi mitä suurempi voimaero vallitsisi hyökkääjän ja uhrin välillä.¹

Suomen ehdotuksen mukaan hyökkäyksen uhrille oli myönnettävä rahallista apua samalla kun oli estettävä vastaavan avun antaminen hyökkäävälle osapuolelle. Ehdotus tähtäsi välittömään ensiapuun, koska Kansainliiton peruskirjassa oli valmiina säädökset taloudellisista tukitoimenpiteistä. Keskeisenä periaatteena olikin avun myöntämismahdollisuus pelkän hyökkäysuhan perusteella. Tarkoituksena oli ennen kaikkea varmistaa epäedullisessa asemassa olevien pienten maiden turvallisuus. Asiaa koskeva sopimus olisi merkinnyt niille konkreettista turvallisuustakuuta, joka olisi myös tehnyt helpommaksi niiden ryhtymisen aseidenriisuntaan.² Vuonna 1929 ulkoministeri Hjalmar J. Procopé korosti Kansainliiton yleiskokouksessa pitämässään puheessa turvallisuustarpeiden merkitystä jokaiselle valtiolle. Ulkoministerin mukaan turvallisuudesta huolehtiminen oli jopa edellytyksenä aseistariisunnalle, mitä seikkaa Suomi oli pyrkinyt osaltaan tuomaan esille, kun se oli esittänyt raha-avun antamista hyökkäyksen kohteeksi joutuville valtioille.³

Kansainliiton yleiskokous otti huolellisen esivalmistelun jälkeen finanssiapukysymyksen käsiteltäväkseen vuonna 1928. Yleiskokouksen kannanoton mukaan finanssiavusta olisi solmittava yleinen sopimus, finanssiapua olisi annettava myös hyökkäyksen uhatessa ja neuvostolla olisi valta päättää rahallisen avun myöntämisestä. Vuoden 1929 yleiskokouksessa finanssiapu ajautui kuitenkin vastatuuleen. Eri-tyisesti Iso-Britannia dominioineen ja Skandinavian maat vastustivat hanketta finanssiavun myöntämisestä hyökkäyksen uhrille. Brittien onnistui ajaa läpi kantansa, jonka mukaan finanssiapusopimuksen voimaanastuminen jäisi riippumaan aseidenriisuntasopimuksesta. Finanssiapusopimus hyväksyttiin ja allekirjoitettiin Kansainliiton yleiskokouksessa syys-lokakuussa 1930. Sopimuksen ulkopuolelle jäivät alle-

---

1. Ruutu 1934, s. 262-264; Mémoire présenté par la délégation finlandaise à la Commission préparatoire du désarmement, en date du 5 juin 1926. - La Question de la Sécurité à la Société des Nations (jusqu'au mois de mars 1927). Documents publiés par le Ministère des Affaires Étrangères. Helsinki 1927, Nr. 20.

2. Selén 1974, s. 40.

3. Kansainliiton X yleiskokous Genevessä, 2-25 päivänä syyskuuta 1929. Helsinki 1930, s. 4, 140.

kirjoittamisesta kieltäytyneet Saksa, Japani ja Italia (tosin Italia allekirjoitti sopimuksen vuonna 1931) sekä Kansainliiton ulkopuoliset suurvallat Yhdysvallat ja Neuvostoliitto. Sopimus kaatui lopulta aseidenriisuntahankkeiden raukeamiseen. Kaikesta huolimatta sopimus merkitsi Suomelle voittoa siinä mielessä, että aseidenriisunta ja turvallisuus ymmärrettiin yhtenä kokonaisuutena. Toisaalta voimaanastumisen ehtona ollut aseidenriisunta vähensi sopimuksen painoarvoa takuuna, jonka perusteella Suomi olisi voinut vähentää aseistustaan.¹

* * * * *

Jäsenyys Kansainliiton neuvostossa siirsi Suomen ulkopoliitiikan painopisteen Geneveen 1920-luvun loppuvuodiksi. Neuvostossa Suomi oli valmis valvomaan sekä Baltian että Skandinavian valtioiden etuja. Suomi oli ottanut aktiivisemmän roolin maailmanjärjestyksessä jo ennen neuvostopaikan aukeamista, kun maa teki aloitteen finanssiavun antamisesta hyökkäyksen kohteeksi joutuvalle maalle. Suomen aloite oli tarkoitettu nimenomaan pienten valtioiden selviytymismahdollisuuksien parantamiseksi sotatilanteessa. Kansainliittoon kuulumattoman Neuvostoliiton länsinaapureille Suomen ehdotus oli erityisen tärkeä. Suomi esiintyi näin asian käsittelyssä Viron ja muiden reunavaltioiden puolestapuhujana. Ison-Britannian ja Skandinavian maiden kielteinen suhtautuminen aloitteeseen johti lopulta koko hankkeen vesittymiseen, ja Suomi koki takaiskun finanssiapuun asettamisissaan toiveissa.

Aseidenriisunta oli Suomen Kansainliitto-politiikan keskipisteessä. Aseidenriisuntaa valmisteleavassa komissiossa suomalaisten tavoitteena oli varmistaa se, ettei aseidenriisunnan toteutuminen vaarantaisi maan turvallisuutta. Suomen ja reunavaltioiden elintärkeät edut olivat tässä suhteessa yhteneväiset, joten yhteistyöhön pyrkiminen oli perusteltua. Neuvostoliiton naapuruudessa eläville kansoille omien puolustusvoimien toimintakelpoisuuden varmistaminen oli tärkeää mahdollisesta aseriisuntasopimuk-

---

1. Ruutu 1934, s. 264-267; Selén 1974, s. 41. Finanssiapusopimuksen allekirjoittivat 2.10.1930 27 valtion edustajat. Allekirjoittajien joukossa olivat myös Ruotsi, Norja, Tanska, Viro, Latvia ja Liettua. Ks. lähemmin Kansainliiton XI yleiskokous Genevessä, 10 p:stä syyskuuta 4 p:ään lokakuuta 1930. Helsinki 1931, s. 7, 30, 92-93.

sesta riippumatta. Suomessa suhtauduttiin aseistuksen vähentämiseen periaatteessa myönteisesti mutta toisaalta haluttiin saada erivapauksia vetoamalla Neuvostoliiton naapuruuteen ja vaarallisuuteen.

4.2. Sodan kieltäminen sopimusteitse: Pariisin sopimuksesta Litvinovin pöytäkirjaan

Elokuun 27. päivänä 1928 Pariisissa allekirjoitettiin 15 maan kesken sopimus, jossa kiellettiin sodan käyttäminen kansainvälisten kiistojen ratkaisuun ja kansallisen politiikan välineenä. Sopimukseen liittyi pian tämän jälkeen vielä 31 valtiota lisää. Tämän niin sanotun Briandin-Kelloggin paktin allekirjoittajat sitoutuivat rauhanomaisen menetelmien käyttöön konfliktien ratkaisussa. Vaikka aloitteentekijänä oli esiintynyt Ranskan ulkoministeri Aristide Briand, oli Yhdysvalloilla ja sen ulkoministerillä Frank B. Kelloggilla ollut keskeinen rooli sopimuksen läpiajamisessa. Kansainliiton ulkopuolella pysytelleen Yhdysvaltain aktiivinen osallistuminen sopimuksen valmisteluun teki siitä merkittävän paalun kansainvälisten suhteiden kehityksessä sotienvälisellä kaudella.¹

Pariisin sopimuksen allekirjoittajien joukkoon liittyi myös Neuvostoliitto, joka ei tyytynyt pelkkään allekirjoitukseen vaan halusi saattaa sopimuksen mahdollisimman nopeasti voimaan. Tässä tarkoituksessa se kiirehti ratifioimaan sopimuksen ensimmäisenä valtiona ja tarjosi sen jälkeen ensin Puolalle ja myöhemmin muillekin läntisille naapurimailleen paktin voimaansaattamista koskevan erikoispöytäkirjan allekirjoittamista. Litvinovin pöytäkirjana tunnetuksi tullessa asiakirjassa Neuvostoliitto ja toinen sopimuspuoli sopivat keskenään Pariisin sopimuksen voimaansaattamisesta heti kun toinen osapuoli olisi ratifioinut sopimuksen. Neuvostoliiton aloitteellisuuden takana vaikutti epävarmuus sodan kieltävän sopimuksen voimaantulosta

---

1. Marks 1976, s. 99-101; Walters 1965, s. 384-387. Ks Pariisin sopimuksesta ja sen taustasta Ørvik, Nils, *The Decline of Neutrality 1914-1941. With special reference to the United States and the Northern Neutrals*. Second edition. Plymouth and London 1971, s. 136-144.

alkuperäisten allekirjoittajamaiden viivytellessä allekirjoitusten kanssa.¹

Viron Moskovan-lähettilään Julius Seljamaan mukaan hänen asemapaikassaan liikkui tammikuun puolivälissä 1929 tietoja siitä, että Neuvostoliiton apulaisulkoministeri Maksim Litvinov oli tehnyt aloitteen protokollan allekirjoittamisesta vastoin esimiehensä ulkoministeri Georgi Tšitšerinin tahtoa. Tämä näytti merkitsevän Litvinovin vaikutusvallan kasvua Tšitšerinin kustannuksella. Suomen lähettiläs Artti vakuutti Seljamaalle, että Suomen liittyminen Pariisin sopimukseen oli jo selvää, mutta sitä täydentävästä protokollasta Artti ei ollut keskustellut Litvinovin kanssa. Seljamaa tiesi kertoa myös Liettuan saaneen neuvostohallitukselta tarjouksen protokollasta, kun sen sijaan Viroilta ja Latvialta oli ainoastaan tiedusteltu suhtautumista Pariisin sopimukseen. Liettua oli ilmaissut omasta puolestaan valmiutensa pöytäkirjan allekirjoittamiseen yhdessä Puolan ja Neuvostoliiton kanssa, mikä osoitti Liettuan taipuneen asiassa neuvostohallituksen ohjailtavaksi, vaikka Liettua halusi jättää Vilnan kiistan protokollan ulkopuolelle.²

Mitkä olivat Suomen vaikuttimet suhtautumisessa Litvinovin pöytäkirjaan? Suomalaiset pelkäsivät Neuvostoliiton ajavan puolueettomuusliiton muodostamista Kansainliiton ulkopuolelle. Puola yritti suostutella kaikki Neuvostoliiton rajanaapurit mukaan Litvinovin pöytäkirjaan saadakseen sille reunavaltioiden ja Neuvostoliiton välisen ryhmäsopimuksen luonteen. Näin pöytäkirjan Moskova-keskeisyys vähenisi ja reunavaltiot olisi sidottu tiukemmin yhteen rintamaan sen varalta, että sodan hylkäävää sopimusta jouduttaisiin soveltamaan käytäntöön Neuvostoliiton takia. Neuvostohallitukselle Suomen passiivisuus asiassa sopi tämän vuoksi aluksi erittäin hyvin, eikä Neuvostoliitto painos-

---

1. Korbelt 1963, s. 249–250; Rauch 1970, s. 145–146; Tarulis 1959, s. 78; Kallenautio 1985, s. 127. Neuvostoliiton tarjous Puolalle ks. Note from Litvinov to the Polish ambassador in Moscow proposing a protocol to bring the treaty of Paris on the renunciation of war into force 29.12.1928. – Soviet Documents on Foreign Policy II 1952, s. 356–358; Reply to the Polish note on the proposal to bring the treaty of Paris into force: Note from Litvinov to the Polish chargé d'affaires in Moscow 11.1.1929. – Soviet Documents on Foreign Policy II 1952, s. 359–363.

2. ERA, Fond 957, N. 5, S. 527. L. 113–116. Julius Seljamaa Moskovasta Väliministeriumille 14.1.1929 (salainen).

tanut Suomea. Vasta kun muut Neuvostoliiton rajanaapurit suostuivat yhtymään Litvinovin pöytäkirjaan alkoi neuvostohallitus innokkaammin houkutella Suomea mukaan. Suomi säilytti kuitenkin loppuun saakka johdonmukaisen linjansa ja kieltäytyi ottamasta osaa pöytäkirjaan. Neuvostoliitto tyytyi lopuksi Suomen kantaan ilman voimakkaita vastalauseita katsoen suomalaisten politiikan olevan siedettävissä.¹

Rudolf Holstia Suomen lähettiläänä Tallinnassa seurannut Aarne Wuorimaa katsoi Neuvostoliiton noudattavan pöytäkirja-asiassa vanhaa taktiikkaansa, kun se ehdotti allekirjoittamista erikseen kullekin naapurilleen. Briandin-Kelloggin paktin merkitys piili Wuorimaan mielestä sen universaalisuudessa ja moraalisessa velvoittavuudessa, vaikka Wuorimaa ei tuntunut itse arvostavan sopimusta kovinkaan paljon. Neuvostoliiton pyrkimys saattaa sodan kieltävä sopimus bilateraalisesti voimaan pöytäkirjan kautta oli hyödytön, jos kerran sopimus tulisi ratifiointien jälkeen universaaliseksi. Litvinovin pöytäkirja päinvastoin vaarantaisi reuna- ja valtioiden turvallisuuden eristämällä ne toisistaan.²

Wuorimaa selvitti Viron kantaa neuvostohallituksen tarjoamaan protokollaan keskustelussaan Viron apulaisulkoministerin August Schmidtin kanssa tammikuun puolivälissä. Schmidt ilmoitti Wuorimaalle, ettei Viro suostu allekirjoittamaan pöytäkirjaa muuten kuin yhdessä Neuvostoliiton muiden naapurien kanssa. Virolaiset halusivat huolehtia siitä, että Pariisin sopimus ja Litvinovin pöytäkirja kytkeytyisivät yhteen, jotta ei syntyisi kahta erillistä sopimusta samasta asiasta. Viro varasi kuitenkin itselleen oikeuden protokollan allekirjoittamiseen, koska ennenaikaisella kieltäytymisellä ei haluttu antaa Neuvostoliitolle poliittista valttikorttia. Apulaisulkoministeri epäili Puolan kiirehtimisen asiassa johtuvan Ranskan ja osittain Yhdysvaltainkin vaikutuksesta.³

Kysymys Litvinovin pöytäkirjasta joutui uuteen vaiheeseen helmikuun alussa, kun Puola ilmoitti olevansa valmis

---

1. Korhonen 1966, s. 190–195. Vrt. Jääskeläinen 1977b, s. 447.

2. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 25/4.1.1929.

3. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 27/17.1.1929

pöytäkirjan allekirjoittamiseen yhdessä Romanian, Viron ja Latvian kanssa. Wuorimaa piti Puolan menettelyä kysymyksessä mielivaltaisena, olihan Puola tavallaan esiintynyt Viron ja Latvian puolesta ilman näiden erityisempää valtuutusta. Kuitenkin Viro asettui samalle kannalle kuin Puola. Protokolla oli tulkittavissa luonteeltaan väliaikaiseksi ja sisällöltään samanlaiseksi Pariisin sopimuksen kanssa. Viron ulkoministeri Jaan Lattik tiedusteli Wuorimaalta, haluaisiko Suomi vielä mukaan yhteiseen allekirjoitustilaisuuteen Moskovaan. Lattik pahoitteli sitä, että Suomen jäädessä pois Neuvostoliitto saavuttaisi päämääränsä eli reunavaltioiden yhteisrintaman hajottamisen. Ulkoministeri Procopélta saamiensa ohjeiden mukaan Wuorimaa kertoi Lattikille, ettei Suomi voinut saattaa Pariisin sopimusta voimaan väliaikaisesti ennen kuin eduskunta oli hyväksynyt sopimuksen. Suomen mukaantulon ehtona olisi ensinnäkin ollut allekirjoituksen lykkääminen, jotta eduskunta ehtisi käsitellä sopimusasian. Lattik ilmoitti puolestaan Viron olevan valmis Litvinovin pöytäkirjan allekirjoittamiseen ilman Latviaakin, jonka suhtautumisesta ei ollut täyttä varmuutta.¹ Ulkoministeri Procopé perusteli Suomen menettelyä Santeri Alkiolle kirjoittamassaan kirjeessä. Ulkoministeri katsoi nimenomaan Puolan ja Baltian valtioiden irtaantuneen yhteisestä linjasta, jonka mukaan Litvinovin aloitteeseen oli aluksi suhtauduttu varovasti. Se, ettei Litvinovin protokollassa puhuttu Kansainliiton jäsenten oikeuksista ja velvollisuuksista, esti Suomen liittymisen allekirjoittajiin.²

Moskovassa Viron ja Latvian lähettiläät Julius Seljamaa ja Ozols korostivat suomalaiselle kollegalleen Pontus Artille yhteisesiintymisen välttämättömyyttä allekirjoittamisessa. Artti ymmärsi Seljamaan kannan hyvin, koska Viro oli hänen mielestään poliittisesti lähempänä Puolaa kuin Latvia. Sen sijaan Ozolsin kanta oli Artille melkoinen yllätys. Artin mielestä Suomi oli ratkaisevassa asemassa siinä, saisiko Puola synnytettyä yhteisrintaman protokollan allekirjoittamiseksi vai onnistuisiko Neuvostoliitto hajot-

---

1.UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopélle 29/7.2.1929; UMA, Aarne Wuorimaan puhelinsanoma Tallinnasta UM:lle 14/2.2.1929.

2.KA, Santeri Alkion kokoelma 16/PR 103. Hjalmar J. Procopén kirje Alkiolle Helsingistä 1.2.1929 (luottamuksellinen).

tamaan yhteisrintamaa. Tosiasia oli kuitenkin se, että Litvinovin pöytäkirja tarjosi Neuvostoliiton läntisille naapureille ainutlaatuisen tilaisuuden keskinäisen solidaarisuuden osoittamiseen.¹

Sinänsä Briandin-Kelloggin paktin arvo oli Artin mielestä vähäinen ja siitä oli nostettu aivan turhaan "hälinä", mutta Litvinovin pöytäkirjaan liittyvä diplomaattinen toimeliaisuus oli toisaalta osoitus Puolan ja Neuvostoliiton keskinäisestä kilpailusta ja kummankin maan prestiisin ylläpitämisestä. Neuvostoliitto ei ilmeisesti halunnut sopimuspuolekseen reunavaltioiden muodostamaa blokkia, jota Puola ajoi innokkaasti. Artti kannatti Suomen kysymyksessä omaksumaa linjaa huomauttaen kuitenkin, että Suomi voisi halutessaan liittyä protokollaan, kunhan eduskunta hyväksyisi Pariisin sopimuksen ja Litvinovin pöytäkirjan allekirjoitus viivästyisi.²

Reunavaltioista Puola, Viro, Latvia ja Romania suostuivat Neuvostoliiton tarjoukseen ja allekirjoittivat helmikuussa 1929 Litvinovin pöytäkirjan. Aluksi epäröinyt Liettua liittyi pöytäkirjaan kaksi kuukautta myöhemmin.³ Neuvostoliiton rajanaapureista Suomi jäi ainoaksi maaksi, joka ei allekirjoittanut pöytäkirjaa. Suomen hallitus viivytti myös tarkoituksella liittymistään Pariisin sopimukseen ja allekirjoitti paktin vasta elokuussa 1929 alkupe räisten sopijamaiden vaihdettua ratifiointiasiakirjat Washingtonissa.⁴ Saksan Moskovan-lähettiläs Herbert von Dirksen arvioi Litvinovin protokollan merkityksen Itä-Euroopan voimasuhteiden kannalta vähäiseksi. Dirksenin mielestä Neuvostoliiton ja Puolan vastakkainolo jatkui entisellään, kun taas Liettua etsi turvaa Neuvostoliitosta. Viro näytti sitoutuvan entistä lujemmin Puolan ohjaukseen, eikä Latviakaan uskaltaisi luopua Puolan tahtoa mukailevasta politiikastaan. Suomi painotti edelleen skandinaa-

---

1.UMA, UM 5 C 18. Pontus Artti Moskovasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 55/7.2.1929 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 18. Pontus Artti Moskovasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 55/7.2.1929 (salainen).

3.Rauch 1970, s. 146; Korbel 1963, s. 252; Tarulis 1959, s. 78-79.

4.Kallenautio 1985, s. 127-128; Suomen sopimukset vieraitten valtioiden kanssa 25/1929. Soadan hylkäämistä kansallisen politiikan välikappaleena tarkoitettava yleissopimus 27.8.1928.

vista suuntaustaan ja jäi sen vuoksi protokollan ulkopuolelle.¹

Wuorimaa vahvisti Artin epäilyt Neuvostoliiton intresseistä raportissaan 11. helmikuuta. Suomen Tallinnan-lähettiläs selosti tilannetta kaksi päivää aiemmin tapahtuneen Litvinovin pöytäkirjan allekirjoittamisen jälkeen. Wuorimaa kertoi Neuvostoliiton Tallinnan-lähettilään Petrowskyn luvanneen Virolle lisää harkinta-aikaa, ellei se haluaisi osallistua yhteiseen allekirjoitustilaisuuteen. Neuvostoliitto oli ilmeisesti näin halunnut välttää reunavaltioiden yhteisesiintymisen Moskovassa. Wuorimaan saamien tietojen mukaan Neuvostoliitto oli painostanut Latvian hallitusta jäämään pois allekirjoitustilaisuudesta. Myös Saksa oli toiminut Neuvostoliiton rinnalla Riassa estääkseen Latvian allekirjoittamisen yhdessä muiden maiden kanssa.² Suomen poisjäännistä Wuorimaa kävi keskustelun Viron ulkoministeriön poliittisen jaoston päällikön Elmar Kirottaren kanssa. Kirotar pahoitteli Suomen jättäytymistä Litvinovin pöytäkirjan ulkopuolelle, mikä oli heikentänyt reunavaltioiden suhdetta Neuvostoliittoon. Kirotar myönsi kuitenkin, että alun alkaen paras ratkaisu olisi ollut kaikkien rajavaltioiden kielteinen suhtautuminen Neuvostoliiton aloitteeseen. Tätä lopputulosta oli Virossakin toivottu aluksi, mutta Puolan kiirehtiminen myöntävän vastauksen antamisessa Neuvostoliitolle oli muuttanut koko asetelman.³

Helsingin Sanomat oli tyytyväinen Puolan, Viron, Latvian ja Romanian valmiuteen allekirjoittaa samanaikaisesti Litvinovin pöytäkirja. Neuvostoliitto saisi näin reunavaltioiden yhteisesiintymisen kautta parhaimmat takeet naapuriensa rauhantahdosta. Uusi Suomi puolusti Suomen hallituksen jättäytymistä ulkopuolelle, koska Suomelle jäi joka tapauksessa mahdollisuus liittyä myöhemmin pöytäkirjaan, jos Pariisin sopimus ei astuisi voimaan lähitulevaisuudessa tai jos se raukeaisi kokonaan. Kaikesta huolimatta lehti piti hyvänä, että Suomi oli voinut jatkaa yhteydenpitoaan

---

1. Der Botschafter in Moskau von Dirksen an das Auswärtige Amt 8.2. 1929. - ADAP, Serie B, Band XI. 1. Januar bis 31. Mai 1929. Bonn 1978, Nr. 58.

2. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 30/11.2.1929.

3. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 12. Aaren Wuorimaan kirje Procopéille Tallinnasta 13.2.1929 (salainen).

muiden Neuvostoliiton länsinaapurien kanssa. Suomen Sosialidemokraatti katsoi Helsingin Sanomien tavoin hyväksi ratkaisuksi Puolan, Romanian ja Baltian maiden suostumisen pöytäkirjan allekirjoittamiseen. Reunavaltiot eivät enää pitäneet niin jyrkästi kiinni kollektiivisen yhteisesiintymisen ja sopimisen periaatteesta. Suomen poisjättäminen osoitti Neuvostoliiton käsittäneen, että Suomen itsenäinen ulkopoliittikka ja pohjoismainen orientoituminen tiukassa puolueettomuudessa pitäytyen tarjosivat luonnolliset rauhantakeet naapurimaille. Protokolla takasi rauhallisen perustan Neuvostoliiton ja sen muiden rajanaapurien välisille suhteille, kun Suomelle riitti tässä suhteessa Briandin-Kelloggin sopimuksen tarjoamat edut ja turva.¹

* * * * *

Suomi osoitti jättäytymisellään Litvinovin pöytäkirjan ulkopuolelle olevansa myös poliittisesti reunavaltioiden ryhmän ulkopuolella. Suomi korosti samalla erikoisasemaansa Neuvostoliiton rajanaapurina. Puolan toimeliaisuus protokolla-asiassa teki suomalaiset varovaisemmiksi. Suomen ulkopoliittisessa johdossa oli toisaalta säilynyt epäluoloisuus neuvostohallituksen kanssa tehtäviä sopimusjärjestelyjä kohtaan. Pöytäkirjaan liittymisellä ei uskottu saavutettavan mitään konkreettista etua verrattuna Pariisin sopimukseen. Virolaiset eivät ymmärtäneet Suomen kantaa, sillä heidän mielestään Suomi rikkoi reunavaltiorintaman, mikä koitui vain Neuvostoliiton hyödyksi. Viro ja Latvia mukautuivatkin Puolan politiikkaan kannattaessaan yhteisymmärrystä reunavaltioiden kesken ja suostuessaan protokollan allekirjoittamiseen.

4.3. Kiista Suomen ulkopoliittisesta linjasta

Vuosina 1927–1931 neljän peräkkäisen hallituksen ulkoministerinä toimineen Hjalmar J. Procopén politiikka suuntautui näkyvästi Kansainliittoon, vaikka Suomessa ei tunnettu

---

1. Helsingin Sanomat 1.2.1929. *Mutkistuuko?*; Uusi Suomi 12.2.1929. *Litvinovin pöytäkirja*; Suomen Sosialidemokraatti 14.2.1929. *Litvinovin sopimus*.

suurta luottamusta maailmanjärjestöä kohtaan.¹ Procopé selosti ulkopoliittisia näkemyksiään Lauri Ingmanille kesäkuussa 1928 kirjoittamassaan kirjeessä. Tällöin hän toi selvästi julki huolensa reunavaltiopolitiikan uudelleen elvyttämistä koskevista huhuista. Neuvostoliiton oletetusta varustautumispolitiikasta liikkuneet tiedot olivat herättäneet sekä ulkomailla että Suomessa henkiin puheet balttilaisesta liitosta ainoana sopivana ratkaisuna Suomelle ja muille reunavaltioille. Genevessä Ranskan Kansainliittovaltuuskunnan jäsenet olivat jopa puhuneet reunavaltio-liittoajatuksista Procopélle, joka oli kohteliaasti torjunut esityksen.²

Ulkoministerin mukaan Suomessa reunavaltiosuuntauksen puolesta toimivat innokkaimmin Rudolf Holsti, Eljas Erkon luotsaama Helsingin Sanomat ja aitosuomalaiset piirit. Vaikka aitosuomalaisten ulkopoliittinen ohjelma oli muuten epämääräinen, niin maltillinen skandinaavinen ja varovainen balttilainen politiikka yhdistettynä Procopén ajamaan tapaan oli aitosuomalaisuudelle luonteeltaan vierasta. Ulkoministeri asettui torjuvalle kannalle Suomen ulkopoliittisesta linjasta käytävään julkiseen keskusteluun. Toisaalta hän aikoi tarpeen vaatiessa torjua suunnanmuutosta haluavat puheet. Periaatteellinen keskustelu ulkopoliittisesta suunnasta käytiin Procopén mielestä jo vuosia aikaisemmin, joten tällaisen keskustelun jatkaminen koitui vain haitaksi, koska ulkomaisessa mielipiteessä vakiintumassa ollut käsitys Suomen ulkopoliittikan pyrkimyksistä ja päämääristä saattoi ruveta horjumaan.³

Keväällä 1929 Suomen ulkopoliittinen linja nousi kuitenkin suuremman julkisen keskustelun kohteeksi. Maaliskuussa Helsingin Sanomissa julkaistiin Eljas Erkon nimimerkillä E.E laatima kolmiosainen matkakirjesarja "Huo-

---

1. Kallenautio 1985, s. 113. Procopé oli ammattiministerinä J. E. Sunilan maalaisliittolaisessa (17.12.1927–22.12.1928), Oskari Mantereen edistyspuoluelaisessa (22.12.1928–16.8.1929) ja Kyösti Kallion maalaisliittolaisessa (16.8.1929–4.7.1930) vähemmistöhallituksessa sekä P. E. Svinhufvudion porvarillisessa koalitiollahituksessa (4.7.1930–21.3.1931). Ks. tarkemmin Jääskeläinen 1977b, s. 434–437, 445–447, 452–454; Jääskeläinen, Mauno, Demokratian kriisi. – Valtioneuvoston historia 1917–1966 I. Ministeristöjen historia 1917–1939. Helsinki 1977c, s. 471–474.

2. KA, Lauri Ingmanin kokoelma 3/VAY 2354. Hjalmar J. Procopén kirje Ingmanille Savonlinnasta 26.6.1928.

3. KA, Lauri Ingmanin kokoelma 3/VAY 2354. Hjalmar J. Procopén kirje Ingmanille Savonlinnasta 26.6.1928.

mioita Virosta ja Latviasta". Lehdessä korostettiin kylmän, terveen järjen vaativan Suomen, Viron ja Latvian yhteisten intressien ajamista. Rudolf Holsti lähetti kannanotosta ilahtuneena Erkolle kirjeen, jossa hän kiitti tätä Viroa ja Latviaa myönteisesti käsitelleistä kirjoituksista. Helsingin Sanomat syytti jatkossa Suomen ulkopolitiikkaa liiasta passiivisuudesta suhteiden hoidossa Baltiaan ja epäili ulkopoliittisen johdon pelkäävän kaikenlaisten aloitteiden tekemistä Suomenlahden eteläpuolelle. Tämän vuoksi Suomi oli jäänyt syrjään muiden maiden kesken tapahtuneesta suhteiden lämpenemisestä.¹

Helsingin Sanomien kannanotto suomalais-virolaisten suhteiden parantamisen puolesta sai arvovaltaista tukea Vi-rosta, kun Jaan Tõnisson ja Konstantin Päts antoivat Postimees-lehdelle julkiset lausunnot Suomen ja Viron suhteista. Suomen Tallinnan-lähettilään Aarne Wuorimaan mielestä lausunnot ilmaisivat virolaisten katkeruutta sen johdosta, etteivät veljeskansojen välit olleet kehittyneet menneinä vuosina niin suotuisasti kuin mitä Virossa oli toivottu. Sinänsä Wuorimaa ei uskonut lausuntojen koituvan vahingoksi Suomen ja Viron väleille vaan päinvastoin yleisiä käsityksiä selventäviksi. Virolaiset olivat joka tapauksessa tunnustaneet omalta osaltaan tosiasiaksi suomalais-virolaisen unionin utopistisuuden ja ajatuksen laajemmasta balttilaisesta liitosta, jossa Suomi voisi olla mukana. Virolaiset saattoivat toivoa yhteistyötä suomalaisten kanssa ainoastaan tilapäisesti ilman erikoisia sitoumuksia, joten Wuorimaan mukaan virolaisten katkeruus oli ymmärrettävää heidän suurten odotustensa kariuduttua ja yhteistyön tulosten jäädessä vaatimattomiksi.²

Helsingin Sanomat ilmaisi tyytyväisyytensä onnistutuaan mielenkiinnon ja keskustelun herättämisessä. Lehti totesi, "että myötätunto ja mielenkiinto Viroa ja Latviaa kohtaan tässä maassa on yleinen ja että yleisesti ymmärrettään näitten maitten merkitys Suomelle" ja "että kaikesta huolimatta on tahto olemassa myöskin poliittisella alalla työskennellä lähemmässä kosketuksessa Viron kanssa". Pätsin ja Tõnissonin esittämät näkemykset olivat lehden mielestä

---

1. Helsingin Sanomat 10.3.1929, 12.3.1929, 13.3.1929; Kulha 1989, s. 265-266.

2. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 37/19.3.1929.

salatun katkeruuden purkautumista Suomen ulkopolitiikkaa kohtaan. Virolaisten valtiomiesten epäilykset ruotsalaisten vaikutusvallasta Suomen ulkopolitiikassa kuvasivat yleensäkin virolaisten käsityksiä.¹

Wuorimaa kertoi raportissaan keskustelustaan kenraali Johan Laidonerin kanssa. Laidonerin mielestä mitään liittosopimuksia ei tarvittu Suomen ja Viron välillä, kunhan suhteet muuten olivat sellaiset, että tarpeen vaatiessa ja hädän hetkellä yhteistyötä voitaisiin laajentaa ja apua antaa vaaran uhkaamalle osapuolelle. Wuorimaa itse katsoi Suomen ja Viron suhteiden olleen jo vuosien ajan vakiintuneella tasolla, eikä suhteiden huononemisesta voinut puhua. Väliön parantaminen edelleen oli kuitenkin toivottavaa. Wuorimaa näki parhaana keinona tähän tavoitteeseen pyrittäessä laajemman kosketuksen luomisen Viron ja Suomen poliittisten piirien välille. Esimerkiksi hän otti tässä yhteydessä ennen esittämänsä ajatuksen molempien maiden kansanedustuslaitosten vastavuoroisista vierailuista toistensa luokse. Lähettiläs oli muuten tyytyväinen suomalaisen sanomalehdistön ja suuren yleisön osoittamasta mielenkiinnosta veljeskansaa kohtaan. Ainoana huolenaiheena suhteiden kannalta näyttäytyi maiden kauppasopimuksen tarkistamisesta käytävät neuvottelut, joissa Suomi oli esittämässä Virolta poistettaviksi eräitä sen tärkeimpiä etuja. Kaikesta huolimatta Suomen ja Viron valtiollinen asema oli Wuorimaan mukaan yhteisen vaaran alainen, joten yhteisen politiikan noudattaminen oli siinä määrin tärkeää, että se oli otettava huomioon kaikilla maiden keskinäisten suhteiden osaluilla.²

Julkisuuden kulissien takana Helsingin Sanomien kirjoittelu herätti ristiriitoja. Suomen ulkopoliittisen johdon piirissä Erkon toiminta tulkittiin hyökkäykseksi Suomen ulkopolitiikan yleistä suuntaa sekä edelleen ulkoministeri Procopéa, presidenttiä ja eduskuntaa vastaan. Suomen itsenäinen politiikka Litvinovin pöytäkirjaan nähden oli aiheuttanut balttilaisen linjan kannattajien aktivoitumisen uudelleen. Hyökkäyksen takana uskottiin olevan pienen klikin, johon kuuluivat Erkon ohella Aarne Wuorimaa ja kokoomuslainen Yrjö Pulkkinen sekä Viron lähettiläs Aleksander

---

1. Helsingin Sanomat 19.3.1929. *Suomi ja Viro*.

2. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéelle 37/19.3.1929.

Hellat ja hänen puolalainen kollegansa Francois Charwat. Erityisesti Hellatia ja Charwatia pidettiin kampanjan alkunpanijoina Erkon esiintyessä välikätenä. Hellatin motiivina oli ilmeisesti pettymys sen johdosta, ettei hänen monivuotisen lähettiläskautensa aikana ollut tapahtunut ratkaisevaa edistystä suomalais-virolaisissa suhteissa. Hellat oli arvostellut sekä julkisesti Turun Sanomissa että yksityisissä keskusteluissa Suomen ulkopolitiikkaa. Charwat, joka oli Tallinnassa lähettiläänä ollessaan saavuttanut vaikutusvaltaisen taustahahmon aseman Viron ulkopoliittisen johdon keskuudessa, oli puolestaan moittinut Suomen hallitusta sen pidättyvästä menettelystä Litvinovin protokollan käsittelyssä. Puolan lähettiläs oli kuvannut Suomen politiikkaa eristäytyväksi ja monella tuolilla istumiseksi.¹

Suomalaiset uskoivat myös Tönnissonin ja Pätsin lausuntojen sekä niiden johdosta syntyneen sanomalehtikirjoittelun liittyvän asiallisesti Litvinovin protokollaan ja virolais-suomalaisen kauppasopimuksen tarkistamiseen. Aluksi Suomen jättäytyminen Litvinovin pöytäkirjan ulkopuolelle ei ollut herättänyt Virossa ja Latviassa minkäänlaista kritiikkiä Suomea kohtaan. Puolan lehdet ja viranomaiset olivat kuitenkin arvostelleet kiivaastikin Suomen politiikkaa puhumattakaan Hellatin ja Charwatin esittämistä näkemyksistä. Suomen ulkopolitiikan johto uskoi Erkon olleen äskeittäisellä Baltian-matkallaan yhteydessä Tönnissonin ja Pätsin kanssa, mikä selitti osaltaan viimeksi mainittujen lausuntojen sisällön sekä virolaisten kriittisiksi muuttuneet kannanotot.² Ulkoministeri Procopé piti Charwatin suomalaislehdistöön suuntaamaa agitaatiota sopimattomana ja torjui syytökset siitä, että Suomi tahtoi vain pysytellä mahdollisimman etäällä Puolasta. Procopén mielestä Suomen oli vältettävä liiallinen sopeutuminen Puolan tahtoon ja pidettävä siihen kosketusta ainoastaan yhdenvertaisuuden

---

1.KA, Rafael Erichin kokoelma 13. Hyökkäykset Suomen ulkopolitiikan yleistä suuntaa vastaan maaliskuulla 1929. Kirjoituksen laatijasta ei ole täyttä varmuutta, mutta se voi olla mahdollisesti ulkoministeri Procopén itsensä kirjoittama. Käsini kirjoitettujen sivumerkin-
töjen mukaan kirjoitusta oli laadittu kaksi kappaletta, joista toinen oli luovutettu presidentti Relanderin luettavaksi.

2.KA, Rafael Erichin kokoelma 13. Hyökkäykset Suomen ulkopolitiikan yleistä suuntaa vastaan maaliskuulla 1929.

pohjalta asioissa, joissa molemmilla mailla olisi samat intressit.¹

Presidentti Relander kritisoi päiväkirjassaan Viron entisten valtionpäämiesten lausuntoja Suomen ja Viron suhteista. Relander katsoi Viron itse estäneen maiden poliittisen lähenemisen "antautumalla ulkopoliitikassaan täydelleen Puolan johdettavaksi". Tämä oli johtanut Viron vaaraan joutua vedetyksi mukaan Keski-Euroopan konfliktikysymyksiin. Relanderin mielestä Suomi oli kauppapolitiikassaan suosinut Viroa jopa liiallisuuksiin asti, kun taas virolaisten menettelyä salakuljetuskysymyksessä presidentti paheksui. Relander oli keskustellut Viron-suhteiden tilasta Eljas Erkon kanssa. Erko oli linjalleen uskollisesti suhtautunut Viroon ymmärtäväisesti puhuen muun muassa tullunionista Viron kanssa ratkaisuna taloussuhteissa syntyneisiin vaikeuksiin.²

Marraskuussa 1929 Relander puolusti päiväkirjassaan Procopén ulkopoliittista linjaa Erkon esitettyä Helsingin Sanomissa väitteitä Suomen ulkopoliittisesta lamasta. Relanderin mukaan Suomen ulkopoliittikan tärkein tehtävä oli rauhan säilyttäminen Itämerellä. Tämä tehtävä oli yhteinen sekä Pohjoismaille ja reunavaltioille että Saksalle ja Neuvostoliitolle. Itämeren rantamaiden suhteiden kehittymisen edistäisi presidentin uskon mukaan parhaiten rauhan säilymistä. Kuitenkin Suomen osalta aitosuomalaisuusliike ja Skandinavian maiden nihkeys olivat muodostuneet esteiksi tälle kehityskululle. Ruotsi, Norja ja Tanska olivat käyttäneet hyväksi aitosuomalaisuuden tarjoamaa tekosyytä ja jättäytyneet passiivisiksi. Erkon arvostelun johdosta Relander totesi, "ettei menestyksellinen suomalainen ulkopoliittikka koskaan voi sitoa kohtaloitaan keskieuropalaisien konfliktikysymysten kohtaloihin".³

Åbo Underrättelserin syytettyä Holstia Helsingin Sanomien Viroa ja Latviaa koskevien artikkelien inspiroimisesta Holsti kirjoitti asemapaikastaan Bernistä ulkoministeri Procopélle kirjeen, jossa hän sanoutui irti kirjoittelusta. Holsti valitti sitä, että hän itse ja hänen kaut-

---

1. Pullat, Raimo, Suomi ja Puola. Suhteita yli Itämeren 1917–1941. Suomentanut Miikka Kallio. Helsinki 1997, s. 72–73.

2. Presidentin päiväkirja II 1968, s. 232–233.

3. Presidentin päiväkirja II 1968, s. 352–353.

taan Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat olivat joutuneet toistuvien hyökkäilyjen kohteiksi. Hän ehdottikin Procopéille, että ulkoministeriön edustaja huomauttaisi hyökkäilyistä vakavasti Uudelle Suomelle ja Åbo Underrättelserille. Nimenomaan näiden lehtien kirjoittelun johdosta Holsti katsoi leimautuneensa hallituksen ulkopolitiikalle epälojalliseksi lähettilääksi.¹ Procopé vastasi Holstille luottavansa tämän pysymiseen Suomen ulkopoliittisen linjan takana ilman omien intressien ajamista. Ulkoministeri ei ollut omien sanojensa mukaan hetkeäkään epäillyt Holstin osallisuutta Helsingin Sanomien kirjoituksiin, Viron lähettilään Hellatin haastatteluun ja muihin kiivasta sanomalehtipolemiikkia aiheuttaneisiin lausuntoihin. Procopé rauhoitteli huolestunutta Holstia kertoen puolustaneensa häntä esityiltä syytöksiltä.²

Holsti näytti olevan valmis hyväksymään väljemmät suhteet Viroon ja tinkimään tiukasta reunavaltiopolitiikasta. Tammikuussa 1930 hän teki Procopéille konkreettisia ehdotuksia suhteiden parantamiseksi Viroon. Procopé itse oli pyytänyt Holstilta lausuntoa asiasta, koska Suomessa pelättiin juuri aloitettujen Suomen ja Viron kauppasopimusneuvottelujen herättävän virolaisissa hermostuneisuutta Suomea kohtaan, minkä vuoksi suhteiden parantaminen nähtiin tarpeelliseksi. Holsti ehdottikin yhteistyön aikaansaamista poliittisesti vähemmän arkaluontoisilla aloilla. Suomi voisi esimerkiksi ottaa hoitaakseen Viron etujen valvomisen eräissä Euroopan ulkopuolisissa maissa diplomaattisen ja konsulaarisen edustuksen kautta. Soveliaina alueina tulisivat kysymykseen Etelä-Amerikka ja Kaukoitä, joissa Virolla ei ollut omia lähetystöjä. Viron etujen valvominen tapahtuisi puhtaasti käytännöllisissä asioissa, eivätkä suomalaiset diplomaatit lähettäisi poliittisia ja kaupallisia raporttejaan Viron hallitukselle, vaan Viron Helsingin-lähettilään olisi pyydettävä niitä aina erikseen Suomen ulkoasiainministeriöstä, joka päättäisi tietojen luovuttamisesta.³

1.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 7. Rudolf Holstin kirje Procopéille Bernistä 22.3.1929.

2.KA, Rudolf Holstin kokoelma 56. Hjalmar J. Procopén kirje Holstille Helsingistä 3.4.1929.

3.UMA, UM 12 L. Rudolf Holstin kirje Genevestä ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 23.1.1930.

Kesällä 1930 Procopé tarkasteli muistiinpanoissaan tarkemmin suhdettaan Eljas Erkkoon ja niitä syitä, jotka olivat luoneet kireän ilmapiirin ulkoministerin ja Helsingin Sanomien päätoimittajan välille. Procopé arveli Erkon esiintyvän henkilökohtaisen kunnianhimon ja pätemisentarpeen ajamana reunavaltiosuuntauksen puolesta. Erkko oli palvellut vuosina 1924–1925 Suomen lähetystössä Tallinnassa lähetystösihteerinä. Tuolloin hän oli kirjoittanut kriittisiä raportteja oloista Virossa ja Latviassa sekä kehoittanut Suomea olemaan varovainen reunavaltiopoliitiikassaan. Henkilösuhteet Procopén ja Erkon välillä olivat aina kevääseen 1928 saakka olleet varsin hyvät. Procopén mielestä heidän suhteensa oli muuttunut juuri tuolloin kylmemmäksi samanaikaisesti kun Erkko oli alkanut ajaa balttilaista suuntausta.¹

Syynä Erkon menettelyyn ja hyökkäyksiin Procopéa vastaan oli viimeksi mainitun mukaan se, ettei A. H. Saastamoista ollut kutsuttu pois Lontoon-lähettilään vakanssilta niin kuin Erkko olisi halunnut. Erkko oli näet siirtynyt Tallinnasta vuonna 1925 Suomen Lontoon-lähetystöön lähetystösihteeriksi. Lontoossa hän oli kuitenkin riitaantunut Saastamoisen kanssa, minkä jälkeen hän oli palannut takaisin Helsinkiin. Luovuttuaan sittemmin diplomaatin urastaan Helsingin Sanomien päätoimittajuuden vuoksi Erkko oli ilmaissut Procopéelle toivovansa Saastamoisen kutsumista pois Lontoosta. Kun näin ei ollut tapahtunut Saastamoisen sairastelusta huolimatta, oli Erkko alkanut tuohtuneena arvostella lehdessään Suomen ulkopoliittista johtoa. Erkko ei ollut lopettanut kriittistä kirjoitteluaan Suomen ulkopoliitikasta vuoden 1929 kevääseen vaan oli jatkanut senkin jälkeen Procopén ja myös Relanderin moittimista näiden ulkopoliittisesta linjasta. Procopé katsoi Erkon toiminnan synnyttäneen Virossa aivan väärän käsityksen suomalaisten pyrkimyksistä, minkä seurauksena ystävällisen politiikan vaaliminen balttilaisiin maihin oli vaikeutunut. Procopén mielestä Erkko ei kuitenkaan voisi muuttaa harjoitettua ulkopoliitiikkaa ja sen taustalla olevia tosiasioita yhtään

---

1. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 52. Erinäisiä muistiinpanoja herra X:n luonteen valaisemiseksi.

paremmiksi Suomelle, vaikka hän itse pääsisi ulkoministeriksi.¹

* * * * *

Suomen jättäytyttyä Litvinovin pöytäkirjan ulkopuolelle maassa seurasi keskustelu ulkopoliittikan tilasta ja suhteista reunavaltioihin. Keskustelu alkoi varsinaisesti Eljas Erkon Helsingin Sanomien syytettyä ulkopoliittista johtoa Viron ja Latvian yliolkaisesta kohtelemisesta. Lehden syytökset saivat lisäpainoa, kun Jaan Tõnisson ja Konstantin Päts arvostelivat Suomen politiikkaa. Mielipiteenvaihto Suomen ulkopoliittisesta linjasta ei jäänyt muutenkaan pelkästään maan sisäiseksi asiaksi, sillä Viron ja Puolan Helsingin-lähettiläillä Aleksander Hellatilla ja Francois Charwatilla oli osuutensa keskustelun syntymisen taustalla. Molemmat lähettiläät olivat pettyneet siihen, että Suomi suhtautui nuivasti reunavaltioiden yhteistoi-
mintaan. Hellat ja Charwat toivat julki näkemyksensä vähemmän diplomaattisella tavalla, joka loukkasi Suomen poliittista johtoa ja sai sen reagoimaan ärtyneesti. Ulkoministeri Procopé piti keskustelua Suomen ulkopoliittisesta suuntauksesta tarpeettomana, koska maa oli valinnut poliittisen linjansa jo vuosia aiemmin eikä aikonut muuttaa kursiaan. Presidentti Relander tuki ulkoministerinsä näkemystä ja moitti Viroa liiallisesta sopeutumisesta Puolan tahtoon.

4.4. Suomi ja Viro hakevat yhteyksiä Ruotsiin ja Skandinaviaan

4.4.1. Suomi sillanrakentajana

Suomen ulkopoliittisena tavoitteena oli ollut sillanrakentajana toimiminen reunavaltioiden ja Skandinavian maiden välillä. Huonosta menestyksestään huolimatta Suomi pyrki toteuttamaan tavoitettaan hienovaraisesti presidentin valtiovierailujen, erilaisten sopimusjärjestelyjen ja Kan-

---

1.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 52. Erinäisiä muistiinpanoja herra X:n luonteen valaisemiseksi. Vrt. Kulha 1989, s. 36-40, 278-279. Erkon siirtymiseen lehtimiesuralle vaikutti hänen isänsä Eero Erkon sairastuminen ja kuolema vuonna 1927.

sainliitossa tapahtuvan yhteistyön kautta.¹ Presidentti Relanderin valtiovierailut Viroon, Ruotsiin, Latviaan, Norjaan ja Tanskaan vuosina 1925–1926 olivat osaltaan näkyvästi symboloineet Suomen ulkopolitiikan balttilais-skandinaavista linjausta. Lokakuussa 1926 Norjaan ja Tanskaan tekemänsä matkan jälkeen presidentti antoi lausunnon, jossa hän korosti Suomen olevan välittäjän asemassa Baltian ja Skandinavian välillä.² Lehdistössä presidentin kannanotto otettiin mielenkiinnolla vastaan. Helsingin Sanomat ei uskonut, että Suomi saisi hyväksynnän välittäjän tehtävälle asianomaisissa maissa. Baltian maat olivat käyneet epäluuloisemmiksi Suomea kohtaan sen vetäytyttyä yhteistoi-
minnasta niiden kanssa. Vielä vähemmän tukea Suomen aikeille löytyisi Skandinaviasta, sillä esimerkiksi Ruotsi halusi säilyttää kätensä Suomen suhteen vapaina.³

Uuden Suomen mielestä Helsingin Sanomat oli väärässä arvostellessaan puheita Suomen välittäjän tehtävästä pelkiksi toiveiksi ja korulauseiksi. Tosiasiassa Suomelle lankesi maantieteellisistä ja historiallisista syistä luonnostaan välittäjän asema Baltian ja Skandinavian välillä. Uusi Suomi suhtautui myönteisesti presidentin valtiovierailuihin, koska ne olivat "osaltaan kehittäneet naapurisuhteita ja selvittäneet sitä maamme kulttuuripoliittista tehtävää, joka johtuu sen maantieteellisestä ja historiallisesta asemasta". Suomi saattoikin tältä pohjalta pyrkiä edelleen poliittisen välittäjän tehtävään Itämeren alueen pienten maiden välillä. Kokoomuksen pää-äänenkannattajan tavoin Hufvudstadsbladet katsoi Suomen voivan muodostaa maantieteellisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti sekä etnologisesti yhdistävän lenkin Baltian ja Skandinavian kansojen välille. Tällä tosiasialla oli merkitystä varsinkin, jos olosuhteet vaatisivat Itämeren maita hakeutumaan keskenään yhteistyöhön. Suomen sekä Baltian ja Skandinavian maiden blokki saattaisi ajaa esimerkiksi yhteistä ehdokasta Kansainliiton neuvostoon. Hufvudstadsbladetin mielestä Viron, Latvian ja Liettuan olisi kuitenkin vältettävä seik-

---

1. Pääskynen, Kari, Sillanrakentajasta puolueettomaksi. Reunavaltio-
politiikka ja suhteet Skandinaviaan Suomen turvallisuuspolitiikassa
1925–1928. Helsingin yliopiston Suomen historian laudaturtutkielma
1970, s. 116–117.

2. Helsingin Sanomat 12.10.1926.

3. Helsingin Sanomat 12.10.1926. Suomen välittäjätehtävä.

kailupolitiikan vaarat sekä pyrittävä samaan päämäärätietoiseen puolueettomuuspolitiikkaan kuin Skandinavian maat.¹

Kansainliitossa Suomi saattoi parhaiten lähestyä puolueettomien pikkuvaltioiden ryhmää, johon kuuluivat myös Skandinavian maat. Poliittisen suuntautumisen Skandinaviaan päin uskottiin lisäävän Suomen turvallisuutta yleisesti tunnustettua puolueettomuutta nauttivan pohjoismaisen valtioryhmän jäsenenä.² J. K. Paasikivi kirjoitti vuonna 1928 Suomella olevan varsin suuri luottamus verrattuna reunavaltioihin. Suomi miellettiin historiallisista ja maantieteellisistä syistä johtuen samaan kategoriaan kuuluvaksi valtioksi Ruotsin, Tanskan ja Norjan kanssa. Paasikivi itse katsoi kuulumisen Skandinavian maihin olevan Suomelle enemmän hyödyksi kuin reunavaltioleiriin hakeutumisen.³ Kenraali C. G. E. Mannerheim vakuutti marraskuussa 1929 Paasikivelle pitävänsä todennäköisenä, että Viro, Latvia ja Liettua liittyisivät "vapaaehtoisesti jollakin tavalla" Venäjään, kun sinne palautuisi järjestys. Erityisesti taloudelliset tekijät tulisivat vaikuttamaan tämän kehityskulun puolesta. Mannerheim ei uskonut Kansainliiton voivan todella auttaa Suomea, jos se joutuisi Neuvostoliiton hyökkäyksen uhriksi.⁴

Venäjältä eronneista reunavaltioista Suomi alkoi ensimmäisenä pyrkiä läheisempään kanssakäymiseen Skandinavian maiden kanssa. Suomen orientoituminen Pohjoismaihin näkyi 1920-luvun puoliväliin tultaessa parhaiten kirkollisen ja kansalaisjärjestöjen yhteistyön lisääntymisessä Pohjoismaiden välillä. Suomalaisten pyrkimykset orientoitua Skandinaviaan herättivät katkeruutta Suomenlahden eteläpuolella. Suomen erikoisasemaa ei haluttu tunnustaa ja maan sitoutumista kokonaisuudessaan pohjoismaiseen yhteistyöhön pelättiin. Suomen tasapainottelulla Pohjoismaiden ja Bal-

---

1. Uusi Suomi 13.10.1926. *Vierailujen päätyttyä*; Hufvudstadsbladet 14.10.1926. *Presidentresans eftermäle*.

2. Killinen, Kullervo, Pohjoismainen puolueettomuuslinja. - Suomen ulkopolitiikan kehityslinjat 1809-1966. Toimittaja Ilkka Hakalehto. Nuoren polven ulkopoliittisen yhdistyksen julkaisuja I. Toinen painos. Porvoo 1968, s. 85.

3. Polvinen, Tuomo - Heikkilä, Hannu - Immonen, Hannu, J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2: 1918-1939. Juva 1992, s. 103; KA, J. K. Paasikiven kokoelma II:5. Paasikiven muistiinpanot 15.12.1928.

4. KA, J. K. Paasikiven kokoelma II:6. Paasikiven päiväkirja 8.11.1929.

tian maiden välissä oli haitalliset vaikutukset reunavaltioiden yhteistoimintaan. Balttilaisista valtioista ei kasvanut tarpeeksi vahvaa valtioryhmää, joka olisi kyennyt ajamaan etujaan kansainvälisessä politiikassa. Viro ja Latvia pyrkivät itsekin luomaan Suomen mallin mukaisesti Skandinaviaan uusia yhteyksiä, mutta kansalaistasolla nämä yhteydet eivät koskaan olleet yhtä vilkkaita kuin Suomella.¹

Suomessa esiintyi edelleen kriittisiäkin näkemyksiä ulkopoliittisesta orientoinnista Ruotsiin. Maalaisliiton Ilkka kuvasi huhtikuussa 1927 Suomen suhteita länsinaapuriansa kriittisessä valossa. Lehden mukaan ajan mittaan oli käynyt yhä selvemmäksi se, ettei Ruotsi halunnut kantaa vastuuta Suomen vapauden puolustamisesta. Aitosuomalaisuus oli jopa muuttanut Ruotsin vihamielisemmäksi Suomea kohtaan. Suuri osa Ruotsin kulttuurisesta kiinnostuksesta Suomeen näytti perustuvan siihen, että suomenruotsalaiset saisivat säilytetyksi luokkavaltansa ja pystyisivät vaikuttamaan sen avulla maan asioiden hoitoon. Lehden mielestä "toistaiseksi Ruotsiin ojentautumisemme perustuu vain meidän ruotsalaistemme saneleman ulkopoliittikan harrastukseen, jolla maan turvallisuuden kanssa hädänhetkellä ei ole mitään merkitystä". Sen sijaan Ruotsista ei löytynyt minkään valtiollisen ryhmittymän piiristä vastakaikua suomenruotsalaisten, oikeiston ja sosialidemokraattien kannattamalle skandinaaviselle orientoinnille Suomessa. Ilkka pahoitteli sitä, että Suomen ulkopoliittikka johtaisi niiden luontaisen ystävyys- ja etusuhteiden katkomiseen, joita Suomella oli Suomenlahden eteläpuolisiin valtioihin ja kansoihin. Toisaalta lehti myönsi jo yhteisen puolustuksen luomisen Itämeren reunavalttojen ja Suomen välillä olevan vaikeaa.²

Hufvudstadsbladet puolestaan asettui lokakuussa 1927 selkeästi kannattamaan Suomen suuntautumista Skandina-

---

1. Lehti, Marko, Yli Itämeren - Baltian ja Skandinavian yhteys 1920- ja 1990-luvuilla. - Ulkopoliittikka 4/1995, s. 19-21. Kansalaisjärjestötason yhteistyöstä Suomen ja Pohjoismaiden välillä käy hyvänä esimerkkinä Norden-järjestö, johon Suomi liittyi v. 1924. Nordenin toiminnasta maailmansotien välillä lähemmin Kaukiainen, Leena, From Reluctancy to Activity. Finland's Way to the Nordic Family during 1920's and 1930's. - Scandinavian Journal of History 9 (1984), s. 209-214.

2. Ilkka 19.4.1927 *Suomen ulkopoliittinen suuntautuminen*. Lehdistön asennoitumisesta reunavaltiopoliittikkaan ja Suomen ulkopoliittikan orientoitumiseen yleisesti Seppinen 1972, s. 44-45, 50-51, 60-61.

viaan, koska reunavaltiot olivat osoittautuneet sekä sisäisesti että ulkopoliittisesti epävakaaiksi maiksi, joiden asema oli joka suhteessa vaikea. Puolan ja Liettuan kireät välit, Latvian ja Neuvostoliiton välisen kauppasopimuksen herättämä närkästys naapurimaissa, vallankaappaukset Liettuassa ja Puolassa sekä joulukuun 1924 vallankaappausyritys ja niin sanottu Birkin juttu Virossa olivat herättäneet epäuskoa reunavaltioiden tulevaisuuteen ja tuhonneet edellytykset reunavaltiopolitiikalta. Lehden mielestä enää ei voinut puhuakaan mistään itäisestä Locarnosta eikä balttilaisesta puolustusliittoajatuksesta, johon Suomi olisi liitetty mukaan. Lehti tuomitsi suomalaisessa lehdistössä esitetyn näkemyksen, jonka mukaan Suomen tulisi pyrkiä ratkaisemaan Kansainliiton neuvostossa reunavaltioiden turvallisuuskysymys välittämättä roolistaan skandinaavisena maana. Vaikka Suomi ei voisikaan päästä poliittiseen tai puolustukselliseen liittoon jonkin Skandinavian maan kanssa, niin Suomelle oli siitä huolimatta etua kuulumisesta vakaiden skandinaavisten maiden ryhmään.¹

Reunavaltioiden sisäinen tilanne ja niiden keskinäiset suhteet olivat perusteena myös, kun vasemmistoradikaalinen Työväenjärjestöjen Tiedonantaja vaati heinäkuussa 1928 Suomen hallitusta pysymään erillään reunavaltioista sekä välttämään "sotilaallisia sopimuksia tai yhteyksiä niiden tai muidenkaan kapitalististen maiden kanssa". Lehti katsoi suurvalloista lähinnä Ison-Britannian ja Ranskan pyrkivän ohjaamaan reunavaltioita osaksi Neuvostoliiton vastaista rintamaa tavoitteenaan neuvostovaltion kukistaminen. Useimmat Neuvostoliiton länsinaapureista valmistelivatkin jo sotaa sitä vastaan, joten Suomen olisi perusteltua pysytellä niistä erossa. Sodalla saattoi lehden käsityksen mukaan olla kohtalokkaat seuraukset aggressiivisille reunavaltioille itselleen.²

Toinen vasemmistolehti Suomen Sosialidemokraatti piti sen sijaan toukokuussa 1928 tervetulleena Viron ulkoministerin Hans Rebanen lausuntoa, jossa hän oli sanoutunut irti neuvostojärjestelmän kaatamiseen tähtäävien piirien toiminnasta. Rebane oli selittänyt neuvostoliittolaisessa sanomalehdessä Izvestijassa balttilaisten valtioiden liittoaja-

---

1. Hufvudstadsbladet 30.10.1927. *Randstatsluft*.

2. Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 25.7.1928. *Irti reunavalloista*.

tuksen olevan vailla reaalista perustaa, jos liitto olisi suunnattu jotakin valtiota vastaan. Suomen Sosialidemokratian mielestä ulkoministerin lausunto paransi Viron ja Neuvostoliiton suhteita ja viitoitti maalle ulkopoliittista linjaa, jota seuraamalla "yhtä hyvin Viro kuin muutkin Neuvosto-Venäjän naapurivaltiot voivat säilyttää itäisen naapurin kanssa oikeat suhteet sekä välttää sen vaaran, että suurvallat voisivat käyttää näitä pieniä valtioita keskinäisten yhteentörmäysten aikana verisinä koekaniineina". Lehti antoi samalla ymmärtää reunavaltioiden hyvien naapurussuhteiden Neuvostoliiton kanssa riippuvan pitkälle siitä, kuinka kouliintuneita ja kaukonäköisiä näiden maiden ulkoministerit ja Moskovan-lähettiläät olisivat. Lehti ilmaisi heinäkuussa tukensa ulkoministeri Procopén viitoittamalle linjalle Suomen suhtautumisessa Baltian maiden yhteistoimintaan. Suomella oli edelleen täysi syy pyrkiä ystävällisten suhteiden vaalimiseen eteläisten naapuriensa kanssa, mutta liittoihin maan ei ollut yhdyttävä, koska ne sisälsivät ulkopoliittisten selkkausten mahdollisuuden.¹

Myös Uusi Suomi antoi elokuussa kannatuksensa ulkoministeri Procopén varovaiselle ulkopoliitiikalle. Samalla lehti tuomitsi Helsingin Sanomien ja muiden edistysmielisten lehtien kriittisen kirjoittelun Suomen pidättyvästä ulkopoliitiikasta. Lehtien kirjoittelu näytti tähtäävän siihen, että Suomi sitoutuisi entistä tiiviimmin eteläisiin naapurivaltioihinsa noudattaen Varsovassa 1922 solmitun sopimuksen linjaa. Uuden Suomen mielestä Suomen ei kuitenkaan pitänyt etsiä turvallisuutensa ensimmäistä tukea eteläisiltä naapureiltaan, koska reunavaltiopoliittikka ei vielä lähäkään tarjonnut riittäviä edellytyksiä maan turvallisuudelle. Puolan ja Liettuan konflikti sekä reunavaltioiden sisäinen heikkous oikeuttivat Suomen poliittisen varovaisuuden. Suomi oli silti huolehtinut hyvistä yhteyksistään reunavaltioihin muun muassa yhteistyöllä hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa Neuvostoliiton kanssa. Suomen ulkopoliittikkaa ei voinut syyttää muutenkaan heikoksi, sillä maalla oli arvovaltainen asema Kansainliitossa.² Kannan-

---

1. Suomen Sosialidemokraatti 7.5.1928. *Suhtautuminen Neuvosto-Venäjään*; Suomen Sosialidemokraatti 26.7.1928. *Suhteemme reunavaltiopoliittikkaan*.

2. Uusi Suomi 9.8.1928. *Ulkopoliittikkamme suunta*.

otossaan lehti seurasi kokoomuspuolueen linjaa, joka vastasi Procopen sitoumuksia välttävää ulkopolitiikkaa.¹

Helsingin Sanomat esitti vastalauseensa Suomen Sosialidemokraatin ja Uuden Suomen käsityksille, joissa Suomen yhteistoiminnalle eteläisten naapuriensa kanssa oli lyöty seikkailupolitiikan leima. Eteläistä suuntausta kannattava mielipidesuunta ei ollut syylistynyt seikkailupolitiikan ajamiseen, vaan kyseessä oli pikemminkin rauhan turvaaminen. Helsingin Sanomien mielestä Suomi saattoi harjoittaa yhteistoimintaa Suomenlahden eteläpuolisten valtioiden kanssa ilman erityistä sopimusta, joka ei ollut muutenkaan mikään ajankohtainen asia. Edistyslehden mukaan Suomi ei voinut kuitenkaan olla välinpitämätön ja karttaa yhteistoimintaa, koska näissä maissa saattaisivat silloin päästä vallalle Suomen intresseihin kielteisesti suhtautuvat voimat.²

Eduskunnan käsitellessä marraskuussa 1928 vuoden 1929 tulo- ja menoarvioesitystä sosialistinen kansanedustaja Eino Pekkala esitti Mauritz Rosenbergin ja Jalmari Virran tukemana valtiovarainvaliokunnan mietintöön perustuen, että eduskunta kehoittaisi hallitusta valmistelemaan lähetystöjen lakkauttamista Italiassa, Virossa, Puolassa, Espanjassa, Japanissa, Tanskassa ja Norjassa, koska nämä lähetystöt olivat käyneet tarpeettomiksi. Ulkoministeri Procopé puolusti vastauspuheenvuorossaan lähetystöjen säilyttämistä katsoen Suomen diplomaattiedustuksen ennestään vaatimattomaksi. Lisäperusteluissaan Procopé kuvasi tarkemmin Suomen ulkopolitiikan periaatteita ja tavoitteita. Suomen ulkopoliittiseksi linjaksi Procopé määritteli "valpasta ja aktiivista, mutta ei hyökkäilevää tai ketään uhkailevaa ulkopolitiikkaa". Suomi pyrki ulkoministerin mukaan sekä länteen että etelään "ylläpitämään läheistä kosketusta, hyvää yhteisymmärrystä ja luottamuksellista yhteistoimintaa niillä aloilla missä yhteisiä intressejä on olemassa ja vastaisuuden mahdollisuuksia huomioonottamalla". Suhteissaan Neuvostoliittoon Suomi tähtäsi asiallisen hyviin väleihin. Sinänsä Pekkalan ehdotuksella lähetystöjen lakkauttamisesta ei ollut mitään suurempaa merkitystä eduskunnan

---

1. Leino-Kaukiainen - Uino 1994, s. 518.

2. Helsingin Sanomat 15.8.1928. *Mielipiteitten vaihtoa ulkopolitiikastamme.*

hylättyä hänen esityksensä äänin 133–24.¹ Procopé toisti ajatuksensa Suomen ulkopoliitiikan yhtäläisestä suuntautumisesta sekä Skandinaviaan että Baltiaan myös vuoden 1930 tulo- ja menoarvion käsittelyssä marraskuussa 1929.²

Suomen entisen pää- ja ulkoministerin J. H. Vennolan mielestä Suomen oli asetettava eräänlaiseksi välittäjäksi Skandinavian ja Baltian maiden välille. Vennolan mukaan Suomi oli yhteiskuntarakenteeltaan ja kulttuuriltaan si-
doksissa Skandinaviaan, kun sen sijaan turvallisuuteen liittyvät intressit olivat Suomella ja Baltian mailla yhteneväiset. Jos Baltian valtiot menettäisivät itsenäisyytensä, niin Suomen ja muidenkin Itämeren valtioiden asema muodostuisi turvattommaksi. Itämeren maiden yhteistyö oli tämän vuoksi välttämätöntä, vaikka Suomessa ja erityisesti Ruotsissa olikin epäilty Baltian maiden riippumattomuuden säilymistä. Kansainliitto oli tarjonnut mahdollisuuksia yhteistyön harjoittamiseen. Yhteistyössä ei Vennolan mielestä olisi kysymys pelkästään joko skandinaavisesta tai balttilaisesta suuntauksesta vaan yleensä Itämeren maiden – etenkin pienten valtioiden – yhteisestä turvallisuudesta. Niiden riippumattomuus olisi uhattuna vain, jos jokin vihamielinen suurvalta onnistuisi pääsemään määräävään asemaan alueella. Maailmansodan seurauksena Itämeri oli näet tullut 1920-luvun lopulla pienten maiden mereksi.³

Suomen suuntautumisella Pohjoismaihin oli kaksinainen luonne. Ensinnäkin Suomesta pyrittiin antamaan ulospäin kuva skandinaavisena valtiona. Samanaikaisesti puhuttiin myös konkreettisesta suuntauksesta Skandinaviaan. Turvallisuuspolitiikasta ja Suomen geopoliittisesta asemasta puhuttaessa skandinaavinen suuntaus kuului reunavaltioyhteistyön ohella keskeiseen ulkopoliittiseen käsitteistöön. Kuuluminen skandinaaviseen valtioryhmään tarkoitti sivistyksellisten ja taloudellisten suhteiden vaalimista sekä rajoitettua poliittista yhteistoimintaa. Kuitenkin jokaisella Pohjoismaalla oli oma viholliskuvansa, ulkopoliittinen linjansa ja

---

1.VP 1928, Pöytäkirjat II, s. 1198–1199, 1201–1202, 1208. Eduskunnan ptk. 21.11.1928.

2.VP 1929 (2), Pöytäkirjat II, s. 1023–1024. Eduskunnan ptk. 28.11.1929.

3.Vennola, J. H., *Politiikkamme kansakuntana. Vapaita huomioita ja arvostelua. Itsenäisyyden Liiton poliittinen kirjasto 5.* Helsinki 1929, s. 85–87, 136.

geopoliittinen asemansa.¹ Reaalipoliittiset syyt vaikeuttivat yhteisen puolustuksen suunnittelua Pohjoismaiden kesken. Tanskalle Saksa merkitsi suurinta uhkaa, eivätkä tanskalaiset olleet halukkaita puolustamaan Suomea Neuvostoliiton hyökkäykseltä, joka oli suomalaisten uhakuva. Norjalaiset katsoivat olevansa yhtä vähän kykeneviä auttamaan sekä Tanskaa että Suomea niiden suurvaltanaapurien hyökkäyksiltä. Ruotsi oli ainoa Pohjoismaa, jolle muiden naapurimaiden itsenäisyys oli oman turvallisuuden kannalta elintärkeää.²

4.4.2. Viron ulkopoliitiikan mahdollisuudet

Eräissä vaikutusvaltaisissa piireissä Baltian maissa uskottiin mahdollisuuteen välttää Saksan ja Neuvostoliiton liiallinen sekaantuminen Baltian maiden asioihin hakeutumalla kiinteämpään yhteistyöhön Skandinavian maiden ja Suomen kanssa. Virolaiset ja latvialaiset jopa kilpailivat Skandinavian sympatioista. Baltian maiden skandinaaviset kontaktit rajoittuivat pääasiassa talouselämään ja kulttuuriin, joilla osa-alueilla solmittiin yhteyksiä lähinnä Ruotsiin. Baltiassa muisteltiin mielellään Tanskan ja Ruotsin vallan aikoja satoja vuosia aikaisemmin. Skandinavian maat esitettiin julkisessa sanassa eräänlaisina unelmamaina. Myös skandinaavisen kulttuurin hengentuotteet pääsivät hyvin esille. Varta vasten perustettujen kulttuurijärjestöjen toimesta järjestettiin edelleen tutkijoiden ja taiteilijoiden vaihto Ruotsin ja Baltian maiden välille sekä mahdollisuudet opiskella ruotsin kieltä ja kulttuuria Virossa ja Latviassa. Skandinaavis-balttilaisten suhteiden kohokohtina olivat Ruotsin kuninkaan Kustaa V:n vierailut Virossa ja Latviassa vuonna 1929 sekä suuren vesivoimalan rakentaminen Latviaan 1930-luvun jälkipuoliskolla.³

Suomen Tallinnan-lähetystön asiainhoitaja Niilo Orasmaa kiinnitti syyskuussa 1927 huomiota Ruotsin politiikkaan balttilaisissa maissa. Hänen mielestään yleinen käsitys Ruotsin vähäisestä kiinnostuksesta Baltian maita kohtaan ei

---

1. Pääskynen 1970, s. 113–114.

2. Puntila, L. A., Suomi ja muu Pohjola 1930-luvulla – Historiallinen Aikakauskirja 1955, s. 144.

3. Anderson, Edgar, Finnish-Baltic Relations, 1918–1940: An Appraisal. – Scandianvian Studies 54 (1982), s. 58.

pitänyt täysin paikkaansa. Poliittisesti ruotsalaiset eivät osoittaneet suurempaa mielenkiintoa Baltian maita kohtaan, mutta tämän Orasmaa arveli olevan osa Ruotsin yleistä eristäytymispolitiikkaa, jolla se pyrki pysyttelemään erossa sodista. Sen sijaan Ruotsi oli esiintynyt talouspoliittisesti hyvinkin aktiivisesti Baltiassa. Ruotsin kaupallinen ekspansio oli huomattu Baltian maissa, jotka tuntuivat arvostavan ruotsalaisten valmiutta kaupankäyntiin kanssaan. Orasmaa totesi Suomella olevan aihetta tyytyväisyyteen siitä, että balttilaiset maat, varsinkin Viro, olivat parantaneet asemaansa Ruotsin silmissä. Ruotsille yhteyksien vaaliminen Baltiaan oli helppoa, koska ruotsalaisiin ei kohdistunut kovin suuria odotuksia.¹

Suomalaiset pitivät silmällä Viron ulkopoliittisen linjan muutoksia. Lokakuussa 1927 Holsti kirjoitti virolaisten menettäneen uskonsa poliittiseen yhteistoimintaan Latvian ja Liettuan kanssa sen jälkeen, kun Liettuassa oli noussut valtaan autoritaarinen hallitus. Taloudellisessa yhteistyössä virolaisia oli alkanut ärsyttää yhä enemmän latvialaisten häikäilemätön intressipolitiikka. Ulkopoliittisesti Holsti uskoi Viron panevan toivonsa kolmeen maahan. Virolaiset halusivat edelleen nojautua ensijaisesti Suomeen maantieteellisen läheisyyden, heimolaisuuden ja yhteisen strategisen aseman vuoksi. Puolan sotilaallinen voimakkuus teki siitä Virolle tavoiteltavan liittolaisen. Kansainvälisessä politiikassa suuren vaikutusvallan omaavan Ison-Britannian virolaiset odottivat tarjoavan tukea hädän hetkellä. Viron ulkoministeri Akel oli korostanut Holstille maansa odottavan sitä enemmän tukea Suomelta, mitä enemmän Latvia laiminlyö suhteitaan Viroon. Mikäli Suomi ei tarjoaisi ystävyyttään Virolle, virolaiset alkaisivat etsiä tukea Puolalta.² Kenraali Johan Laidoner julisti samoihin aikoihin pitämässään esitelmässä tarvetta nojautua Suomeen ja Puolaan, minkä lisäksi Iso-Britannia oli saatava kiinnostamaan Viron itsenäisyydestä. Neuvostoliiton kanssa oli yleensä koetettava ylläpitää hyviä suhteita. Latviasta ja Liettuasta Laidoner ei uskonnut olevan Viron politiikalle

---

1.UMA, UM 5 C 12. Niilo Orasmaa Tallinnasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 31/26.9.1927.

2.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 33/13.10.1927.

suurtakaan apua, vaikka olosuhteiden muuttuessa näissä maissa niistä olisi saatavissa tukea Virolle.¹

Suomen Riian-lähettiläs K. G. Idman totesi raportissaan maaliskuussa 1928 Viron ja Latvian välien edelleen huonontuneen. Taloudellisen yhteistyön tiivistäminen ei ollut onnistunut tulliliittohankkeen viivästymisen vuoksi. Toisaalta virolaisissa oli herättänyt ihmetystä se, että Latvia oli halunnut varmistaa hyökkäämättömyyssopimuksensa Neuvostoliiton kanssa puolueettomuutensa ehdottoman säilymisen Neuvostoliiton joutuessa sotaan. Latvian yleisessä mielipiteessä oli voittanut vankan jalansijan käsitys siitä, että maan oli välttämätöntä olla läheisissä väleissä Saksan ja Neuvostoliiton kanssa. Latvian oli vältettävä sekaantuminen sellaisiin ulkopoliittisiin järjestelyihin, joita Saksa ja Neuvostoliitto voisivat pitää itseään vastaan kohdistettuina. Varsinkin Saksan kanssa Latvia oli jo päässyt hyviin väleihin. Viron suhtautuminen saksalaisiin ja neuvostoliittolaisiin oli epäluuloisempaa Viron vapaus sodan tapahtumien vuoksi. Idman piti arveluttavana Viron ja Latvian ulkopoliittisten katsantokantojen erilaisuutta, varsinkin kun kysymyksessä olivat liittolaisvaltiot. Suomen ulkopolitiikan ja sanomalehdistön Idman toivoi tekevän parhaansa hahduttaakseen Viron ja Latvian välistä epäluuloa, jotta nämä maat voisivat löytää yhteisen perustan valtiolliselle ja taloudelliselle lähentymiselleen. Idman uskoi näin Vironkin itsenäisyyden tulevan parhaiten turvatuksi, sillä Viron ja Latvian kohtalot itsenäisinä maina olivat toisiinsa sidotut.²

Baltian maiden keskinäinen läheneminen ei ollut neuvostohallituksen mieleen. Toukokuussa 1928 Pontus Artti raportoi Moskovasta Neuvostoliiton vastustavan jyrkästi Viron, Latvian ja Liettuan välisen niin sanotun pienen balttilaisen liiton muodostamista. Artti näki Neuvostoliiton nuivaan suhtautumiseen vaikuttavan jälleen kerran epäluuloisuuden Puolaa kohtaan. Narkomindelin virkamies B. S. Stomonjakov katsoi, että pienen balttilaisen liiton suunnittelun taustalla oli Puolan halu päästä johtamaan balttilaisia maita. Artti vakuutti Stomonjakoville, ettei Suomi

---

1.UMA, UM 5 C 12. Rudolf Holsti Tallinnasta ulkoministeri Väinö Voionmaalle 35/19.10.1927.

2.UMA, UM 5 C 16. K. G. Idman Riista ulkoministeri Hjalmar J. Procopelle 35/9.3.1928.

pyrkinyt omalta osaltaan osallistumaan mihinkään liittopoliittikkaan.¹

Millaisiksi Suomen ja Viron kahdenväliset suhteet muodostuivat reunavaltiokonferenssien loputtua? Suomen uusi Tallinnan-lähettiläs Aarne Wuorimaa keskusteli huhtikuussa 1928 Viron ulkoministerin Hans Rebanen kanssa suomalaisvirolaisista suhteista. Rebanen mukaan Suomen pyrkimys kiinteään poliittiseen yhteistoimintaan Skandinavian kanssa ja vieraantumisen Baltian maista olivat herättäneet virolaisissa masennusta, koska Virossa oli uskottu Neuvostoliiton uhkan varmistavan reaalioliittisesti kiinteiden yhteyksien säilymisen Suomen ja Baltian valtioiden välillä. Pelkkä myötätunnon esittäminen virallisella tasolla ja yhteistyön pyrkimykset eivät sinänsä riittäneet parantamaan Suomen ja Viron välejä, vaan kansalaismielipiteen ja julkisen sanan olisi ilmaistava tukensa suhteiden kehittämiseksi. Wuorimaa totesikin virolaisten toivovan ja odottavan Suomelta "moraalista tukea ja intressiä pienen veljeskansan kohtaloihin".²

Wuorimaa oli muuten saanut positiiviset ensivaikutelmat asemamaastaan, ja hän uskoikin virolaisten pitävän Suomea ensi sijalla ulkomaansuhteissaan. Ainoastaan keskustelu Konstantin Pätsin kanssa oli herättänyt Wuorimaassa aiheutta suurempaan huoleen suhteiden vastaisesta kehityksestä. Päts tuntui olevan enemmän kiinnostunut heimosuhteiden vaalimisesta Unkariin kuin Suomeen päin. Kaiken lisäksi Päts oli painottanut Wuorimaalle Viron tarvetta lähentyä Ruotsiin.³ Santeri Alkiolle kirjoittamassaan kirjeessä Wuorimaa arvosteli kriittiseen sävyyn Suomen skandinaavista suuntausta ja ripustautumista Ruotsiin sekä laiminlyötyjä suhteita Vieroon. Suomi oli politiikallaan vain auttanut Neuvostoliittoa, joka tavoitteli rajanaapuriensa yhteisrintaman hajottamista. Ainoastaan nuoremman polven akateemiset piirit ja puolueista maalaisliitto ymmärsivät asioiden laidan monipuolisemmin ja tunnustivat Viron merkityksen

---

1.UMA, UM 5 C 18. Pontus Artti Moskovasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 37/24.5.1928.

2.UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 6/11.4.1928.

3.KA, Rudolf Holstin kokoelma 59. Aarne Wuorimaan kirje Holstille Tallinnasta 18.3.1928.

Suomen veljeskansana.¹ Suomen taipumus korostaa skandinaavisia suhteitaan oli Wuorimaille itselleen suuri mysteerio, kuten hän tunnusti edeltäjälleen Rudolf Holstille. Wuorimaa uskoi kuitenkin nousevan polven saavan aikaan muutoksen Suomen ulkopolitiikassa Virolle myönteisempään suuntaan.²

Wuorimaa esitti ulkoministeri Procopéille oman näkemyksensä keinoista parantaa Suomen suhteita Viroon. Kauniiden puheiden ja heimoustunteen vakuutusten lisäksi oli pyrittävä suhteiden konkreettiseen kehittämiseen. Kulttuuriyhteudet tarjosivat laajan kentän suomalais-virolaiselle yhteistyölle. Hyvät liikenneyhteudet loisivat perustan taloudelliseen ja henkiseen kanssakäymiseen maiden välillä. Tällöin kyseeseen tulisivat lähinnä ulkomaanpassien poistaminen ja säännöllisen talvilaivaliikenteen järjestäminen. Viron talouselämää tarkastellessaan Wuorimaa ilmaisi uskonsa Viron mahdollisuuksiin nousta vauraaksi maatalousmaaksi, jossa myös eräät teollisuudenalat voisivat kukoistaa. Wuorimaa kehotti Suomen teollisuuspiirejä huolehtimaan markkinoiden hankkimisesta tuotteilleen Virosta. Ruotsin hän kertoi jo seuraavan mielenkiinnolla Viron taloudellista kehitystä ja valmistautuvan kauppasuhteiden vilkastumiseen. Poliittisella tasolla Wuorimaa ei ehdottanut suurieleisiä suomalais-virolaisen yhteistoiminnan hankkeita. Käytännössä hyödyllinen molemmille maille olisi vastavuoroisuuteen perustuva luottamuksellinen tietojenvaihto tärkeistä poliittisista kysymyksistä. Laajemmissa yhteyksissä merkityksellisiä olisivat Viron ja Suomen kansanedustuslaitosten vastavuoroiset vierailut tutustumaan naapurimaan parlamenttityöskentelyyn.³

Joukko Suomen eduskunnan jäseniä vierailikin Virossa lokakuun alussa 1929. Matkallaan kansanedustajat tutustuivat Viron maatalouteen, maatalousoppilaitoksiin ja maassa toteutetun agraarireformin luonteeseen. Suomen eduskunnan puhemies Paavo Virkkunen ja Viron riigikogun puhemies Kaarel Einbund vaihtoivat yleisellä tasolla ajatuksia yhteisistä valtiollisista tavoitteista sekä heimokansojen ase-

---

1.KA, Santeri Alkion kokoelma 16/PR 103. Aarne Wuorimaan kirje Alkiolle Tallinnasta 15.5.1928.

2.KA, Rudolf Holstin kokoelma 59. Aarne Wuorimaan kirje Holstille Tallinnasta 26.5.1928.

3.UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 6/11.4.1928.

masta ja tehtävistä. Riigikogun jäsenet tekivät vastavierailun Suomeen kaksi vuotta myöhemmin, jolloin vierailun juhlavuutta korosti juuri valmistunut eduskuntatalo.¹

Suomen entinen Tallinnan-lähettiläs Rudolf Holsti ei ollut Wuorimaan tavoin varovainen korostaessaan poliittisten suhteiden vaalimista Suomen eteläisiin naapureihin. Procopéille kirjoittamassaan kirjeessä Holsti huomautti, ettei hänen käsityksensä Suomen ja sen balttilaisten naapurivaltioiden yhteisistä eduista suurpolitiikassa ollut lainkaan muuttunut. Suomi kuului "maailman yleisessä tietoisuudessa Venäjän naapureihin ja sen vuoksi myös maailmanpolitiikassa Venäjää koskevien suurprobleemien yhteyteen, ei Skandinavian täysin turvassa olevien maiden joukkoon". Holstin mielestä suhteiden ylläpitäminen Suomen eteläpuolisiin maihin oli reaaliolitiikkaa ja hän uskoi Procopén pitävän arvossa poliittista yhteistyötä balttilaisten valtioiden kanssa. Ruotsalaista kansanpuoluetta Holsti sitä vastoin syytti vieraantumisesta kansainvälisen reaaliolitiikan todellisuudesta. Suomen suhteet Skandinavian maihin jäivät maailmanpolitiikassa varsinaisten poliittisten ongelmien ulkopuolelle, joten näillä suhteilla ei ollut Suomelle niin tärkeää merkitystä.² Holstin tavoin ajatteli Viron entinen ulkoministeri Ants Piip, joka katsoi, ettei Suomi ollut lopulta yhtään paremmassa asemassa kuin Virokaan. Molemmilla valtioilla oli yhteiset uhkakuvat, kun taas läheisiä liittolaisia ja ystäviä ei todellisuudessa ollut. Piipin mielestä tämä asiointila oikeutti tiiviin suomalais-virolaisen yhteistyön, jota molemmat ex-ulkoministerit olivat ajaneet.³

Ulkoministeri Hjalmar J. Procopé keskusteli Viron ulkopoliittisesta linjasta virolaisen virkaveljensä Hans Rebanen kanssa heinäkuussa 1928, kun viimeksi mainittu teki epävirallisen vierailun Suomeen. Rebanen puheista Procopé sai käsityksen, ettei Puolalla ollut niin suuri vaikutus Viron politiikkaan kuin oli luultu. Rebane halusi myös välttää poliittisia konflikteja Neuvostoliiton kanssa.

---

1. Virkkunen, Paavo, Itsenäisen Suomen alkuvuosikymmeniltä. Elettyä ja ajateltua. Helsinki 1954, s. 121, 123.

2. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 7. Rudolf Holstin kirje Procopéille Genevestä 7.5.1928.

3. KA, Rudolf Holstin kokoelma 56. Ants Piipin kirje Holstille 6.9.1928.

Procopén mielestä oli ilmeistä, että Viron ulkopolitiikassa oli vallitsevana jonkinlainen englantilaissuuntaus, mikä näkyi siitäkin, että Rebane piti Ranskan vaikutusvaltaa Itä-Euroopassa melko vähäisenä. Rebane katsoi Saksan politiikan olevan Virolle vahingollista ja Baltian maiden suhteen yleensäkin pahansuopaista. Hän ei Procopén mukaan ollut selvillä siitä, että Saksan etujen mukaista saattoi loppujen lopuksi olla status quon ja Baltian maiden itsenäisyyden säilyminen vastaapainona Neuvostoliitolle. Rebane tuntui pitävän arvossa Skandinavian maita ja etenkin Ruotsia, mutta toisaalta hän leimasi Ruotsin ulkopolitiikan liian passiiviseksi.¹

Rebane korosti suomalais-virolaisen yhteisymmärryksen tärkeyttä, mihin Procopé vastasi veljeskansoilla olevan yhteisiä intressejä. Suomen ulkoministeri vakuutti sekä Viron että Suomen turvallisuuspoliittisen aseman vakauden edellytyksenä olevan kummankin maan riippumattomuuden säilymisen. Yhteisten intressien pohjalla tapahtuva yhteistyö oli kuitenkin riippuvainen kulloinkin vallitsevasta poliittisesta tilanteesta. Rebane vastasi tärkeintä olevan, että kummassakin maassa tajutaan toisen maan itsenäisyyden merkitys.² Procopé kertoi keskusteluistaan Rebanen kanssa Ison-Britannian Helsingin-lähettiläälle Rennielle. Procopén mielestä Rebane näytti hyvin ymmärtäneen sen, ettei Suomi aio sitoa itseään liittosuhteella tai sopimuksella Viroon.³

4.4.3. Viron skandinavismi Suomen näkökulmasta

Suomalaisten huomiot virolais-ruotsalaisten suhteiden lämpenemisestä ja tiiviimmästä taloudellisesta yhteistyöstä eivät olleet tuulesta temmattuja. Helmikuussa 1928 ruotsalainen tulitikkuja valmistava konserni Svenska Tändsticks AB ja Viron hallitus solmivat sopimuksen, jolla ruotsalais-

---

1.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 25. Procopén 17.7.1928 Helsingissä laatimat muistiinpanot keskusteluistaan Viron ulkoministerin Hans Rebanen kanssa.

2.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 25. Procopén 17.7.1928 Helsingissä laatimat muistiinpanot keskusteluistaan Viron ulkoministerin Hans Rebanen kanssa.

3.Mr. Rennie (Helsingfors) to Sir A. Chamberlain (Received August 13) 20.7.1928. — DBFP, Series IA, Volume V. European and Security Questions 1928. Oxford 1973, No. 100.

konserni sai 28 vuodeksi monopolin tulitikkujen valmistukseen ja myymiseen Virossa. Parhaiten Viron ja Ruotsin välisen läheneminen näkyi julkisuudessa Viron riigivanemin Jaan Tõnissonin tehdessä vierailun Tukholmaan syyskuun alussa 1928.¹ Aarne Wuorimaa tiedotti Tõnissonin matkasta ulkoasiainministeriölle heinäkuun alussa. Kustaa II Aadolfin patsaan paljastukseen Tartossa aiemmin kesäkuussa osallistunut Ruotsin ulkoministeri Östen Undén oli vakuuttanut Wuorimaalle, että riigivanemin vierailu olisi pelkkä kohteliaisuusikäynti, joka korostaisi vain sivistyksellistä ja taloudellista kosketusta Ruotsin ja Viron välillä.²

Suomen asiainhoitaja Einar Borenius raportoi Tukholmasta Tõnissonin matkasta 11. syyskuuta 1928. Boreniuksen mielestä Viron valtionpäämiehen vierailu oli herättänyt Ruotsissa myötätuntoista suhtautumista Viroon. Sympatiaa vahvisti vielä virolaisten ihaileva suhtautuminen ruotsalaisiin ja Ruotsin suurvalta-ajalta periytyvät historialliset muistot. Borenius ei osannut tarkemmin eritellä konkreettisia poliittisia seurauksia matkasta, vaikka hän uskoikin, että Ruotsin ulkoministeriössä Utrikesdepartementissa pohdittaisiin tarkemmin Itämeren alueen poliittisia asetelmia. Ruotsin poliittisessa elämässä näytti päässeen esille virtaus, joka vaati luopumista maan pidättyväisestä suhtautumisesta Itämerenmaihin. Borenius katsoikin kaupan vilkastumisen Viron ja Ruotsin välillä ennakoivan Ruotsin poliittisen kiinnostuksen kasvua Viroa kohtaan. Ruotsin kauppapoliittiselle aktiivisuudelle oli olemassa luonnostaan hyvät edellytykset, mikä tosiasia antoi hyvän perustan maiden lähenemiselle.³

Virossa riigivanemin käynti Tukholmassa synnytti suuren innostuksen aallon Ruotsia kohtaan. Tallinnassa Viron apulaisulkoministeri Schmidt oli kertonut Ranskan lähettiläälle virolaisten pitävän riigivanemin matkaa keinona vahvistaa ystävällisiä välejä sekä kulttuuri- ja kauppa-

---

1. Arumäe, Heino, Eesti-Rootsi suhted 1920–1940/Estlands och Sveriges kontakter 1920–1940. – Eesti ja Rootsi – Estland och Sverige. Tallinn s. a., s. 118–119. Suomalaisten käsityksistä Tõnissonin Tukholman-matkasta lähemmin UMA, UM 5 C 1. UM:n poliittisten ja kaupallisten asiain osaston tiedoituksia 145/29.9.1928.

2. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 11/3.7.1928.

3. UMA, UM 5 C 2. Einar Borenius Tukholmasta vt. ulkoministeri J. E. Sunilalle 9/11.9.1928.

elämää Ruotsin ja Viron välillä. Suoranaista poliittista tavoitetta Schmidt ei ollut matkan perusteeksi esittänyt mutta oli myöntänyt Tõnissonin käynnillä haluttavan vaikuttaa Suomen politiikkaan. Suomen sanomalehdistössä oli käyty matkan merkityksestä laajaa keskustelua, joka oli kuitenkin sisältänyt negatiivisia arvioita virolaisista. Aarne Wuorimaa syytti raportissaan suomenruotsalaisia piirejä Suomen ja Viron yhteisten etujen kieltämisestä tavalla, joka loi Virossa katkeruutta Suomea kohtaan. Wuorimaan mukaan vähäisetkin yritykset yhteistyön kehittämiseen veljeskansojen välillä kärsivät Suomessa herätetyistä puheista balttilaisesta liitosta, jota ei enää tosiasiaassa tavoiteltu. Vastuunalaiset piirit olivat Virossakin tunnustaneet liittohankkeet mahdottomiksi ja olivat sen vuoksi valmiit luottamuksellisen yhteistyön kehittämiseen muilla keinoin kaikilla aloilla.¹

Suomalaisista lehdistä Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet ottivat voimakkaimmin kantaa Viron skandinaaviseen avaukseen. Helsingin Sanomat tervehti ilolla Tõnissonin Ruotsin-vierailua, koska riigivanemin vastaanotto oli tappio Suomessa niille piireille, jotka olivat vähätelleet Viron ja Suomen yhteispolitiikkaa ajavia tahoja. Tässä mielessä lehti osoitti syyttävällä sormella RKP:tä ja kokoomusta. Lehti katsoi vierailun vahvistaneen Viron asemaa maailman valtioiden joukossa sekä antaneen lisäpontta Ruotsin ja Viron taloudellisten ja kulttuurisuhteiden kehitykselle. Sen sijaan Suomi oli menettämässä tai oli jo menettänytkin talouselämässä ja kulttuurissa etuoikeutetun asemansa Viron silmissä, koska suomalaiset eivät olleet hyödyntäneet mahdollisuuksiaan virolaisten veljeskansana. Suomi oli myös kärsinyt takaiskun välittäjän tehtävässään, sillä Tõnissonin matka osoitti selvästi sen, että Ruotsi ja Viro kykenivät huolehtimaan keskinäisistä suhteistaan ilman Suomen välitystä. Lehden mielestä ajatus Suomesta välittäjävaltiona olikin pelkkä kuvitelma ja niiden piirien keksintö, jotka tuomitsivat balttilaisen suuntauksen mutta eivät tunnustaneet julkisesti mieltymystään Skandinaviaa

---

1.UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta pääministeri J. E. Sunilalle 16/19.9.1928.

kohtaan. Lehti vaatikin Suomea huolehtimaan jatkossa paremmin asemastaan balttilaisissa valtioissa.¹

Hufvudstadsbladet tulkitsi riigivanemin matkan osoitukseksi Viron pyrkimyksestä päästä lähemmäksi Skandinaviaa ja välttää riippuvuutta itään päin. Lehti tunnusti vierailun merkityksellisyyden, vaikka se ei muuten antanutkaan perusteita olettaa, että Ruotsi haluaisi kehittää syvällisempää poliittista yhteistyötä Viron kanssa. Helsingin Sanomien näkemykseen viitaten Hufvudstadsbladet katsoi reunavaltiosuuntauksen kannattajien antaneen Suomessa ajamalleen politiikalle sisällön, joka näyttäytyi vastuuntuntoiselle arvostelijalle sotilaallisesti vaarallisena ja ulkopoliittisesti kevytmielisenä. Ajatus, että Ruotsikin hyväksyisi suomenruotsalaisten vastustaman ulkopoliittisen linjan oli perusteellinen itsepetos. Virolaiset olivat realistisempia painottaessaan pelkästään kulttuurista yhteyttä ja historiallista menneisyyttä yhdistävinä tekijöinä Ruotsin ja Viron välillä. Suomessa taas vaadittiin yhteistyötä Viron kanssa kulttuurielämässä ja politiikassa, kun vastaavasti Skandinaviassa ja erityisesti Ruotsilla ei nähty olevan minkäänlaista arvoa huolimatta vuosisataisista siteistä Suomen ja Ruotsin välillä.²

Suomen ulkoministeri Procopé sai tarkempaa informaatiota virolaisten Ruotsin-politiikasta keskustellessaan Kansainliiton yleiskokouksen aikana Genevessä Hans Rebanen kanssa. Procopé sai virolaisen virkaveljensä puheista sellaisen vaikutelman, ettei Tönissonin Tukholman-matkalla ollut suurtakaan poliittista painoarvoa. Ruotsin kuningas Kustaa V oli tosin korostanut Rebanelle ruotsalais-suomalais-virolaisen yhteistyön luomisen tärkeyttä. Rebane oli päättellyt Ruotsin tuntevan itsensä eristetyksi ja sen vuoksi hakevan aikaisempaa enemmän kontakteja muihin maihin. Procopé katsoi Rebanen johtopäätöksen osittain virheelliseksi, koska toisaalta monet ruotsalaiset poliitikot olivat korostaneet Ruotsin voiman piilevän täydessä riippumattomuudessa muista valtioista. Riigivanemin matkaa Procopé piti osoituksena Ruotsin ulkopoliitiikan näkökentän laajenemisesta verrattuna esimerkiksi vuoteen 1924, jolloin

---

1. Helsingin Sanomat 6.9.1928. *Viro ja Ruotsi*; Helsingin Sanomat 8.9.1928. *Välittäjä ei kelpaakaan*.

2. Hufvudstadsbladet 5.9.1929. *Bort från Östern*; Hufvudstadsbladet 7.9.1928. *Vittnesbörd och vantolkning*.

Procopé oli yrittänyt turhaan vakuuttaa Ruotsin poliittiselle johdolle Baltian maiden merkitystä sekä Suomelle että Ruotsille. Silti tämä balttilainen intressi oli Ruotsin politiikassa vielä verrattain vähäinen.¹

Suomen Tallinnan-asiainhoitaja Teo Snellman pohti raportissaan 21. heinäkuuta 1928 Viron ja Suomen suhteiden kehitystä suhteessa Viron ja Ruotsin välien lämpenemiseen. Snellman katsoi virolais-suomalaisten suhteiden olevan hyvät, mutta toisaalta hän näki tarpeelliseksi veljeskansojen välien parantamisen. Snellmanin mielestä nimenomaan Suomen vastuulla oli suhteiden kehittäminen entistä paremmiksi, koska virolaiset olivat omasta puolestaan valmiit lämpimien suhteiden ylläpitämiseen. Kuitenkin Suomessa oli vaikutusvaltaisia piirejä, jotka eivät piitanneet Virosta ja saattoivat jopa suhtautua kielteisesti Suomenlahden eteläpuoliseen naapuriin. Suomalaiset liikemies- ja teollisuuspiirit olivat tässä mielessä esiintyneet huonona esimerkkinä. Samoin vanhemmassa virkamiehistössä oli paljon sellaisia henkilöitä, jotka vierastivat ajatusta Suomen ja Viron läheisestä poliittisesta, taloudellisesta ja sivistyksellisestä vuorovaikutuksesta. Ainoastaan nuoremmassa sivistyneistössä esiintyi todellista kiinnostusta veljesmaata kohtaan. Viron ja Ruotsin välien kehittyminen oli suomalaisille vakava muistutus, joka oli syytä ottaa huomioon.²

Snellmanin mukaan Suomessa ei ymmärretty riittävästi itsenäisen Viron olemassaolon reaalioliittista merkitystä. Viron ja muiden Baltian maiden joutuminen Neuvostoliiton valtaan voisi aiheuttaa Suomellekin raskaat seuraukset. Vaikka mitään liittoa ei enää voidakaan vakavasti harkita, niin Suomen tulisi politiikassaan pitää punaisena lankana tätä tosiasiaa. Asiainhoitaja katsoi suomalais-virolaisille suhteille suopean mielipiteen syntymistä vaikeuttaneen kysymyksen Suomen ulkopoliittikan suuntauksesta, jossa vastakkaisina vaihtoehtoina olivat skandinaavinen ja balttilainen orienteeraus. Tämä vastakkainasettelu oli Snellmanin mielestä todistus Suomen ulkopoliittikan nurinkurisuudesta. Hän näki parempana ratkaisuna molempien suuntausten rinnas-

---

1.UMA, UM 7 E. Hjalmar J. Procopén promemoria keskustelustaan Viron ulkoministerin Hans Rebanen kanssa Genevessä 16.9.1928.

2.UMA, UM 5 C 12. Teo Snellman Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 4/21.7.1928.

tamisen ja niiden pitämisen yhdenvertaisina linjauksina. Muuten Suomi valitessaan toisen orienteerauksen joutuisi kärsimään suhteiden heikkenemisestä toisen orienteerauksen maihin. Pahimmassa tapauksessa maa saattaisi menettää sekä Skandinavian että Viron vaikutuspiiristään. Balttilais-skandinaavista suuntausta ajaessaan Suomi vahvistaisi omaa asemaansa Pohjolassa ja Itämeren maiden piirissä.¹

Snellman katsoi toisaalta, että Suomi on yhtä lailla kosketuksissa sekä Viron että Ruotsin kanssa tarkoitukseen rauhallisten ja läheisten suhteiden luominen molempiin maihin. Balttilaisen politiikan asettaminen skandinaavisen suuntauksen edelle oli "täältä kannalta katsoen pelkkää poliittista haihattelua". Snellman tuomitsi sellaiset suomalaiskansallisten aatteiden elähdyttämät suomalaiset, jotka pyrkivät herättämään virolaisissa heimotunnetta lietsomalla ruotsalaisvihaa ja syyttämällä suomenruotsalaisia Suomen ja Viron suhteiden vahingoittamisesta. Ruotsin ja Viron läheneminen osoitti selkeästi sen, ettei suomalais-virolaista ystävyyttä voida ajaa ruotsalaisvastaisuuden merkeissä, koska virolaisilla ei ole mitään ruotsalaisvastaisia tunteita. Juuri tämän vuoksi Suomi voi ajautua ruotsalaisvihamielisellä politiikallaan täydelliseen eristykseen, koska virolaiset voivat asettaa suhteet Ruotsiin ensi sijalle. Friedrich Akel, jonka kanssa Snellman oli keskustellut asiasta, oli sanonut, ettei hän ymmärtänyt, miten virolais-suomalainen ystävyys voisi olla esteenä virolais-ruotsalaiselle ystävyydelle. Suomen kielipoliittisten olojen negatiivinen vaikutus Suomen ja Ruotsin suhteiden kehitykseen ei saisi edelleen heijastua kielteisellä tavalla maan balttilaiseen politiikkaan. Snellman näki parhaaksi menettelytavaksi sen, että Suomi julkisesti tunnustaisi skandinaavisen ja balttilaisen suuntauksen tasarvoisiksi tekijöiksi politiikassaan ja pyrkisi välittäjän rooliin Skandinavian ja Baltian maiden, varsinkin Viron, välillä.²

Snellman tarkensi Suomen ja Viron suhteiden analyysiaan uudessa raportissa heinäkuun lopussa. Koska varsinaisen poliittinen yhteistoiminta ei ollut mahdollista aina-

---

1.UMA, UM 5 C 12. Teo Snellman Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopélle 4/21.7.1928.

2.UMA, UM 5 C 12. Teo Snellman Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopélle 4/21.7.1928.

kaan liiton muodossa, oli suhteiden kehittämisen painopiste kulttuurissa ja taloudessa. Kuitenkin sivistykselliseen ja taloudelliseen vuorovaikutukseen Suomen sekä Viron ja muiden Baltian maiden välillä kätkeytyi tietty poliittinen ulottuvuus, koska maat lähenivät näin toisiaan, mikä synnytti käsityksen etujen yhteisyydestä ja yhteisen vastuun. Tällainen yhteenkuuluvuuden tunne voisi merkitä parhaimmillaan enemmän kuin varsinaiset sopimukset tai viralliset sitoumukset. Snellmanin mielestä yhteistunteen vaikutuspiirissä olevat maat voivat tuntea itsensä moraalisesti vahvemiksi ja vastustuskykyisemmiksi ulkoisia uhkia vastaan. Snellman palasi tässä yhteydessä aiemmin esittämäänsä ajatukseen skandinaavisen ja balttilaisen suuntauksen yhteiselosta myös kulttuurin ja talouselämän aloilla. Suomella oli molemmilla aloilla sekä Baltian että Skandinavian suuntaan kehittämisen varaa. Vaikka juuri Viro oli kulttuuriyhteyksissä heimosuhteiden vuoksi erikoisasemassa, niin lähinnä vain ylioppilaspiirit olivat toimineet aktiivisesti veljesmaiden kulttuurisuhteiden edistämiseksi.¹

4.4.4. Ruotsi torjui Viron poliittiset lähentelyt

Ruotsin kuningas Kustaa V teki kesäkuussa 1929 vastavierailun Viroon. Tästä kuninkaan vierailusta muodostui merkittävän ulkomaisen valtionpäämiehen vierailu maassa ennen toista maailmansotaa.² Kuitenkin Ruotsi oli päättänyt asettaa tiukat rajat Baltian-politiikalleen. Ruotsin Baltian maiden

---

1.UMA, UM 5 C 12. Teo Snellman Tallinnasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 5/26.7.1928. Suomalais-virolaisten kulttuurisuhteiden vaalijoina kunnostautuivat Suomalaisuuden Liiton sukukansaosasto ja 1930-luvun jälkipuolella myös Suomalais-Virolainen Seura, joiden toiminnasta lähemmin Ylönen, Irene, Suomen sillan rakentajat. Suomen Viro-seurat vuosina 1881-1991. - Virallista politiikkaa - epävirallista kanssakäymistä: Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860-1991. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 1997, s. 338-347. Ylioppilaiden Viro-harrastuksesta Klinge, Matti, Ylioppilaskunnan historia. Neljäs osa: 1918-1960. Porvoo 1968, s. 12-13, 15, 104-107, 191-194; Nygård, Toivo, Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Keuruu 1978, s. 120-125. Yksittäisistä estofiilleistä mainittakoon AKS:n johtohahmoin kuullut ylioppilasjohtaja Vilho Helanen, jonka suhteista Viroon yksityiskohtaisemmin Sepp, Helena, Suomen silta kohtalon siltana 1919-1940. - Etelän tien kulkija - Vilho Helanen (1899-1952). Toimittaneet Heikki Roiko-Jokela ja Heikki Seppänen. Jyväskylä 1997, s.39-88.

2.Arumäe s. a., s. 119; Lepp, Hans, Rootsi kroonikandjate külaskäigud Eestisse XX sajandi esimehel poolel/Svenska kungliga besök i Estland under 1900-talets förra hälft. - Eesti ja Rootsi - Estland och Sverige. Tallinn s. a., s. 127-128.

-lähettiläs Reuterswärd korosti lokakuussa 1928 Suomen itsenäisyyden olevan Ruotsille niin tärkeän, että ruotsalaisten oli oltava valmiina auttamaan Suomea, jos se joutuisi uhatuksi. Sen sijaan Baltian maat eivät olleet Ruotsille niin merkityksellisiä, että Ruotsin kannattaisi antaa niille apua. Tosin Viro oli Ruotsille tärkeämpi kuin muut Baltian maat, mutta Ruotsille riitti taloudellisesti ja kulttuurillisesti johtava rooli Itämerenmaiden joukossa. Vastaavalla tavalla ajatteli Wienin-lähettiläs B. Ö. Undén, jonka mielestä Ruotsin ja Suomen tuli pidättäytyä reuna-
valtiopolitiikasta, koska Baltian maiden ja jopa Puolan itsenäisyyden säilyminen ei ollut täysin varmaa.¹ Ulkoministeri Östen Undén oli samalla kannalla pitäen Suomen houkuttelemista skandinaavisen suuntauksen kannalle Ruotsille tavoittelemisen arvoisena päämääränä. Sen sijaan Baltian valtioiden skandinaavinen suuntaus ei sopinut Ruotsin politiikan intresseihin.²

Ruotsin kuninkaan vierailut Baltian maissa herättivät Tanskassa jonkin verran mielenkiintoa ja keskustelua Baltian maiden ottamisesta mukaan pohjoismaiseen valtioperheeseen.³ Tanskalaiset ja norjalaiset näkivät Suomen aseman pohjoismaisena valtiona kiistanalaisempuna kuin Ruotsin virallinen politiikka. Tanskan ulkoministeri Peter Munch puhui yleensä Ruotsin, Norjan ja Tanskan yhteydestä jättäen Suomen mainitsematta.⁴ Norjan pääministeri Johan Ludwig Mowinckel arvosteli marraskuussa 1929 Suomen ulkopoliittikaa väittäen sen poikkeavan Skandinavian maiden omaksumasta linjasta. Suomen lähettiläälle Östen Elfvingille Mowinckel kertoi Procopén kanssa Genevessä käymästään keskustelusta, jossa Procopé oli katsonut Pohjoismaiden intressipiiriin sisältyvän myös Viron, kun taas Mowinckel vastusti Viron sovittamista Skandinavian maiden kanssa samaan leiriin. Toisaalta pääministeri myönsi Elfvingille Neuvostoliiton olevan ainoa todellinen vihollinen Suomelle ja Skandinavian

---

1. Arumäe s. a., s. 119-120.

2. Kung, Andres, Sverige och Estland. Äntligen goda grannar? Göteborg 1991, s. 53-54.

3. UMA, UM 5 C 3. E. N. Setälä Kööpenhaminasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 3/19.7.1929.

4. UMA, UM 5 C 3. E. N. Setälä Kööpenhaminasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 1/25.3.1930.

valtioille. Uhatuimmassa asemassa olevan Suomen parhaimmaksi turvaksi idän uhkaa vastaan Mowinckel näki Kansainliiton.¹

Neuvostoliitto suhtautui kielteisesti tietoihin Ruotsin suhteiden lämpenemisestä balttilaisiin maihin.² Suomen Moskovan-lähettiläs Pontus Artti uskoi neuvostoliittolaisten väitteiden läheisestä ruotsalais-balttilaisesta yhteistyöstä olevan liioiteltuja. Hänen mielestään Viron riigivanemin vierailu Tukholmassa sekä Ruotsin kuninkaan käynnit Tallinnassa ja Riiassa olivat todennäköisesti pelkkiä kohteliaisuuden ilmauksia ilman syvällisiä poliittisia tarkoituksia. Kuitenkin neuvostohallitus tuntui uskovan laajan Neuvostoliittoa vastaan tähdätyn skandinaavis-balttilaisen liiton syntymiseen.³

Neuvostoliiton pelot olivat kuitenkin pitkälle aiheettomia. Neuvostohallitus oli onnistunut ensinnäkin sopimusteitse lievittämään Baltian maiden epäluuloja itseään kohtaan, mikä oli vähentänyt niiden pyrkimyksiä etsiä ulkopuolista tukea Neuvostoliittoa vastaan. Litvinovin pöytäkirja oli parhaana esimerkkinä Neuvostoliiton uudesta politiikasta, jolla maa oli saanut puhallettua uutta eloa suhteisiinsa pienten Baltian valtioiden kanssa. Kelloggin pakti ja siihen liittyvä Litvinovin protokolla olivat näyttäneet Baltian maille niiden oman turvallisuuden lisätakeena, joka rohkaisi niitä etsiytymään lämpimämpiin väleihin Neuvostoliiton kanssa. Ainoastaan virolaiset olivat tässä suhteessa edelleen varovaisella kannalla pyrkien edistämään kulttuurisuhteitaan Suomen ja Skandinavian maiden kanssa.⁴

Valtionpäämiesten vastavuoroisten vierailujen lisäksi ruotsalais-virolainen ystävyys näkyi Ruotsin kruununprinssin vierailussa Tarton yliopiston 300-vuotisjuhlissa vuonna 1932 ja Ruotsin kuninkaan Kaarle XII:n voittaman Narvan

---

1.UMA, UM 5 C 4. Östen Elfving Oslosta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 20/21.11.1929 (salainen).

2.Kangeris, Kārlis, Das Baltikum im Rahmen der schwedisch-sowjetischen Beziehungen in der Zwischenkriegszeit. – Contact or Isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar Period. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 8. Uppsala 1991, s. 359.

3.UMA, UM 5 C 18. Pontus Artti Moskovasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 80/8.1.1930 (salainen).

4.Rauch 1970, s. 146.

taistelun muistomerkin paljastamisessa vuonna 1936. Muuten Ruotsi pysytteli tiukan neutraalilla linjallaan sitoutumatta poliittisesti millään tavoin Baltian maihin. Yksityisistä henkilöistä baltiansaksalainen Werner Hasselblatt ja Ruotsin valtiopäivien jäsen Carl Lindhagen ehdottivat Ruotsille läheisempien poliittisten kontaktien solmimista Baltian maiden kanssa. Lindhagen esitti jopa skandinaavis-baltilaisen blokin muodostamista, mitä ajatusta kannatettiin laajasti Baltian maissa, mutta Ruotsissa blokkiajatus sai vähän tukea hallituksen suhtautuessa tiukan kielteisesti maan neutraalisuudesta tinkimiseen.¹

Suomen suuntautuminen Skandinaviaan sopi yhtä hyvin sekä Ruotsille että Neuvostoliitolle. Suomen ulkopoliittisen linjan ohella Ruotsin asennoituminen Baltian maihin oli usein esillä ruotsalaisten ja neuvostoliittolaisten diplomaattien keskusteluissa. Ruotsalaiset korostivat toistuvasti, että heitä kiinnostivat ainoastaan kulttuuri- ja taloussuhteiden vaaliminen Baltian maihin ilman poliittista lähenemistä. Ruotsalaiset vakuuttivat vastaavasti baltilaisille diplomaateille suhtautuvansa myötätunnolla Viron, Latvian ja Liettuan kolmiliittoon, mutta he eivät halunneet ottaa aktiivista roolia liiton muodostamisessa. Ruotsin aktiivinen Itämeren- tai Baltian-politiikka tarkoittikin toisaalta Suomen houkuttelemista skandinaavisten valtioiden joukkoon, toisaalta Suomen ja Baltian maiden lähentymisen estämistä.²

4.4.5. Saksan ja Neuvostoliiton huoli Viron ja Suomen ulkopoliittisesta linjasta

Saksassa Ruotsin lähentymistä Baltian maihin tervehdittiin tyytyväisinä, koska sen katsottiin ennakoivan mahdollista Ruotsin johdolla syntyvää baltilaista liittoa. Saksalaisia miellytti tässä liittomallissa Baltian pikkuvaltioiden itsenäisyyden ja riippumattomuuden lisääntyminen suhteessa Puolaan sekä vastaavasti Puolan vaikutusvallan väheneminen Itämeren alueella.³ Saksalaiset panivat huolestuneina mer-

---

1. Rauch 1970, s. 146-147.

2. Kangeris 1991, s. 355-356.

3. UMA, UM 5 C 5. Armas Yöntilä Berliinistä ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 47/16.8.1929.

kille Puolan lisääntyneen aktiivisuuden Baltian maissa. Tämä huoli tuli esille elokuussa 1930, kun Puola kutsui Varsovaan koolle maatalouskonferenssin. Saksan lehdistö oli tulkinnut konferenssin kohdistuvan osaksi Saksaa vastaan siellä sovittujen uusien maataloustullien vuoksi. Puolan nähtiin yrittävän eroon poliittisesti eristetyistä asemastaan Saksan, Neuvostoliiton ja Liettuan välissä houkuttelemalla Baltian maita lähemmäksi itseään. Saksalaisten oli omalta osaltaan mielekästä pyrkiä vaikuttamaan reunavaltioihin sillä tavalla, että ne tuntisivat orientoitumisen Saksaan järkeväksi ratkaisuksi.¹

Virolaiset ymmärsivät vuoden 1929 jälkipuoliskolla, ettei Ruotsilta voinut odottaa vakavaa poliittista tukea. Viron ulkopoliitikassa alkoi jälleen ilmetä kiinnostusta Puolaa kohtaan. Puolan vaikutusvalta Virossa ja Latviassa oli kasvanut jo Briandin-Kelloggin paktin solmimisen yhteydessä. Puolalaiset yrittivät omasta puolestaan lämmittää Puolan ja Viron välejä. Heinäkuussa 1929 Viron entisestä Varsovan-lähettiläästä Otto Strandmanista tuli riigivanem hallituksenvaihdoksen yhteydessä. Tammikuussa 1930 ilmoitettiin Strandmanin aikovan matkustaa vierailulle Varsovaan. Tieto vierailusta herätti tyytymättömyyttä Latviassa, Liettuaassa ja Ruotsissa. Myös Neuvostoliitto suhtautui kylmästi riigivanemin matkaan ja kieltäytyi sen vuoksi vastaanottamasta virolaisia kauppaneuvottelijoita.²

Suomen Riian-lähettiläs P. J. Hynninen raportoi tiedon riigivanemin matkustusaikeista Varsovaan tulleen yllätyksenä latvialaisille. Latvian poliittisissa piireissä Viron menettely herätti pahaa verta. Latvialaisten mielestä virolaisten olisi pitänyt liittolaisina tiedottaa matkasta hyvissä ajoin Latvian hallitukselle ja alistaa vierailu yhteiseen harkintaan. Hynnisen mielestä latvialaisten tyytymättömyys näytti hyvin perustellulta, koska virolaisten käytös viittasi vahvasti siihen, että he halusivat asettaa Latvian hallituksen tapahtuneen tosiasian eteen. Viron voitiin jopa katsoa temmanneen aloitteen käsiinsä Latvial-

---

1.UMA, UM 5 C 5. Armas Yöntilä Berliinistä ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 30.8.1930.

2.Medijainen 1991, s. 25-27.

ta, jonka Puolan rajanaapurina olisi luullut olevan kiinnostuneempi hyvistä suhteista Puolaan.¹

Myös Viron, Latvian ja Liettuan poliittisen lähenemisen kannalta riigivanemin vierailun ajankohta oli huonosti valittu, koska Liettua, joka oli alkanut osoittaa kiinnostumisen merkkejä Baltian maiden yhteistyötä kohtaan, saattaisi tulkita matkan torjuvana eleenä ja vetäytyä sen vuoksi takaisin entiseen eristyneisyyteensä. Hynnisen yhteenvedon mukaan oli selvää, ettei riigivanemin vierailumatka edistäisi pienten Itämerenmaiden keskinäisiä suhteita eikä parantaisi Viron ja Latvian ennestäänkin hieman kiireitä välejä.² Viron ja Latvian keskinäisiin suhteisiin nähden matka sujui lopulta odotettua paremmin. Hynninen kertoi raportissaan helmikuun puolivälissä latvialaisten tyytymättömyyden lieventyneen, mitä oli edistänyt osaltaan Strandmanin pikainen käynti paluumatkalla Latvian presidentin G. Zemgalsin luona. Virolaiset olivat muutenkin pyrkineet rauhoittelemaan Latvian poliittisia piirejä ja sanomalehdistöä.³

Puolalaiset antoivat Varsovassa Suomen lähettiläälle K. G. Idmanille varsin optimistisen kuvan riigivanemin matkasta. Idmanille kerrottiin vierailun aikana jopa solmittavan Viron ja Puolan välinen sotilasliitto, jota salaperäisinä esiintyneiden puolalaisten mukaan oli tarkoitus täydentää myöhemmin muilla samanlaisilla sopimuksilla. Idman tulkitsi puolalaisten puheiden kuvastavan ainoastaan heidän riigivanemin vierailulle asettamia odotuksia. Viron ulkoministerin ilmoitus siitä, että Strandmanin matka oli pelkkä kohteliaisuusikäynti ilman mitään sopimushankkeita vastasi paremminkin tosiasioita. Tosin Idman uskoi riigivanemin Varsovan-matkaan vaikuttaneen uskon siihen, että Puola oli ainoa valtio, jonka apuun Viro saattoi jonkinlaisella todennäköisyydellä luottaa, jos se joutuisi sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Matkallaan Strandman halusi lujittaa Viron ja Puolan suhteita. Suomen Varsovan-sotilasiamiehen eversti Karl Helsingiuksen mukaan puolalais-

---

1.UMA, UM 5 C 16. P. J. Hynninen Riiasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 25/23.1.1930.

2.UMA, UM 5 C 16. P. J. Hynninen Riiasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 25/23.1.1930.

3.UMA, UM 5 C 16. P. J. Hynninen Riiasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 26/15.2.1930.

ten upseerien enemmistö suhtautui edelleen hyväksyvästi ajatukseen sotilasliitosta Puolan ja Baltian maiden sekä mahdollisesti vielä Suomenkin välillä.¹

Saksan diplomaattiedustajat Tallinnassa olivat samoin vakuuttuneita siitä, että Viron puolalaisystävällisyyden takana vaikutti erityisesti pelko Neuvostoliittoa kohtaan. Vuoden 1924 kommunistivallankaappausyrityksen jälkeen Virolle oli luonnollinen ratkaisu etsiä turvaa neuvostovaltiota vastaan sotilaallisesti voimakkaasta Puolasta. Saksaan virolaiset suhtautuivat epäluuloisesti, mikä johtui lähinnä Saksan neuvostoystävällisestä idänpolitiikasta.² Viron ulkoministeri Jaan Lattik huomautti tammikuussa 1930 Saksan Tallinnan-lähettiläälle Schroetterille maansa kokevan Neuvostoliiton uhkaksi omalle riipumattomuudelleen. Lattikin mukaan Viro ei kuitenkaan pyrkinyt liittoutumaan Puolan kanssa vaan pikemminkin vaalimaan ystävällisiä suhteitaan niin sen kuin muidenkin maiden kanssa. Myös Neuvostoliittoon Viro halusi luoda ystävälliset ja vakaat suhteet, mistä oli osoituksena Viron liittyminen Litvinovin pöytäkirjaan. Toisin kuin neuvostoliittolaiset väittivät Puola ei ollut pyrkinyt muodostamaan protokolla-asiassa mitään Neuvostoliiton-vastaista rintamaa.³

Saksan ja Neuvostoliiton yhteisenä huolenaiheena säilyi jatkossakin Puolan oletettu pyrkimys muodostaa edelleen laaja reunavaltiorintama. Tätä taustaa vasten myös Suomen ulkopoliittisen linjan pysyvyys herätti huolestumista. Toukokuussa 1930 Saksan Helsingin-lähettiläs Martin Renner raportoi varsinkin sotilaspiirien kannattavan Suomessa irrottautumista eristäytyvästä skandinaavisesta suuntauksesta ja orientoitumista Baltian maihin sekä edelleen Puolaan. Perusteena ulkopoliittiselle uudelleenorientoitumiselle käytettiin Neuvostoliiton uhkaa, joka kohtasi yhtä lailla niin Suomea kuin muitakin reunavaltioita. Saksan lä-

---

1.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 39/27.1.1930.

2.Gesandtschaftsrat Duckwitz (Reval) an das Auswärtige Amt 31.5.1929. – ADAP, Serie B, Band XI, Nr. 266; Der Gesandte in Reval Schroetter an das Auswärtige Amt 10.1.1930. – ADAP, Serie B, Band XIV. 1. Januar bis 30. April 1930. Bonn 1980, Nr. 20; Gesandtschaftsrat Duckwitz (Reval) an das Auswärtige Amt 11.11.1930. – ADAP, Serie B, Band XVI. 1. Oktober 1930 bis 28. Februar 1931. Bonn 1981, Nr. 51.

3.Der Gesandte in Reval Schroetter an das Auswärtige Amt 10.1.1930. – ADAP, Serie B, Band XIV, Nr. 20.

hettiläs kiiinnitti huomiota edellisen vuoden keväällä Suomessa käytyyn keskusteluun ulkopolitiikan suuntauksesta, jota hän itse nimitti dramaattisesti orientoitumiskriisiksi.¹

Lapuanliikkeen nousu ja sen ilmiselvä neuvostovastaisuus herättivät Neuvostoliitossa epävarmuutta Suomen ulkopoliittisesta suunnasta. Kansanliikkeen järjestämät kyydytykset rajan yli ärsyttivät erityisesti neuvostohallitusta, joka esitti tiukkasanaisia vastalauseenootteja Suomelle.² Neuvostoliiton ulkoministeriössä tunnettiin kesällä 1930 huolta kukoistuskauttaan elävästä lapuanliikkeestä, jonka takana uskottiin olevan puolalalaismyönteisesti ajattelevia sotilaspiirejä. Lapuanliike ilmensi Narkomindelille selvästi Neuvostoliittoon ja yleensä venäläisyyteen kohdistuvaa voimakasta vihamielisyyttä. Puola pyrki käyttämään Suomen sisäpolitiikan asetelmia hyväkseen ja ajamaan balttilaisen liiton muodostamista. Balttilaista liittoa suuremman vaaran aiheutti Narkomindelin mielestä Puolan yritys muodostaa Itä-Euroopan maatalousmaista Itämeren ja Mustanmeren välille yhtenäinen ryhmä, johon myös Suomi olisi houkuteltu mukaan. Neuvostohallituksen edustaja B. S. Stomonjakov kertoi Saksan Moskovan-lähettiläälle Herbert von Dirksenille epäilevänsä Suomen ulkopoliittisen linjan kestävyyttä Puolan houkutusten edessä.³ Auswärtiges Amtissa suhtauduttiin vähemmän huolestuneesti Puolan yritykseen muodostaa maatalousvaltioista blokki, koska siihen liittyi siinä määrin myös saksalaisvastaisia piirteitä, että ainakin Suomi ja Romania olisivat varauksellisia Puolan pyrkimysten suhteen.⁴ Puola järjestikin Varsovassa elokuussa 1930 agraarikonferenssin, joka epäonnistui pyrkimyksissään helpottaa itäisen Euroopan valtioiden selviämistä maata-

---

1. Aufzeichnung des Gesandten in Helsinki Renner (z. Z.) 15.5.1930. – ADAP, Serie B, Band XV. 1. Mai bis 30. September 1930. Bonn 1980, Nr. 28.

2. Kallenautio 1985, s. 128–129; Jääskeläinen 1977c, s. 484–485.

3. Der Botschafter in Moskau von Dirksen an das Auswärtige Amt 31.7.1930. – ADAP, Serie B, Band XV, Nr. 166; Der Botschafter in Moskau von Dirksen an das Auswärtige Amt 6.8.1930. – ADAP, Serie B, Band XV, Nr. 170.

4. Der Staatssekretär des Auswärtigen Amts von Bülow an die Botschaft in Moskau 9.8.1930. – ADAP, Serie B, Band XV, Nr. 174.

louspulan koettelemuksista.¹

Suomessa K. J. Ståhlbergin kyyditys päätti lokakuussa lapuanliikkeen kukoistuskauden, minkä jälkeen Suomen ja Neuvostoliiton suhteet alkoivat parantua.² Joulukuussa 1930 Stomonjakov ja von Dirksen keskustelivat reunavaltioiden politiikasta lähemmin. Stomonjakov katsoi Virolta, Latvialta ja Liettualta puuttuvan edellytykset itsenäisen politiikan harjoittamiseen, koska niiden huonot suhteet Saksaan ja Neuvostoliittoon pakottivat ne orientoitumaan automaattisesti Puolaan. Suomen tulevat presidentinvaalit huolestuttivat Stomonjakovia, joka katsoi P. E. Svinhufvudin mahdollisen voiton johtavan Suomen puolalaisystävällisemmän politiikan tielle ja samaan leiriin kolmen Baltian maan kanssa. Saksan lähettiläs uskoi omasta puolestaan ulkoministeri Procopén olevan persoonallinen takuu Suomen rauhallisen ja viisaan ulkopoliittikan jatkumiselle. Stomonjakov oli päinvastaista mieltä katsoen, että Procopélla ei ollut lainkaan todellista vaikutusvaltaa Suomen politiikassa.³

Svinhufvudin tultua presidentiksi Neuvostoliiton ja Suomen välille puhkesi uusi kriisi Inkerin suomalaisen väestön kohtelusta. Kriisi laukesi noottienvaihdon jälkeen ilman vakavampia seurauksia.⁴ Suomen ulkopoliittikan kannalta merkityksellistä oli se, että Svinhufvudin maaliskuussa 1931 nimittämässä J. E. Sunilan porvarillisessa hallituksessa oli ulkoministerinä Procopén sijasta Aarno-Sakari Yrjö-Koskinen, joka oli ammattiministeri, vaikka edusti muodollisesti kokoomusta. Juuri ennen ulkoministeriksi siirtymistään Yrjö-Koskinen oli ollut lähettiläänä Moskovassa, mikä antoi hänelle edellytykset hoitaa paremmin suhteita Neuvostoliittoon.⁵ Uusi ulkoministeri oli tavaltaan tae ulkopoliittisen linjan jatkuvuudesta, sillä hän

---

1. Paasivirta, Juhani, Pienet valtiot Euroopassa. Kansainvälisen järjestelmän muutoksia 1800- ja 1900-luvuilla. Historiallisia tutkimuksia 139. Toinen painos. Vammala 1988, s. 204; Marks 1976, s. 93.

2. Korhonen 1966, s. 209-210.

3. Der Botschafter in Moskau von Dirksen an das Auswärtige Amt 30.12. 1930. - ADAP, Serie B, Band XVI, Nr. 128.

4. Korhonen 1966, s. 211-218; Jääskeläinen 1977c, s. 504; Nygård 1978, s. 170-180.

5. Jääskeläinen 1977c, s. 492-493.

oli ulkoasiainministeriön kansliapäällikkönä ollut osaltaan vaikuttamassa Suomen ulkopolitiikan muotoiluun 1920-luvun jälkipuoliskolla.

4.4.6. Ulkoministeri Procopén ulkopoliittinen linja

Procopé laati tammi-huhtikuussa 1930 Suomen ulkopolitiikasta laajan ruotsinkielisen muistion "Finsk utrikespolitik. Anteckningar och reflexioner". Ulkoministerin analyysi perustui huolelliseen historiallisten, sotilaallisten, taloudellisten ja ennen kaikkea poliittisten tekijöiden pohdintaan. Muistio oli laadittu presidentti Relanderin käyttöön tilanteessa, jossa lapuanliike ja aitosuomalainen kielifanatismi olivat nousseet kukoistukseensa.¹ Procopé määritteli Suomen ulkopolitiikan päämääriksi valtion turvallisuuden ja vakauden turvaamisen, maan aseman vakiinnuttamisen vapaiden valtioiden joukossa sekä itsenäisyyden ja riippumattomuuden säilyttämisen kansainvälisessä ympäristössä.²

Maantieteellisesti ja historialliselta kehitykseltään Suomi kuului Skandinaviaan. Suomen valtiollinen olemassaolo oli tärkeää Skandinavian valtioiden omalle turvallisuudelle, kun taas itsenäistä Suomea oli mahdotonta ajatella ilman vapaan ja suojelemaan Skandinavian tukea. Sodan varalta Suomi tarvitsi Skandinaviaa paitsi selkänöjäksi myös yhteyksien säilyttämiseksi muuhun maailmaan. Maan ulkopolitiikan perusongelmana oli suhde itään, Venäjään, jota vastaan suomalaiset olivat kamppailleet jo keskiajalta saakka. Procopé painotti Venäjä-termin käytöllä idän uhkan historiallista jatkuvuutta, joka ei ollut kadonnut Neuvostoliiton synnyttyä vaan muodosti nyt ainoan todellisen vaaran itsenäiselle Suomelle. Ulkoministeri tunnusti toisaalta Leningradin tärkeyden Neuvostoliiton turvallisuudelle. Suomalaisten oli pyrittävä saamaan neuvostohallitus vakuuttuneeksi siitä, että Suomen politiikka tavoitteli ainoastaan rauhan säilyttämistä ja että Suomi ei aikonut olla

---

1.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 30. Procopén muistio "Finsk utrikespolitik. Anteckningar och reflexioner" (erittäin luottamuksellinen). Procopé oli kirjoittanut analyysinsä Helsingissä ja Genevessä tammi-huhtikuussa 1930; Lemberg 1989, s. 155-156.

2.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 30. Procopén muistio "Finsk utrikespolitik. Anteckningar och reflexioner" (erittäin luottamuksellinen).

Puolan eikä minkään muunkaan valtion hyökkäyksen tukikohtana Leningradia vastaan.¹

Suurvalloista ei Procopén mukaan ollut Suomen itsenäisyyden takaajiksi, vaikka hyvät suhteet Saksaan ja erityisesti Isoon-Britanniaan olivat sinänsä arvokkaat. Kansainliittoon tukeutuvaa linjaa Procopé kuvasi kulttuuriseksi ulkopolitiikaksi, joka kohotti maan arvoa ja edisti maailmanrauhan säilymistä. Kansainliitto loi ja lujitti solidaariteettia kulttuurivaltioiden välillä sekä turvaisi parhaassa tapauksessa sitä kautta jokaisen valtion oikeuden vapauteen ja riippumattomuuteen. Suomelle oli tärkeää osallistua tehokkaasti kansainväliseen yhteistyöhön maailmanjärjestön alaisuudessa sekä saavuttaa näin muiden kansojen arvonnanto ja ystävyys. Järjestön jäsenyys voisi parhaimmillaan jopa helpottaa avun saamista vaaran hetkellä. Tosin Procopé varoitti panemasta liikaa painoa Kansainliitolle, sillä liitto oli realistisesti ajatellen ainoastaan yksi mahdollisuus maan ulkopolitiikassa.²

Reunavaltioyhteistyötä Procopé tarkasteli kolmen vaihtoehdoisen mallin valossa. Laaja Jäämereltä Mustallemerelle ulottuva yhteistoiminta ei tullut lainkaan kysymykseen, koska siltä puuttuivat laajuutensa ja valtioiden erilaisten intressien vuoksi kaikki edellytykset. Procopé kirjoitti myös vastustaneensa vuodesta 1922 lähtien Suomen, Puolan ja Baltian valtioiden välistä liittoa, joka oli ollut Holstin unelma. Eniten häntä huolestutti tässä mallissa Puolan mukanaolo. Puolan ongelmalliset suhteet Saksaan, poliittinen epävakaisuus ja vaatimukset johtavasta asemasta mahdollisessa liitossa olivat kielteisiä tekijöitä. Suomi ja Puola saattoivat ajaa yhteisiä intressejään Neuvostoliiton rajanaapureina yhtä hyvin ilman liittoakin. Suuntautuminen pelkästään Baltian maihin oli taas ulkoministerin mukaan vailla merkitystä, ja hän vaatikin Suomea välttämään sitoutumista tai samaistumista Viroon ja Latviaan. Näistä maista ei ollut suurta hyötyä liittokumppaneina, koska ne olivat Neuvostoliittoon verrattuna kooltaan ja voimavaroiltaan liian heikkoja. Suomen oli kyllä

---

1. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 30. Procopén muistio "Finsk utrikespolitik. Anteckningar och reflexioner" (erittäin luottamuksellinen).

2. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 30. Procopén muistio "Finsk utrikespolitik. Anteckningar och reflexioner" (erittäin luottamuksellinen).

huolehdittava suhteistaan balttilaisiin maihin ja Puolaankin, mutta suhteet niihin eivät olleet niin ensisijaisia kuin skandinaavisiin valtioihin. Procopé jopa ennakoi, että Suomi tulevaisuudessa voisi olla täysin riippumaton eteläisten naapuriensa kohtalosta.¹

Sotilaalliset syyt tekivät samoin skandinaavisen suunnituksen Suomelle tarkoituksenmukaiseksi ratkaisuksi. Procopén mukaan Suomi oli vahvemmassa asemassa kuin balttilaiset valtiot, sillä sodan sattuessa vain Karjalan kannas ja rannikkoseudut olisivat maasta vakavimmin uhattuina. Sen sijaan puutteelliset kulkuyhteydet estäisivät muuten itärajan yli tapahtuvan laajan hyökkäyksen Suomeen. Suomen sotateollisuus ei kykenisi pitkään täyttämään tehtävänsä, joten vahvasti teollistuneen Ruotsin merkitys oli aivan ensiluokkainen Suomelle verrattuna Baltian maihin.²

Niin ikään kansantaloudelliset ja kauppapoliittiset syyt puolsivat suuntautumista Skandinaviaan. Suomelle ja muulle Pohjolle yhteydet anglosaksiseen maailmaan olivat välttämättömät metsäteollisuuden tarvitsemien markkinoiden takia. Sitä vastoin Puola ja Baltian maat olivat enemmän sidoksissa Keski-Eurooppaan ja erityisesti Saksaan. Procopén mielestä Suomen ja Baltian maiden kaupallisissa suhteissa oli kuitenkin paljon kehittämisen varaa, vaikka läheinen talousyhteistyö ei ollut realistinen ajatus. Esimerkiksi Suomen ja Viron kauppaa voitaisiin edistää järkevän sopimuspolitiikan ja yksityisen yritteliäisyyden avulla. Taloussuhteiden kehittämisellä oli poliittistakin merkitystä, koska ne vahvistaisivat Baltian maiden itsetuntoa suhteessa Neuvostoliittoon, jonka armoilla nämä maat tunsivat taloudellisesti olevansa.³

1.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 30. Procopén muistio "Finsk utrikespolitik. Anteckningar och reflexioner" (erittäin luottamuksellinen).

2.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 30. Procopén muistio "Finsk utrikespolitik. Anteckningar och reflexioner" (erittäin luottamuksellinen).

3.KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 30. Procopén muistio "Finsk utrikespolitik. Anteckningar och reflexioner" (erittäin luottamuksellinen).

* * * * *

Procopé asettui selkeästi skandinaavisen suuntauksen kannattajaksi, vaikka hän ei esittänyt poliittisen sopimuksen tai liiton solmimista Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden kanssa. Suomi kuului ulkoministerin mukaan maantieteellisesti ja historialliselta traditioltaan luonnostaan Skandinaaviaan. Turvallisuuspoliittiset ja sotilaalliset syyt tekivät skandinaavisen suuntauksen Suomelle parhaaksi mahdolliseksi ratkaisuksi. Sitoutumisen Baltian maihin ulkoministeri torjui ehdottoman jyrkästi riippumatta siitä, olisiko Puola mukana liittosuunnitelmissa. Viro ja Latvia olivat liittokumppaneiksi liian heiveröisiä, joten Suomelle liittoutuminen niiden kanssa olisi epäsuotuisa ratkaisu. Liiton kautta Suomi vain sitoisi rajallisia voimavarojaan Baltian pikkuvaltioiden auttamiseen sodassa Neuvostoliittoa vastaan eikä saisi vastaavaa hyötyä omalle puolustukselleen. Puola olisi ollut voimakkaampi kumppani mutta asemaltaan alttiimpi joutumaan naapuriensa kanssa selkkauksiin, joihin Suomella ei ollut mitään halua joutua mukaan. Ulkoministeri Procopé näytti näin liukuneen 1920-luvun loppupuolella lähemmäksi Skandinaviaa kuin mitä hän oli ollut vielä ensimmäisellä ulkoministerikaudellaan vuosikymmenen puolivälissä, jolloin hän oli korostanut enemmän Baltian ja Skandinavian yhtäläistä merkitystä Suomen ulkopolitiikassa.

Suomalaiset seurasivat mielenkiinnolla sekä mustasukkaisuudella virolaisten pyrkimyksiä lähentyä Ruotsia. Ruotsi oli valmis kaupallisten ja kulttuuristen suhteiden vaalimiseen Viron kanssa, mutta poliittisten suhteiden kehittämistä lämpimiä ystävyyden vakuutteluja pitemmälle Ruotsi ei ollut kiinnostunut. Viron ja Ruotsin keskinäisten välien lämpeneminen osoitti lopullisesti presidentti Relanderille ja muille ulkopolitiikasta vastaaville, että Suomen välittäjäntehtävä Baltian ja Skandinavian välillä ei ollut toteutettavissa. Norjan ja Tanskan välinpitämättömyys Itämeren aluetta kohtaan vei myös pohjaa Suomen välittäjän asemalta. Virolaisillekin selvisi nopeasti, ettei heidän kannattanut toivoa Ruotsilta tukea riippumattomuudelleen. Ruotsin ja Suomen varovaisuuden vuoksi Viron ulkopolitiikka jäi edelleen Latvian kanssa solmitun liiton ja Puolan ystävyyden varaan. Nimenomaan suhteet Puolaan olivat kysymys, joka aiheutti jatkuvaa ärtymystä Viron ja Suomen välille. Viro mukaili ulkopolitiikassaan mielellään Puolan kantoja,

kun taas Suomi karttoi huolellisesti ajautumista Puolan intressien välikappaleeksi.

Virolaisia ärsytti Suomen pyrkimys korostaa skandinaavisuuttaan ja erikoisasemaansa Neuvostoliiton pohjoisimpana naapurina Euroopassa. Virossa katsottiin yleisesti Suomen olevan samassa asemassa kuin reunavaltiot, eikä turvautumisen Ruotsiin uskottu tuovan sille turvaa idän uhkaa vastaan. Suomalaiset myönsivät kyllä, että virolais-suomalaisissa suhteissa oli parantamisen varaa, mutta he halusivat kehittää ruotsalaisten tavoin ainoastaan kulttuuri- ja taloussuhteita Viroon. Suomi pysytteli näin vakaasti valitsemallaan ulkopoliittisella linjalla ja pyrki välttämään poliittisia sitoumuksia Viron ja muiden reunavaltioiden suhteen. Ulkopoliittisessa linjassa oli tosin tapahtunut muutosta sen verran, että suomalaisten käsitys Kansainliiton kyvystä turvata pienten valtioiden turvallisuus oli vähentynyt 1920-luvun lopussa. Ulkoministeri Procopé ei enää asettanut suuria odotuksia maailmanjärjestölle, vaikka hän katsoi Suomen aktiivisuuden liitossa kohottavan maan kansainvälistä arvonantoa ja helpottavan avun saamista hädän hetkellä.

5. YHTEISTYÖTÄ KIRISTYVÄSSÄ KANSAINVÄLISPOLIITTISESSA ILMAPIIRISSÄ

5.1. Sotilaallisen yhteistoiminnan suunnittelu

5.1.1. Suomen ja Viron välillä

Rafael Erichin komitea esitteli Suomen aseidenriisuntapolitiikan periaatteet yksityiskohtaisesti helmikuussa 1927 valmistuneessa mietinnössä. Kansainliiton velvoitteita tulkitessaan Suomi lähti siitä periaatteesta, että Kansainliitto perustui jäsenvaltioiden tasa-arvoon ja keskinäiseen solidaarisuuteen. Tämän mukaisesti liiton peruskirjassa määritellyt velvollisuudet ja oikeudet koskivat yhtäläisesti kaikkia jäsenvaltioita. Erichin komitean mukaan myös peruskirjan 16. artiklassa säädetyt sanktiot hyökkääjävaltiota vastaan velvoittivat jokaista liiton jäsentä samalla tavalla.¹

1.UMA, UM 15 IX 26a. Mietintö koskeva varustelujen supistamiskonferenssin valmisteluja Suomessa 11.2.1927.

Komitea katsoi Kansainliiton tarjoaman sotilaallisen avun olevan tehokkaimmin järjestettävissä siten, että apu annettaisiin etukäteen laadittujen suunnitelmien perusteella. Avustussuunnitelmat valmistettaisiin avunsaajan ehdotuksen pohjalta, ja niiden tulisi olla Kansainliiton neuvoston ja avunantajien hyväksymät. Neuvosto toteaisi aseellisen hyökkäyksen tapahtuessa hyökkäyksen uhrin ja määräisi toimeenpantavaksi avunantosuunnitelman. Erichin komitean mielestä avustustoiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa realistisin vaihtoehto olisivat alueelliset sopimukset, joissa tietyn aluekokonaisuuden osalta sotilaallinen apu voitaisiin etukäteen suunnitella ja valmiit suunnitelmat edelleen hyväksyä osanottajamaiden kesken.¹

Erichin komitea määritteli mietinnössään ne sotilaallisen avun muodot, joita Suomi tarvitsisi eniten. Laivastoapu katsottiin ensinnäkin Suomelle erittäin tärkeäksi. Päämääränä olisi tällöin Neuvostoliiton laivaston sulkeminen Suomenlahden pohjukkaan ja sen operaatioiden estäminen maan etelärannikkkoa vastaan. Ilmavoimien tukea oltiin valmiit ottamaan vastaan kahdella tavalla: pommitusvoimat voisivat toimia Itämeren maista käsin ja huolehtia ennen kaikkea siitä, että vihollisen Suomen rintamantakaisille alueille tekemiin pommituksiin vastattaisiin samalla mitalla. Hävittäjävoimat toimisivat Suomen omalta alueelta käsin ilmanherruuden varmistamiseksi, minkä lisäksi käytössä voisi olla pommikoneita. Maavoimien apu voitaisiin suunnata pääasiassa Itämerenmaiden ja Puolan tukemiseen, koska apuarmeijan joukkojen sijoittamisen Suomeen pelättiin aiheuttavan poliittisia vaikeuksia, kun sota myöhemmin päättyisi. Muina avustusmuotoina Suomelle hyödyllisiksi nähtiin taloudellinen avunanto ja finanssiapu.²

Joulukuussa 1929 Rudolf Holsti kirjoitti ulkoministeri Procopéille Genevestä raportin, jossa hän vastusti Itämeren alueen pienten maiden turvallisuuskysymyksen tarkastelua Kansainliiton peruskirjan velvoitusten valossa. Holstin mukaan reaalioliittisesti tarkoituksenmukaisena lähtökohdana voisi olla se, että Skandinavian maat, Suomi, Viro, Latvia ja Liettua yhdessä selvittäisivät ensin ne vaarat,

---

1.UMA, UM 15 IX 26a. Mietintö koskeva varustelujen supistamiskonferenssin valmisteluja Suomessa 11.2.1927.

2.UMA, UM 15 IX 26a. Mietintö koskeva varustelujen supistamiskonferenssin valmisteluja Suomessa 11.2.1927.

jotka uhkaavat niiden turvallisuutta. Sen jälkeen maat voisivat pohtia ratkaisukeinoja uhkien torjumiseksi kunkin maan kohdalla. Tällainen alueellinen turvallisuuskysymysten ratkaisutapa ei Holstin mielestä kuitenkaan tarkoittanut eristäytymistä Kansainliitosta. Myös Saksa, Puola ja Neuvostoliitto voitaisiin kutsua mukaan neuvotteluihin laajasta turvallisuuspaktista. Holsti ei kuitenkaan itse uskonut laajennettuun sopimusmalliin vaan katsoi paremmaksi Suomen, Skandinavian maiden ja Baltian valtioiden keskinäisen yhteydenpidon "vapaiden keskustelutilaisuuksien" muodossa ratkaisun löytämiseksi turvallisuuskysymykseen.¹

Suomen yleisesikunnassa ryhdyttiin 1930-luvun alussa pohtimaan mahdollisuuksia sotilaalliseen yhteistoimintaan Baltian maiden kanssa. Viron laivaston komentaja amiraali Hermann Salza ehdotti vuonna 1930 suomalaisille sotilaallista yhteistoimintaa Suomenlahden merikapeikossa. Salza uskoi Neuvostoliiton voivan ryhtyä sotatilanteessa miinoittamaan Porkkalan ja Tallinnan välistä meriväylää. Tämän estämiseksi Salza esitti, että suomalaiset rakentaisivat järeän rannikkotykistö patterin Porkkalaan. Rannikkopatteri voisi yhdessä Tallinnan edustalla sijaitsevan Aegnan saaren järeän patterin kanssa vaikeuttaa neuvostolaivaston operaatioita tai jopa estää sen pääsyn Suomenlahden pohjukasta Itämerelle. Suomen ja Viron laivastot voisivat lisäksi laskea laajan miinakentän Porkkalan ja Naissaaren väliseen kapeikkoon vahvistaakseen rannikkotykistön muodostamaa sulkua.²

Suomen yleisesikunnan ja merivoimien esikunnan suunnitelmassa otettiinkin 1930-luvun alusta lähtien huomioon sotilaallinen yhteistyö virolaisten kanssa Suomenlahdella, jossa Suomen ja Viron rannikkotykistö ja laivastot voisivat yhteisin ponnistuksin rajoittaa Neuvostoliiton laivaston toimintaa ja yhteyksiä. Yhteistyötä ajatellen Suomen kan-

---

1.UMA, UM 5 C 31. Rudolf Holsti Genevestä ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 30/22.12.1929.

2.Turtola, Martti, Eräitä näkökulmia suomalais-virolaisiin sotilassuhteisiin 1920- ja 1930-luvuilla. - Sotahistoriallinen Aikakauskirja 6. Jyväskylä 1987, s. 100; Leskinen, Jari, Suomen sotilaalliset suhteet Viroon 1930-luvun alusta talvisotaan: sotilasjohdon arviot Virosta ja toteutettu yhteistoiminta. Helsingin yliopiston poliittisen historian pro gradu 1993a, s. 32; Leskinen, Jari, Valettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930-1939. Bibliotheca Historica 20. Helsinki 1997, s. 170-171, 234.

nalta merkityksellisin linnoitusalue oli Porkkalan edustalla oleva Mäkiluodon saari, joka oli ollut tärkeässä roolissa jo Venäjän keisarikunnan aikana. Mäkiluodon kohdalla Suomenlahti oli kapeimmillaan, ja saarta vastapäätä lahden etelärannalla sijaitsivat Naissaaren ja Aegnan linnoitusrakennelmat. Yleisesikunnan suunnitelmissa ei luotettu liiaksi virolaisten kykyyn puolustautua, joten mahdollisen yhteistyön valmistelun ohella suomalaiset valmistautuivat toimimaan yksinkin. Suomessa uskottiin näet Neuvostoliiton laivaston murtautumisen Suomenlahden pohjukasta merkitsevän Viron ja Latvian sotilaallista menettämistä. Tässä tilanteessa Suomen meriyhteydet etelään ja länteen vaarantuisivat. Suomelle katsottiinkin olevan eduksi Baltian valtioiden mahdollisimman pitkäaikainen ja sitkeä puolustautuminen Neuvostoliittoa vastaan.¹ Vastaavasti Viron sotilasjohdon suunnitelmissa haluttiin varmistaa maan sodanaikaiset meriyhteydet Itämerellä toimimalla suomalaisten kanssa yhdessä Suomenlahdella neuvostolaivaston uhkan patoamiseksi.²

Mäkiluodon linnoituslaitteiden korjaaminen aloitettiin keväällä 1931, ja ensimmäisen kerran Mäkiluodon tykeillä päästiin ampumaan kesällä 1933.³ Linnakkeen rakennustöiden aikana yhteistyö virolaisten kanssa alkoi saada konkreettisia muotoja. Virolaiset auttoivat suomalaisia toimittamalla näille pattereiden piirustuksia ja välineistöä. Edelleen suomalaisia upseereita komennettiin Viroon tutustumaan rannikkotykkien käyttöön. Mäkiluodon linnakkeen valmistuttua 1930-luvun puolivälissä suomalaiset ja virolaiset järjestivät rannikkotykkistön yhteisiä harjoitusamuntoja ja rakensivat viestijärjestelmän tulenjohton kordinoimiseksi.⁴ Mäkiluodon linnake pystyi tykkien asentamisen jälkeen yhdessä virolaisen rannikkotykkistön kanssa sulkemaan tulellaan Suomenlahden kapeikon. Linnakkeen ra-

---

1. Leskinen 1993a, s. 45–46, 64–65.

2. Leskinen, Jari, Sotilaallinen Suomen silta? Suomen ja Viron sotilas-suhteet 1930-luvulla. – Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1994. Toim. Mikko Majander. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja. Helsinki 1993b, s. 140; Leskinen, Jari, Sulkutulta ja sukellusvenehyökkäyksiä. Suomen ja Viron sotilaallinen yhteistoiminta 1930-luvulla. – Sotilasaikakauslehti 4/1994, s. 19.

3. Turtola 1987, s. 101.

4. Leskinen 1993b, s. 136–137; Leskinen 1994, s. 17. Tarkemmin Leskinen 1997, s. 249–286.

kentamisella oli strategisesti ja puolustuspoliittisesti suuri painoarvo. Neuvostoliitolle linnake ja sen mahdollisuudet yhteistoimintaan virolaisten rannikkopatterien kanssa neuvostolaivastoa vastaan merkitsivät melkoista pelotetta.¹

Suomalaisten suunnitelmat sotilaallisesta yhteistoinnista Baltian maiden kanssa perustuivat vakaumukseen siitä, että niiden menestyksellinen puolustautuminen Neuvostoliittoa vastaan hyödyttäisi suuresti Suomen omaa sotilaallista asemaa. Jos Neuvostoliitto miehittäisi Baltian maat osittain tai kokonaan, se voisi perustaa tukikohtia Suomen ydinalueiden välittömään läheisyyteen. Suomenlahden etelärannalla olevista tukikohdista Neuvostoliiton Itämeren-laivasto uhkaisi tällöin Ahvenanmaata ja Suomen tärkeitä merireittejä Pohjanlahdella. Viron lentokentiltä toimivat Neuvostoliiton ilmavoimat voisivat puolestaan helpommin pommittaa Suomen teollisuus- ja asutuskeskuksia lyhentyneitten välimatkojen ansiosta. Uhkakuvan torjumiseksi Suomen yleisesikunta kaavaili laajaa hyökkäystä Karjalan kannaksen halki kohti Leningradia ja neuvostolaivaston tukikohtia vastaan, minkä uskottiin myös helpottavan Viron ja Latvian hädänalaista asemaa Neuvostoliiton hyökkäyksen uhreina. Sotilaspoliittisesti Suomen tehtävänä olisi näin Viron ja Latvian auttaminen sitomalla mahdollisimman paljon neuvostojoukkoja vastaansa. Viron auttamuussuunnitelmien laatimiseksi yleisesikunta pyysi Viron sotilasjohdolta maan sotilaallisista voimavaroista ja järjestelyistä tietoja, jotka virolaiset toimittivatkin nopeasti suomalaisten käyttöön.²

Suomen puolustussuunnitelmissa Viron ja Latvian aktiivinen tukeminen tuli kyseeseen tilanteessa, jossa Suomi ja suuri osa reunavaltioista joutuisi sotaan Neuvostoliiton kanssa. Ajatus offensiivista Leningradin alueelle Baltian maiden aseman keventämiseksi alkoi menettää kannatustaan vuodesta 1933 lähtien. Vuodesta 1934 alkaen laadituissa puolustussuunnitelmissa ei enää ollut aktiivista maavoimien offensiivia Baltian maiden tukemiseksi. Suomen poliittinen

---

1. Turtola 1987, s. 102. Neuvostoliiton suhtautumisesta suomalais-virolaisiin sulkusuunnitelmiin Leskinen 1997, s. 394-407.

2. Leskinen 1993b, s. 132-133. Ks. lisäksi Leskinen 1997, s. 25-33.

ja sotilaallinen johtoryhmä oli tällöin jo päätenyt pohjoismaisen suuntauksen kannalle.¹

5.1.2. Suomen ja Ruotsin välillä

Puolustusneuvoston puheenjohtaja kenraali C. G. E. Mannerheim näki 1930-luvun alussa Viron strategisesti tärkeänä Suomen sotilasmaantieteelliselle asemalle. Vuonna 1931 hän laati todennäköisesti Kansainliiton aseidenriisuntakonferenssia varten kaksi muistiota, joissa hän arvioi Viron merkitystä Suomelle. Mannerheimin mielestä Suomen, Viron ja Latvian yhteiset voimavarat eivät riittäisi yksin vastustamaan Neuvostoliiton niitä vastaan samanaikaisesti tekemää hyökkäystä, joten ulkomaisen avun saaminen Kansainliiton sanktioiden mukaisesti olisi välttämätöntä. Tällöin kyseen tulisi lähinnä Ruotsista saatava apu. Viron ja Latvian tilanteen helpottamiseksi paras ratkaisu olisi Suomesta käsin tehtävä hyökkäys Leningradin suuntaan tai vaihtoehtoisesti Puolan pohjoisosista tapahtuva invaasio Neuvostoliiton eteläosiin. Paras mahdollinen tilanne syntyisi tietysti, jos molemmat offensiivit tapahtuisivat samaan aikaan. Mannerheim myönsi suomalaisten hyökkäyksen Leningradia vastaan olevan vaativa operaatio, mutta hän laski, että Ruotsi voisi tällöin osallistua Suomen tukemiseen lähettämällä maa- ja ilmavoimia Suomen armeijan vahvistukseksi. Suomen ja Ruotsin laivastot voisivat länsivaltojen merivoimien avustuksella karkottaa Neuvostoliiton laivaston takaisin Suomenlahden pohjukkaan. Sen sijaan neuvostojoukkojen lyömisessä pois Viron ja Latvian maaperältä tarvittaisiin Ranskan maa- ja ilmavoimia, jotka toimisivat luonnollisesti Kansainliiton sanktiovelvoitteiden perusteella.²

Kenraali Oscar Enckell epäili kuitenkin jo vuonna 1925 Ruotsin mahdollisuuksia ja halua antaa Suomelle sotilaalista apua. Toisaalta Enckell ei uskonut myöskään Viron, Latvian ja Puolan voivan tukea sotilaallisesti Suomea. Ulkomaisten joukkojen sijoittaminen Suomen alueelle ei ollut tarkoituksenmukaista, joten kenraalin mielestä Suomelle edullisinta olisi, jos reunavaltiot ryhtyisivät yh-

---

1. Leskinen 1993a, s. 86–87.

2. Leskinen 1993a, s. 81–84; Leskinen 1993b, s. 134–135; Leskinen 1997, s. 34–40. Vrt. Turtola 1984, s. 159–162.

dessä sotaan Neuvostoliittoa vastaan sen hyökätessä Suomeen. Hyödyllisin suoran sotilaallisen avun muoto Suomelle olisi laivastovoimien lähettäminen Suomenlahdelle. Mikäli Kansainliitto ei saisi reunavaltioita auttamaan Suomea, ainoaksi toivoksi Suomelle jäisi tällöin Ruotsi, joka voisi auttaa maa- ja merivoimillaan Suomen puolustusta.¹

Syyskuun alussa 1925 Suomessa vieraili Ruotsin puolustusministeriön linnoitusosaston päällikkö kenraalimajuri Henri de Champs, joka tutustui Suomen puolustusjärjestelyihin ja laati matkansa jälkeen muistion suomalais-ruotsalaisen yhteistyön jatkonäkymistä. Kenraalimajuri de Champs korosti itsenäisen Suomen olemassaolon tärkeyttä Pohjolle. Tämän vuoksi sekä Ruotsin että Norjan kannattaisi auttaa Suomea puolustautumaan Neuvostoliiton hyökätessä. Rauhana aikana tehtävät yhteiset puolustusvalmistelut saattaisivat parhaassa tapauksessa ehkäistä ennalta Neuvostoliiton hyökkäyksen Suomeen. Suomeen lähetettävien apujoukkojen kuljetuksen onnistuminen vaati ehdottomasti, ettei Neuvostoliitto saisi Ahvenanmaata haltuunsa. Linnoittamattoman, mutta strategisesti tärkeän Ahvenanmaan joutuminen Neuvostoliiton valtaan merkitsisi uhkaa apujoukkojen kuljetukselle, koska neuvostolaivasto voisi silloin operoida helposti Pohjanlahdella.²

Kenraali de Champs toi ajatuksensa Suomen auttamisesta julkisuuteen, kun hän julkaisi heinäkuussa 1929 Aftonbladessa kirjoituksen, jossa hän oli samoilla linjoilla lähes 4 vuotta aikaisemmin laatimansa muistion kanssa. Kenraali katsoi, etteivät Suomi ja muut reunavaltiot pystyisi ilman apua vastustamaan pitemmän päälle Neuvostoliiton hyökkäystä. Neuvostojoukkojen tunkeutuminen Pohjanlahden itärannalle ja Tornionjoelle muuttaisi Ruotsinkin aseman uhanalaiseksi, minkä estämiseksi Ruotsin kannatti auttaa Suomea ja noudattaa siinä suhteessa Kansainliiton velvoituksia.³

Suomalaisessa lehdistössä pohdittiin sotilaallisen yhteistyön tarjoamia näköaloja. Ilkka epäili marraskuussa

---

1. Turtola 1984, s. 84–85.

2. Turtola, Martti, Pohjoismaisen suuntauksen tausta. Sotilaallisen yhteistyön merkitys pohjoismaisen suuntauksen muotoutumisessa. – Suomen sisä- ja ulkopoliittisia ongelmia itsenäisyyden alun ja toisen maailmansodan aikana. Jyväskylän yliopiston historian laitoksen Suomen historian julkaisuja 8. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä 1981, s. 88–89; Turtola 1984, s. 72–76.

3. Turtola 1984, s. 106–108.

1929 Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden kykyä auttaa Suomea sotatilanteessa, koska Skandinavian maissa oli päässyt val-
lalle niiden omaakin puolustusta heikentävä aseidenriisun-
taideologia. Suomalaisten olikin viisainta luottaa omiin
voimiinsa sekä etsiä tarvittaessa tukea "siltä taholta,
jossa vaaran suuruus ja ankaran kohtalon uhka tunnetaan
yhtä läheisenä ja tuhoa ennustavana kuin mekin sen tunnem-
me". Lehti hyväksyi kenraali de Champsin esittämät ajatuk-
set Suomen ja reunavaltioiden tärkeydestä Skandinavialle,
mutta näki puolustautumismahdollisuudet Neuvostoliittoa
vastaan parempina kuin ruotsalaiskenraali. Uusi Suomi halu-
si, että Pohjoismaat pohtisivat yhdessä Kansainliiton pe-
ruskirjan sanktiomääräysten soveltamista hyökkäystapaukses-
sa ja että Baltian maat osallistuisivat neuvotteluihin,
koska ne liiton jäseninä olivat oikeutettuja avun saamiseen
hädän hetkellä, jolloin Pohjoismaat tulisivat lähinnä ky-
seeseen avun antajina.¹ Idean sanktiomääräysten tulkinto-
jen selvittämisestä oli esittänyt alun perin ministeri K.
G. Westman puolustusksymyksiä käsitelleessä pohjoismai-
sessa kokouksessa Tukholmassa joulukuussa 1929. Suomea
kokouksessa oli edustanut opetusministeri Lauri Ingman,
joka oli puoltanut puolustusyhteistyön luomista Pohjolan
maiden ja Suomen välille Neuvostoliiton hyökkäyksen torju-
miseksi.²

Ilkka korjasi tammikuussa 1930 aikaisempaa kantaansa
katsoen, että Suomen oli syytä pyrkiä turvallisuuskysymyk-
sensä ratkaisussa kosketukseen sekä läntisten että ete-
läisten naapuriensa kanssa. Lehden mielestä Itämeren tur-
vallisuutta pohdittaessa oli hyvä ottaa lähtökohdaksi se
yhteinen vaara, joka uhkasi niin Suomea kuin Ruotsia idän
suunnasta. Toisin kuin Ruotsi ja muut skandinaaviset val-
tiot Suomi ja reunavaltiot olivat joutuneet panostamaan
enemmän puolustusmahdollisuuksiinsa, minkä vuoksi niillä
piti olla yhtäläinen sananvalta keskusteluissa. Helsingin
Sanomat puolestaan ehdotti Viron tai Latvian valitsemista
Suomen seuraajaksi Kansainliiton neuvostoon, mikä loisi
edellytykset "Itämeren rauhoittamiselle ja tilanteen va-
kiinnuttamiselle". Molemmat maat olivat vahvistaneet val-

---

1. Ilkka 5.11.1929. *Pohjoismaitten puolustusksymys*; Uusi Suomi 17.12.
1929. *Pohjolan puolustus*; Uusi Suomi 5.1.1930. *Puolueettomuus ja
yhteisvastuu*.

2. Turtola 1984, s. 108–109.

tionpäämiestensä vierailujen kautta kuvaansa Ruotsissa ja saavuttaneet yleisemminkin myötätuntoa Pohjolassa. Varsinkin Ruotsin kannanotto jommankumman puolesta neuvostovalissa merkitsisi paljon. Myös Suomen kannattaisi silloin antaa äänensä Virolle tai Latvialle. Sen sijaan Norjan neuvostoehdokkuuteen lehti suhtautui varauksellisesti, koska norjalaiset eivät välttämättä osoittaisi riittävästi ymmärtämystä Suomelle, Virolle ja Latvialle tärkeitä kysymyksiä kohtaan.¹

Suomen yleisesikunnan päällikkö K. M. Wallenius matkusti Tukholmaan talvella 1929 neuvottelemaan kauttakulkukysymyksestä ja Ahvenanmaan puolustuksesta. Ruotsin merivoimien esikunnassa hän keskusteli isäntiensä kanssa Ruotsin laivaston mahdollisuuksista antaa sodan puhjetessa laivastoapua ottamalla eräitä osia Itämerestä valvontaansa. Laivastoapu tähtäisi nimenomaan Suomen menestykselliselle puolustamiselle elintärkeän Ahvenanmaan auttamiseen. Walleniuksen matkan jälkeen maiden sotilasviranomaiset alkoivat pitää säännöllisempää yhteyttä keskenään sotilaallista yhteistyötä koskevien suunnitelmien kehittämiseksi.² Suomalaiset tiedottivat ruotsalaisille myös suomalais-virolaisen yhteistyön kehityksestä. Ruotsin sotilasjohto suhtautui suopeasti ajatuksiin Suomenlahden kapeikon sulkemisesta Suomen ja Viron yhteisvoimin, koska sulun uskottiin hyödyttävän suuresti Ruotsin omaa puolustusta.³

Vuonna 1930 Ruotsissa julkaistiin lähinnä nuorista yleisesikuntaupseereista koostuneen ryhmän laatima puolustuspoliittinen kirjoitus "Antingen-Eller. Freds- och försvarsproblemet i saklig belysning", jossa vaadittiin Ruotsia Kansainliiton sanktiovelvoitteisiin perustuen etukäteen valmistelemaan sotilaallisten sanktioiden toimeenpanoa Suomen hyväksi sodan syttyessä.⁴ Upseeriryhmän ajatukset herättivät voimakasta kritiikkiä Ruotsin poliittisissa piireissä, jotka vastustivat ennestään ajatusta puolustusliitosta Suomen kanssa. Östen Undénin mukaan Ruotsi ei voinut soveltaa sanktioita pelkästään Suomen auttamiseksi,

---

1. Ilkka 14.1.1930. *Pohjoismaiden puolustus*; Helsingin Sanomat 4.1.1930. *Suomen paikka kansainliiton neuvostossa*.

2. Turtola 1981, s. 94–96; Turtola 1984, s. 109–111.

3. Leskinen 1997, s. 346–356.

4. Turtola 1984, s. 112–116; Tingsten 1944, s. 206–209.

vaan Ruotsi olisi yhtä lailla vastuussa Viron ja Latvian tukemisesta Neuvostoliittoa vastaan kuin Tanskan puolustamisesta Saksaa vastaan. Näin laajasti tulkittuna sanktiovelvoitteet olisivat ristiriidassa Ruotsin todellisten intressien kanssa. Rajallisen sotilaallisen voiman omaavan Ruotsin osallistuminen Suomen puolustukseen tuntui Undénista mielettömältä ajatukselta.¹

* * * * *

Suomi suhtautui vakavasti velvollisuuksiinsa Kansainliiton jäsenenä. Suomalaiset uskoivat järjestön sanktiovelvoitteiden voivan koitua maan turvallisuudelle hyödyksi. Sanktiojärjestelmän perusteella Ruotsi voitaisiin houkutella Suomen sotilaalliseen auttamiseen sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Ruotsin ja Suomen sotilasjohdot ryhtyivät suunnittelemaan sotilaallista yhteistyötä, joka olisi taannut Suomelle Ruotsin maavoimien ja laivaston tuen. Ruotsalaisen sotilaallinen apu ei olisi ollut liittosuhteeseen perustuva, vaan se olisi toteutettu Kansainliiton peruskirjan hengessä, jolloin sillä olisi ollut maailmanjärjestön arvovalta tukenaan.

Vastaavasti Suomi katsoi olevansa vastuussa Viron ja Latvian auttamisesta sotatilanteessa. Suomalaisten puolustus suunnitelmissa 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa Baltian maiden epäsuora tukeminen nähtiin tärkeäksi tilanteessa, jossa reunavaltiot ja Suomi olisivat yhtä aikaa sodassa Neuvostoliiton kanssa. Hyökkäämällä Leningradia kohti suomalaiset olisivat keventäneet neuvostojoukkojen painetta Baltian maita kohtaan. Kansainliiton arvovallan lasku ja suomalaisten luopuminen offensiivisista puolustus suunnitelmista tekivät tämän mallin tyhjäksi. Sen sijaan Suomen sotilasjohto otti vakavasti suomalais-virolaisen yhteistyön meripuolustuksessa, jonka kulmakiveksi muodostuivat suunnitelmat rannikkotyökistön sodanaikaisesta yhteistoiminnasta Neuvostoliiton laivaston lyömiseksi. Neuvostolaivaston patoaminen Suomenlahden pohjukkaan olisi ollut suureksi hyödyksi Suomelle, koska neuvostoliittolaisten sotatoimet Ahvenanmaan valtaamiseksi olisivat silloin vaikeutuneet ratkaisevasti. Suomalais-virolainen sotilaallinen yhteistyö nähtiin molemmin puolin luontevaksi ratkaisuksi, eikä sen

---

1. Tingsten 1944, s. 209-210.

katsottu vaativan liitto- tai muita kirjallisia sopimuksia. Yhteistyö sopi tämän vuoksi hyvin Suomen ulkopoliittiseen linjaan.

5.2. Geneven aseidenriisuntakonferenssin valmistelut

Kansainliiton asettamassa aseidenriisuntakonferenssia valmisteleivassa komissiossa suomalaiset olivat yhteistyössä puolalaisten kanssa. Joulukuussa 1929 Puolan Helsingin-lähettiläs Francois Charwat jätti ulkoministeri Procopéille promemorian, jossa Puola esitti kantansa maa- ja merivoimien supistamisesta. Vastaavasti Procopé luovutti tammikuun alussa 1930 Charwatille promemorian, josta Suomen käsitykset aseidenriisunnasta kävivät yleispiirteittäin selville. Suomen hallitus ei tyytynyt saattamaan kantaansa pelkästään puolalaisten tietoon vaan lähetti saman promemorian edelleen Tukholmassa, Oslossa, Kööpenhaminassa, Tallinnassa ja Riiasa oleville Suomelle lähetystöille kehoittaen niitä saattamaan promemorian sisällön luottamuksellisesti asemamaittensa hallitusten tietoon. Vastineeksi tiedoista lähetystöjen oli pyydettävä hallituksia ilmoittamaan niiden oma suhtautuminen aseistariisuntaan. Suomalaiset olivat kiinnostuneita muiden maiden näkemyksistä, koska he tarvitsivat informaatiota voidakseen paremmin seurata aseidenriisuntakonferenssin valmisteluja. Puolan hallitus halusi puolestaan lähettää ulkoministeriönsä virkamiehen Riikaan, Tallinnaan ja Helsinkiin neuvottelemaan, jotta yhteisen linjan löytyminen aseidenriisuntakysymyksissä olisi helpompaa. Ulkoministeri Procopé suhtautui puolalaisten aktiivisuuteen pidättyväisesti pitäen parempana ratkaisuna neuvottelujen järjestämistä Genevessä ennen aseidenriisuntaa valmisteleivan komission kokoontumista keväällä 1930.¹

Suomi, Puola, Viro ja Latvia pyrkivät saamaan aseidenriisuntasopimukseen varauman, joka vapauttaisi ne eräistä sopimuksen velvoituksista Neuvostoliiton rajanaapuruuden perusteella. Varauman oli määrä olla voimassa niin kauan kunnes Kansainliiton ulkopuolella oleva Neuvostoliitto yhtyisi sopimuksen määräämiin velvoituksiin samoin sitoumuksin kuin muutkin valtiot ilman erillisehtoja. Poikkeus sisällytettiin yleistä aseidenriisuntakonferenssia valmis-

---

1.UMA, UM 15 IX 22j. Promemoria aseiden vähentämiskysymyksestä tammikuussa 1930 (salainen).

televan komission laatimaan luonnokseen vuonna 1927. Kuitenkin Ruotsi asettui varaamaan nähden toisenlaiselle kannalle ja esitti marraskuussa 1930 sen tekemistä yleiseksi poistamalla sopimusluonnoksen artiklasta niiden maiden nimet, joita varauma koskisi. Ruotsin ehdotuksen saatua kannatusta varauman sisältänyt artikla päätettiin poistaa sopimustekstistä.¹

Kuitenkin Suomi ja muut reunavaltiot halusivat säilyttää mahdollisuuden ottaa varauma esille aseidenriisunkonferenssissa, joka voisi päättää asian lopullisesta ratkaisusta. Neuvostoliiton rajanaapurien kanta hyväksyttiin pienin muutoksin, vaikka Neuvostoliiton edustaja Lunatsharski vaati kiivaasti varauman hylkäämistä Neuvostoliittoa halventavana säädöksenä. Neuvostoliitto yritti vielä tuloksetta painostaa Suomea, Puolaa, Romaniaa, Viroa ja Latviaa luopumaan kannastaan. Suomen ulkoministeriön Kansainliitto-jaoston päällikkö Ensio Hiitonen piti reunavaltioiden järkkymätöntä yhteisesiintymistä asiassa luonnollisena, koska varauman täydellinen eliminointi olisi merkinnyt Neuvostoliiton rajanaapureille epäedullisempaa aseidenriisuntasopimusta. Neuvostoliittoa eivät velvoittaneet Kansainliiton säädökset, eikä Hiitonen uskonut Neuvostoliiton täyttävän muutenkaan sopimuksen edellyttämiä vaatimuksia tietojen antamisesta ja valvonnasta. Varauman puuttuminen olisi vielä pahempaa, jos Neuvostoliitto ei ratifioisikaan suunniteltua sopimusta.²

Suomen valtuuskunnan sotilasasiantuntijana aseidenriisuntaa valmistelevassa komissiossa toimi Pariisin-sotilasasiamies A. E. Martola, joka keskusteli pienten valtioiden yhteistoiminnasta tulevassa aseidenriisuntakonferenssissa kollegoidensa puolalaisen komentaja Solskin ja ruotsalaisen komentajakapteeni Björklundin kanssa marras-joulukuussa 1930. Sotilasedustajat olivat yksimielisiä siitä, että reunavaltioiden olisi hyvä kokoontua ennen aseidenriisuntakonferenssia neuvotellakseen kunkin maan omista vaatimuksista ja sopimaan edelleen yhteisistä menettelytavoista. Neuvotteluissa voitaisiin ensinnäkin keskustella

---

1.UMA, UM 15 IX 22k. Venäjän rajanaapurien varaus tulevan aseeriisuntasopimuksen toimeenpanosta. Artikla E. C. Muistion on laatinut ulkoministeriön Kansainliitto-jaoston päällikkö Ensio Hiitonen Helsingissä 19.1.1931.

2.UMA, UM 15 IX 22k. Venäjän rajanaapurien varaus tulevan aseeriisuntasopimuksen toimeenpanosta. Artikla E. C.

Itämeren maiden merivarustuksista, jolloin mukana olisivat intressiensä sitä edellyttäessä Suomi, Puola, Viro, Latvia, Liettua, Ruotsi, Norja ja Tanska. Toisena asiakysymyksenä esillä olisi Neuvostoliiton läntisten naapurimaiden maa- ja ilmavoimien vahvuus, jolloin keskusteluihin voisivat osallistua ainakin Suomi, Puola, Romania ja Baltian maat sekä mahdollisesti vielä Ruotsi, Tšekkoslovakia ja Turkki.¹

Neuvostoliiton ja Saksan ei oletettu osallistuvan neuvotteluihin, joiden pitämistä ilman suurta julkisuutta sotilasasiantuntijat kannattivat. Kokouksen tuloksista voitaisiin ilmoittaa Ranskalle ja Isolle-Britannialle, jotta näiden suurvaltojen tuki olisi saatavissa reunavaltioille. Itämeren maat voisivat keskustella merivarustuksista Pariisissa tai Lontoossa, kun taas Neuvostoliiton rajanaapurien neuvottelujen kokoontumispaikaksi sopivin olisi Varsova. Näiden valmistavien kokousten olisi kokoonnettava ja tehtävä tarpeelliset päätöksensä Kansainliiton yleiskokoukseen mennessä syksyllä 1931. Aseidenriisuntakonferenssia varten reunavaltioiden olisi sopivaa valmistaa omat ohjelmansa alkukesään 1931 mennessä.² Martola sai innokkaasti ajamalleen reunavaltioyhteistyölle aseidenriisuntakysymyksissä tukea yleisesikunnan uudelta päälliköltä Karl Lennart Oeschilta. Myös yleisesikunta kannatti yhteistoimintaa, joka aluksi rajoittui Suomen ja Puolan väliseksi.³ Keskinäisten neuvottelujensa jälkeen suomalaiset ja puolalaiset taivuttelivat Viron ja Latvian mukaan yhteisrintamaan.⁴

Aseidenriisuntakonferenssia valmisteleva komissio koontui viimeisen kerran marraskuussa 1930. Tällöin muotoiltiin lopulliseen muotoonsa luonnos aseidenriisuntasopimukseksi, jonka oli määrä olla yleisen aseidenriisuntakonferenssin työn lähtökohtana. Komission viisivuotisen työn tulokset olivat pettymys suurimmalle osalle hallituksista ja yleiselle mielipiteelle, joka oli kohdistanut suuria toiveita komission työn onnistumiseen. Ainoastaan Ranskalla

---

1.UMA, UM IX 39c. A. E. Martolan kirje Pariisista kenraaliluutnantti K. L. Oeschille 23.1.1931 (salainen).

2.UMA, UM IX 39c. A. E. Martolan kirje Pariisista kenraaliluutnantti K. L. Oeschille 23.1.1931 (salainen).

3.Leskinen 1997, s. 107–114, 121–122.

4.Leskinen 1997, s. 123–129.

ja sen liittolaisilla oli aihetta tyytyväisyyteen, mutta niilläkään ei ollut mitään suuria odotuksia tulevalta konferenssilta. Kansainliiton neuvosto päätti tammikuussa 1931, että aseidenriisuntakonferenssi kutsuttaisiin koolle 2. helmikuuta 1932.¹

Suomessa Erichin komitea alkoi valmistella ohjeita maan konferenssivaltuuskunnalle. Komitea oli lokakuussa 1931 edennyt työssään niin pitkälle, että se saattoi tarkistaa ja viimeistellä ohjeluonnoksen. Komitea puuttui Kansainliiton sanktiomääräysten edellyttämään apuun katsoen, että Suomen oli tärkeää saada tarpeen vaatiessa finanssi- ja materiaaliapua, minkä lisäksi suomalaisten oli voitava luottaa ulkomaisten kulkuyhteyksien turvaamisessa muiden valtioiden tukeen. Suoranaista tai välillistä sotilaallista apua Suomen pitäisi saada sellaisilta mailta, jotka maantieteellisen asemansa tai muiden ominaisuuksiensa perusteella voisivat sitä Suomelle helpoimmin ja tehokkaimmin antaa. Vastaavasti Suomi voisi antaa sodankäynnissä välttämätöntä materiaaliapua pienille naapurimailleen, kun taas raaka-aineita suomalaiset voisivat tarvittaessa toimittaa muillekin Kansainliiton jäsenvaltioille.²

Joka tapauksessa Suomen tuli noudattaa kaikkia Kansainliiton määräämiä taloudellisia sanktotehtäviä sikäli kuin myös muut maat niihin osallistuisivat. Sotilaallista apua Suomi pystyi tarjoamaan lähinnä vain Itämeren alueen pikkuvaltioille. Sotilasteknisten seikkojen estäessä välittömän sotilaallisen avun antamisen Suomi voisi tarjota etäämmällä sijaitseville maille välillistä sotilaallista tukea toimimalla omalta maaperältään käsin. Edellytyksenä sotilaalliselle avulle oli se, että kaikki muutkin valtiot, joilla olisi vastaavanlaiset avunantomahdollisuudet, osallistuisivat sotilaallisten sanktioiden täytäntöönpanoon.³

Erichin komitean sotilasjäsen everstiluutnantti Martola selosti komitealle tarkemmin Kansainliiton peruskirjan

---

1. Walters 1965, s. 440-442; Northedge, F. S., *The League of Nations, its life and times 1920-1946*. Avon 1986, s. 120-121. Komission työkentelystä ja sopimusluonnoksesta ks. Martola 1932a, s. 160-165.

2. UMA, UM 15 IX 26e. Salainen mietintö eräistä aseriisunta- ja turvallisuuskysymyksistä lokakuussa 1931.

3. UMA, UM 15 IX 26e. Salainen mietintö eräistä aseriisunta- ja turvallisuuskysymyksistä lokakuussa 1931.

edellyttämien sanktioiden merkitystä Suomelle. Materiaali-apua Suomi saattoi antaa parhaassa tapauksessa korkeintaan Virolle. Suoranainen sotilaallinen väliintulo oli Suomen osalta mahdollinen vain, mikäli Neuvostoliitto esiintyisi hyökkäävänä osapuolena. Tällöin asioihin puuttuminen olisi mahdollista Viron ja sen kanssa puolustusliitossa olevan Latvian hyväksi. Kuitenkin muiden valtioiden tulisi tällöin turvata suomalaisten joukkojen kuljettaminen Suomenlahden ylitse Baltiaan. Myös Ruotsille Suomi voisi antaa sotilaallista tukea häiritsemällä laivastonsa ja ilmavoimiensa avulla Ruotsiin mahdollisesti maihinnousun tekevien neuvostojoukkojen yhteyksiä.¹

Välillistä sotilaallista apua Suomi voisi tarjota kaikille Neuvostoliiton läntisille rajanaapureille ja Ruotsille niiden joutuessa Neuvostoliiton hyökkäyksen uhreiksi. Tällöin Suomi aloittaisi sotatoimet omilla rajoillaan Neuvostoliittoa vastaan edellyttäen tietysti, että muutkin reunavaltiot sitoutuvat samaan menettelyyn. Joutuessaan itse hyökkäyksen uhriksi Suomi voisi parhaiten saada apua Ruotsilta. Materiaaliapu Suomeen kuljetettaisiin Skandinavian kautta, jolloin Ruotsi turvaisi yhteyksien toimimisen Ruotsista Suomeen. Suoranaista sotilaallista apua Ruotsi kykeni antamaan muita valtioita edullisemmin sekä maalla, merellä että ilmassa. Lisäksi jonkin suurvaltan oli tarjottava Suomelle merivoimien ja ilmavoimien osalta tärkeää lisäapua. Välillistä sotilaallista tukea olisivat puolestaan velvolliset antamaan kaikki Neuvostoliiton eurooppalaiset naapurit.²

Aseidenriisuntakonferenssissa noudatettavan taktiikan määrittelemisessä Erichin komitea asettui varovaiselle linjalle. Suomen olisi pienenä ja poliittisesti varsin arkaluontoisessa asemassa olevana maana vaikea ryhtyä harjoittamaan itsenäistä politiikkaa suurvaltojen välisiä etuja koskevissä kysymyksissä. Suomen oli kuitenkin oman turvallisuutensa vuoksi pyrittävä vaikuttamaan siihen, että

1.UMA, UM 15 IX 26e. Salainen mietintö eräistä aseriisunta- ja turvallisuuskysymyksistä lokakuussa 1931. Liite 2, Everstiluutnantti A. E. Martolan selostus Kansainliiton peruskirjan edellyttämien sanktioiden järjestämisestä käytännössä Suomen kannalta katsottuna.

2.UMA, UM 15 IX 26e. Salainen mietintö eräistä aseriisunta- ja turvallisuuskysymyksistä lokakuussa 1931. Liite 2, Everstiluutnantti A. E. Martolan selostus Kansainliiton peruskirjan edellyttämien sanktioiden järjestämisestä käytännössä Suomen kannalta katsottuna.

muille valtioille sotilaallisena uhkana olevien maiden aseistusta rajoitettaisiin ja supistettaisiin.¹ Rudolf Holsti korosti komitealle valmistamassaan promemoriassa, että Suomi voi suostua sotilaallisten varustustensa rajoittamiseen mutta ei niiden supistamiseen, koska Neuvostoliiton sotilaallinen voima muodosti Suomelle potentiaalisen vaaran. Suomen pitäisikin tämän päämäärän saavuttaakseen edelleen tavoitella yhteistyötä sotilaspoliittisesti ja maantieteellisesti vastaavassa asemassa olevien valtioiden kanssa. Suomen valtuuskunnan kannattaisi ajaa lopulliseen aseidenriisuntasopimukseen varauma, joka vapauttaisi maan tietyistä sopimuksen velvoituksista sijainnin perusteella. Aseistuksen ehdotonta supistusta kannattavista maista ainoastaan Skandinavian maat olivat Holstin mielestä valmiit ottamaan jossain määrin huomioon Suomen turvallisuusintressit. Suomen oli yritettävä vaikuttaa erityisesti Ruotsiin, joka oli ollut Suomen näkemyksille aseriisuntakysymyksissä aiemmin suojeampi kuin Tanska ja Norja. Ruotsi voisi edelleen vaikuttaa skandinaavisiin naapureihinsa Suomen näkemysten hyväksi.²

Holsti oli korostanut ulkoministeri Procopéille joulukuussa 1930 kirjoittamassaan raportissa Suomen, Viron, Latvian, Puolan ja Romanian valtuuskuntien yhteistoiminnan tärkeyttä tulevassa aseidenriisuntakonferenssissa, kun vaadittaisiin Neuvostoliitolle suhteessa suurempaa aseistariisuntaa verrattuna reunavaltioiden aseiden supistukseen.³ Holsti katsoi, että Neuvostoliitto oli aikoinaan hyötynyt, kun se oli rauhansopimuksessa Viron kanssa sitoutunut kannattamaan Suomenlahden neutralisointia ja toteuttamaan neutralisoinnin mahdollisesti edellyttämän merivoimiensa vähentämisen. Näennäisellä myönnytyksellään Neuvostoliitto sai tilaisuuden ajaa Itämeren sulkemista Itämeren ulkopuolisten maiden laivastoilta. Vastaavalla tavalla Neuvostoliiton ja Suomen välillä oli Tarton rauhassa sitouduttu kannattamaan paitsi Suomenlahden myös

---

1.UMA, UM 15 IX 26e. Salainen mietintö eräistä aseriisunta- ja turvallisuuskysymyksistä lokakuussa 1931.

2.UMA, UM 15 IX 26e. Salainen mietintö eräistä aseriisunta- ja turvallisuuskysymyksistä lokakuussa 1931. Liite 4, Promemoria Suomen valtuuskunnan taktiikasta aseidenriisuntakonferenssissa. Laatinut Rudolf Holsti 26.10.1931.

3.UMA, UM 5 C 31. Rudolf Holsti Genevestä ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 20/22.12.1930.

Itämeren neutralisointia. Latviaa, Liettuaa ja Puolaa kysymys Neuvostoliiton merivoimista ei liikuttanut lainkaan samalla tavalla, eikä niiden rauhansopimuksiin myöskään sisältynyt määräyksiä Itämeren neutralisoinnista. Holstin mukaan oli kuitenkin mahdollista valmistella pienten maiden kesken yhteinen ohjelma Neuvostoliiton merivoimien vahvuuden supistamiseksi aseidenriisuntakonferenssissa, vaikka hän epäili Neuvostoliiton tuskin suostuvan laivastonsa vähentämiseen ilman suurvaltojen painostusta.¹

Suomalaiset seurasivat myös virolaisten valmistautumista aseidenriisuntakonferenssiin. Virossa oli asetettu konferenssia valmistelevaan komitea, jonka puheenjohtajana oli ulkoministeri Jaan Tõnisson sekä jäsenenä kenraali Johan Laidoner, ministeri August Schmidt, amiraali Hermann Salza ja ilmavoimien komentaja eversti Richard Tomberg. Kenraali Laidoner ja ministeri Schmidt oli jo määrätty Viron delegaation jäseniksi konferenssiin. Aarne Wuorimaan saamien tietojen mukaan Viro aikoi pyrkiä mahdollisimman tiiviiseen kosketukseen Suomen, Puolan ja Latvian kanssa. Neuvostoliiton suhteen Viro kannatti ehdottomasti Suomen omaksumaa linjaa. Varustelumäärärahojen rajoituksen virolaiset olivat hyväksymässä sellaisenaan mutta olivat toisaalta valmiit yhtymään Puolan ja Suomen esittämään lievään varaumaan.²

Marraskuussa ulkoministeri Yrjö-Koskiselle kirjoittamassaan virkakirjeessä Wuorimaa kertoi panneensa merkille virolaisten välinpitämättömyyden aseidenriisuntakonferenssia kohtaan. Viron aseidenriisuntapolitiikkaa valmisteleva komitea ei ollut edistynyt työssään, eikä se ollut kokoonnut vielä montaakaan kertaa. Kenraali Laidoner, yleisesikunnan päällikkö Juhan Tõrvand ja muut vaikutusvaltaiset virolaiset ajattelivat fatalistisesti suurvaltojen loppujen lopuksi tekevän ratkaisevat päätökset aseidenrajoituskysymyksessä ottamatta lainkaan huomioon pienten valtioiden näkemyksiä. Virolaiset uskoivat toisaalta maansa asevoimien jäävän pienuutensa vuoksi kokonaan rajoitusten ulkopuolelle. Virossa luotettiin myös Suomen ja Puolan kykyyn huolehtia Neuvostoliiton rajanaapurien eduista, jolloin Viro

---

1.UMA, UM 5 C 31. Rudolf Holsti Genevestä ulkoministeri Hjalmar J. Procopéille 7/5.3.1931.

2.UMA, UM 15 IX 38b. Aarne Wuorimaan kirje Tallinnasta ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 21.10.1931.

voisi yhtyä näiden maiden valmistelemiin kannanottoihin ja tyytyä hyödyllisen informaation vaihtamiseen reunavaltioiden delegaatioiden kanssa.¹ Suomi valmistautui Viroa huomattavasti vakavammin aseidenriisuntakonferenssiin, mihin vaikutti maan jäsenyys konferenssia valmistelevassa komissiossa.²

Viron balttilaisella naapurilla Latvialla oli reunavaltioyhteistyöhön oma kantansa. Latvian ja Viron ulkoministerit Karlis Ulmanis ja Jaan Tõnisson tapasivat Riiassa toukokuun alussa 1931, jolloin he keskustelivat aseista-riisuntakonferenssin valmisteluista. Ulkoministerit katsoivat tarpeelliseksi yksimielisyyden saavuttamisen ase-riisuntakysymyksissä vähintään Suomen, Viron ja Latvian välillä. Niin ikään Puolan kanssa toivottiin löydettävän yhteisymmärrys, mutta samalla haluttiin varmistua siitä, etteivät Puolan erikoisintressit pääsisi liian määrääviksi muiden yhteistyökumppanien tavoitteisiin nähden.³

Latvialaiset suhtautuivat epäluuloisesti yhteistyöhön Puolan kanssa. Latvian ulkoministeriön balttilaisen jaoston päällikkö Filholds kertoi toukokuussa 1931 Suomen asiainhoitajalle Rafael Seppälälle neuvotteluista Viron kanssa, joissa Viro oli aluksi ehdottanut pyrkimistä yhteistoimintaan Puolan kanssa. Latvia oli pitänyt parempana Suomen, Viron ja Latvian kolmenkeskistä yhteistyötä, mikä oli saanut myös Viron kannatuksen. Latviassa oli kuitenkin alettu epäillä Suomen ajavan yhteistyölinjaa puolalaisten kanssa. Seppälä myönsi Filholdsille, että Suomella oli aseista-riisuntakysymyksessä yhteisiä intressejä Puolan kanssa nimenomaan puolustusjärjestelyjen osalta, minkä vuoksi Suomi oli ollut yhteydessä puolalaisiin. Seppälän mielestä Filholds pyrki saattamaan latvialaisten epäluuloisen suhtautumisen Puolaan suomalaisten tietoon.⁴ Viron ja Latvian yhteisesiintyminen aseriisuntakonferenssissa oli uudelleen esillä tammikuussa 1932 ulkoministeri Tõnissonin tehdessä

1.UMA, UM 15 IX 38b. Aarne Wuorimaan kirje Tallinnasta ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 14.11.1931.

2.Leskinen 1997, s. 148–152.

3.UMA, UM 5 C 16. P. J. Hynninen Riiasta ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 50/7.5.1931.

4.UMA, UM 5 C 16. P. J. Hynninen Riiasta vt. ulkoministeri Antti Kukkoselle 51/20.5.1931. Raportti sisälsi Rafael Seppälän oman selostuksen tapaamisestaan Filholdsien kanssa 19.5.1931.

tavanomaisen ministerivierailunsa Riikaan. Molempien maiden edustajat totesivat tällöin, ettei niiden välillä ollut ilmennyt mitään erimielisyyksiä konferenssivalmisteluissa. Samalla he pitivät välttämättömänä molempien valtuuskuntien yhtenäistä esiintymistä konferenssissa ja niiden pyrkimistä yhteistoimintaan muiden pienten valtioiden kanssa.¹

Suomen hallitus käsitteli maan linjaa aseidenriisuntakonferenssissa istunnossaan joulukuun viimeisenä päivänä 1931. Hallitus nojautui kannanotoissaan Erichin komitean pohdintoihin. Lopullisesti vahvistetuissa ohjeissa konferenssivaltuuskunnalle tuotiin keskeisesti esiin Viron tärkeys Suomelle. Suomi antaisi Virolle apua silloin kun Neuvostoliitto hyökkäisi Viron kimppuun. Materiaaliapua katsottiin voitavan antaa ainoastaan Virolle, kun taas sotilaallisen avunannon piiriin luettiin Viron lisäksi Latvia. Suomi oli Kansainliiton aseidenriisuntakonferenssin yhteydessä valmis sitoutumaan Viron sotilaalliseen auttamiseen. Sen sijaan Ruotsi oli Suomen hallituksen kiinnostuksen kohteena esillä lähinnä vain auttajan roolissa Neuvostoliiton hyökätessä Suomea vastaan.²

5.3. Aseidenriisunnan epäonnistuminen

5.3.1. Aseidenriisuntakonferenssi kokoontuu

Suomi lähetti aseidenriisuntakonferenssiin Geneveen 14 henkeä käsittävän valtuuskunnan. Delegationin puheenjohtajana toimi ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskinen ja varapuheenjohtajana Suomen Tukholman-lähettiläs Rafael Erich. Ulkoministeri Yrjö-Koskinen käytti Suomen puheenvuoron konferenssissa 17. helmikuuta 1932, jolloin hän korosti maansa olevan valmis harkitsemaan kaikkia ehdotuksia aseidenriisunnan toteuttamiseksi ja kansainvälisen yhteistyön edistämiseksi. Muuten Suomen valtuuskunta kannatti Ranskan puolustusministerin André Tardieun konferenssin alussa esittämää aseidenriisuntasuunnitelmaa.³

1.UMA, UM 5 C 16. P. J. Hynninen Riista ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 1/20.1.1932 (salainen).

2.UMA, Valtioneuvoston salainen ptk. ulkoasiainministeriön esittelystä 31.12.1931; Selén 1974, s. 41-43.

3.Selén 1974, s. 47.

Tardieu ehdotti voimakkaimpien hyökkäysaseiden valvonnan ja käytöstä määräämisen keskittämistä Kansainliiton vastuulle, jolloin niitä saataisiin käyttää vain sen suostumuksella tai itsepuolustukseksi yllätyshyökkäystä vastaan. Edelleen liiton alaisuuteen oli muodostettava vahvat poliisivoimat turvaamaan rauhan säilyttäminen ja tarvittaessa palauttaminen voimatoimin. Kansainvälisiä poliisijoukkoja voitaisiin vahvistaa alistamalla niiden määräysvaltaan eri maiden armeijoiden joukko-osastoja. Yleistä turvallisuusjärjestelmää oli lisäksi lujitettava kehittämällä pakollista välitystuomiomenettelyä, hyökkääjän käsitteellisellä määrittelyllä, sanktiojärjestelmän tehostamisella sekä tekemällä aseidenriisuntasopimuksen ja Kansainliiton peruskirjan määräyksistä aukottomia. Tardieun suunnitelma noudatti vanhastaan tuttua Ranskan linjaa ja antoi vaikutelman, etteivät ranskalaiset aikoneet tinkiä omasta aseistuksestaan ja tehdä myönnytyksiä Saksalle. Ranskalaisten hanke saikin suurvaltojen taholla ristiriitaisen vastaanoton. Ainoastaan Puola, Pikku ententen maat ja Belgia tukivat varauksettomasti Ranskaa. Eri maiden avauspuheenvuorojen jälkeen konferenssin työskentelyn painopiste siirtyi alakomissioihin, jotka eivät kuitenkaan edistyneet työssään.¹

Yhdysvaltain presidentti Herbert Hoover esitti kesäkuussa 1932 oman suunnitelmansa, joka ei myöskään saanut riittävää kannatusta konferenssin osanottajamailta. Konferenssi hajaantui elokuussa ja päätti kokoontua uudelleen helmikuun alussa 1933. Saksa vaati myöhemmin syksyllä 1932 Ranskaa ja Isoa-Britanniaa suostumaan siihen, että maalle myönnettäisiin tasa-arvo aseiden supistamiskysymyksessä. Saksa uhkasi jo jättäytyä aseidenriisuntakonferenssin ulkopuolelle, kunnes Yhdysvallat, Iso-Britannia, Italia, Ranska ja Saksa allekirjoittivat joulukuussa julistuksen, jossa sovittiin Saksan tunnustamisesta tasa-arvoiseksi

---

1. Walters 1965, s. 502-508.

kaikille valtioille turvallisuuden takaavassa järjestelmässä.¹

Tilapäisen sovun löydyttyä konferenssi pääsi jatkamaan suunnitellusti työskentelyään helmikuussa 1933. Maaliskuussa Ison-Britannian pääministeri Ramsay MacDonald teki konferenssille ensimmäisen konkreettisia lukuja sisältäneen aseidenriisuntaehdotuksen, jossa pyrittiin ottamaan tasa-puolisesti huomioon sekä Ranskan turvallisuuspyyteet että Saksan vaatimukset tasa-arvosta muiden suurvaltojen kanssa. Ranskan ja Saksan väliset erimielisyydet eivät kuitenkaan lieventyneet, vaikka Italiakin yritti välittää sopua maiden välille. Italian johtaja Benito Mussolini oli ehdottanut briteille maaliskuussa Ison-Britannian Ranskan, Saksan ja Italian välistä neljän vallan sopimusta, jossa ne sitoutuisivat yhteistyöhön rauhan turvaamiseksi ja tunnustaisivat rauhansopimusten tarkistamisen periaatteessa mahdolliseksi. Maat allekirjoittivatkin sopimuksen Roomassa 8. kesäkuuta 1933, mutta loppujen lopuksi neljän vallan sopimuksella ei ollut suurtakaan merkitystä tulevien tapahtumien paineessa.² Lopulta lokakuussa 1933 Saksan ulkoministeri Konstantin von Neurath ilmoitti Saksan vetäytyvän kokonaan aseidenriisuntakonferenssista. Samaan aikaan valtakunnankansleri Adolf Hitler julisti radiopuheessaan Saksan eroavan Kansainliitosta, mikä toteutuikin marraskuussa. Näin Saksa kaatoi käytännössä konferenssin huolimatta siitä, että se jatkoi työtään vielä kesään 1934 saakka.³

Mikä oli Suomen linja aseidenriisuntakonferenssissa? Suomi noudatti maltillista politiikkaa ja vältti jyrkkien kannanottojen esittämistä. Suomalaiset eivät erikseen korostaneet epäedullista asemaansa vaan puhuivat ennemmin

---

1. Walters 1965, s. 508–515; Northedge 1986, s. 125–127. Aseidenriisuntakonferenssista myös Martola, A. E., Aseistusten supistamis- ja rajoittamiskonferenssin työskentely touko–kesäkuulla. – Suomen Sotilasaikakauslehti 7/1932b, s. 453–455; Martola, A. E., Aseistusten supistamis- ja rajoittamiskonferenssin työskentely heinäkuulla; ensimmäisen istuntokauden loppu. – Suomen Sotilasaikakauslehti 9/1932c, s. 537–539; Martola, A. E., Aseistusten supistamis- ja rajoittamiskonferenssi. Konferenssiin liittyvät tapahtumat ensimmäisen ja toisen istuntokauden väliajalla; toisen istuntokauden kaksi ensimmäistä kuukautta: helmikuu ja maaliskuu v. 1933. – Suomen Sotilasaikakauslehti 4/1933, s. 241–244.

2. Walters 1965, s. 541–550; Carr 1967, s. 187–188, 190–193; Hiden 1977, s. 65–66. MacDonaldin ja Mussolinin ehdotuksista lisäksi Martola 1933, s. 247–251.

3. Carr 1967, s. 188–189; Walters 1965, s. 550–555.

yleisesti pienten valtioiden oikeuksien turvaamisesta. Hooverin aseistariisuntaehdotus ei miellyttänyt Suomen valtuuskuntaa, koska se edellytti Suomen rajoitusten sijasta supistavan huomattavasti armeijaansa. Mannerheimin johtama puolustusneuvosto jopa kääntyi hallituksen puoleen ilmoittaen kantanaan, ettei Suomi saanut missään tapauksessa suostua asevoimiensa vahvuuden supistuksiin ennen kuin Neuvostoliiton sotilaallisen voiman vähenemisestä oli olemassa takeet.¹

Valtuuskunnan varapuheenjohtaja Rafael Erich esittikin Suomen kantana aseidenriisuntakonferenssin yleiskomissiolle, ettei vähennysperiaatteen soveltaminen samassa suhteessa sekä suurten että pienten maiden kohdalla ollut oikeudenmukaista, koska pienet maat tarvitsivat usein suhteessa suurempia asevoimia. MacDonaldin ehdotuksessa Suomen ilmavoimien enimmäisvahvuudeksi oli määritelty vain 25 konetta, mikä hämmensi suomalaisia. Suomalaisten helpotukseksi kyseessä oli kuitenkin laskuvirhe, jonka britit ilmoittivat olevansa valmiit korjaamaan. Suomen hallituksen pyynnöstä ehdotusta käsitellyt puolustusneuvosto piti sopivana vahvuutena ilmavoimille 125 lentokonetta. Samalla puolustusneuvosto halusi säilyttää asevelvollisuuden kestoajan 350 päivässä, kun se MacDonaldin suunnitelmassa oli rajoitettu Suomen osalta kahdeksaan kuukauteen. Myöskään turvallisuuskysymyksen ratkaisu ei ollut suomalaisten kannalta riittävä, mihin puolustusneuvosto kiinnitti niin ikään huomiota.²

Virolaiset olivat samoilla linjoilla suomalaisten kanssa. Erityisesti virolaiset halusivat asettaa rajoituksia hyökkäyskäyttöön soveltuville aseille. Kansainliiton ja sen peruskirjan vahvistaminen oli heidän mielestään sopiva keino turvallisuuden varmistamiseksi, kunhan liiton jäsenvaltiot sitoutuisivat peruskirjan noudattamiseen.³ Kenraali Laidoner kannatti puheenvuorossaan aseidenriisuntakonferenssin yleiskomissiossa kesäkuussa 1932 aseistuksen kvalitatiivista supistamista, koska siten voitaisiin parhaiten

---

1.Selén 1974, s. 47-48.

2.Selén 1974, s. 49-50.

3.ERA, Fond 957, N. 13, S. 871, L. 8-9. Yhteenveto aseidenriisuntakonferenssin työskentelystä 13.10.1933. Ks. virolaisten toiminnasta aseidenriisuntakonferenssissa myös Saarsen, Villem, Johan Laidoner. Örebro 1953, s. 86-95.

rajoittaa suurten valtioiden todellista hyökkäysvoimaa. Pienet maat välttyisivät puolestaan kalliin aseistuksen kuten raskaan tykistön ja pommikoneiden hankkimiselta. Kvalitatiivinen aseiden supistaminen kohdistuisi nimenomaan hyökkäyssodankäyntiin sopivaan raskaaseen aseistukseen.¹ Yhteistyöstään huolimatta suomalaiset ja virolaiset joutuivat pettymään, kun konferenssi ei päässyt työssään tuloksiin.²

5.3.2. Suomi jää kahdeksan valtion ryhmän ulkopuolelle

Erichin johtama komitea kokoontui tammikuussa 1933 ennen aseidenriisuntakonferenssin toisen istuntokauden alkua pohtimaan Suomen taktiikkaa ja laatimaan ehdotuksia uusiksi ohjeiksi Suomen valtuuskunnalle. Ohje-ehdotuksessa Suomen delegaatiota kehoitettiin vaikuttamaan konferenssissa siihen suuntaan, että rajoitukset ja supistukset saataisiin kohdistumaan suhteellisesti tiukemmin sotilaallisesti voimakaiden ja rauhaa mahdollisesti uhkaavien maiden sotavoimiin sekä epäinhimilliseen sodankäyntiin ja hyökkäystarkoituksiin erikoisesti soveltuviin aseisiin. Suomen omasta puolustuskyvystä ei saanut tinkiä ilman vastineeksi saatavia turvallisuustakeita. Erichin komitea otti kantaa myös pienten valtioiden muodostamaan niin sanottuun kahdeksan valtion ryhmään, johon Suomea ei ollut kutsuttu mukaan.³ Valtioryhmittymä oli saanut alkunsa kesällä 1932, kun pienten valtioiden edustajat olivat pettyneet vähäiseen sananvaltaansa aseidenriisuntakonferenssissa. Parantaakseen vaikutusmahdollisuuksiaan ja estääkseen päätösvallan luisumisen kokonaan suurvaltojen käsiin Espanja, Belgia, Tšekkoslovakia, Tanska, Norja, Ruotsi, Hollanti ja Sveitsi päättivät pyrkiä läheisempään yhteistyöhön. Kuitenkaan kahdeksan valtion ryhmällä ei ollut todellisia mahdollisuuksia muuttaa voimasuhteita konferenssissa itselleen edullisempaan

---

1.UMA, UM 5 C 31. Rudolf Holsti Genevestä ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 16/29.6.1932 (salainen).

2.Leskinen 1997, s. 152–157.

3.UMA, UM 15 IX 26d. Salainen mietintö eräistä aseriisunta- ja turvallisuuskysymyksistä tammikuussa 1933.

suuntaan, vaan sen täytyi pysytellä passiivisena ja sopeutua suurvaltojen poliittisiin pyrkimyksiin.¹

Erichin komitea totesi valtioryhmittymän olevan liian hajanaisen ja omaavan vähäisen vaikutusvallan konferenssissa. Komitean mielestä Suomen oli meneteltävä varovaisesti, mikäli se aikoi pyrkiä ryhmään mukaan. Ennen kaikkea oli vältettävä tilanne, jossa liittymisehdotuksen tehnyt Suomi torjuttaisiin julkisesti ryhmästä. Jäseneksi päästessään Suomen oli säilytettävä riittävä toimintavapautensa. Liittymisestään pikkuvaltioiden ryhmittymään Suomen oli alustavasti neuvoteltava Viron ja Latvian kanssa. Jos nämäkin valtiot haluaisivat mukaan, olisi Suomen vaikutettava niiden puolesta siihen suuntaan, että ne voisivat liittyä yhtäaikaa Suomen kanssa. Toisaalta Suomen kannatti harjoittaa varsinkin Skandinavian maiden kanssa yhteistyötä erikoiskysymyksissä, vaikka maa ei muuten katsoisikaan viisaaksi pyrkiä jäseneksi kahdeksan valtion ryhmään. Muuten Erichin komitean ohjeluonnoksessa painotettiin sitä, että Suomen valtuuskunnan oli toiminnassaan vältettävä yksipuolisia kannanottoja ja sitoumuksia minkään suurvaltaryhmän puolesta. Mahdollisissa äänestystilanteissa oli äänestettävä tyhjää, jos kannanotto uhkaisi häiritä Suomen suhteita johonkin tärkeään valtatekijään tai naapurimaahan kuten Neuvostoliittoon.²

Ruotsin suhtautuminen Suomen mukaantuloon kahdeksan valtion ryhmän yhteistyöhön oli varovainen. Ulkoministeri Fredrik Ramel ilmoitti tosin Erichille, että ainakin Ruotsi ja Hollanti hyväksyivät Suomen jäsenyyden, mutta toisaalta ryhmän kasvattaminen ei ollut sen jäsenille mieleen, koska se olisi entisestään vaikeuttanut yhteisymmärryksen löytymistä valtioryhmän sisällä. Suomen ja sen mukana mahdollisesti liittyvien Baltian maiden osallisuus ryhmän työhön olisi tehnyt sen poliittisesti liian heterogeeniseksi. Suomen ja kahdeksan valtion ryhmän yhteydenpito jäikin vähäiseksi, eivätkä Suomen ja Ruotsin valtuuskunnat vaihtaneet enää kesän 1932 jälkeen keskenään tietoja kannanotoistaan aseidenriisuntakonferenssissa.³

---

1. Walters 1965, s. 510–511.

2. UMA, UM 15 IX 26d. Salainen mietintö eräistä aseriisunta- ja turvallisuuskysymyksistä tammikuussa 1933.

3. Selén 1974, s. 137–138; UMA, UM 5 C 2. Rafael Erich Tukholmasta vt. ulkoministeri Antti Kukkoselle 37/4.10.1932 (salainen).

Kahdeksan maan ryhmän turvallisuuspoliittinen yhteistyö koki heti alkuun epäonnistumisen, kun valtioryhmä meni hajalle äänestettäessä aseidenriisuntakonferenssin resoluutiosta heinäkuussa 1932. Rafael Erich oli käynyt kesäkuun lopussa luovuttamassa Ruotsin ulkoministerille Ramelille muistion, jossa hän esitti käsityksensä aseistariisunnasta. Erich suositti Suomen pohjoismaisille naapureille – ennen kaikkea Ruotsille – tarpeeksi voimakkaan puolustuslaitoksen ylläpitämistä, jotta ne voisivat antaa Suomelle Kansainliiton sanktioiden mukaista apua maan joutuessa hyökkäyksen uhriksi. Avun antaminen olisi Skandinavian maiden omienkin etujen kannalta tärkeää. Parhaillaan esillä olleeseen Hooverin suunnitelmaan liittyen Erich piti olennaisena sitä, että Baltian ja Skandinavian valtiot yhdessä selvittäisivät, mitä mahdollisuuksia niillä olisi yhteisin poliittisin järjestelyin varmistaa itselleen parempi turvallisuus ja vahvistaa puolustuskykyään. Ruotsin oli pohjoismais-balttilaisen ryhmän johtavana valtiona toimittava asiassa vetäjän roolissa. Ruotsalaiset eivät olleet innostuneita Erichin esityksestä, koska Pohjoismaat olisivat joutuneet ainakin tinkimään yhteistyöstä muiden pienten valtioiden ryhmän jäsenten kanssa ja luomaan likeisemmät kontaktit Baltian maihin, joiden kansainvälinen asema oli epävakaa ja joiden intressit saattoivat helposti joutua ristiriitaan vakaampien Skandinavian maiden etunäkökohtien kanssa.¹

Erich puolsi kirjeessään ulkoministeri Yrjö-Koskiselle heinäkuussa 1932 Suomen, Viron ja Latvian yhteistoimintaa aseidenriisuntakonferenssissa. Hänen mukaansa näiden kolmen maan ja Liettua yhteisymmärrys konferenssissa oli "tehnyt hyvän vaikutuksen ja herättänyt kunnioitusta". Erich esittikin Yrjö-Koskiselle Suomen, Viron ja Latvian yhteisesiintymistä, kun neuvoteltaisiin liittymisestä luottamusta lisäävään sopimukseen. Sopimus oli merkitykseltään vähäinen, mutta siihen mukaan liittyvien valtioiden kollektiivinen esiintyminen olisi omiaan korostamaan niiden yhteistyöpolitiikkaa, jota voitaisiin vahvistaa vielä yhteisellä julki-lausumalla. Erich oli keskustellut asiasta Viron ja Latvian konferenssivaltuutettujen kenraali Laidonerin ja ministeri Feldmansin kanssa. Keskustelijat olivat olleet asiasta samaa mieltä kannattaen maidensa ja mahdollisesti Liettuan yhtymistä sopimukseen. Myös Skandinavian mailta voitaisiin

---

1. Selén 1974, s. 136–137.

tiedustella niiden kiinnostusta sopimusasiassa tapahtuvaan yhteistoimintaan.¹

Erichin mielestä Suomen jäämisessä pienten maiden ryhmän ulkopuolelle ei tapahtunut suurta vahinkoa, sillä maa säilytti näin toimintavapautensa aseriisuntakysymyksessä. Pohjoismaiden kosiskelun sijasta Erich piti parempana kääntyä Espanjan ja Hollannin puoleen, mikäli Suomen hallitus tavoittelisi vielä valtioryhmittymän jäsenyyttä. Myös Viron ja Latvian olisi hyvä tulla Suomen rinnalla samanaikaisesti mukaan ryhmän työskentelyyn, jos Suomi hyväksyttäisiin ryhmään. Missään tapauksessa suomalaiset eivät saisi tinkiä harjoittamastaan politiikasta aseidenriisunta- ja turvallisuuskysymyksissä. Erich kävi vielä lokakuussa 1932 ilmoittamassa Ruotsin virkaa tekeväille ulkoministereille Östen Undénille Suomen halukkuudesta liittyä kahdeksan valtion ryhmään. Erichin toiminta asiassa oli hallituksen ja ulkoministeriön virallisen kannan mukaista, olihan hän itse ollut keskeisesti vaikuttamassa Suomen linjan muotoiluun aseidenriisuntakysymyksessä.² Aseidenriisuntakonferenssin kariuduttua Saksan politiikan johdosta Ruotsi ja osa muistakin kahdeksan valtion ryhmän jäsenmaista alkoi vuoden 1934 aikana siirtyä enemmän Suomen linjalle aseidenriisunnassa ja turvallisuuskysymyksessä. Ruotsalaiset korostivat nyt enemmän riittävien turvallisuustakeiden luomista ehtona onnistuneelle aseidenriisunnalle. Samalla poistui merkittävä este Suomen ja Pohjoismaiden väliseltä turvallisuuspoliittiselta yhteistyöltä.³

* * * * *

Aseidenriisuntakonferenssissa Suomea kiinnosti selvästi yhteistyön synnyttäminen kaikkien pienten valtioiden kesken. Suomi toimi tässä tarkoituksessa myös Baltian maiden puolesta, jotta nekin olisivat päässeet mukaan kahdeksan valtion ryhmään, joka koostui pienistä ja puolueettomista maista. Loppujen lopuksi sekä Suomi että Baltian valtiot jäivät ryhmän ulkopuolelle, mutta aseidenriisuntakonfe-

---

1. KA, Rafael Erichin kokoelma 7. Erichin kirje ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle Genevestä 26.7.1932 (erittäin luottamuksellinen).

2. UMA, UM 5 C 2. Rafael Erich Tukholmasta vt. ulkoministeri Antti Kukkosalta 37/4.10.1932 (salainen); Selén 1974, s. 138-139.

3. Selén 1974, s. 140.

renssin epäonnistuminen ei tehnyt vastoinkäymisestä merkittävää. Suomi, Viro, Latvia ja Puola jatkoivat muuten konferenssissa yhteistyötä ja yhteydenpitoa niistä lähtökohdista, jotka Suomi ja Puola olivat konferenssia valmistele-
vassa komissiossa jo luoneet. Yhteisten etujen valvominen aseidenriisunnassa oli ratkaiseva peruste yhteistoiminnalle, jolla tavoiteltiin mahdollisimman suurta turvallisuutta Neuvostoliittoa vastaan, jos aseidenriisuntasopimukseen päästäisiin. Suomen Kansainliitto-politiikasta pitkälle vastanneet Rudolf Holsti ja Rafael Erich ymmärsivät Baltian valtioiden turvallisuustarpeet ja pyrkivät osaltaan ajamaan niitä. Suomi tunsu jopa olevansa velvollinen auttamaan Kansainliiton määräysten mukaan Viroa ja Latviaa, jos ne joutuisivat hyökkäyksen uhreiksi.

5.3.3. Hyökkääjä-käsitteen määrittely

Neuvostoliiton ulkoministeri Maksim Litvinov teki helmikuun alussa 1933 aseidenriisuntakonferenssille ehdotuksen hyökkääjän käsitteen tarkemmin määritteleväksi julkilausumaksi. Konferenssi asetti aloitetta edelleen valmistelemaan komitean, joka sai raporttinsa valmiiksi toukokuussa 1933. Raportti sai vähemmän innostuneen vastaanoton konferenssin osallistujamaiden keskuudessa, mutta Neuvostoliitto ei antanut periksi vaan alkoi yhdessä Puolan kanssa muokata raportin pohjalta sopimusta hyökkääjän käsitteen määrittelemiseksi. Myös Romania ryhtyi tukemaan Neuvostoliiton hanketta. Litvinov otti sopimusasian uudelleen esille kansainvälisessä talouskonferenssissa Lontoossa heinäkuun alussa 1933. Hyökkääjä-käsitteen tulkinta liittyi Briandin-Kelloggin sopimukseen. Tarkoituksena oli aluksi, että Litvinovin protokollan vuonna 1929 allekirjoittaneet maat olisivat sopineet hyökkääjän käsitteellisestä määrittelystä keskenään aseidenriisuntakonferenssin asettaman komitean raportin mukaisesti. Sopimusluonnoksen alkuperäinen kytkentä aseidenriisuntasopimukseen oli kuitenkin poistettu. Hyökkääjän käsitteen määrittelevän sopimuksen allekirjoittivat Lontoossa ensiksi 3. heinäkuuta Neuvostoliitto, Afganistan, Viro, Latvia, Persia, Puola, Romania ja Turkki. Seuraavana päivänä vastaavan sopimuksen solmivat Neuvostoliitto, Turkki, Romania, Tšekkoslovakia ja Jugoslavia. Heinäkuun 5. päivänä Neuvostoliitto ja Liettua tekivät oman sopimuksensa, koska Liettua oli kieltäytynyt osallistumasta

ensimmäiseen sopimukseen yhdessä Puolan kanssa.¹

Suomen ulkoasiainministeriö oli kuullut Litvinovin pyrkimyksistä huhtikuun lopussa sekä Tallinnan-lähetystöltä että Puolan Helsingin-lähettiläältä Charwatilta. Viron ulkoministeriö oli kiinnostunut tietämään Suomen kannan asiassa.² Vastauksessaan ulkoasiainministeriö totesi sekä Viron että Suomen saaneen Puolalta samanlaisen ilmoituksen sopimushankkeesta. Suomalaiset eivät uskoneet Neuvostoliiton lopulta tekevän mitään ehdotusta hyökkääjä-käsitteen määrittelymiseksi, eikä ulkoministeriö pitänyt asiaa muutenkaan tärkeänä. Suomi oli kuitenkin tarvittaessa valmis neuvottelemaan, vaikka hyökkäämättömyyssopimus Neuvostoliiton kanssa sisälsikin hyökkäjän määritelmän. Suomalaiset halusivat ensin odottaa asian käsittelyn etenemistä Genevessä sekä puolalais-neuvostoliittolaisten neuvottelujen tulosta.³

Suomen ulkoministeriö uskoi neuvottelujen päättyvän tuloksettomina, mutta Neuvostoliiton pyrkiessä tästä huolimatta sopimukseen olisi tärkeää, että Viro ja Suomi noudattaisivat yhteistä politiikkaa. Huonoin lopputulos olisi sellainen, jossa Neuvostoliitto sopisi naapuriensa kanssa erilaisista hyökkääjän määritelmästä. Lisäksi määritelmät voisivat olla ristiriidassa Genevessä mahdollisesti päätettävän yleissitovan määritelmän kanssa. Neuvostoliitto ei välttämättä haluaisi liittyä yleiseen hyökkääjä-käsitteen määrittelyyn, jos olisi jo tehty erillisiä määrittelysopimuksia. Ulkoministeriö kannatti aseidenriisuntakonferenssissa tehtävää yleistä määrittelysopimusta, jota ennen Suomelle kelpaisi parhaiten hyökkäämättömyyssopimukseen sisältyvä määritelmä.⁴

Virolaiset selvittivät Tallinnassa kesäkuun alussa 1933 vierailleelle Suomen ulkoministerille Antti Hackzellille maansa suhtautumista. Välisministeeriumille sopi hyvin se, että Puola ja Neuvostoliitto olivat keskustelleet

---

1. Beloff, Max, *The Foreign Policy of Soviet Russia 1929-1941*. Volume I, 1929-1936. Fourth impression. London 1956, s. 51-54; Tarulis 1959, s. 81-82; Roberts, Henry L, Maxim Litvinov. - *The Diplomats 1919-1939*. Edited by Gordon A. Craig and Felix Gilbert. Princeton, New Jersey 1953a, s. 351-352.

2. Selén 1974, s. 84.

3. UMA, UM:n sähkösanoma Tallinnaan E 14/1.5.1933 (salainen).

4. UMA, UM:n sähkösanoma Tallinnaan E 14/1.5.1933 (salainen).

aluksi keskenään hyökkääjän määrittelystä. Näin virolaisten ei tarvinnut ottaa kysymykseen heti kantaa, vaan he saattoivat rauhassa seurata asian käsittelyä aseidenriisuntakonferenssissa.¹ Neuvostoliitto oli huhtikuussa ehdottanut Puolalle erillisen konferenssin järjestämistä Neuvostoliiton ja sen naapurien kesken hyökkääjä-käsitteen määrittelystä. Puola ei kuitenkaan ollut erityisen kiinnostunut konferenssin kutsumisesta koolle, joten kysymys lykkääntyi Lontoon talouskonferenssiin. Puolalaiset asettivat lisäksi ehdoksi sopimiselle Neuvostoliiton ja Romanian välien parantamisen erityisesti Bessarabian kysymyksessä. Kun Litvinov sitten kesäkuun lopussa otti käsitteen määrittelyn esiin Lontoossa, Viro ja Latvia olivat heti valmiit neuvottelemaan Neuvostoliiton kanssa. Viro pyrki pysyttelemään kysymyksessä Puolan kanssa samoilla linjoilla.²

Suomalaisten näkökulmasta määrittelysopimusta puolsi suhteiden ylläpitäminen ja parantaminen Neuvostoliittoon. Suomen jääminen ainoana Neuvostoliiton länsinaapurina ulkopuolelle olisi tarjonnut neuvostohallitukselle hyvän propagandavaltin, sillä suomalaisia olisi tällöin voitu syyttää aggressiivisista aikeista. Suomalaiset pitivät sopimuksen huonoina puolina sen ikuisuutta sekä esiintymistä yhdessä Baltian maiden ja Puolan kanssa. Liettuan jääminen heinäkuun 3. päivän allekirjoitustilaisuudesta pois maan huonojen Puolan-suhteiden vuoksi miellytti tässä suhteessa suomalaisia. Myös Suomen omien turvallisuustarpeiden kannalta sopimus ei ollut mieluinen. Ulkoministeriön nihkeää asennetta vahvisti Ison-Britannian torjuva suhtautuminen asiaan. Brittien mielestä hyökkääjän määrittelysopimuksen allekirjoittavat maat eivät saisi jatkossa sitoutua aseidenriisuntakonferenssissa samalle kannalle Neuvostoliiton kanssa, mikäli siellä tehtäisiin käsitteen määrittelevä yleissopimus.³

Presidentti P. E. Svinhufvud valtuutti 10. heinäkuuta Suomen Lontoon-lähettilään G. A. Gripenbergin allekirjoittamaan hyökkääjä-käsitteen määrittelysopimuksen kahdella

---

1. ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 71. Viron ja Suomen ulkoministerien neuvottelut Tallinnassa 1.6.1933.

2. Arumäe, H., Kahe ilma piiril. Tallinn 1979, s. 32-33.

3. Selén 1974, s. 89. Vrt. Sir J. Simon to Mr. Strang (Moscow) 13.7.1933. - DBFP, Second Series (1929-38), Volume VII. 1929-34. Oxford 1958, No. 527.

varaumalla. Ensimmäisen varauman mukaan sopimus ei saanut vaikuttaa kansainvälisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin, joihin oli sitouduttu aiemmin. Toisessa varaumassa Suomi halusi korostaa sopimuksen väliaikaisuutta siltä varalta, että hyökkääjä-käsitteestä solmittaisiin yleissopimus aseidenriisuntakonferenssissa. Puolan ulkoministeri Józef Beck ja neuvostohallitus torjuivat Suomen esittämät varaumat sekä vaativat Suomea allekirjoittamaan samoilla ehdoilla kuin muutkin. Suomi joutui taipumaan Neuvostoliiton kannan edessä, ja Suomen lähettiläs A. S. Yrjö-Koskinen allekirjoitti 22. heinäkuuta 1933 Moskovassa julkilausuman, jolla Suomi liittyi määrittelysopimukseen. Julkilausuma oli luonteeltaan liittymisjulistus eikä varsinainen sopimus, koska Neuvostoliiton mielestä sopimusta ei voitu enää erikseen allekirjoittaa, vaan siihen oli liityttävä julistusteitse.¹

Suomalaiset olivat tietoisia sopimuksen taustalla piileivistä tekijöistä. Sopimusta innokkaimmin ajaneet Neuvostoliitto, Romania ja Puola vastustivat Mussolinin esittämää Ranskan, Ison-Britannian, Saksan ja Italian keskinäistä yhteistyötä kansainvälisissä kysymyksissä. Hyökkääjä-käsitteen määrittelysopimus sai poliittisen mielenosoituksen leiman, jonka avulla haluttiin luoda vastapaino Mussolinin kaavailemalle neljän vallan sopimukselle. Puola ja Romania halusivat korostaa asemaansa sopimuksen avulla samalla kun Romania pyrki yleensäkin parantamaan suhteitaan Neuvostoliiton kanssa ja sovittelemaan maiden välisessä Bessarabian kysymyksessä. Suomen ulkoministeriö epäili Neuvostoliittoa pyrkimyksestä toimia Kansainliittoa ja aseidenriisuntakonferenssia vastaan. Toisaalta Neuvostoliitto toivoi suhteiden parantamista eurooppalaisiin naapureihinsa, jotta sillä olisi vapaammat kädet toimia Kaukoidässä Japanin uhkaa vastaan. Ulkoministeri Antti Hackzell arveli myös, että sopimusasiaan liittyi yritys vetää Suomi jälleen mukaan reunavaltioiden yhteisrintamaan.²

Suomalaiset olivat toivoneet voivansa lykätä kannanottoa hyökkääjä-käsitteen määrittelyyn siinä tapauksessa, että Ruotsille olisi tehty vastaavanlainen tarjous liittymisestä määrittelysopimukseen. Suomi olisi tällöin lyk-

---

1.Selén 1974, s. 91-92; Suomen asetuskokoelman sopimussarja 4/1934. Sopimus hyökkääjä-käsitteen määrittelemisestä 3.7.1933.

2.Selén 1974, s. 83-84, 94.

käyksen saadakseen vedonnut asemaansa pohjoismaisena valtiona ja haluunsa odottaa sen vuoksi Ruotsin päätöstä asiassa. Suomen ulkoministeriö oli näin halukas tekemään selkeän pesäeron Baltian suuntaan. Suomen hallitus ei halunnut olla pelkästään passiivisena mukana allekirjoittamassa muiden valtioiden valmiiksi muotoilemaa sopimusta. Suomalaisten pettymykseksi Neuvostoliitto ei ottanut sopimusta vakavassa mielessä esille Ruotsin kanssa, joten Suomen oli pakko toimia omin päin asiassa.¹

Suomalaiset perustelivat vastahakoista kantaansa virolaisille syyskuussa 1933, kun Viron ulkoministeri Ants Piip vieraili Helsingissä. Hackzell ja ulkoministeriön kansliapäällikkö Eero Järnefelt vakuuttivat, että Ison-Britannian vastustus oli tehnyt Suomen varovaiseksi ja saanut sen ajamaan varautumaa, jonka mukaan hyökkääjä-käsitteen määrittely olisi voimassa vain niin kauan kunnes Genevessä solmittaisiin yleinen määrittelysopimus. Piipille jäi vaikutelma, että Puolan torjuva suhtautuminen suomalaisten esittämään varaukseen oli herättänyt näissä katkeruutta, koska neuvostohallitus olisi ilman Puolan väliintuloa suostunut esitykseen. Hackzell arvostelikin Puolan ystäväystymistä Neuvostoliiton kanssa, koska Puola oli laskettu Suomessa Neuvostoliiton vastustajiin ja tähän lähtökohtaan perustuen oli nähty sopivana yhteistyö puolalaisten kanssa.²

Hyökkääjä-käsitteen määrittelysopimus tuli marraskuussa 1933 eduskunnan käsittelyyn, koska liittymisjulistuksen lisäksi varsinaisen sopimuksen ratifiointi katsottiin tarpeelliseksi.³ Eduskunnassa käydyssä keskustelussa IKL:n edustaja Yrjö Schildt arvosteli Skandinavian maiden politiikkaa ja katsoi niiden tuen Suomelle olevan poliittisesti vähäisen. Varsinkin Ruotsi oli osoittautunut pettymykseksi, sillä se oli vaikeuttanut Suomen pyrkimyksiä turvallisuutensa kohentamiseksi Kansainliitossa. Sen sijaan reunavaltiot tarjosivat luotettavan perustan Suomen "hedelmälliselle ja voimalliselle idän politiikalle", koska Suomea yhdisti niihin yhteinen uhkakuva. Reunavaltiot saattoivat

---

1.Selén 1974, s. 94-95.

2.ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 74-79. Viron ja Suomen ulkoministerien tapaaminen Helsingissä 14.9.1933.

3.Selén 1974, s. 93.

tukea toistensa politiikkaa "yhtäaikaisesti ja välittömästi realisin keinoin". Schildtin mielestä Suomen skandinaavinen suuntaus oli ollut virheellinen ratkaisu, kun taas yhteisiä intressejä reunavaltioiden kanssa ei ollut osattu käyttää hyväksi. Eduskunta päätti äänin 112-29 hyväksyä hallituksen esittämän sopimuksen hyökkääjän määrittelemiseksi huolimatta oikeistopuolueiden vastustuksesta.¹

* * * * *

Hyökkääjä-käsitteen määrittely Neuvostoliiton ja sen rajanaapurien kesken aiheutti jälleen säröjä Suomen ja reunavaltioiden suhteisiin. Suomalaiset eivät pitäneet taaskaan Puolan omaksumasta johtajan roolista kysymyksessä. He katsoivat Puolan vahingoittaneen toiminnallaan yhteistyön edellytyksiä aseidenriisuntakonferenssissa. Suomalaisista poiketen virolaiset hyväksyivät Puolan esiintymisen toisten reunavaltioiden puolestapuhujana. Suomelle ei jäänyt lopulta muuta vaihtoehtoa kuin liittyä mukaan määrittelysopimukseen, koska jääminen ainoana Neuvostoliiton länsinaapurina ulkopuolelle olisi tarjonnut neuvostohallitukselle propagandavaltin. Suomi vältti kuitenkin yhteisen esiintymisen Baltian maiden ja Puolan kanssa liittymällä sopimukseen sen allekirjoittamisen jälkeen erillisellä julkilausumalla. Näin Suomi pyrki jälleen alleviivaamaan erikoisasemaansa Neuvostoliiton eurooppalaisten rajanaapurien joukossa.

5.4. Vuoden 1932 hyökkäämättömyyssopimusneuvottelut Neuvostoliiton kanssa

5.4.1. Neuvostoliitto tarjoaa jälleen hyökkäämättömyyssopimusta

1930-luvun alussa kansainvälisepoliittinen tilanne alkoi kiristyä. Saksassa jyrkän kansallismielinen ja ulkopoliittisesti aggressiivinen kansallissosialismi saavutti kasvavaa vaikutusvaltaa sisäpolitiikassa. Kansallissosialistien johtajan Adolf Hitlerin ohjelmassa keskeisellä sijalla oli Saksan alueellinen laajeneminen Neuvostoliiton kustannuksella. Neuvostoliittoa huolestutti Hitlerin kasvavan vai-

---

¹VP 1933, Pöytäkirjat I, s. 863-864, 872. Eduskunnan ptk. 17.11.1933. Sopimusasiasta eduskunnassa myös Jääskeläinen 1973, s. 330.

kutuksen lisäksi Japanin Kaukoidässä harjoittama laajentumispolitiikka, joka huipentui vuonna 1931 japanilaisten aloittamaan suurhyökkäykseen Mantšuriassa. Hyökkäyksen tuloksena japanilaiset saivat vallattua kiinalaisilta laajoja alueita. Neuvostoliitto näki tilanteen kiristyessä parhaaksi pyrkiä vahvistamaan diplomaattisin keinoin kansainvälistä asemaansa. Vuonna 1930 Neuvostoliiton ulkoministeriksi tullut Maksim Litvinov ryhtyi ajamaan tätä sopimus pohjaista politiikkaa, jota hän oli ollut jo apulaisulkoministerinä toteuttamassa nimeään kantaneen niin sanotun Litvinovin pöytäkirjan yhteydessä. Neuvostoliiton politiikan päämääräksi tuli hyökkäämättömyyssopimusten solmiminen reuna valtioiden kanssa.¹

Neuvostoliitto käynnisti tunnustelut sopimusasiassa aluksi Puolan kanssa. Samanaikaisesti Puolan liittolainen Ranska aloitti Neuvostoliiton kanssa omat neuvottelunsa hyökkäämättömyyssopimuksesta. Ranskan ja Neuvostoliiton läheneminen johtikin niiden välisen sopimuksen allekirjoittamiseen elokuussa 1931. Puolalaiset halusivat aluksi, että hyökkäämättömyyssopimus Neuvostoliiton kanssa olisi ollut kollektiivinen, jolloin myös Baltian maat olisivat osallistuneet neuvotteluihin. Edelleen puolalaiset toivoivat sopimuksen kytkemistä Kansainliiton peruskirjaan ja välitystuomiomenettelyn sisällyttämistä sopimukseen. Neuvostoliittolaiset pitivät kuitenkin kiinni bilateraalista sopimuksesta ja puolalaisten täytyi lopulta aloittaa varsinaiset neuvottelut Neuvostoliiton ehdotuksen pohjalta elokuussa 1931.²

Millaiseksi Suomen politiikka muodostui vuoden 1932 hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa Neuvostoliiton kanssa? Suomen Moskovan-lähetystö oli kuullut ensimmäiset huhut hyökkäämättömyyssopimus kysymyksen esilletulosta vuoden 1930 lopulla. Vuodenvaihteessa 1930–1931 Suomen ulkoministeriössä oltiin jo selvillä Neuvostoliiton ja Puolan välillä tapahtuneista tunnusteluista. Puolalaiset ottivat tilaisuudesta vaarin ja ryhtyivät tavoittelemaan parempia välejä Neuvostoliiton kanssa. Puolalaiset tiedottivat mui-

---

1. Jääskeläinen, Mauno, Suomen suhteet Neuvostoliittoon Tarton rauhasta pohjoismaisen suuntauksen omaksumiseen. - Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival. Toimittaja Päiviö Tommila. Historian Aitta XV. Porvoo 1962, s. 101–102.

2. Korbel 1963, s. 266–269.

den reunavaltioiden hallituksille hyökkäämättömyyssopimusasiasta. Suomen ulkoministeriö oli Puolan kanssa samoilla linjoilla sopimuksen ennakkoehtojen suhteen. Reunavaltioiden oli ensinnäkin tehtävä Neuvostoliiton kanssa samanlaiset ja samansisältöiset hyökkäämättömyyssopimukset. Toiseksi sopimukset eivät saaneet vaikuttaa millään tavoin maiden velvoitteisiin Kansainliiton jäsenenä.¹

Neuvostoliiton sopimusaloite Puolalle oli esillä Suomen ja Viron ulkoministerien neuvotteluissa, kun Viron ulkoministeri Jaan Lattik vieraili Helsingissä 8.–10. tammikuuta 1931. Läsnä ollut Viron Helsingin-lähettiläs Aleksander Hellat tiedusteli ulkoministeri Hjalmar J. Procopelta, oliko Suomi tällä kertaa halukas yhtymään muiden reunavaltioiden kanssa yhteisrintamaan. Procopé ei antanut selkeää vastausta Hellatille, joka puhui muuten arvostelemaan sävyyn Suomen politiikasta vuoden 1926 hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissa ja Suomen jättäytymisestä Litvinovin pöytäkirjan ulkopuolelle vuonna 1929. Procopé ilmoitti kannattavansa hyviä suhteita Puolaan, mutta antoi samalla ymmärtää, että suhteet Baltian maihin ja skandinaviisiin naapureihin olivat etusijalla Suomen ulkopoliitikassa. Suomen ulkoministeri painotti jälleen kerran maansa ehdotonta halua pysytellä erossa Puolan ulkopoliittisista konflikteista. Myös Puolan politiikka Neuvostoliittoa kohtaan ei vastannut suomalaisten linjaa. Lattik totesi Viron suosivan läheisiä suhteita Puolaan, vaikka hän ei korostanut erikoisesti puolalais-virolaisten suhteiden arvoa. Procopén mielestä Lattikin puheiden perusteella ei tarvinnut epäillä, että Puolan ja Viron välillä olisi olemassa mitään liittosopimuksia tai sotilaallis-poliittisia sitoumuksia.²

Ranskan läheneminen Neuvostoliittoon pani Puolan politiikkaan vauhtia. Suomelle puolalaiset eivät suostuneet paljastamaan tietojaan Ranskan ja Neuvostoliiton neuvotteluista. Sen sijaan Puolan Helsingin-lähettiläs Charwat luovutti huhtikuussa 1931 Suomen ulkoministeriölle Puolan ehdotuksen hyökkäämättömyyssopimukseksi Neuvostoliiton kanssa. Luonnoksessaan puolalaiset yhdistivät ensinnäkin sopimuksen Briandin-Kelloggin sopimukseen vuodelta 1929 vaatiessaan molempien osapuolten sitoutumista sodasta luo-

---

1. Korhonen 1966, s. 221–223.

2. KA, Hjalmar J. Procopén kokoelma 50. Procopén muistiinpanot Viron ulkoministerin Lattikin vierailusta 8.–10.1.1931.

pumiseen kansallisen politiikan keinona. Litvinovin pöytäkirjan allekirjoittajavaltioiden edellytettiin tekävän vastaavanlaiset hyökkäämättömyyssopimukset. Reunavaltiokyt-kentää painotettiin sopimuksen voimassaoloajan määräämisellä kolmeksi vuodeksi alkaen siitä päivästä, jolloin olisi kulunut 30 päivää Neuvostoliiton tekemistä sopimuksesta Suomen, Viron, Latvian ja Romanian kanssa.¹

Suomen hallitus hyväksyi periaatteessa puolalaisten sopimusluonnoksen mutta päätti toistaiseksi tyytyä odottelemaan Puolan ja Neuvostoliiton neuvottelujen tulosta. Puolalaiset eivät olleet kuitenkaan luovuttaneet sopimusehdotusta vielä Neuvostoliitolle vaan odottivat Ranskan ja Neuvostoliiton keskustelujen päättymistä. Loppujen lopuksi juuri Ranskan aktiivisuus oli ratkaisevaa, sillä ranskalaisten aloite houkutteli Puolankin yrittämään sopimuksen tekemistä, ja Puola sai vuorostaan muut reunavaltiot kiinnostumaan sopimushankkeesta. Suomalaiset olivat omasta puolestaan varovaisia ja sallivat Puolan toimia vapaasti reunavaltioiden puhemiehenä. Ranskan myönteisemmäksi muutunut asenne Neuvostoliittoa kohtaan vaikutti osaltaan Suomen kantaan.²

Procopén jälkeen Suomen ulkoministeriksi tullut A. S. Yrjö-Koskinen tapasi neuvostoliittolaisen kollegansa Maksim Litvinovin Genevessä toukokuussa 1931. Yrjö-Koskinen esitteli Litvinoville Suomen ehdot hyökkäämättömyyssopimuksen solmimiseksi. Litvinov vastasi Neuvostoliiton suostuvan vain kahdenkeskisiin neuvotteluihin Suomen kanssa ilman kytkentää reunavaltioihin. Helsinkiin palattuaan Yrjö-Koskinen jatkoi tunnusteluja sopimusasiassa Neuvostoliiton Helsingin-lähettilään Ivan Maiskin kanssa. Suomen politiikkaan vaikutti ennen kaikkea hallituksen halu selvittää Neuvostoliittoon suhteita tulehduttanut Inkerin kriisi kunnialla. Suomalaiset pelkäsivät muussa tapauksessa jäävänsä täysin eristettyyn asemaan.³

Kesäkuussa Charwat kertoi Yrjö-Koskiselle Puolan tekemän Neuvostoliitolle ehdotuksen hyökkäämättömyyssopimukseksi kesäkuun 20. päivän jälkeen. Suomi ilmoitti virallisesti kannattavansa sopimuksen tekemistä Neuvostoliiton ja

---

1. Korhonen 1966, s. 223-224.

2. Korhonen 1966, s. 224-225.

3. Korhonen 1966, s. 225-226.

sen läntisten naapurien välillä Puolan esittämässä muodossa. Suomen Varsovan-lähettilästä K. G. Idmania Yrjö-Koskinen valisti Litvinovin kanssa käymästään keskustelusta mainiten Neuvostoliiton nimenomaan vastustaneen Suomen ja Puolan kannattamaa sopimusjärjestelyä, jossa erikseen tehdyt hyökkäämättömyyssopimukset olisi kytketty toisiinsa.¹ Kun Ranskan ja Neuvostoliiton neuvottelut Pariisissa näyttivät edelleen jatkuvan, niin Puolan hallitus viivytti oman sopimusluonnoksensa esittämistä Moskovassa aina loppukesään saakka. Elokuussa Ranskan ja Neuvostoliiton neuvottelut johtivat maiden välisen hyökkäämättömyyssopimuksen tekemiseen. Sopimus pidettiin aluksi julkisuudelta salassa, mutta Puolan hallitus sai siitä tiedon, ja Puolan Moskovan-lähettiläs luovutti Puolan sopimusehdotuksen neuvostohallitukselle. Suomelle puolalaiset tiedottivat menettelystään vasta syyskuussa.²

Suomikin alkoi Puolan menettelyn vaikutuksesta tinkiä yhä enemmän omasta kannastaan. Elokuun lopussa ulkoministeri Yrjö-Koskinen oli ehdottanut Neuvostoliiton lähettiläälle Maiskille kauppaja hyökkäämättömyyssopimusten solmimista Suomen ja Neuvostoliiton välillä maiden suhteiden parantamiseksi. Yrjö-Koskinen ei enää asettanut ehdoksi hyökkäämättömyyssopimukselle sen kytkemistä reunavaltioiden vastaaviin sopimuksiin. Lokakuun alussa neuvostohallitus antoi epäsuorasti Saksan ulkoministeriön kautta ymmärtää olevansa valmis sovintoon Suomen kanssa. Suomea rohkaistiin kahdenkeskisiin neuvotteluihin korostamalla maan asemaa vakaimpana reunavaltiona ja varoittamalla reunavaltioliiton vaarallisuudesta. Samaan aikaan Suomi ja Puola olivat pitäneet sopimuskysymyksen johdosta edelleen yhteyttä keskenään. Marraskuun lopussa Suomen ulkoministeriö sai tietoonsa Litvinovin vakuuttaneen Puolan lähettiläälle Stanislas Patekille Moskovassa, että kullekin reunavaltiolle vuonna 1926 tehdyt sopimusehdotukset olivat edelleen voimassa ja että neuvottelut voitaisiin aloittaa. Suomalaiset ottivat vihjeestä vaarin ja alkoivat valmistella ehdotuksia Suomen ja Neuvostoliiton välisiksi hyökkäämättömyys- ja sovintomenettelysopimuksiksi. Valmistelutyössä Suomen ulkoministeriöllä oli käytettävissään Ranskan ja Neuvosto-

---

1. KA, K. G. Idmanin kokoelma. A. S. Yrjö-Koskisen kirje Idmanille Helsingistä 17.6.1931.

2. Korhonen 1966, s. 226-227.

liiton hyökkäämättömyyssopimuksen teksti sekä Puolan keväällä laatima sopimusluonnos.¹

Suomen Moskovan-asiainhoitaja Rafael Hakkarainen kertoi joulukuun puolivälissä Yrjö-Koskiselle kirjoittamassaan kirjeessä Neuvostoliiton ja Puolan välisten keskustelujen edistyneen hyvin. Sekä Litvinov että Puolan Moskovan-lähettiläs Patek olivat olleet toiveikkaita sopimuksen solmimisen suhteen. Hakkaraisen mukaan molemmat osapuolet olivat todennäköisesti päätyneet sellaiseen sopimusmuotoon, jossa ei mainittu samanaikaista sopimusten solmimista muiden reunavaltioiden ja Neuvostoliiton välillä. Sen sijaan Puola ja muut Neuvostoliiton rajanaapurit saattoivat sopia keskenään siitä, että erilliset hyökkäämättömyyssopimukset tulevat samaan aikaan voimaan. Puola toivoi myös Suomen ja Neuvostoliiton aloittavan mahdollisimman pian sopimusneuvottelut.² Hakkarainen totesi tammikuun puolivälissä 1932 Ranskan olevan Puolan takana ja kannattavan sopimuksen tekemistä sen ja Neuvostoliiton välillä. Neuvostoliitto halusi puolestaan hyökkäämättömyyssopimuksesta itselleen propagandavaltin aseistariisumiskonferenssiin. Kaukoidän tilanne näytti myös huolestuttavan neuvostojohtajia, jotka toivoivat kaiken varalta saavuttavansa lännessä jonkinlaisia takeita.³

5.4.2. Suomen ripeä menettely ärsyttää virolaisia

Suomen hallitus oli hyväksynyt Suomen oman ehdotuksen hyökkäämättömyyssopimukseksi 18. joulukuuta 1931. Ehdotus piti sisällään irtisanomisehdon, jonka mukaan toisen sopimuskumppanin hyökätessä kolmannen valtion kimppuun toisella osapuolella olisi oikeus irtisanoa sopimus välittömästi ilman ennakkovaroitusta. Seuraavana päivänä Hakkarainen ilmoitti Moskovassa Litvinoville Suomen olevan valmis neuvottelemaan hyökkäämättömyyssopimuksesta. Litvinov suostui

---

1. Korhonen 1966, s. 227–231.

2. KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 2. Rafael Hakkaraisen kirje Yrjö-Koskiselle Moskovasta 17.12.1931.

3. KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 2. Rafael Hakkaraisen kirje Yrjö-Koskiselle Moskovasta 14.1.1932.

aloittamaan neuvottelut Helsingissä, ja Neuvostoliiton neuvottelijaksi valtuutettiin lähettäjä Maiski.¹

Suomen ulkoministeri Yrjö-Koskinen ja Maiski tapasivat ensimmäisen kerran 4. tammikuuta 1932 vaihtaen molempien osapuolten sopimusluonnokset. Neuvostoliiton hallitus piti tiukasti kiinni kielteisestä kannastaan reunavaltiokytkentään, joten Suomen täytyi taipua asiassa. Kuitenkin suomalaiset ajattelivat ottaa muut reunavaltiot siten huomioon, että hyökkäämättömyyssopimuksen ratifiointia lykättäisiin, kunnes reunavaltioiden ja Neuvostoliiton väliset neuvottelut johtaisivat sopimukseen. Neuvostoliitto halusi sisällyttää sopimukseen määräyksen puolueettomuudesta, mikäli toinen sopimusosapuoli joutuu kolmannen valtion hyökkäyksen kohteeksi. Vastineeksi Neuvostoliitto hyväksyi suomalaisten tarjoaman hyökkäyksen määritelmän ja irtisanomissääntönsä.²

Kompromissien siivittämä sopimus allekirjoitettiin tämän jälkeen 21. tammikuuta 1932. Suomen ulkoministeriö ilmoitti Neuvostoliiton hallitukselle, että sopimuksen ratifiointi olisi vielä riippuvainen Neuvostoliiton ja muiden reunavaltioiden välisten sopimusten syntymisestä. Neuvostohallitus oli tyytyväinen neuvottelujen nopeaan lopputulokseen katsoen Suomen osoittaneen halua ajaa itsenäistä ulkopolitiikkaa. Reunavaltioihin verrattuna Suomi oli tehnyt viimeisenä neuvottelutarjouksensa mutta allekirjoittanut hyökkäämättömyyssopimuksen silti ensimmäisenä.³ Myös Puolan ja Neuvostoliiton neuvottelut olivat edenneet niin pitkälle, että maiden välinen hyökkäämättömyyssopimus voitiin parafoida 25. tammikuuta. Puola lykkäsi kuitenkin sopimuksen virallista allekirjoittamista heinäkuun 25. päivään saakka.⁴

Neuvostoliitolle hyökkäämättömyyssopimus Suomen kanssa merkitsi monessa suhteessa huomattavaa saavutusta. Sen sopimusjärjestelmä oli vahvistunut merkittävästi samaan

---

1. Korhonen 1966, s. 232–233; Selén 1974, s. 76–77.

2. Korhonen 1966, s. 232–235; Selén 1974, s. 77–79.

3. Korhonen 1966, s. 234–236; Selén 1974, s. 79.

4. Korbel 1963, s. 273–274. Ks. Der Botschafter in Moskau von Dirksen an Ministerialdirektor Meyer 26.1.1932. – ADAP, Serie B, Band XIX. 16. Oktober 1931 bis 29. Februar 1932. Bonn 1983, Nr. 217; Der Botschafter in Moskau von Dirksen an das Auswärtige Amt 1.2.1932. – ADAP, Serie B, Band XIX, Nr. 229.

aikaan kun tilanne Kaukoidässä oli muuttumassa heikompaan suuntaan. Lisäksi Neuvostoliitto sai juuri ennen aseidenriisuntakonferenssin alkua arvokkaan diplomaattisen voiton. Suomi onnistui sopimuksen avulla kohentamaan kiristyneitä välejä Neuvostoliiton kanssa ja lieventämään sen epäluuloja. Sopimus oli Suomen kannalta hyvä siinäkin, että sopimuspykälät eivät olleet ristiriidassa Kansainliiton peruskirjan ja turvallisuusjärjestelmän kanssa. Sopimuksen perusteella ei ollut myöskään mahdollista puuttua toisen osapuolen sisäisiin asioihin, mikä oli ollut suomalaisten alkuperäisenä tavoitteena.¹

Hyökkäämättömyyssopimus herätti ristiriitaisia tunteita suomalaisessa lehdistössä. Helsingin Sanomien mukaan ratifiointiehto oli ainoa jääne yhteisymmärryksestä Suomen ja muiden Neuvostoliiton länsinaapurien välillä. Lehden mielestä oli kyseenalaista korostaa sopimuksen avulla Suomen halua kehittää rauhallisia suhteitaan Neuvostoliittoon, koska ei ollut mitään takeita siitä, että neuvostohallitus luopuisi laajasta asevarustelustaan, joka oli vaaraksi sen naapurimaille. Lapuanliikettä lähellä ollut Ajan Sana arvosteli sopimuksen solmisessa pidettyä kiirettä, mikä oli omiansa vaikeuttamaan suhteita reunavaltioihin. Suomen olisi pitänyt lykätä allekirjoitusta siksi kunnes muut maat olisivat päässeet neuvotteluissaan Neuvostoliiton kanssa ratkaisuun. Ratifiointiehtonsa kautta Suomi oli tavallaan sysännyt vastuun muille ja samalla esiintynyt suunnannäyttäjänä tavalla, joka heikensi reunavaltioiden luottamustaan yhteistyökykyyn.²

Hufvudstadsbladet suhtautui myönteisemmin tehtyyn sopimukseen. Sopimus korosti selkeällä tavalla Suomen ja Neuvostoliiton välillä vallitsevia normaaleja suhteita. Suomen asettama ratifiointiehto oli lehden mieleen, sillä ehto ei estänyt Suomea etsiytymästä läheisempään kosketuksen pohjoismaisen valtioryhmän kanssa. Suomen menettely sopi Pohjoismaidenkin intresseihin, koska hyökkäämättömyyssopimukset merkitsivät lisätakeita sotilaallisia selkkauksia vastaan Itämeren alueella. Uuden Suomen mielestä virolaisten lehtien kirjoitukset reunavaltioiden yhteisrintaman murtumisesta olivat aiheettomat, koska Suomi oli sitonut

---

1. Selén 1974, s. 80.

2. Helsingin Sanomat 22.1.1932. *Uusi poliittinen sopimus*; Ajan Sana 23.1.1932. *Kuollena syntynyt*.

sopimuksensa ratifioinnin vastaavien sopimusten synty-
seen.¹

Virossa Suomen nopea menettely herätti voimakasta arvostelua ja Suomea syytettiin yhteisen asian pettämisestä.² Puolan Tallinnan-lähettiläs K. Libicki oli marraskuun lopulla 1931 ilmoittanut Viron ulkoministerille Jaan Tõnissonille, että Puolalle sopi hyökkäämättömyyssopimusneuvottelujen alkaminen Baltian maiden ja Neuvostoliiton välillä vuoden 1926 sopimusluonnosten pohjalta. Viron Moskovan-lähettiläs Julius Seljamaa kävikin 8. joulukuuta 1931 tapaamassa Neuvostoliiton ulkoministeriä Litvinovia ja ehdotti neuvotteluihin ryhtymistä.³ Suomalaiset pääsivät nopeasti perille Viron aikeista, sillä ulkoministeriön kansliapäällikkö Hugo Valvanne kertoi 11. joulukuuta Viron lähettiläälle Hans Rebanelle saaneensa tiedon siitä, että Viro oli suostunut neuvottelujen aloittamiseen. Samalla kansliapäällikkö sanoi, että Suomi ilmoittaisi seuraavalla viikolla Moskovassa olevansa valmiina sopimusneuvotteluihin neuvostohallituksen kanssa. Maansa kannanotosta tietämättömän Rebanen mielestä Valvanne puhui Viron menettelystä loukkaantuneessa sävyssä.⁴

Viron Moskovan-lähettiläs oli saanut ohjeekseen käydä keskusteluja Puolan sopimusluonnoksen perusteella. Litvinov oli vaatinut neuvottelujen pitämistä Moskovassa ja antanut ymmärtää, ettei neuvostohallitusta miellyttänyt Viron pitäytyminen Puolan ehdotukseen, vaan Viron tulisi jättää kokonaan oma ehdotus, jossa Puolaan ei viitattaisi. Latvia oli puolestaan ilmoittanut Neuvostoliitolle haluavansa ryhtyä neuvotteluihin. Virolle Latvia ehdotti molempien maiden sopimusehdotusten yhdenmukaistamista. Latvia oli aikonut sisällyttää luonnokseensa välitystuomio- ja sovintomenettelysäädökset, mutta Viro oli vastustanut Latvian aikeita ja katsonut, että Neuvostoliitto ei hyväksyisi missään tapauksessa välitystuomiomenettelyä hyökkäämättö-

---

1. Hufvudstadsbladet 22.1.1932. *Nonaggressionsfördraget*; Uusi Suomi 22.1.1932. *Hyökkäämättömyyssopimus*.

2. Selén 1974, s. 80; UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta vt. ulkoministeri Antti Kukkoselle 5/28.1.1932 (salainen).

3. Medijainen 1991, s. 30–31.

4. ERA, Fond 957, N. 13, S. 543, L. 115. Hans Rebane Helsingistä ulkoministerille 12.12.1931 (salainen).

myyssopimukseen. Latvia taipuikin Viron näkökannan edessä ja luopui vaatimasta välitystuomiota.¹

Virolaiset huolehtivat siitä, että Suomi pysyi hyvin selvillä heidän politiikastaan. Vastaavasti Suomi luovutti oman sopimusmallinsa virolaisille. Suomen lähettiläs Wuorimaa katsoi tärkeäksi sen, että hyökkäämättömyyssopimukset toteutuessaan saataisiin aikaan Neuvostoliiton ja kaikkien sen länsinaapurien kanssa, jotta neuvostohallitukselle voitaisiin osoittaa reunavaltioiden yhteisrintaman vuodelta 1926 olevan yhä voimissaan. Viron apulaisulkoministeri Aleksander Hellat epäili Suomea aikeista rikkoa yhteisrintama sopimuskyömyksessä. Wuorimaa vakuutti Hellatille Suomen viivytelleen tarkoituksella, jotta se saattoi nähdä paremmin Puolan ja Neuvostoliiton välisten neuvottelujen kehityssuunnan.²

Wuorimaan mielestä virolaiset uskoivat, että Latvia oli taipuvaisempi suostumaan Neuvostoliiton ehdotuksiin. Latvian hallituksen edustaja oli käynyt neuvottelemassa Tallinnassa Neuvostoliitolle annettavasta tekstiehdotuksesta, jolloin oli käynyt ilmi, ettei Latvia halunnut tehdä omaa sopimustaan riippuvaiseksi toisten Neuvostoliiton naapurien sopimusten ratifiointista. Viro oli taas sopimusehdotuksen suhteen samoilla linjoilla Suomen ja Puolan kanssa aikoen jättää näiden maiden ehdotuksia vastaavan sopimusesityksen neuvostohallitukselle.³ Kaikista vaikeuksista huolimatta Välisministeriumissa haluttiin pitää mahdollisimman pitkälle kiinni reunavaltioiden yhteisymmärryksestä.⁴

Viron ulkoministerin Tõnissonin vieraillessa Riiasa 17. tammikuuta 1932 hyökkäämättömyyssopimuskyömyys oli esillä keskusteluissa Latvian ulkopoliittisen johdon kanssa. Molempien maiden edustajat totesivat, että Neuvostolii-

---

1. ERA, Fond 957, N. 5, S. 407, L. 34-38. Apulaisulkoministeri Moskovon-lähettiläälle 24.12.1931; UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 104/18.12.1931.

2. ERA, Fond 957, N. 5, S. 407, L. 34-38. Apulaisulkoministeri Moskovon-lähettiläälle 24.12.1931; UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 104/18.12.1931.

3. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 109/28.12.1931 (salainen); ERA, Fond 957, N. 5, S. 407, L. 34-38. Apulaisulkoministeri Moskovon-lähettiläälle 24.12.1931.

4. ERA, Fond 957, N. 5, S. 407, L. 39-40. Apulaisulkoministeri Moskovon-lähettiläälle 5.1.1932 (salainen).

ton politiikkana oli sopimusten samankaltaisuuden välttäminen ja kunkin naapurivaltion kanssa erikseen käytävien neuvottelujen korostaminen. Tämä oli näkynyt siinäkin, että neuvostojohto ei ollut sallinut Latvian ehdottamaa Neuvostoliiton ja Viron välisten neuvottelujen siirtämistä Moskovasta Riikaan, jolloin Viro ja Latvia olisivat voineet yhdessä neuvotella Neuvostoliiton kanssa. Suomen Riian-lähettilään P. J. Hynnisen saamien tietojen perusteella Tõnisson oli sanonut pelkäävänsä Suomen liiallista joustavuutta Neuvostoliiton vaatimusten edessä, millä saattaisi olla epäedullinen vaikutus sopimuskeskusteluihin Riiaassa ja Moskovassa.¹

Viron ulkopoliittinen johto oli hyvin selvillä Suomen valmiudesta kompromisseihin neuvotteluissa Neuvostoliiton kanssa. Tällöin reunavaltioiden rintama olisi hajonnut, ja virolaiset pelkäsivät myös Latvian tekevän Suomen esimerkin innoittaman sopimuksen Neuvostoliiton kanssa. Viron apulaisulkoministeri Hellat ennakoi 19. tammikuuta puhelinkeskustelussa Suomen lähettilään Wuorimaan kanssa tilannetta, jossa Neuvostoliitto hyökkäisi Viron kimppuun ja Kansainliiton valmistautuessa antamaan Virolle apua Suomi jättäytyisi hyökkäämättömyyssopimuksensa perusteella puolueettomaksi. Seuraavana päivänä Viron Helsingin-lähettiläs Rebane kävi Suomen presidentin P. E. Svinhufvudin luona esittämässä Viron vastalauseen Suomen suunnittelemaan sopimukseen nähden.² Ulkoministeri Yrjö-Koskinen oli jo aiemmin vakuuttanut huolestuneelle Rebanelle, että Suomi asettaisi hyökkäämättömyyssopimuksensa ratifioimisehdoksi toisten valtioiden sopimukseenpääsyn Neuvostoliiton kanssa. Suomen ulkoministeriö tiedotti Helsingissä oleville Viron, Latvian ja Puolan lähettiläille tarkasti neuvottelujen kulusta sekä valmiudestaan sopimukseen neuvostohallituksen kanssa.³

1.UMA, UM 5 C 16. P. J. Hynninen Riiaasta ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 1/20.1.1932 (salainen).

2.Medijainen 1991, s. 31; ERA, Fond 957, N. 5, S. 407, L. 60-62. Apulaisulkoministeri Moskovin-lähettiläälle 21.1.1932 (salainen); ERA, Fond 957, N. 13, S. 543, L. 144-147. Hans Rebane Helsingistä apulaisulkoministerille 22.1.1932 (salainen).

3.ERA, Fond 957, N. 13, S. 543, L. 127. Hans Rebane Helsingistä apulaisulkoministerille 15.1.1932 (salainen); ERA, Fond 957, N. 13, S. 543, L. 128-130. Hans Rebane Helsingistä apulaisulkoministerille 18.1.1932.

Viron apulaisulkoministeri Hellat suhtautui erityisen kriittisesti Suomen 21. tammikuuta allekirjoittamaan hyök-
käämättömyyssopimukseen. Hän uskoi Suomen menettelyllään
vaikeuttaneen Viron neuvotteluasemaa, eikä hän arvostanut
Suomen asettamaa ratifiointiehtoa, koska se ei ollut Neu-
vostoliittoa sitova. Kaiken lisäksi Suomi tarjosi huonon
esimerkin Latvialle, joka oli osoittanut kiinnostusta so-
pimiseen. Myös Viron Moskovan-lähettiläs Seljamaa katsoi
Neuvostoliiton tiukentavan linjaansa neuvotteluissaan Viron
ja Latvian kanssa. Seljamaankin mielestä Latvia halusi
sopia Neuvostoliiton kanssa ja oli valmis myönnytyksiin.
Hän piti tärkeänä ennen kaikkea sitä, että Latvian ja Viron
yhteisymmärrys säilyisi, vaikka Latvia taipuisi neuvosto-
hallituksen edessä.¹

Virolaisten lehtien kriittinen kirjoittelu Suomen
politiikasta sopimusasiassa laimeni, kun tuli julkisesti
tunnetuksi, ettei Suomi ratifioi sopimustaan ennen kuin
muut Neuvostoliiton naapurit ovat tehneet vastaavanlaisen
sopimuksen. Wuorimaan tiedusteltua Viron hallituksen suh-
tautumista ulkoministeri Tõnissonilta tämä huomautti Suomen
nopean toiminnan vaikeuttaneen muiden neuvotteluja, mutta
toisaalta ulkoministeri myönsi sen, ettei Suomi ollut rik-
konut reunavaltiorintamaa, joten virolaislehdistön kirjoit-
telu oli tosiasioita vastaamatonta. Omalta osaltaan Viro
aikoi pitää mahdollisimman tiukasti kiinni omista ehdotuk-
sistaan neuvotteluissa Neuvostoliiton kanssa. Wuorimaa
totesi Tõnissonin lausunnon perusteella, ettei Viron hal-
lituksen käsitys Suomen toiminnasta näyttänyt olevan yhtä
negatiivinen kuin Viron lehdistön ja apulaisulkoministeri
Hellatin.²

Wuorimaan mielestä eri maiden politiikan eroavaisuudet
sopimusasiassa olivat luonnollisia jo erillisten neuvotte-
lujenkin vuoksi. Kuitenkin keskinäinen informointi ja aja-
tustenvaihto oli toiminut alusta alkaen. Wuorimaa näki
tärkeäksi sen, että Neuvostoliitto huomaisi naapurimaidensa
keskinäisen kosketuksen kiinteyden, jota korostivat niiden
omien sopimusluonnosten yhtäläisyys ja sopimusten ratifi-

---

1. ERA, Fond 957, N. 5, S. 407, L. 60-62. Apulaisulkoministeri Mosko-
van-lähettiläälle 21.1.1932 (salainen); ERA, Fond 957, N. 5, S. 407,
L. 86-89. Julius Seljamaa Moskovasta apulaisulkoministerille 26.1.
1932 (salainen).

2. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta vt. ulkoministeri Antti
Kukkoselle 5/28.1.1932 (salainen).

ointiehtona ollut vaatimus samanlaisten sopimusten solmimisesta muiden reunavaltioiden kanssa. Tämän johdosta neuvostohallituksen täytyisi vastaisuudessa ottaa huomioon rajanaapuriensa kyky yhdenmukaisiin toimenpiteisiin tarpeen niin vaatiessa. Wuorimaa piti hyökkäämättömyyssopimuksen huonona puolena sitä, että Neuvostoliitto voisi käyttää sopimusta aseidenriisuntakonferenssissa länsinaapureitaan vastaan, kun ne selittäisivät uhattua asemaansa.¹

Latvian politiikan suhteen virolaisten pelot Suomen esimerkin vaikutuksesta osoittautuivat oikeiksi. Latvia-laisten halukkuuteen sopia Neuvostoliiton kanssa vaikutti myös heidän käsityksensä Saksan muodostamasta potentiaalista uhasta. Puola ja Ranska olivat olleet edelläkävijöinä suhteiden parantamisessa Neuvostoliittoon, joten Latvian hallituksen oli helppo suostua hyökkäämättömyyssopimuksen allekirjoittamiseen Neuvostoliiton kanssa 5. helmikuuta 1932. Latvia sai antaa sopimukseen liittyen erillisen julistuksen, jossa se totesi, ettei hyökkäämättömyyssopimus ollut millään tavoin ristiriidassa maan Kansainliittojäsenyyden kanssa.² Suomen ja Neuvostoliiton solmima sopimus oli mallina Latvian ja Neuvostoliiton neuvotteluissa. Latvian edustaja K. Freimanis kertoi Tallinnassa 23. tammi-kuuta apulaisulkoministeri Hellatille Latvian aikeista pyrkiä todella sopimukseen. Hellat arveli hyökkäämättömyyssopimuksen voivan olla ristiriidassa Viron ja Latvian liittosopimuksen kanssa. Suomen ja Latvian solmimat sopimukset saattoivat Viron kiusalliseen asemaan, sillä molemmat maat halusivat lykätä sopimustensa ratifioimista siksi kunnes Viro olisi tehnyt oman sopimuksensa Neuvostoliiton kanssa.³

Riassa Suomen lähettiläs P. J. Hynninen seurasi Latvian neuvotteluja. Tammikuun lopussa Neuvostoliiton ja Latvian hyökkäämättömyyssopimus oli edennyt jo parafoinnin asteelle. Kuitenkin Puola ja Viro huolestuivat siitä, ettei Latvian osalta sopimusluonnoksessa ollut määräystä ratifiointiasiakirjojen vaihtamisesta 30 päivän sisällä ratifioinnin jälkeen. Tämä ratifiointisäädös oli kuitenkin

---

1.UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta vt. ulkoministeri Antti Kukkosalen 5/28.1.1932 (salainen).

2.Rodgers 1975, s. 80-81.

3.Medijainen 1991, s. 31-32.

ollut samanlaisena sekä Suomen että Puolan allekirjoittamissa sopimuksissa. Viron asiainhoitaja Mölder oli Hellatin ohjeiden mukaan huomauttanut asiasta Latvian ulkoministerille K. Zarinšille uhaten muuten virolais-latvialaisten suhteiden huononemisella, mikä merkitsisi myös liittosuhteen joutumista kyseenalaiseksi. Latvian ulkoministeri ei kuitenkaan suostunut luopumaan aikeista parafoida sellaisenaan hyökkäämättömyyssopimus. Mölder syytti Latviaa siitä, että se oli informoinut neuvotteluistaan huonosti Viroa. Viron asiainhoitaja ja Puolan Riian-lähettiläs Arciszewski joutuivat kääntymään asiassa Latvian presidentin A. Kviesiksen puoleen. Painostus tuottikin tuloksen, ja Latvian hallitus päätti siirtää parafoinnin tuonemmaksi.¹ Latvian pääministeri M. Skujenieks vakuutti hallituksensa asettaneen ratifioinnin ehdoksi sen, että Viro tekee myös hyökkäämättömyyssopimuksen Neuvostoliiton kanssa. Näin Latvia oli pääministerin mukaan todistanut, ettei se toimi erillään Virosta, vaan pyrkii löytämään yhteisymmärryksen maiden välillä.²

Moskovassa Neuvostoliiton ulkoministeri Litvinov ilmaisi Saksan lähettiläälle Herbert von Dirksenille tyytyväisyytensä hyökkäämättömyyssopimukseen Suomen kanssa. Litvinovin mukaan Suomi oli vapautunut sopimuksen ansiosta Puolan vaikutuksesta, koska se ei ollut kytkenyt itseään Puolan aluksi ajamaan samanaikaiseen allekirjoittamiseen reunavaltioiden kanssa. Tässä mielessä määräys, joka kielsi kumpaakin osapuolta osallistumasta toista vastaan suunnattuihin sopimuksiin, miellytti ulkoministeriä. Sen sijaan hän oli tyytymätön Viron kanssa käytyihin sopimusneuvotteluihin: Viro oli osoittautunut Puolan vasalliksi ja mukaili sen politiikkaa viivyttäessään neuvotteluja. Dirksen huomautti Litvinoville, että Suomen pesäero Puolasta ei ollut niin merkittävä kuin näytti, sillä suomalaiset olivat asettaneet hyökkäämättömyyssopimuksensa ratifiointiehdoksi muiden valtioiden sopimukseen pääsyn Neuvostoliiton kanssa.³ Saksan ulkoministeriössä arvioitiin hyökkäämättömyys-

---

1.UMA, UM 5 C 16. P. J. Hynninen Riiasta vt. ulkoministeri Antti Kukkoselle 3/30.1.1932 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 16. P. J. Hynninen Riiasta vt. ulkoministeri Antti Kukkoselle 6/20.2.1932 (salainen).

3.Der Botschafter in Moskau von Dirksen an das Auswärtige Amt 23.1.1932. — ADAP, Serie B, Band XIX, Nr. 209.

sopimusten lieventävän Baltian maissa ja Suomessa tunnettua pelkoa Neuvostoliiton uhkaa kohtaan. Auswärtiges Amtissa nähtiin Ranskan ja Puolan tähtäävän politiikallaan sopimusasiassa suhteiden vakiinnuttamiseen Neuvostoliiton ja sen länsinaapurien välillä.¹

5.4.3. Suomi viivyyttää oman sopimuksensa ratifiointia muiden reunavaltioiden vuoksi

Latvian kanssa allekirjoittamansa hyökkäämättömyyssopimuksen jälkeen Neuvostoliitto ryhtyi painostamaan Viroa sopimuksen tekemiseen. Neuvostohallituksen valtuutettu N. Krestinski esitti Viron Moskovon-lähettiläälle Julius Seljamaalle sopimuksen malliksi Latvian ja Neuvostoliiton sopimusta. Neuvostoliitto tiesi, että Viro oli neuvotellut sopimuskysestä liittokumppaninsa Latvian kanssa ja että molemmat maat olivat sopineet yhteisen politiikkansa suuntaviivoista. Niinpä neuvostajohtajat eivät halunneet tehdä Virolle suurempia myönnytyksiä kuin he olivat tehneet Latvialle. Seljamaa torjui aluksi Krestinskin tarjouksen katsoen, ettei Viro voinut allekirjoittaa noin vain sopimusta, josta se ei ollut edes neuvotellut. Viron hallitus epäröi hetken, mutta taipui lopulta neuvottelujen jatkamiseen. Helmikuun lopulla 1932 Seljamaa ilmoitti Moskovassa Viron toivovan keskustelujen jatkamista Puolan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksen tarjoaman mallin pohjalta. Neuvottelut jatkuivat aina huhtikuun loppupuolelle saakka molempien osapuolten tehdessä myönnytyksiä. Neuvostoliiton ja Viron hyökkäämättömyyssopimus allekirjoitettiin 4. toukokuuta 1932. Molemmat osapuolet olivat tyytyväisiä lopputulokseen. Neuvostoliiton kannalta mieluisaa oli se, että sopimusteksti vastasi Latvian kanssa tehdyn hyökkäämättömyyssopimuksen tekstiä.² Viron apulaisulkoministeri Hellat puolestaan uskoi maansa saaneen peräänantamattomuudellaan paremman sopimuksen kuin Suomi ja Latvia.³

Suomen ulkoministeriö pyysi Tallinnan-lähetystä ilmoittamaan Viron hallitukselle hyökkäämättömyyssopimuksen

---

1. Das Auswärtige Amt an die Gesandtschaft in Riga 8.1.1932. – ADAP, Serie B, Band XIX, Nr. 169.

2. Medijainen 1991, s. 32–33.

3. ERA, Fond 957, N. 5, S. 407, L. 164–165. Apulaisulkoministeri Moskovon-lähettiläälle 20.5.1932 (salainen).

siirtämisestä eduskuntakäsittelyyn. Samalla virolaisille oli huomautettava, ettei eduskunnan hyväksyminen merkitsisi sopimuksen automaattista ratifioimista. Tästä huolimatta Wuorimaa pelkäsi Suomea syytettävän jälleen lupauksien rikkomisesta ja yhteisrintaman kaatamisesta. Hän pyysikin ulkoministeriöltä luvan antaa virolaisille takeet siitä, että Suomi ei ratifioi sopimusta ennen kuin Viron ja Neuvostoliiton väliset neuvottelut olisivat päättyneet. Saatuaan ulkoministeriöltä valtuudet tähän Wuorimaa kävi Viron ulkoministerin Jaan Tönnissonin luona 19. huhtikuuta ilmoittamassa Suomen ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksen siirtämisestä eduskuntakäsittelyyn. Samalla hän selitti, että eduskunnan hyväksyminen ei vielä merkitsisi sopimuksen ratifioimista vaan että ratifioinnin suorittaisi erikseen tasavallan presidentti.¹

Tönnisson oli tyytyväinen Wuorimaan selitykseen katsoen Viron saaneen näin lisää aikaa ja mahdollisuuden saada hyökkäämättömyyssopimus Neuvostoliiton kanssa syntymään itselleen kelvollisilla ehdoilla. Viron ulkoministeri lupasi huolehtia parhaansa mukaan siitä, etteivät virolaiset sanomalehdet hyökkäisi asian johdosta asiattomasti Suomea vastaan. Raportissaan Wuorimaa totesi kuulleen eräältä virolaiselta ulkopolitiikan asiantuntijalta, että Viron ja Neuvostoliiton neuvottelujen venyminen ei johtunut Puolan suoranaisestä painostuksesta, vaikka Puolalle muuten sopikin neuvottelujen kangerteleminen. Puolan Tallinnan-lähetystö oli ryhtynyt aktiivisemmin ajamaan puolalais-virolaisten suhteiden kehittämistä, mitä monet virolaiset olivat tervehtineet mielihyvällä parhaana ratkaisuna Viron turvallisuudelle.² Hyökkäämättömyyssopimuskysymyksessä Viro ja Puola eivät olleet olleet kovinkaan paljon yhteydessä toisiinsa, eikä Puola ollut muutenkaan tukenut Viroa sen neuvotteluissa Neuvostoliiton kanssa.³

Suomi viivytteli hyökkäämättömyyssopimuksensa ratifiointia odottaessaan Viron ja Puolan ratkaisuja. Suomen hallitus lykkäsi tämän vuoksi mahdollisimman pitkälle sovintomenettelysopimuksen solmimista Neuvostoliiton kanssa, koska

---

1.UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 13/20.4.1932 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 13/20.4.1932 (salainen).

3.Medijainen 1991, s. 33.

tämä sopimus olisi johtanut myös hyökkäämättömyyssopimukseen ottamiseen käsittelyyn eduskunnassa. Puola halusi odottaa Romanian ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen allekirjoittamista ennen kuin se itse olisi vahvistanut allekirjoituksellaan sopimuksensa Neuvostoliiton kanssa. Kuitenkin Neuvostoliiton ja Romanian neuvottelut olivat katkenneet maiden vanhoihin erimielisyyksiin Bessarabian kohtalosta. Suomalaisia tämä ei miellyttänyt, ja he yrittivät painostaa sekä Puolaa että Romaniaa kiirehtimään sopimuskysymyksessä. Lopulta Suomen ulkoministeri Yrjö-Koskinen allekirjoitti Neuvostoliiton kanssa tehdyn sovintomenettelysopimuksen 22. huhtikuuta 1932. Tämän jälkeen hyökkäämättömyys- ja sovintomenettelysopimukset siirtyivät eduskunnan käsittelyyn. Siellä hyökkäämättömyyssopimus ei herättänyt suurempia intohimon puuskia. Sosialidemokraatit ja ruotsalaiset kannattivat nopeaa ratifiointia odottamatta reunavaltioita. Lähinnä eduskunnassa toivottiin hyökkäämättömyyssopimuksen takaavaan sen, ettei toisen valtion sisäisiin asioihin puututtaisi, mutta muuten kansanedustajat eivät pitäneet sopimusta suuressa arvossa.¹

Helsingissä ulkoministeri Yrjö-Koskinen tiedotti eduskuntakäsittelystä Viron lähettiläälle Rebanelle huomauttaen erityisesti siitä, että hyökkäämättömyyssopimus ei ollut ristiriidassa Kansainliiton peruskirjan kanssa.² Yrjö-Koskinen korosti eduskunnan istunnossa 28. huhtikuuta hallituksen linjausta, jonka mukaan sopimuksen ratifiointi riippuisi Suomen osalta siitä, solmitaanko samanlaisia sopimuksia Neuvostoliiton ja sen muiden läntisten naapurien välillä. Sosialidemokraattien Väinö Voionmaan mielestä Suomen ei kannattanut pitää ehdosta liian tiukasti kiinni, koska Suomen politiikka voisi silloin saada "valtiollisen liittoutumisen leiman". Vastaavasti kokoomuksen O. H. Jusila näki Suomella, Virolla, Latviolla, Liettualla, Puolalla ja Romaniolla olevan selvä etujen yhteisyys Neuvostoliiton rajanaapureina, joten hallituksen kanta oli hänestä perusteltu. Sitä vastoin RKP:n Max Sergelius vaati hyök-

---

1. Korhonen 1966, s. 237-238; Suomen sopimukset vieraitten valtioiden kanssa 13/1932. Sopimus Suomen ja Neuvostoliiton välillä hyökkäämättömyydestä ja riitojen rauhanomaisesta ratkaisusta 21.1.1932 sekä sopimus sovintomenettelystä Suomen ja Neuvostoliiton välillä 22.4.1932.

2. ERA, Fond 957, N. 13, S. 543, L. 169. Hans Rebane Helsingistä apulaisulkoministerille 25.4.1932 (salainen).

käämättömyyssopimuksen kiireellistä ratifioimista odotta-
matta Neuvostoliiton muita länsinaapureita, sillä näytti
siltä, että varsinkin Puolalla ja Romanialla veisi enemmän
aikaa omien sopimustensa solmimisessa ja ratifioimisessa.¹

Suomi solmi hyökkäämättömyyssopimuksen Neuvostoliiton
kanssa keskellä omaa sisäpoliittista kriisiään. Neuvosto-
liitto suhtautui kuitenkin Suomen tapahtumiin välinpitä-
mättömästi. Neuvostohallitusta kiinnosti enemmän valtioiden
virallisten suhteiden kehittyminen. Suomelle sopimus mer-
kitsi huomattavaa edistysaskelta maan päästessä ulkopoliit-
tisesti ongelmallisimmaksi koetulla ilmansuunnalla selkeään
sopimus pohjaiseen ratkaisuun. Suomalaiset olivat saavutta-
neet reaali poliittisen menestyksen, vaikka sopimukseen ei
liittynytkään suurempaa luottamusta naapurivaltioiden kes-
ken. Poliittisessa kentässä käsitykset vaihtelivat puoluei-
den ja poliittisten ryhmittymien yleisten turvallisuuspo-
liittisten ja ideologisten näkemysten mukaan. Sosialidemo-
kraatit näkivät sopimuksen tärkeäksi ja toivoivat Suomen
suhteiden Neuvostoliittoon kehittyvän edelleen tältä poh-
jalta. Sopimusasiaan kielteisesti suhtautuneita oikeistora-
dikaaleja lukuun ottamatta myös porvarilliset ryhmät tun-
nustivat hyökkäämättömyyssopimuksen olevan konkreettinen
ilmaus suhteiden tasoittumisesta maiden välillä, vaikkakaan
sopimuksen turvallisuuspoliittiseen arvoon ei uskottu.²
Maalaisliitossa sopimus nähtiin merkitykselliseksi nimen-
omaan kauppapoliittisista syistä, kun Neuvostoliittoa muu-
ten pidettiin edelleen Suomelle uhkana. Maalaisliittolaiset
olivat toivoneet sopimuksen mahdollistavan jatkossa laaja-
mittaisen maataloustuotteiden viennin Neuvostoliittoon,
mutta tässä toivossa he joutuivat pettymään. Toiveiden
kuihtuessa luottamus hyökkäämättömyyssopimukseen väheni
edelleen maalaisliiton piirissä.³

Suomen hallitus viivytti hyökkäämättömyyssopimuksen
ratifioimista kesään 1932 saakka. Suomi lykkäsi vastahakoi-
sesti Puolan pyynnöstä ratifiointiaan kuukaudella toukokuun
puolivälissä. Puola olisi halunnut allekirjoittaa hyökkää-
mättömyyssopimuksen Neuvostoliiton kanssa, mutta se oli

1.VP 1932, Pöytäkirjat I, s. 816–819. Eduskunnan ptk. 28.4.1932. Hyök-
käämättömyyssopimuksen käsittelystä eduskunnassa myös Jääskeläinen
1973, s. 331–332.

2.Paasivirta 1984, s. 363–364.

3.Mylly 1978, s. 234–235.

luvannut odottaa, kunnes Romanian saattaisi omat neuvottelunsa päätökseen. Aikarajan kuluttua umpeen suomalaiset eivät enää viivytelleet pitempään asiassa saatuaan varmuuden romanialaisten haluttomuudesta solmia sopimus. Tasavallan presidentti ratifioi Neuvostoliiton kanssa solmitut hyökkäämättömyys- ja sovintomenettelysopimukset 7. heinäkuuta 1932. Neuvostoliiton suoritetun välittömästi oman ratifiointinsa sopimukset astuivat voimaan. Puolan ja Neuvostoliiton välinen hyökkäämättömyyssopimus allekirjoitettiin pian tämän jälkeen, mutta sopimuksen ratifiointi tapahtui vasta marraskuussa, kun Romanian ja Neuvostoliiton neuvottelut olivat lopullisesti päättyneet ilman tulosta. Myös Ranska ratifioi tällöin oman sopimuksensa Neuvostoliiton kanssa odoteltuaan puolalaisten tavoin romanialaisten käymien neuvottelujen päättymistä.¹

Suomen puolueettomuuden kehityksen kannalta vuoden 1932 hyökkäämättömyyssopimus Neuvostoliiton kanssa oli kuitenkin merkittävä saavutus. Sopimukseen sisältyi näet määräyksiä Suomen puolueettomuudesta sekä sodan että rauhan aikana. Molemmat osapuolet sitoutuivat puolueettomuuden noudattamiseen tilanteessa, jossa toinen osapuolista joutuisi yhden tai useamman valtion hyökkäyksen kohteeksi. Rauhanaikainen puolueettomuus taas edellytti molemmilta osapuolilta lupaus olla liittymättä sopimukseen tai välipuheisiin, jotka olisivat toista sopimuspuolta vastaan suunnattuja tai muuten ristiriidassa hyökkäämättömyyssopimuksen kanssa. Nämä Neuvostoliiton ja Suomen väliset kahdenkeskiset puolueettomuussitoumukset saivat Suomen kiinnittämään enemmän huomiota puolueettomuustulkinnan laajentamiseen omalta kohdaltaan. Tässä mielessä Suomen ulkopolitiittinen johto suhtautui jatkossa suurella mielenkiinnolla

---

1. Korhonen 1966, s. 238–239. Vrt. saksalaisten näkemyksiin Puolan ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen merkityksestä Der Botschafter in Moskau von Dirksen an das Auswärtige Amt 28.11.1932. – ADAP, Serie B, Band XXI. 16. August 1932 bis 29. Januar 1933. Bonn 1983, Nr. 186; Runderlaß des Ministerialdirektors Köpke 23.12.1932. – ADAP, Serie B, Band XXI, Nr. 236.

mahdollisuuksiinsa päästä jäseneksi puolueettomien Pohjoismaiden ryhmään.¹

Keväällä 1934 tuli ajankohtaiseksi hyökkäämättömyyssopimusten pidentäminen, kun Neuvostoliitto tarjosi Suomelle ja Baltian maille sopimusten voimassaolon jatkamista. Neuvostoliiton ulkoministeri Litvinov ehdotti puolalaiselle virkaveljelleen Józef Beckille Moskovassa helmikuussa 1934, että Neuvostoliitto ja Puola pidentäisivät hyökkäämättömyyssopimustaan 10 vuodella. Puolan hallituksen pohdittua asiaa tarkemmin maan Moskovan-lähettiläs J. Łukasiewicz ilmoitti maaliskuun lopussa neuvostohallitukselle Puolan toivovan samanlaisia pidennyksiä Neuvostoliiton ja Baltian maiden välisiin hyökkäämättömyyssopimuksiin. Neuvostoliiton Tallinnan-lähettiläs A. Ustinov olikin tehnyt Virolle ehdotuksen sopimuksen pidentämisestä 10 vuodella. Viron hallitus otti yhteyden Suomen, Latvian, Liettuan ja Puolan hallituksiin, jotta Neuvostoliiton aloitetta voitaisiin pohtia yhdessä. Neuvottelujen tuloksena virolaisille selvisi, että Viro, Latvia ja Liettua olivat kaikki yhtä mieltä sopimuksen pidentämisen tarpeesta ja Neuvostoliiton tarjouksen hyväksymisestä. Sen sijaan Puolan kannasta virolaiset eivät saaneet täyttä selkoa. Puolan Tallinnan-lähettiläs tosin ehdotti Virolle, että se allekirjoittaisi pidennysasiakirjan yhdessä Puolan kanssa ja jättäisi Latvian ja Liettuan oman onnensa nojaan, mutta tähän Viron hallitus ei suostunut.²

Maaliskuun 27. päivänä Viron, Latvian ja Liettuan ulkoministerit ilmoittivat suostuvansa Neuvostoliiton ehdotukseen. Neuvostoliitto kutsui seuraavana päivänä ulkoministerit Moskovaan allekirjoittamaan jatkosopimuksen, mutta Viron ulkoministeri Julius Seljamaa kieltäytyi kuniasta luvaten vieraillla Moskovassa myöhemmin. Latvian ja Liettuan ulkoministerit olivat niin ikään estyneitä, joten

---

1. Kallenautio 1985, s. 136-137; Kallenautio, Jorma, Suomen puolueettomuus maailmansotien välisenä aikana. - Yksilö ja yhteiskunnan muutos. Juhlakirja Viljo Rasilan täyttäessä 60 vuotta 22.1.1986. Acta Universitatis Tamperensis A 202. Tampere 1986, s. 161. Suomen puolueettomuusoikeuden kehityksen lähtökohta oli maan liittyminen v. 1924 Haagin toisessa rauhankonferenssissa v. 1907 allekirjoitettuihin puolueettomuussopimuksiin, joista toinen koski puolueettomien valtioiden ja henkilöiden oikeuksia ja velvollisuuksia maasodassa sekä toinen puolueettomien valtioiden oikeuksia ja velvollisuuksia merisodassa.

2. Arumäe 1979, s. 45-46.

Baltian maiden Moskovan-lähettiläät allekirjoittivat 4. huhtikuuta 1934 pöytäkirjan, jossa hyökkäämättömyyssopimusten kestoaikaa pidennettiin 31.12.1945 saakka. Virolaiset olivat sopimuspöytäkirjaan tyytyväisiä katsoen sen lujittavan rauhaa itäisessä Euroopassa.¹

Suomi sai Neuvostoliitolta vastaavan ehdotuksen hyökkäämättömyyssopimuksen pidentämisestä vasta Baltian maiden kannan selvittyä 28. maaliskuuta. Ulkoministeri Antti Hackzellin mielestä Neuvostoliitto halusi näin estää Suomea vaikuttamasta liian paljon Baltian maiden kannanottoihin. Suomi toimi asiassa yksin pitäen kiinni sopimuksensa alkuperäisestä bilateraalista luonteesta. Suomen hallituksen hyväksyttyä kestoajan pidentämisen Suomen lähettiläs A. S. Yrjö-Koskinen allekirjoitti Suomen puolesta sopimuksen Moskovassa 7. huhtikuuta 1934. Viron, Latvian ja Liettuan sopimusteksteissä hyökkäämättömyyssopimuksen jatkuminen oli mahdollista automaattisesti ilman irtisanomisilmoitusta. Suomen ja Puolan sopimuksissa tätä jatkumissäädöstä ei ollut. Suomen osalta hyökkäämättömyyssopimuksen pidentäminen astui voimaan vasta joulukuussa 1934, sillä Suomen hallitus ja eduskunta eivät pitäneet sopimuksen vahvistamisessa kiirettä.²

* * * * *

Suomi oli hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluissaan Neuvostoliiton kanssa tiiviissä yhteydessä Baltian maihin ja Puolaan myös vuonna 1932. Muuten Suomi noudatti itsellistä politiikkaa, mitä osoittaa se, että Suomi aloitti neuvottelut viimeisenä maana mutta pääsi ensimmäisenä sopimukseen neuvostohallituksen kanssa. Omaksumassaan roolissa Suomi osoitti pitävänsä itseään poikkeusasemassa reunavaltioihin verrattuna. Suomelle sopimuksen solmiminen oli tärkeä suhteiden normalisoimiseksi Neuvostoliittoon. Hyökkäämättö-

---

1. Arumäe 1979, s. 46-48. Vrt. myös Extracts from Litvinov's statement on signing the prolongation of the non-aggression pacts with Lithuania, Estonia, and Latvia 4.4.1934. - Soviet Documents on Foreign Policy. Volume III, 1933-1941. Selected and edited by Jane Degras. London 1953, s. 78-79.

2. Selén 1974, s. 81. Ks. hyökkäämättömyyssopimusten pidentämisestä myös Mr. Charles (Moscow) to Sir J. Simon (Received April 13) 6.4.1934. - DBFP, Second Series, Volume VII, No. 586; Sir W. Erskine (Warsaw) to Sir J. Simon (Received April 16) 11.4.1934. - DBFP, Second Series, Volume VII, No. 587.

myyssopimuksen arvoon tosipaikan tullen ei luotettu, mutta sopiminen nähtiin järkevämmävämmäksi ratkaisuksi kuin vuonna 1926, jolloin neuvottelut maiden välillä olivat ajautuneet umpikujaan. Neuvostoliiton kansainvälinen asema oli voimistunut sen jälkeen, ja maa oli nyt halukkaampi sellaiseen sopimukseen, joka ei suomalaisten mielestä ollut riskitiriidassa heidän muiden kansainvälisten sopimustensa ja velvoitteidensa kanssa. Neuvostojohdolle sopimus oli huomattava päänavaus sen tavoittellessa maansa rajojen turvaamista Euroopassa.

Virolle Suomen nopea toiminta oli pettymys, ja virolaiset pelkäsivät myös Latvian innostuvan Suomen esimerkistä ja solmivan sopimuksen, mikä olisi jättänyt Viron kokonaan Neuvostoliiton vaatimusten armoille. Latvia seurasi Suomen jalanjälkiä ja teki nopeasti oman sopimuksensa Neuvostoliiton kanssa. Viro joutui näin neuvottelemaan yksin neuvostohallituksen kanssa, vaikka Latvian ja Suomen sopimusten ratifiointiehtona ollut vaatimus vastavista sopimuksista Neuvostoliiton ja muiden reunavaltioiden kesken helpotti virolaisten asemaa. Viro pääsi Neuvostoliiton kanssa lopulta itselleen mieluisaan lopputulokseen.

Suomalaiset osoittivat toisaalta solidaarisuuttaan reunavaltioita kohtaan lykkäämällä hyökkäämättömyyssopimuksensa ratifiointia siksi kunnes muut olisivat saaneet neuvottelunsa päätökseen. Suomen hallitus huomioi reunavaltiot paremmin osaltaan sen vuoksi, että se halusi turvata hedelmällisen yhteistyön jatkumisen aseidenriisuntakysymyksissä Kansainliitossa. Koska Suomen ja reunavaltioiden politiikan koordinoinnilla tavoiteltiin tällöin nimenomaan yhteistä turvallisuutta Neuvostoliittoa vastaan, oli luonnollista, että hyökkäämättömyyssopimuksesta neuvoteltaessa pyrittiin ottamaan toisten asianosaisten maiden näkemykset huomioon.

6. SUOMI JA BALTIAN MAAT TIENHAARASSA

6.1. Suomen ja Viron suhteet suurvaltapolitiikan varjossa

Suomen ja Viron välisiin virallisiin suhteisiin vaikuttivat 1930-luvun alussa rauhoittavasti valtionpäämiesten vastavuoroiset vierailut toistensa luokse. P. E. Svinhufvudin presidenttikaudella vierailuja tapahtui kaikkiaan kuudesti. Vaikka nämä vierailut eivät olleet luonteeltaan virallisia, niin varsinkin Svinhufvudin käynnit herättivät Virossa

myönteistä kiinnostusta.¹ Ensimmäisen matkansa Svinhufvud teki Viroon vuonna 1932, jolloin hän tutustui Viron suoje-luskuntajärjestykseen ja neuvotteli vapaamuotoisesti isäntien-sä kanssa. Viron riigivanem Konstantin Päts oli tehnyt edellisenä vuonna vastaavanlaisen yksityisvierailun Svinhufvudin luokse.² Svinhufvud oli tällöin ottanut esille sotilaallisen yhteistoiminnan maiden välillä ja korostanut merisotilaallisen yhteistyön tärkeyttä. Sekä Svinhufvud että Päts kannattivat Suomenlahden yhteistä puolustusta joko kirjallisen tai suullisen sopimuksen mukaisesti. Merivoimien yhteistoimintaa käsiteltiin myös Jaan Tõnissonin vieraillessa riigivanemina Suomessa vuonna 1933.³

Aarne Wuorimaan mukaan Pätsin ensimmäinen Suomen-matka vuonna 1931 oli yllätys Tallinnan diplomaattipiireille. Sekä Päts itse että ulkoministeri Jaan Tõnisson olivat tyytyväisiä onnistuneesta ystävyysvierailusta.⁴ Svinhufvudin vierailut vuosina 1932 ja 1934 saivat Viron lehdistössä lämpimän vastaanoton. Vuoden 1932 vierailun yhteydessä virolaislehdistö kuvasi Suomen presidentin huomattavaksi valtiomieheksi, joka oli näytellyt kansansa kohtalon hetkillä keskeistä roolia. Vuoden 1934 matkan lehdet tulkit-sivat enemmänkin virolais-suomalaisien suhteiden symbolik-si. Lehdistössä oli vakiintunut käsitys Suomen ja Viron hyvistä suhteista, jotka eivät vaatineet välttämättä muodollista liittoa. Yleensä epävirallisten vierailujen säännöllisyyttä pidettiin hyvänä ratkaisuna maiden suhteiden kannalta.⁵

Joulukuussa 1932 Suomessa tapahtui hallituksenvaihdos, kun professori T. M. Kivimäki muodosti uuden, lähinnä edis-tyspuoluealaisten ja ruotsalaisten tukeman hallituksen. Hallituksessa oli toisaalta mukana useita taustaltaan ko-koomuslaisia ja maalaisliittolaisia ammattiministereitä,

---

1. Juva, Einar W., P. E. Svinhufvud II, 1917–1944. Porvoo 1961, s. 532–533, 538–539.

2. Virkkunen, Sakari, Svinhufvud – kansallinen presidentti. Suomen tasavallan presidentit 3. Keuruu 1981, s. 85–90.

3. Leskinen 1997, s. 199–201.

4. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri A. S. Yrjö-Koskiselle 88/7.8.1931.

5. UMA, UM 94. Askko Ivalon sanomalehtikatsaus Tallinnasta UM:lle 1/23.6.1932; UMA, UM 94. P. J. Hynnisen sanomalehtikatsaus Tallinnasta UM:lle 23/23.8.1934.

kuten ulkoministeriksi nimitetty Antti Hackzell. Hackzell oli toiminut vuosina 1922–1927 lähettiläänä Moskovassa, joten hän omasi runsaasti kokemusta nimenomaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden hoidosta.¹ Suomen pohjoismaisessa suuntauksessa tärkeää roolia näytelleelle Hackzellille luonteenomaista oli virallisten ja henkilökohtaisten ulkomaanmatkojen käyttäminen diplomatian välineenä.² Hackzell ei lyönyt laimin suhteiden vaalimista Baltian maihinkaan siitä huolimatta, että hänen kaudellaan Suomi hakeutui selvästi Skandinavian maiden leiriin.

Suuren lamakauden myötä Suomessa ja Baltian maissa alkoi demokratian kriisi, joka synnytti fasistista liikehdintää. Suomessa äärioikeistolaisuus ilmeni näkyvimmin lapuanliikkeessä ja sen seuraajaksi vuonna 1932 perustetussa isänmaallisessa kansanliikkeessä. Virossa äärioikeistolaisuus puolestaan kiteytyi vapausoturien liikkeen eli vapsien toiminnassa.³ Taloudellisen laman lisäksi yritykset muuttaa perustuslakia aiheuttivat Viron poliittisen kriisin.⁴ Taloudellisten ja poliittisten ongelmien kanssa painiskelevat hallitukset eivät olleet pitkäikäisiä, mikä esti tehokkaat toimenpiteet laman voittamiseksi. Lapuanliikkeen, saksalaisen kansallissosialismin ja italialaisen fasismin innoittama Vapausoturien liitto käytti parlamentaarisen järjestelmän heikkouksia hyväkseen ja alkoi syyttää poliittisia puolueita korruptiosta ja nepotismista. Vapsien ja virallisen poliittisen järjestelmän välinen ristiriita huipentui kysymykseen perustuslain uudistamisesta. Elokuusta 1932 lokakuuhun 1933 Virossa järjestettiin kaikkiaan kolme kansanäänestystä perustuslakimuutoksista. Riigikogun kaksi ehdotusta hylättiin, mutta vapsien viimeiseksi ehdotama perustuslaki sai kansalta selvän tuen. Viron hallitus ei onnistunut estämään vapsien voittoa, vaikka se julisti ennen kolmatta kansanäänestystä Viron suojelustilaan ja

---

1. Jääskeläinen 1977c, s. 511–513.

2. Nevakivi 1988, s. 86.

3. Hyvämäki, Lauri, Fasistiset ilmiöt Baltian maissa ja Suomessa 1920-luvun lopussa ja 1930-luvulla. – Historiallinen Arkisto 72. Forssa 1977, s. 124–132.

4. Vardys, V. Stanley, The Rise of Authoritarian Rule in the Baltic States. – The Baltic States in Peace and War 1917–1945. Edited by V. Stanley Vardys and Romuald J. Misiunas. The Pennsylvania State University 1978, s. 72.

hajotti vapsien järjestöt ja joitakin sosialistisia yhdistyksiä. Voitettuaan vapsit perustivat uuden keskusorganisaation jatkamaan toimintaansa.¹

Vuoden 1933 perustuslaki antoi riigivanemille valtionpäämiehenä laajan toimeenpanovallan. Vapsien valtaannousun uhatessa riigivanem Päts julisti 12. maaliskuuta 1934 Viron uudelleen poikkeustilaan, nimitti kenraali Laidonerin armeijan ylipäälliköksi, lakkautti Vapaussoturien liiton, määräsi sen johtohenkilöt vangittaviksi ja kielsi edelleen kaikkien poliittisten ryhmittymien toiminnan. Pidettäväksi suunnitellut valtionpäämiehen ja parlamenttivaalit lykättiin toistaiseksi, ja istuva riigikogu hajotettiin syksyllä 1934. Päts alkoi hallita maata asetusten avulla vuoden 1933 perustuslain mukaisena virkaa tekevänä riigivanemina. Maaliskuussa 1935 poliittiset puolueet lakkautettiin, ja niitä korvaamaan hallitus perusti Isänmaanliiton, joka tuki valtiiovallan vakautta. Toimiansa Päts perusteli oikealta uhkaavan vallankaappauksen torjumisella. Todellisuudessa Päts kaappasi itse vallan, koska perustuslaissa oli nimenomaan kielletty vaalien siirtäminen asetusteitse.²

Suomessa keskustan ja vasemmiston lehdet katsoivat aluksi Pätsin vallankaappauksen demokratian itsepuolustukseksi fasismia vastaan. Oikeistolehdet tuomitsivat Pätsin toiminnan perusteettomaksi, koska mitään uskottavia todisteita ei ollut esitetty kaappauksen oikeuttamiseksi. Varsinkin IKL:n lehdet suhtautuivat Viron hallituksen toimiin jyrkän kielteisesti.³ Viron Helsingin-lähettiläs Hans Rebane arvioi suomalaisten jakaantuneen kahteen leiriin suhtautumisessaan Viron tapahtumiin. Rebanen mukaan suoma-

---

1. Raun, Toivo U., Viron historia. Suomentanut Heidi Järvenpää. Keuruu 1989, s. 146–148; Zetterberg 1995, s. 108–110; Raud, Märt, Kaks suurt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts ja nende ajastu. Tallinn 1991, s. 176–186; Hyvämäki 1977, s. 129–131. Viron perustuslailisesta kriisistä myös Uustalu 1968, s. 73–76, 79–81, 136–138; Laaman, Ed., Konstantin Päts. Poliitika- ja riigimees. Örebro 1949, s. 206–240.

2. Raun 1989, s. 148–151; Niitemaa, Vilho – Hovi, Kalervo, Baltian historia. Toinen, täydennetty painos. Jyväskylä 1991, s. 390–391; Raud 1991, s. 189–194; Zetterberg 1995, s. 110–111. Uustalu 1968, s. 137–139. Ks. lähemmin Laaman 1949, s. 241–259.

3. Hyytiä, Osmo, Viron kohtalontie 1933...1939...1940. Jyväskylä 1992, s. 22. Kannanotoista Viron tapahtumiin Ajan Suunta 13.3.1934. "Ja se pyörii sittenkin"; Helsingin Sanomat 14.3.1934. Viron tapahtumat; Hufvudstadsbladet 14.3.1934. *Maktkampen i Estland*; Ilkka 14.3.1934. *Estin leikkaus*; Suomen Sosialidemokraatti 14.3.1934. *Toiset viisastuvat kokemattakin*; Uusi Suomi 14.3.1934. *Ulkomaiset esikuvat, ...*

laisten naiivius ja tietämättömyys ulkomaanasioista kävi hyvin selville heidän reaktioistaan. Lähettiläs kiinnitti huomionsa ylioppilasnuorisossa vallitsevaan lapualaismielisyysyteen samoin kuin IKL:n harjoittamaan kiihoitustyöhön Helsingin yliopiston osakuntien keskuudessa.¹ Pätsin toiminta oli melkoinen isku vapsien aatemaailmaa lähellä olleelle IKL:lle, jonka heimositeet Viroon sitten heikkenivätkin.²

Ikävä tapaus suomalais-virolaisten suhteiden kannalta sattui huhtikuussa 1934. Suomen Tallinnan-lähetystöstä ilmoitettiin 9. huhtikuuta Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan kolmen jäsenen aiheuttaneen mustiin puseroihin pukeutuneina välikohtauksen virolaisen ylioppilasjärjestön Eesti Üliopilaste Seltsin juhlassa Tartossa. Akateemisen Karjala-Seuran sihteerin Eljas Haatajan Viron hallitusta vastaan suunnattu kiihotuspuhe oli keskeytetty, ja suomalaisten ylioppilaiden oli täytynyt poistua juhlasta.³ Suomalaisten päällä olleet mustat puserot viittasivat heidän kuuluvan IKL:n kannattajiin. Kaiken huipuksi Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan kuraattori asettui tukemaan ylioppilaiden menettelyä. Osaltaan tämä kertoi IKL:n vahvasta kannatuksesta ylioppilaiden ja koulunuorison piirissä. Suomessa ainoastaan IKL ja sen lehdistö ilmaisivat kannattavansa suomalaisylioppilaiden käyttäytymistä.⁴ Viron lehdistössä välikohtaus sai osakseen suurta huomiota ja suomalaisten ylioppilaiden käytös tuomittiin yleisesti.⁵

Kesäkuussa 1934 Suomen ulkoministeriö joutui puuttumaan maisteri Vilho Helasen tapaukseen. Viron viranomaiset olivat pidättäneet AKS:n ja IKL:n johtohahmoihin kuuluneen Helasen Tallinnassa epäiltynä osallisuudesta yhteyksien

---

1. ERA, Fond 957, N. 13, S. 747, L. 300. Hans Rebane Helsingistä ulkoministerille 23.3.1934; ERA, Fond 957, N. 13, S. 747, L. 301. Hans Rebane Helsingistä Välistäministeriumille 7.4.1934.

2. Uola, Mikko, Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932-1944. Keuruu 1982, s. 246-247.

3. UMA, Tallinnan-lähetystön puhelinsanoma UM:lle 27/9.4.1934; Klinge 1968, s. 191-192; Sepp 1997, s. 76-77.

4. Pohjanen, Mika, Suomen suhteet Viroon vuosina 1931-1937. Oulun yliopiston Suomen ja Skandinavian historian pro gradu 1993, s. 90-91; Klinge 1968, s. 191-192; Sepp 1997, s. 77-79.

5. UMA, UM 94. T. H. Heikkilän sanomalehtikatsaus Tallinnasta UM:lle 13/17.4.1934.

luomiseen vapausoturien liikkeen ja IKL:n välillä. Ulkoministeriössä tiedettiin Helasen pitäneen yhteyttä vapseihin silloin kun näiden liike oli vielä ollut laillinen. Viron hallituksen oikeus kuulustella Helasta myönnettiin, mutta hänen pidättämisensä katsottiin liioitteluksi. Tämän vuoksi ulkoministeriö antoikin Tallinnan-lähetystölle ohjeeksi esittää Helasen kohtelusta vastalause Viron hallitukselle.¹ Helsingissä Viron lähettiläs Rebane puolusti hallituksensa oikeutta vangita ulkomaalaisia, jotka olivat olleet yhteydessä valtionvastaisiin voimiin.² Lisää hankauksia Suomen ja Viron suhteisiin aiheutui marraskuussa 1934, kun vapsien johtaja Artur Sirk karkasi vankilasta ja pakeni Suomeen, josta hän sai turvapaikan. Vastineeksi Suomen viranomaiset vaativat häntä ilmoittautumaan säännöllisin väliajoin poliisille ja olemaan sekaantumatta millään tavoin Viron asioihin. Kaikesta huolimatta virolaisilla oli aihetta uskoa suomalaisten oikeistopiirien sekaantuneen Sirkin pakoon.³

6.2. Itämeren alueen merkitys kasvaa Hitlerin valtaannousun jälkeen

6.2.1. Baltian maat uhattuina

Hitlerin valtaantulo Saksassa teki ajankohtaiseksi pyrkimykset sodanjälkeisen status quon muuttamiseksi. Eryityisesti Mussolini oli alkanut ajaa rauhansopimusten tarkistamista yhteisymmärryksessä Ison-Britannian, Ranskan, Saksan ja Italian kesken. Maaliskuussa 1933 hän teki aloitteen suurvaltojen yhteistyön aikaansaamiseksi. Samalla oli tarkoitus tunnustaa mahdolliseksi rauhansopimusten tarkistami-

---

1.UMA, UM:n puhelinsanoma Tallinnaan E 36/16.6.1934. Ks. Sepp 1997, s. 79–80. Helanen oli matkustanut Tallinnaan työpaikkansa vakuutusyhtiö Salaman asioissa. Helasen matkan motiivina lienee ollut halu tukea taloudellisesti ja henkisesti vapsijohtaja Artur Sirkin perhettä.

2.ERA, Fond 957, N. 14, S. 56, L. 2. Hans Rebane Helsingistä Välistministeriumille 11.6.1934 (salainen); ERA, Fond 957, N. 14, S. 56, L. 3. Hans Rebane Helsingistä ulkoministerille 19.6.1934 (salainen).

3.Laaman 1949, s. 260–261; Uola 1982, s. 305–306; Sepp 1997, s. 81; ERA, Fond 957, N. 14, S. 17, L. 2–3. Hans Rebane Helsingistä Välistministeriumille 21.11.1934 (salainen); ERA, Fond 957, N. 14, S. 17, L. 10–11. Hans Rebane Helsingistä Välistministeriumille 5.12.1934 (salainen); ERA, Fond 957, N. 14, S. 17, L. 12. Hans Rebane Helsingistä Välistministeriumille 7.12.1934 (salainen).

nen. Vaikka Italian diktaattorin ehdotus raukesi, niin se olisi toteutuessaan merkinnyt Kansainliiton periaatteista tinkimistä ja suurvaltojen aseman korostumista. Mussolinin aloite herätti huolestumista Itä-Euroopassa, varsinkin Neuvostoliitossa ja Puolassa, joista viimeksi mainittu maa kiiruhti allekirjoittamaan hyökkäämättömyysjulistuksen Saksan kanssa tammikuussa 1934. Näin Puola irrottautui Ranskan turvallisuusjärjestelmästä ja omaksui poliittisen linjan, joka tuli jatkossa vaikeuttamaan huomattavasti pyrkimyksiä rakentaa Itä-Eurooppaan Saksan laajenemisen ehkäisevä turvallisuusjärjestelmä.¹

Neuvostoliitto huolestui Itämeren alueen tilanteesta Hitlerin valtaanousun jälkeen, mitä osoittivat sen Puolalle vuoden 1933 lopussa ja Saksalle maaliskuussa 1934 tekemät ehdotukset Suomen ja Baltian maiden turvallisuuden takaamiseksi. Ranskan hieman myöhemmin esittämä itäisen Euroopan sopimusjärjestelmä oli Neuvostoliiton näkökulmasta jatkoa näille suunnitelmille. Tarkoituksena oli varmistaa se, ettei mahdollinen hyökkääjä voisi alistaa Neuvostoliiton läntisiä rajanaapureita välittömään valvontaansa eikä myöskään välillisesti poliittiseen tai taloudelliseen riippuvuuteeseen. Baltian maat olivat periaatteessa valmiit hyväksymään neuvostohallituksen kaavailemat turvallisuusjärjestelyt, vaikka Viro ja Latvia eivät halunneet takuujärjestelyille avoimesti saksalaisvastaista luonnetta. Sen sijaan Suomi asettui vastustavalle kannalle.²

Kansainvälisen tilanteen muutokset toivat Baltian maille uusia uhkatekijöitä. Kansainliiton epäonnistuminen Mantšurian kriisin selvittelyssä merkitsi liiton arvovallan laskua ja samalla Baltian maiden kannalta huomattavana pidetyn turvallisuustekijän heikentymistä. Neuvostoliiton muodostaman uhkan lisäksi Viro, Latvia ja Liettua huolestuivat nyt vakavammin Saksan kansallissosialistien idänoh-

---

1. Vehviläinen, Olli, Euroopan turvallisuuskysymys 1930-luvulla (erityisesti Itä- ja Pohjois-Euroopassa). Historian opetuksia. – Historiallinen Arkisto 69. Forssa 1975, s. 112.

2. Vehviläinen 1975, s. 120–121; Ahmann, Rolf, Die baltischen Staaten zwischen Deutschland und der Sowjetunion 1933–39. Neutralität oder Allianz – zwei Wege zu ihrem Untergang. – Contact or Isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar Period. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 8. Uppsala 1991, s. 383–384. Ks. Neuvostoliiton Baltian-politiikasta myös Medijainen, Eero, Orientatsiooniotsingutest Eesti välispoliitikas. – Akadeemia 3/1996, s. 471–474.

jelmasta. Virossa ja Latviassa kiinnitettiin huomiota baltiansaksalaisten vähemmistöjen lisääntyneeseen liikehtimiseen. Hitlerin valtaannousu oli kasvattanut kansallissosialistien kannatusta baltiansaksalaisten keskuudessa. Marraskuussa 1933 kansallissosialistit ottivat haltuunsa Viron saksalaisia edustaneen puolueen johdon. Kansallissosialistien johtajan Viktor von zur Mühlenin julkisessa puheessaan vapseille ilmaisema tuki sai Viron hallituksen puuttumaan peliin ja tukahduttamaan kansallissosialistien toiminnan maassa.¹

Hitler oli määrännyt huhtikuussa 1933 kansallissosialistiselle puolueelle perustettavaksi oman ulkopoliittisen viraston, joka muodostui jatkossa Alfred Rosenbergin johdossa eräänlaiseksi rinnakkaisorganisaatioksi Saksan ulkoministeriölle *Auswärtiges Amt*lle.² Viron ulkoministeriössä päästiin pian selville kansallissosialistien ulkopoliittisista suunnitelmista. Saksan johtajat näyttivät pitävän sotaa Saksan ja Neuvostoliiton välillä väistämättömänä tosiasiana. Suureen taisteluun valmistautuakseen saksalaisten oli ensiksi varustauduttava kunnolla sekä sen jälkeen liitettävä Itävalta ja Baltian maat Saksaan. Baltian maissa saksalaiset aikoivat tukea fasistisia aineksia niiden valtaanpääsyn edistämiseksi. Fasistisiksi diktatuureiksi muuttuneina Viro ja Latvia olisivat halukkaampia pyytämään vaaran hetkellä Saksalta apua Neuvostoliittoa vastaan sekä liittymään vapaaehtoisesti osaksi Saksa. Puolan roolina olisi toimia Saksan tärkeimpänä liittolaisena sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Puolalle pitäisi palkinnoksi antaa pääsy Mustallemerelle. Puolan olisi kuitenkin luovutettava Itä-Preussin ja muun Saksan välinen niin sanottu Puolan käytävä ja Danzig Saksalle. Korvaukseksi puolalaiset saisivat Liettuan ja Latviasta Libaun (Liepaja) sataman, kun Memel jäisi Saksan ja Puolan yhteiseksi vapaasatamaksi. Myös Suomi oli tarkoitus houkutella Saksan

---

1. Vehviläinen, Olli, Kansallissosialistinen Saksa ja Neuvostoliitto 1933–1934. Hitlerin valtaantulosta Baltian pöytäkirjaa koskevien neuvottelujen raukeamiseen. Porvoo 1966, s. 185–186. Kansallissosialistisen Saksan Baltian-politiikasta myös Hiden – Salmon 1991, s. 93–94.

2. Vehviläinen 1966, s. 86.

rinnalle lupaamalla sille Venäjän Karjala palkinnoksi liittolaisuudestaan.¹

Puolan diktaattori Józef Piłsudski koki Hitlerin valtaannousun merkitsevän suurempaa uhkaa omalle maalleen kuin mitä Weimarin Saksa oli ollut. Piłsudski ryhtyi suunnittelemaan ehkäisysotaa Saksaa vastaan ja antoi tunnustella Ranskan halukkuutta yhteistoimintaan keväällä 1933. Kun ranskalaiset suhtautuivat kielteisesti ajatukseen ehkäisysodasta, Piłsudski näki parhaimmaksi kääntyä suoraan Hitlerin puoleen. Saksan johtaja vakuutti kunnioittavansa olemassa olevaa Puolan ja Saksan välistä rajaa. Vakuutus teki jatkossa mahdolliseksi Puolan ja Saksan välien paranemisen. Tammikuussa 1934 Saksan ja Puolan välillä allekirjoitettu hyökkäämättömyysjulistus päätti poliittisen vastakkainasettelun ja kauppasodan maiden väliltä. Saksa sitoutui luopumaan rajanoikaisuvaatimuksistaan ja lopettamaan tukensa Puolan saksalaiselle väestönosalle. Hitler oli kuitenkin todellinen voittaja, sillä hän onnistui hajottamaan puolalais-ranskalaisen rintaman ja turvaamaan Saksan jälleenseistautumisen.²

Viron suurin lehti Päevaleht esitti vuoden 1933 alussa puolueettomuutta ratkaisuna Viron turvallisuusongelmaan. Aarne Wuorimaa katsoi lehden tehneen aloitteen asiassa lähinnä siitä syystä, että Viron puolustuskuntoisuuden ylläpitäminen aiheutti taloudellisesti vaikeassa asemassa olevalle maalle kohtuuttoman suuret kulut. Päevalehden mielestä pysyvä puolueettomuus Sveitsin malliin tekisi Virolle mahdolliseksi säästää huomattavasti puolustusmenoissa. Suurvaltojen hyväksyntä puolueettomuusasemalle olisi kuitenkin välttämätön ehto. Puolueettomuus saisi lisää merkitystä, jos Latvia ja Liettua liittyisivät Viron rinnalle puolueettomien valtioiden rintamaksi. Neuvostoliiton ja Puolan turvallisuudelle Baltian valtioiden puolueettomuus koituisi suureksi hyödyksi. Näiden kahden lisäksi

---

1. Arumäe 1979, s. 9-10.

2. Roos 1966, s. 129-131; Karski, Jan, *The Great Powers & Poland 1919-1945. From Versailles to Yalta*. Lanham 1985, s. 146-152, 167-171.

Iso-Britannia, Ranska ja Saksa voisivat olla kiinnostuneita takaamaan balttilaisten maiden neutraliteetin.¹

Wuorimaa tiedusteli asiaa riigivanem Konstantin Pätsiltä, jonka mukaan Viron hallitus ei ollut lainkaan keskustellut maan puolueettomuuspyrkimyksistä. Päts myönsi kansainvälisen takuun olevan luonnollisesti hyödyksi Baltian maiden puolueettomuudelle, mutta puolustuksen heikentämiseen ei puolueettomuus silti oikeuttanut. Koko Itämeren puolueettomaksi julistaminen ei sopinut alueen pienten valtioiden etuihin. Jaan Tõnisson puolestaan näki Viron neutraaliteetin olevan mahdollinen vain suurvaltojen antaman takuun suojissa. Hänkään ei hyväksynyt sekä Suomen että Viron rauhansopimukseen Neuvosto-Venäjän kanssa aikoinaan sisältynyttä Itämeren neutralisointiajatusta, koska sen toteutuessa Saksa ja Neuvostoliitto nousisivat selvästi hallitsevaan rooliin Itämerellä, kun taas pikkuvaltiot jäisivät syrjäiseen ja alistettuun rooliin.²

Päevaleht jatkoi Baltian puolueettomuuden pohtimista vielä tammi-helmikuun vaihteessa 1933.³ Wuorimaa keskusteli puolueettomuusasiasta myös kenraali Johan Laidonerin kanssa. Laidoner ei pitänyt Itämerenmaiden puolueettomuutta realistisena ajatuksena. Yksikään suurvalta ei suostuisi antamaan takuuta niiden puolueettomuudelle, joten pienten kansojen paras turva olisi edelleen Kansainliitto. Itämeren neutralisointi ja siihen liittyvä kielto sotalaivastojen pitämisestä varmistaisi ainoastaan Neuvostoliiton ylivalan, koska Neuvostoliitto voisi rakentaa sisävesillään riittävän suuren laivaston, joka Itämerelle ilmestyessään hallitsisi sitä kokonaisuudessaan. Laidonerin huoli oli siinä mielessä perusteltu, että hän oli Venäjän keisarikunnan aikana ollut mukana, kun sotalaivoja oli ilman raskasta tykistöä siirretty Venäjän vesireittejä pitkin Pietarista Kaspianmerelle.⁴

---

1. Pajur, Ago, Uute teede otsingul. Välispoliitilise kriisi algus Eesti Vabariigis. – Akadeemia 6/1991a, s. 1155–1156; UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Antti Hackzellille 3/20.1.1933 (salainen).

2. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Antti Hackzellille 3/20.1.1933 (salainen).

3. Pajur 1991a, s. 1156, 1158–1159.

4. UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Antti Hackzellille 14/7.2.1933 (salainen).

Suomen Tallinnan-asiainhoitaja T. H. Heikkilä tarkasteli raportissaan 21. maaliskuuta 1933 Virossa vallitsevia tunnelmia. Virolaiset uskoivat saksalaisten pyrkivän jatkossa voimakkaaseen ekspansio politiikkaan idässä, jolloin Baltian maat olisivat vaarassa jäädä saksalaisten jalkoihin. Virossa katsottiin kansallissosialistisen ideologian merkitsevän suurta vaaraa maan itsenäisyydelle. Myös Viron saksalaisten voimakkaat sympatiat Hitleriä kohtaan lietsosivat huolta. Heikkilä huomautti, että Saksan kansallissosialistien ulkopoliittinen asiantuntija ja ideologinen vaikuttaja Alfred Rosenberg oli syntyperältään baltiansaksalainen, mikä saattoi herättää Viron saksalaisvähemmistössä toiveita paremmasta tulevaisuudesta. Kansallissosialismin aiheuttaman uhkan torjumiseksi Virossa oli nostettu esiin ajatus balttilaisten valtioiden liitosta. Liittoasiaa oli käsitelty sekä Tukholman pormestarin Carl Lindhagenin esittämän skandinaavis-balttilaisen liiton että suppeamman Liettuan, Latvian ja Viron välisen liiton pohjalta. Keskustelu liittoajatuksista oli kuitenkin pysynyt lehdistön sisällä, eikä Viron hallituspiireissä asiasta oltu lainkaan innostuneita. Heikkilän mielestä Viron hallitus ei pitänyt kukaan kansallissosialistista Saksaa niin suurena vaarana kuin yleinen mielipide ja lehdistö.¹

Viron ulkoministeri August Rei ja kenraali Laidoner eivät uskoneet, että Saksan etuihin sopisi Viron joutuminen Neuvostoliiton valtaan. Alfred Rosenberg itse pyrki hillitsemään Virossa ja muissa Baltian maissa herännyttä levottomuutta vakuuttamalla sekä julkisesti ulkomaisille lehtimiehille että kahden kesken Viron Berliinin-lähetystön edustajalle, ettei Saksalla ollut pahoja aikeita Baltian maiden riippumattomuuden suhteen. Samalla Rosenberg varoitti Viron edustajaa Neuvostoliiton Virolle tarjoamista takeista ja vihjaisi Saksan olevan kiinnostunut kauppavaihdon lisäämisestä Viron kanssa, mikäli Saksan ja Viron poliittiset suhteet olisivat hyvät.²

1.UMA, UM 5 C 12. T. H. Heikkilä Tallinnasta ulkoministeri Antti Hackzellille 24/21.3.1933 (salainen).

2.Hyytiä 1992, s. 12-13.

6.2.2. Baltian liitto jälleen päiväjärjestykseen

Tukholman pormestari Carl Lindhagen ehdotti maaliskuussa 1933 Ruotsin valtiopäivillä Skandinavian ja Baltian maiden välisen poliittis-taloudellisen liiton muodostamista. Liittoon olisivat kuuluneet Tanska, Norja, Ruotsi, Suomi, Viro, Latvia, Liettua ja Puola. Ruotsin poliittinen johto ei kuitenkaan innostunut muuten laajaa keskustelua herättäneestä Lindhagenin ehdotuksesta. Tosin Ruotsin ulkoministeri Rickard Sandler ilmoitti toukokuussa 1933 pitävänsä laajaa skandinaavis-balttilaista blokkia tavoiteltavana päämääränä sillä edellytyksellä, että liittoa ei suunnattaisi suoranaisesti ketään valtiota vastaan. Toisaalta Ruotsin valtiopäivien perustuslakivaliokunnassa ei uskottu Skandinavian ja Baltian maiden liiton kykyyn taata turvallisuutta Itämeren piirissä Neuvostoliiton tai Saksan mahdolliselta hyökkäykseltä.¹

Viron Tukholman-lähettiläs Friedrich Akel epäili Lindhagenin aloitteen menestymismahdollisuuksia. Akel ei uskonut sinänsä mielenkiintoisen liittoajatuksen johtavan keskusteluja pitemmälle Ruotsissa, vaikka asia otettiin esiin valtiopäivillä. Lindhagen oli itsekin sanonut Akelille, ettei liitolle ollut sillä hetkellä realistisia edellytyksiä. Tosin tulevaisuus saattoi tuoda mukanaan muutoksen Ruotsin ulkopoliittikkaan, sillä ainakin oikeistossa tunnettiin kiinnostusta status quon säilymiseen Itämeren itärannikolla. Myös sosiaalidemokraattinen ulkoministeri Sandler ei pitänyt täysin mahdottomana, että Ruotsi siirtyisi aktiivisemmalle linjalle suhteissaan Baltian maihin.²

Muista Pohjoismaista Tanska suhtautui Lindhagenin liittoaloitteeseen nuivasti. Tanskan ulkoministeriön kansliapäällikkö Bernhoft piti jo pelkästään Skandinavian maiden poliittista liittoa vaikeana toteuttaa. Bernhoft kertoi Suomen Kööpenhaminan-lähettiläälle Onni Talakselle Tanskan

---

1. Hyytiä 1992, s. 13; Anderson 1982, s. 59. Ks. myös Lindhagen, Carl, Carl Lindhagens memoarer. Tredje delen. Stockholm 1939, s. 378-379.

2. ERA, Fond 957, N. 13, S. 749, L. 36. Friedrich Akel Tukholmasta Välsministeriumin poliittiselle osastolle 8.3.1933 (salainen); ERA, Fond 957, N. 13, S. 749, L. 37-38. Friedrich Akel Tukholmasta Välsministeriumin poliittiselle osastolle 4.4.1933 (salainen); ERA, Fond 957, N. 13, S. 749, L. 46. Friedrich Akel Tukholmasta Välsministeriumin poliittiselle osastolle 2.5.1933 (salainen).

aikoinaan määrittäneen politiikkansa perusteet Baltian maiden suhteen, kun Virossa oli pohdittu skandinaavista suuntausta ulkopolitiikan linjana. Viro oli tunnustellut asiassa Tanskankin kantaa, jolloin Tanskan hallitus oli ilmoittanut kannattavansa taloudellisten ja kulttuurisuhteiden kehittämistä Tanskan ja Viron välillä mutta torjunut ehdottomasti poliittisen lähenemisen.¹

Kiristyvässä kansanvälispoliittisessa ilmapiirissä kysymys liitosta herätti enemmän kiinnostusta pienissä Baltian maissa keväällä 1933. Suomen Riian-lähettilään P. J. Hynnisen mukaan Latviassa oli alkanut nousta esiin vaatimus Latvian, Liettuan ja Viron välisestä balttilaisesta liitosta. Latvialaiset tuntuivat kuitenkin edelleen pitävän kiinni siitä, että Baltian valtioiden liitto ei saisi toteutuessaan ottaa millään tavalla kantaa liettualaisten vaatimukseen saada Vilna takaisin. Liettuan viralliset hallituspiirit näyttivät edelleen pitävän kiinni maan oikeudesta Vilnan alueeseen, mutta liettualaiset oppositiolehdet olivat valmiit tinkimään kysymyksen ratkaisusta ennakkoehtona Baltian maiden liitolle. Omana johtopäätöksensä Hynninen totesi, että liittoa koskeva keskustelu oli Latviassa ja Liettuassa jäänyt vielä alkuasteelle, koska Latvia ei halunnut sitoa itseään Vilnan-kysymykseen, ja Liettua ei katsonut liitosta näin koituvan itselleen mitään etua.² Tallinnassa Aarne Wuorimaa puhui Baltian valtioiden liittoajatuksesta Viron ulkoministerin Rein kanssa. Rein mielestä Liettuan ehdottoman tiukka asennoituminen oli ilmeisenä esteenä muuten kannatettavalle liittohankkeelle, sillä Viro ja Latvia eivät halunneet vaarantaa suhteitaan Puolaan Liettuan vuoksi. Rei näkikin parhaaksi tavoitella pelkästään suppeampaa, Latvian ja Viron välistä liittoa.³

Puola halusi turvata asemansa säilymisen vahvana Baltian maissa. Suomen Varsovan-lähettiläs K. G. Idman oli raportoinut helmikuun lopussa 1933 Puolan pyrkivän taloudellisten suhteiden parantamiseen Viron ja Latvian kanssa, mikä saattoi olla oireena Puolan politiikan yleisestä vil-

---

1.UMA, UM 5 C 3. Onni Talas Kööpenhaminasta ulkoministeri Antti Hackzellille 10/30.3.1933 (salainen)

2.UMA, UM 5 C 16. P. J. Hynninen Riista ulkoministeri Antti Hackzellille 10/15.4.1933 (salainen).

3.UMA, UM 5 C 12. Aarne Wuorimaa Tallinnasta ulkoministeri Antti Hackzellille 25/21.4.1933 (salainen).

kastumisesta näissä maissa. Idman väheksyi sinänsä taloudellisen lähenemisen merkitystä, koska Puolan ja Baltian maiden välinen kauppavaihto oli muuten vähäistä.¹ Roomassa kesäkuussa 1933 allekirjoitettu neljän suurvallan pakti ärsytti edelleen puolalaisia sekä heijastui kielteisesti Puolan ja paktin allekirjoittaneen Ranskan suhteisiin. Idmanin mielestä puolalaiset tunsivat itsensä eristetyiksi, joten ei ollut ihme, että ajatus balttilaisesta unionista oli tullut yllättäen Varsovassa esille.²

Pariisista Viron lähettilääksi Varsovaan siirtynyt K. R. Pusta piti kesäkuun puolivälissä balttilaisesta politiikasta esitelmän, jossa hän totesi tahtoa balttilaisen liiton muodostamiseen löytyvän edelleen. Esitelmän tarkoituksena oli ilmeisesti osoittaa Baltian valtioiden halua pitää yllä läheistä suhdetta Puolaan myös jatkossa, vaikka sen tiedettiin pyrkivän lämmittämään suhteitaan Neuvostoliittoon, joka suhtautui vanhastaan epäluuloisesti liittohankkeisiin. Latvian Varsovan-lähettiläs Grosvalds oli ollut hämmästynyt Pustan esitelmästä, koska Virossa ei kannatettu enää laajaa puolalais-balttilais-suomalaista liittoa, eikä Latvia missään tapauksessa tulisi sellaiseen osallistumaan. Grosvalds myönsi Idmanille Suomen menetelleen viisaasti, kun se oli johdonmukaisesti kieltäytynyt suostumasta liittoon. Idmanin mukaan Puolakaan ei vakavasti enää uskonut reunavaltioliiton toteutumismahdollisuuksiin.³

Millä tavoin Hitlerin valtaannousu vaikutti Suomen ja Baltian maiden väleihin? Suomen ulkoministeri Antti Hackzell vieraili Tallinnassa touko-kesäkuun vaihteessa 1933. Viron ulkoministeri Ants Piip kertoi Hackzellille muutamaa päivää aiemmin Latvian ulkoministerin Voldemars Salnaisin kanssa käymistään keskusteluista, joissa ulkoministerit olivat olleet yksimielisiä siitä, että balttilaisten valtioiden tuli välttää liittoutumista itseään suurempien valtioiden kanssa ja että Baltian maille sopivimpia yhteistyökumppaneita olisivat Suomi ja mahdollisesti Skandinavian valtiot. Hackzellin mielestä Piip halusi alleviivata sitä

1.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta ulkoministeri Antti Hackzellille 11/27.2.1933 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta UM:lle 26/17.6.1933 (salainen).

3.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta UM:lle 26/17.6.1933 (salainen).

seikkaa, etteivät Viro ja Latvia pitäneet liittoutumista Puolan kanssa niin tärkeänä kuin aiemmin. Virolaiset olivat hyvin selvillä Suomen ulkoministerin viilleästä ja skeptisestä suhtautumisesta liittopyrkimyksiin, joita Baltian mailla oli Puolan suhteen.¹

Hackzell katsoi kuitenkin tyytyväisenä Viron ulkopoliittisen johdon pyrkivän aidosti keskittymään oman balttilaisen politiikkansa hoitamiseen ilman suhteettomia liittohaaveita. Hackzell arvioi muistiinpanoissaan Saksan yrittävän vetää Baltian maat taloudellisen ja myöhemmin myös poliittisen vaikutusvaltansa alle. Hitler saattoi tavoitella aluksi tulliunionia, joka olisi maatalousvaltaisille Baltian maille houkutteleva ratkaisu, koska ne saataisivat siten viedä maataloustuotteitaan tullitta Saksaan ja saada suuret vientitulot. Vastineeksi Saksa keskittäisi vientinsä Baltian maihin ja syrjäyttäisi muut maat Baltian markkinoilta. Hackzell epäili Liettuan saksalaismielisen ulkoministerin Dovas Zauniuksen jo kallistuneen Saksan houkutusten kannalle.²

Viron ulkoministeri selosti Hackzellille tarkemmin Riiassa Latvian ulkopoliittisen johdon kanssa käymiään keskusteluja, joissa oli pohdittu Liettuan asemaa. Liettuassa saksalaismielisen ja balttilaismielisen suuntauksen puolestapuhujat esittivät vastakkaisia näkemyksiä maan ulkopoliittisesta orientoitumisesta. Latvialaiset korostivat tuen tarvetta balttilaista suuntausta kannattaville piireille Liettuassa. Viro ja Latvia sopivat pyrkivänsä balttilaisen yhteistyön edistämiseen neuvottelupöytäkirjaan kirjatussa salaisessa pykälässä, jossa ulkoministerit sitoutuivat ponnistelemaan sen puolesta, että Liettua ja Suomi saataisiin mukaan läheisempään yhteistoimintaan ja että nämä maat kutsuttaisiin poliittiseen konferenssiin sopimaan balttilaisen yhteistyön aikaansaamisesta ja perusteista. Suomi oli otettu pykälään nimenomaan Viron vaatimuksesta. Ulkoministeri Piip luovutti pykälän tiedonantona Hackzel-

---

1.UMA, UM 5 D. Ulkoministeri Antti Hackzellin Helsingissä 4.6.1933 laatimat muistiinpanot matkastaan Tallinnaan 31.5.-1.6.1933; ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 71. Viron ja Suomen ulkoministerien neuvottelut Tallinnassa 1.6.1933. Piipin ja Salnaisin keskusteluista ERA, Fond 957, N. 13, S. 767, L. 14-18. Välistäministeriumin yleiskatsaus 2.6.1933 Viron ja Latvian ulkoministerikokouksesta Riiassa 27.5.1933 (salainen).

2.UMA, UM 5 D. Ulkoministeri Antti Hackzellin Helsingissä 4.6.1933 laatimat muistiinpanot matkastaan Tallinnaan 31.5.-1.6.1933.

lille, joka lupasi Suomen poliittisen johdon pohtivan tarkemmin kysymystä. Ruotsikin oli mainittu mahdollisena Baltian maiden yhteistyökumppanina, mutta sen suhteen puhuttiin vain yhteisymmärryksen, yhteistyön ja lähenemisen tarpeesta ilman Ruotsin mukaantuloa varsinaiseen balttilaiseen blokkiin.¹

Suomeen palattuaan Hackzell tilitti ajatuksiaan matkasta kirjeessä lähettäjänsä A. S. Yrjö-Koskiselle Moskovaan. Liettua näytti Hackzellan mukaan olevan luisumassa tullunioniin Saksan kanssa, ja Latviassa ja Virossa oli esitetty samansuuntaisia ajatuksia. Hackzell mainitsi Yrjö-Koskiselle Viron ja Latvian aikeista vetää Liettua laajempaan yhteistoimintaan kanssaan. Saksa harjoitti ilmeisen määrätietoista etupiiripolitiikkaa Baltian maissa. Tämän politiikan tunnettuna johtohahmona esiintyi Viron saksalaisvähemmistöstä lähtöisin ollut Alfred Rosenberg. Suomen konsuli Johan Puhk oli Tallinnassa kertonut Saksan rahoittavan Virossa ja Latviassa nousemassa olevaa kansallissosialistista liikettä. Hackzell uskoi Neuvostoliiton seuraavan huolestuneena tilanteen kehitystä Baltiassa. Neuvostohallitus olisi voinut järkevämmällä talouspolitiikalla säilyttää enemmän vaikutusvaltaa Baltian maissa. Suomi oli vahvemmassa asemassa kuin Baltian valtiot, sillä se ei ollut vientikaupassaan niin riippuvainen Saksasta.²

Hackzell oli todella huolestunut Hitlerin ja Rosenbergin aikeista kytkeä Baltian maat taloudelliseen etupiiriin. Hackzell epäili Baltian maiden olevan Hitlerin ensimmäinen etappi, jonka puolesta Saksa saattoi olla valmis suuriinkin uhrauksiin. Neuvostoliiton huoli Saksan suunnitelmista saattoi ennakoida "jonkunlaista kilpajuoksua" ja jopa suurempaa taistelua Baltian maista. Suomen Pariisilähettäjäälle Harri Holmalle lähettämässään kirjeessä Hackzell totesi olevan "sääli, että Suomen ulkoasiainministerillä tässä agraarien terrorisoimassa maassa on niin vähän sananvaltaa; jollei näin hullusti olisi, syyhyisivät minun-

---

1.UMA, UM 5 D. Ulkoministeri Antti Hackzellan Helsingissä 4.6.1933 laatimat muistiinpanot matkastaan Tallinnaan 31.5.-1.6.1933; ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 71. Viron ja Suomen ulkoministerien neuvottelut Tallinnassa 1.6.1933; ERA, Fond 957, N. 13, S. 767, L. 17. Välistäministeriömin yleiskatsaus 2.6.1933 Viron ja Latvian ulkoministerikokouksesta Riivassa 27.5.1933 (salainen).

2.KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 2. Antti Hackzellan kirje Yrjö-Koskiselle Helsingistä 3.6.1933.

kin näppini halusta puuuttua tähän leikkiin; luulisin, että me melko pienillä myönnytyksillä voisimme lujittaa Viron ja Latvian meidän intressipiiriimme".¹

Hackzellin toteamus ei ollut aivan tuulesta temmattu, sillä Suomen ja Viron keskinäisissä suhteissa kauppavaihdon ongelmat olivat 1930-luvun alussa häiriötekijä, joka heijastui haitallisesti poliittisiin suhteisiin. Molempien maiden elinkeinoelämän maatalousvaltaisuus oli perimmäisenä syynä kaupankäynnin vaikeuksiin ja sen jäämiseen suppeammalle tasolle kuin oli toivottu. Erytisesti Suomen maatalouspiirit ilmaisivat kärjekkäästi näkemyksensä veljesmaan maataloustuotteiden tuonnista Suomeen, mikä herätti vastaavasti närää Virossa. Lama-ajan synnyttämät vaikeudet lietsoivat lisää hankausta maiden kauppaan. Talouskriisin koetteleman Viron vienti Suomeen supistui, ja virolaiset pitivät vuoden 1931 kauppa- ja merenkulkusopimusta itselleen epäedullisena.² Laman hellittäminen ja vuoden 1934 lisäkauppasopimus loivat edellytykset virolais-suomalaisten kauppasuhteiden paranemiselle, mikä johtikin alamaissa olleen kauppavaihdon uuteen kasvuun.³

6.2.3. Suurvaltojen intressit

Neuvostoliitossa tunnettiin kansallissosialistien suunnitelmat Baltian maiden saamiseksi Saksan valtaan. Sotatilanteessa Baltian alueen nähtiin tarjoavan hyvän kulkuväylän hyökättäessä Neuvostoliiton luoteisosien ja Leningradin kimppuun.⁴ Saksan valtapyyteitä vastustava Neuvostoliitto pyrki aktiivisesti useaan otteeseen vuosina 1933–1934 luojittamaan suhteitaan Baltian maihin. Neuvostohallituksen poliittista aloitteellisuutta suhteiden kehittämiseksi osoittivat hyökkääjä-käsitteen määrittelysopimus ja hyök-

---

1.KA, Harri Holman kokoelma 8. Antti Hackzellin kirje Holmalle Helsingistä 5.6.1933.

2.Pohjanen 1993, s. 158–160, 172–175. Suomen sopimukset vieraitten valtioiden kanssa 11/1931. Suomen ja Viron välinen kauppa- ja merenkulkusopimus 11.4.1931.

3.Pohjanen 1993, s. 175; Suomen asetuskokoelman sopimussarja 42/1934. Suomen ja Viron kauppa- ja merenkulkusopimukseen tehty lisäsopimus 5.7.1934.

4.Arumäe 1979, s. 27–28; Pesti, M., Rahvuslik reetmine "rahvusluse" sildi all (kodanliku Eesti välispoliitikast aastail 1934–1940). Tallinn 1960, s. 40–41.

käämättömyyssopimusten kestoajan pidentäminen sekä aloitteet Baltian maiden turvallisuuden takaamiseksi. Baltian maista ainakin Virossa epäluuloinen suhtautuminen Neuvostoliiton aikeisiin lieveni, ja Viron ulkopoliittinen johto oli valmis parantamaan välejään neuvostohallituksen kanssa. Neuvostoliiton Tallinnan-lähettiläs F. Raskolnikov totesi-kin syyskuussa 1933 Viron apulaisulkoministerille Julius Seljamaalle maiden suhteiden olevan paremmat kuin koskaan ennen.¹

Saksan pyrkimykset houkutella Baltian maita vaikutuspiiriinsä herättivät vastakaikua Latviassa, joka tunsi asemansa turvattomaksi. Lamakauden aiheuttama vahinko Latvian maataloudelle aiheutti osaltaan sen, että Latvian ulkoministeriö halusi parantaa suhteita kansallissosialistisen Saksan kanssa. Ulkoministeriön kansliapäällikkö Vilhelms Munters kertoi Saksan Riian-lähettiläälle Georg Martiukselle, että Latviassa tunnettiin ihailua uuden Saksan omaksumaa kommunismin ja juutalaisuuden vastaista linjaa kohtaan. Kansliapäällikkö painotti latvialaisten sympatioiden edelleen voimistuvan, jos Latvian maataloustuotteiden vientiä Saksaan lisättäisiin. Samalla saksalaiset estäisivät tehokkaasti Latvian orientoitumisen Puolaan.²

Munters ehdotti vuoden 1933 lopulla Saksan ja Latvian suhteiden vahvistamiseksi Hitlerin allekirjoittamaa julistusta, jossa vakuutettaisiin Saksan rauhallisia aikeita Latviaa kohtaan. Kuitenkaan Saksan johtajat eivät olleet kiinnostuneita Latvian lähenemisyrityksistä vaan etsivät voimakkaampaa liittokumppania itäisestä Euroopasta. Saksalaisille Latvia kelpasi korkeintaan kunnianhimoisten valloitus suunnitelmien osaksi. Latvian ulkoministeri Salnais näkikin parhaimmaksi ratkaisuksi luopua status quota uhkaavan Saksan liehittelystä ja kääntyä vähemmän vallanhiemoisen Neuvostoliiton puoleen, koska se oli huolissaan Saksan aikeista ja pyrki parantamaan suhteitaan läntisiin naapureihinsa. Latvian liittyminen hyökkääjä-käsitteen määrittelysopimukseen oli ensiaskel Latvian uudessa politiikassa.³

---

1. Arumäe 1979, s. 29–30.

2. Rodgers 1975, s. 82–85.

3. Rodgers 1975, s. 85–86.

Latvian ulkoministeriön esittämistä virallisista saksalaissympatioista huolimatta Suomen Riian-lähettilääksi P. J. Hynnisen jälkeen tullut Edouard Palin arvioi elokuun alussa 1933 maan yleisen mielipiteen suhtautuvan suuremmalla antipatialla Saksaa kuin Neuvostoliittoa kohtaan. Palinin käydessä ensimmäistä kertaa ulkoministeri Salnaisin luona tämä keskittyi puhumaan Viron, Latvian ja Liettuan yrityksistä muodostaa Baltian liitto. Salnais esitti Liettuan tiukan linjan Vilnan-kysymyksessä olevan edelleen esteenä liitolle. Latvia oli kuitenkin valmis toimimaan kaikin voimin liittohankkeen puolesta. Salnais oli hyvin tyytyväinen hyökkääjän käsitteen määrittelevään sopimukseen. Puolan aktiivisuutta sopimusasiassa Salnais piti merkinä uudesta ulkopoliittisesta linjasta, jonka mukaisesti puolalaiset pyrkivät pääsemään mahdollisimman hyviin suhteisiin Neuvostoliiton kanssa voidakseen valmistautua rauhassa välienselvittelyyn Saksan kanssa. Palin kertoi Salnaisin muuten viittanneen Suomen kansan saksalaisystävällisyyteen, mikä erosi huomattavasti puolalaisten ja Baltian maiden kansojen suhtautumisesta Saksaa kohtaan.¹

Suomen Varsovan-lähettiläs K. G. Idman laati lokakuun alussa 1933 tarkan analyysin Puolan ja Neuvostoliiton lähenemisen vaikutuksesta Suomeen ja Baltian maihin. Latvian lähettiläs Grosvalds oli tiedustellut hallituksensa toimeksiannosta Idmanilta huhuista, joiden mukaan Puola ja Neuvostoliitto olivat sopineet salaa politiikastaan Baltian maiden suhteen. Viron lähettiläs Pusta oli myös käynyt kysymässä Puolan ulkoministeriöstä, oliko Puolan ja Neuvostoliiton välillä olemassa salainen sopimus. Idman ei uskonut Neuvostoliiton ja Puolan välisen liiton olevan edes mahdollinen puhumattakaan, että maat olisivat tehneet Baltian valtioita koskevia sopimuksia. Idmanin mielestä Puola suhtautui Baltian maihin suopeasti ja vilpittömästi, joten hän rauhoitteli huolestunutta Grosvaldsia kertoen huhujen olevan virheellisiä. Latvian ja Viron levottomuus Puolan ja Neuvostoliiton lähenemisen johdosta oli kyllä ymmärrettävää, koska Baltian maat olivat tottuneet pitämään itsenäisyytensä tukena Puolan johdolla Neuvostoliiton uhkaa vastaan muodostettavaa liittoa.²

1.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiaasta UM:lle 14/6.8.1933 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta UM:lle 39/3.10.1933 (salainen).

Idmanin mukaan Latvia ja Viro olivat joka tapauksessa poliittisesti niin heikkoja, että niiden oli pakko mukailla Puolan politiikkaa. Pienillä Baltian mailla oli suurempi ulkopoliittinen toimintavapaus silloin kun Neuvostoliitto ja Puola olivat toisistaan poliittisesti erillään, kun sitä vastoin Neuvostoliiton ja Puolan yhteisymmärrys rajoitti niiden liikkumavaraa. Muuten Baltian maille tuskin olisi pitemmän päälle vastenmielistä noudattaa politiikkaa, joka takaisi hyvät suhteet Neuvostoliittoon. Tosin läheneminen Neuvostoliittoon voisi olla vaarallisempaa Virolle ja Latvialle kuin Puolalle, jos Neuvostoliitto käyttäisi hyväksien parantuneita suhteita vaikuttaakseen toisten maiden sisäisiin oloihin.¹

Idman arvioi Neuvostoliiton ja Puolan lähenemisen vaikutuksen Suomen ulkopoliittikkaan vähäiseksi. Toisaalta Suomelle voisi aiheutua haittaa, jos ne ryhtyisivät sellaisiin ulkopoliittisiin aloitteisiin, joihin osallistumisesta Suomi ei voisi oikein kieltäytyä. Itä-Karjalan ja Inkerin kysymysten hoitaminen tuottaisi myös vaikeuksia, koska Suomi ei voisi enää luottaa varmuudella Puolan tukeen kysymysten ratkaisemisessa Suomen eduksi. Puolan ja Neuvostoliiton yhteistoiminnan seurauksena Suomen merkitys Puolalle olisi vähemmän tärkeä, kun taas Puolan tärkeys Suomelle korostuisi. Huonot välit sekä Neuvostoliittoon että Puolaan voivat pahimmillaan johtaa Suomen ulkopoliittisesti eristettyyn asemaan. Idman katsoikin, että suomalaisten ei pidä luottaa puolalais-neuvostoliittolaisten suhteiden lämpenemisen olevan ohimenevä ilmiö. Etuvastakohtat Saksan kanssa Danzigin kysymyksessä tekivät Puolan johtajille mielekkääksi lähestyä Neuvostoliittoa. Idmanin mielestä asiaan vaikutti pinnan alla slaavien ja germaanien rodullisen vastakohtaisuuden aiheuttama antipatia, joka vieroitti Puolaa Saksasta ja houkutteli puolalaisia kääntymään kaikista eroista huolimatta Neuvostoliiton puoleen. Puolan kanssa hyvissä väleissä olevat Tšekkoslovakia ja Jugoslavia olivat esimerkiksi tottuneet vanhastaan näkemään Venäjän slaavilaisten kansojen liittolaisena.²

P. J. Hynninen siirtyi Riiasta Aarne Wuorimaan tilalle Suomen lähettiläeksi Tallinnaan elokuussa 1933. Lokakuun

---

1.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta UM:lle 39/3.10.1933 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta UM:lle 39/3.10.1933 (salainen).

alussa Hynninen raportoi Ranskan ja Puolan lähenemisestä Neuvostoliittoon. Virolaiset tuntuivat yleisesti olevan tyytyväisiä tähän Euroopan poliittisten olojen kannalta merkittävään kehitykseen. Kansallissosialistisen Saksan vastaisen rintaman katsottiin vahvistuneen ja suursaksalaisten ekspansiosuunnitelmien kärsineen vakavan takaiskun. Saksan välitön uhka status quolle oli väistynyt, mutta Virossa katsottiin jatkossakin olevan syytä olla varuilla Saksan aikeiden suhteen. Entinen riigivanem Päts vakuutti Hynniselle Ranskan ja Puolan lähenemisen Neuvostoliittoon tuskin heikentävän hyviä puolalais-virolaisia suhteita. Puolan etujen mukaista olisi edelleenkin Viron ja Latvian säilyminen itsenäisinä valtioina. Puolan ja Neuvostoliiton välien kehittyminen heijastuisi jatkossa Puolan ja Baltian maiden suhteisiin. Hynnisen mukaan Neuvostoliitto osoitti suopeutta Virolle ja Latvialle sekä näytti olevan valmis hyväksymään niiden liittoutumispyrkimykset. Hynnisen tietojen perusteella Neuvostoliiton ulkoministeri Litvinov oli vakuuttanut Viron Moskovan-lähettiläälle, ettei neuvostohallituksella ole mitään Itämerenmaiden liittoa vastaan.¹

* * * * *

Hitlerin valtaannousu Saksassa mullisti hetkessä poliittiset voimasuhteet Itämeren piirissä. Baltian mailla oli Saksan uusien vallanpitäjien kunnianhimoisissa suunnitelmissa oma sijansa. Ainakin Virossa huolestuttiin toden teolla saksalaisten ekspansioaikeista. Virolaiset alkoivat pohtia maansa turvallisuuden kannalta sopivinta ulkopoliittista linjaa, mutta täysin sopivia vaihtoehtoja ei ollut tarjolla. Puolueettomuus hylättiin samoin kuin liiallinen sitoutuminen Saksaan. Puola ei näyttänyt enää niin sovelialta liittolaiselta kuin aiemmin, koska se oli lähentynyt Neuvostoliittoa. Ruotsissa oli puolestaan tyrmätty Carl Lindhagenin ehdotus balttilais-skandinaavisen liiton muodostamisesta, joten Ruotsiakaan ei voitu ajatella liittokumppanina. Kolmen Baltian maan liitto tuntui järkevämmältä vaihtoehdolta, mutta Liettua ei ollut valmis sopimaan Puolan kanssa Vilnan-kysymyksestä, minkä vuoksi Viron oli

---

1.UMA, UM 5 C 12. P. J. Hynninen Tallinnasta UM:lle 47/5.10.1933 (salainen).

tyydyttävä toistaiseksi vanhaan liittosuhteeseensa Latvian kanssa.

Viron ja Latvian ulkopoliittinen johto harkitsi myös Suomen houkuttelemista mukaan balttilaiseen liittoon. Suomessa Viron irtaantumista liiasta Puolan vaikutuksesta ja suuntautumista muihin Baltian maihin tervehdittiin tyytyväisinä. Suomen ulkopoliittiselle asemalle ja turvallisuudelle Hitlerin valtaannousu ei merkinnyt välitöntä uhkaa, koska Saksalla ei ollut Suomen suhteen ekspansiivisia aikeita. Suomi ja Baltian maat olivat jatkossa aivan erilaisessa asemassa toisiinsa verrattuina, kun tilanteen kehityksestä huolestunut Neuvostoliitto halusi taata pienet rajanaapurinsa Koillis-Euroopassa.

6.3. Takuuhankkeet Itämerenmaiden turvallisuuden varmistamiseksi

6.3.1. Neuvostoliittolais-puolalainen deklaraatiohanke

Joulukuussa 1933 Puolan ja Neuvostoliiton hallitukset tiedustelivat Suomelta ja Baltian mailta niiden suhtautumista julistukseen, jossa Neuvostoliitto ja Puola ilmoittaisivat pitävänsä niiden alueellista ja valtiollista koskemattomuutta välttämättömänä rauhan säilymiselle Itä-Euroopassa sekä neuvottelevansa keskenään, jos niiden itsenäisyys joutuisi vaaraan. Neuvostohallitus oli deklaraatiohankkeessa aloitteentekijänä perustellen ajatusta puolalaisille Saksan aggressiivisuudella ja kansallissosialismin voimistumisella Baltian maissa. Puola oli suostunut tukemaan takuusuunnitelmaa ehdolla, että asiassa tiedusteltaisiin ensin Suomen ja Baltian maiden hallitusten kantaa. Ehdotuksessaan neuvostohallitus käsitti alueelliseen ja valtiolliseen koskemattomuuteen sisältyvän muodollisen itsenäisyyden ohella myös taloudellisen riippumattomuuden ja sisäisen turvallisuuden, joka tarkoitti lähinnä kansallissosialisteja myötäilevien ainesten pitämistä taattavien maiden hallitusten ulkopuolella. Neuvostoliitto tavoitteli luoteisrajansa turvallisuuden varmistamisen lisäksi mahdollisesti Saksan ja Puolan keskinäisen lähenemisen häiritsemistä, koska dekla-

raatio olisi toteutuessaan selvästi suunnattu Saksaa vastaan.¹

Neuvostoliiton ja Puolan Helsingin-lähettiläät Boris Stein ja Francois Charwat saapuivat tapaamaan Suomen ulkoministeriä Antti Hackzellia 23. joulukuuta 1933. Kuultuaan lähettiläiltä deklaratiohankkeesta Hackzell totesi Suomen pitävän sitä turhana ja kieltäytyvän hyväksymästä julkilausumaa. Suomen hallitus asettui tukemaan ulkoministerin kantaa, joka sitten ilmoitettiin vahvistukseksi lähettiläille. Suomen ulkoministeriö kääntyi joulun aikana vielä Baltian maiden puoleen hankkiakseen informaatiota niiden kannanotoista asiassa.²

Hackzell kirjoitti lähettiläs Yrjö-Koskiselle Moskovaan olevan selvää, ettei deklaratiohanke ole suomalaisille mieleen. Viron Suomen-lähettiläs Hans Rebane oli kertonut ulkoministerille, ettei Viro ollut ottanut vielä mitään kantaa. Hackzell oli pyytänyt ulkoministeriön kansliapäällikköä Eero Järnefeltiä esittämään Puolan lähettiläälle Charwatille toivomuksen, jonka mukaan deklaration olisi oltava niin selkeä, ettei Suomea voitaisi sotkea siihen osalliseksi ja että siinä olisi mainittava mukana olevat maat. Järnefelt kertoi jälkeinpäin Hackzellille Charwatin suhtautuneen "vähemmän sympaattisesti" vaatimukseen luetella valtiot, joita julistus koskisi.³

Charwatin mielestä Suomessa ei ymmärretty Puolan ja Neuvostoliiton välisten suhteiden paranemista, vaan sen uskottiin koituvan vaaraksi Neuvostoliiton pienille naapureille sekä yleisemmin Euroopan tulevaisuudelle.⁴ Viron lähettiläs Rebane pani merkille Suomen epäluuloisen asenteen Puolaa kohtaan. Suomalaiset eivät halunneet tulla luetuiksi samaan joukkoon Baltian maiden kanssa, sillä he uskoivat olevansa turvassa Suomenlahden pohjoispuolella "Jumalan selän takana". Rebane katsoi, että julkisuudessa

---

1. Vehviläinen 1966, s. 188–189; Sir W. Erskine (Warsaw) to Sir J. Simon (Received January 12) 9.1.1934. – DBFP, Second Series, Volume VII, No. 559; Sir W. Erskine (Warsaw) to Sir J. Simon (Received January 19) 17.1.1934. – DBFP, Second Series, Volume VII, No. 563; Viscount Chilston (Moscow) to Sir J. Simon (Received February 5) 20.1.1934. – DBFP, Second Series, Volume VII, No. 566.

2. Selén 1974, s. 96.

3. KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 2. Antti Hackzellan kirje Yrjö-Koskiselle Helsingistä 25.12.1933.

4. Pullat 1997, s. 80.

oli taktisista syistä parempi puhua Baltian maista ja Suomesta erillään ilman viittauksia liittoon. Yhteistyö Suomen ja Viron välillä näytti kehittyvän hyvin ilman liittosuhdettakin.¹

Baltian maista ainoastaan Liettua oli valmis kannattamaan deklaraatiota, sillä se toivoi lieventävänsä Saksan ja Puolan taholta itseään uhkaavaa vaaraa. Virossa Baltian valtioiden itsenäisyyden takuuseen suhtauduttiin varovaisen myönteisesti. Viron Moskovan-lähettiläs Karl Tofer luovutti hallituksensa vastauksen Neuvostoliiton ulkoministerille Litvinoville 7. tammikuuta 1934. Viro ilmoitti hyväksyvänsä periaatteessa deklaraation mutta toivovansa samalla sopimus pohjan laajentamista niin, että mukaan tulisivat muutkin valtiot mukaan luettuna ensi sijassa Saksa. Virolaiset eivät halunneet loukata Saksaa, jota vastaan deklaraatio oli ehdotetussa muodossaan suunnattu. Julistukselta putosi pohja lopullisesti pois, kun myös Latvia vastasi varauksellisesti Neuvostoliitolle. Puola katsoi tämän jälkeen turhaksi ajaa deklaraatioasiaa eteenpäin, koska Suomi ja Baltian valtiot eivät olleet riittävän kiinnostuneita julistuksesta.²

Suomen ulkopoliittisen johdon kielteiseen kantaan vaikutti ilmeisesti se, ettei Suomea haluttu rinnastaa Baltian maihin, joiden tulevaisuus näytti olevan vaaka- laudalla. Neuvostoliitto oli deklaraatiohankkeessa laskenut Suomen juuri Baltian maihin kuuluvaksi. Toisaalta Puolan ja Neuvostoliiton takauksen arvoon ei tunnettu luottamusta. Rauhan aikana takausta ei tarvittaisi ja sodassa sillä ei olisi mitään merkitystä, koska julistus ei velvoittanut mihinkään konkreettisiin toimenpiteisiin ryhtymistä. Suomi ei muutenkaan kokenut vallitsevassa tilanteessa itsenäisyyttään ja koskemattomuuttaan millään tavoin uhatuksi.³ Suomen asenne ärsytti neuvostohallitusta, joka piti Suomea

---

1. ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 12-15. Hans Rebane Helsingistä Välisministeriumille 11.1.1934 (salainen).

2. Arumäe 1979, s. 37-38; Hyytiä 1992, s. 26-27; Neuvostoliittolais-puolalaisesta takuujulistuksesta myös Der Botschafter in Moskau Nadolny an das Auswärtige Amt 16.1.1934. - ADAP, Serie C: 1933-1937, Band II:1. 14. Oktober 1933 bis 31. Januar 1934. Bonn 1973, Nr. 187; Der Botschafter in Moskau Nadolny an den Staatssekretär des Auswärtigen Amtes von Bülow 6.2.1934. - ADAP, Serie C, Band II:2. 1. Februar bis 13. Juni 1934. Bonn 1973, Nr. 240.

3. Korhonen, Keijo, Turvallisuuden pettäessä. Suomi neuvostodiplomaatiassa Tartosta talvisotaan II, 1933-1939. Helsinki 1971, s. 32-33.

syllisenä deklaraatiohankkeen kaatumiseen. Neuvostoliitto epäili Suomen olleen myös tekemisissä Saksan ja Puolan lähentymisen kanssa.¹ Suomen Lontoon-lähettilään G. A. Gripenbergin mukaan Saksa oli taitamattomalla politiikallaan tarjonnut Litvinoville tilaisuuden deklaraatiohankkeen ajamiseen. Neuvostoliitto oli perinteisesti koettu Suomessa ja Baltian maissa suurimmaksi uhkaksi, mutta Alfred Rosenbergin suunnitelmien tultua julki Saksa nähtiin nyt Baltian maissa vaarallisemmaksi.²

6.3.2. Puolan riippumaton linja

Puola oli toiminut kahdella rintamalla samanaikaisesti, sillä se oli aloittanut marraskuussa 1933 neuvottelut Saksan kanssa. Neuvottelujen tuloksena Puola ja Saksa allekirjoittivat 26. tammikuuta 1934 Berliinissä hyökkäämättömyyssopimusta vastaavan julistuksen, jossa ne sitoutuivat pidättäytymään väkivallan käytöstä keskinäisissä suhteissaan seuraavien kymmenen vuoden ajan. Julistus edisti Saksan ja Puolan suhteiden lämpenemistä. Saksa sai poistettua Puolan suunnitteleman ehkäisy sodan vaaran ja heikennettyä Ranskan sopimusjärjestelmän kulmakivenä ollutta ranskalaispuolalasta liittoa. Puola pyrki puolestaan irtaantumaan Ranskan vaikutuksesta ulkopolitiikassaan voidakseen harjoittaa sitoumuksista vapaata politiikkaa.³

Varsovassa Suomen lähettiläs K. G. Idman seurasi Puolan ja Neuvostoliiton deklaraatiohankkeen kehitystä vuoden 1934 alussa. Idmanin mukaan Puola oli tukenut Neuvostoliittoa, koska se halusi korostaa omaa asemaansa tällaisella suuriieleisellä julistuksella ja vahvistaa vaikutustaan Baltian maissa ja Suomessa. Puolalla oli ollut aihetta uskoa, että ainakaan Baltian maissa takuujulistusta ei torjuttaisi, sillä Viro ja Latvia olivat olleet silmin nähden levottomia Saksan aiheuttaman vaaran vuoksi. Idmanin mielestä Suomella oli hyvä syy pysytellä deklaraatiokysy-

---

1. Korhonen 1971, s. 33–35.

2. Sir J. Simon to Mr. Sperling (Helsingfors) 19.1.1934. – DBFP, Second Series, Volume VII, No. 565.

3. Vehviläinen 1966, s. 191–192. Saksan ja Puolan hyökkäämättömyysjulistuksesta tarkemmin Roos, Hans, Polen und Europa. Studien zur polnischen Außenpolitik 1931–1939. 2., unveränderte Auflage. Tübingen 1965, s. 117–128.

myksessä erossa Baltian maista, jotka tunsivat olevansa sekä Neuvostoliiton että Saksan uhkaamia. Epäilyttäväksi takuuhankkeen teki vielä Neuvostoliiton ulkoministerin maininta Suomen ja Baltian maiden riippumattomuutta uhkavista sisäisistä voimista, joiden perusteella Neuvostoliitto voisi ryhtyä tarpeellisiksi katsomiinsa toimenpiteisiin.¹ Jyrkän tuomionsa Puolan politiikasta lausui Suomen Moskovan-lähettiläs Yrjö-Koskinen, joka katsoi, että deklaratiohankkeeseen liittyi Puolan "salakavala yritys" Baltian maiden ja Suomen aseman heikentämiseksi Saksan silmissä omaksi edukseen. Yrjö-Koskinen perusteli näkemystään Puolan Saksan kanssa tekemällä sopimuksella, jonka suunta-viivoista se oli sopinut Itämerenmaiden takuujulistusta suunniteltaessa.²

Deklaraatiosuunnitelman kariuduttua Idman mainitsi tammikuussa 1934 laatimassaan raportissa ulkomaailman yleisesti uskovan, että Suomen kielteinen kanta vaikutti myös Latvian ja Viron asennoitumiseen. Latvia ja Viro eivät Puolan-suhteidensa takia halunneet muuttaa käsitystä Suomen ratkaisevasta roolista, jota vahvistivat edelleen suomalaisen sanomalehdistön kirjoitukset. Viron lähettiläs Pusta kertoi Viron ulkopoliittisen johdon olleen selvillä siitä, ettei länsivaltojen takuuta Baltian maiden itsenäisyydelle voida saada, mutta Viro oli tätä vaatiessaan halunnut välttää suoranaisen kieltävän vastauksen antamista Neuvostoliitolle.³

Helmikuun alussa Idman raportoi Varsovassa liikkuvan edelleen huhuja Suomea ja Baltian maita koskevasta paktista. Idman oli tiedustellut Saksan lähettiläältä von Moltkelta Saksan suhtautumista, jos Neuvostoliitto ja Puola pyytäisivät sitä mukaan mahdolliseen Itämerenmaita koskevaan takuujulistukseen. Moltke vakuutti, ettei Saksalla ollut mitään sopimusta vastaan, koska sillä ei ollut pahoja aikeita Baltian maiden suhteen. Toisaalta von Moltke uskoi Neuvostoliiton haluavan Saksan sijasta mukaan Ranskan. Ranskalaiset tuskin kuitenkaan haluaisivat liittyä sopimukseen, jonka tarkoituksena olisi sitoutua Itämerenmaiden

---

1.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta UM:lle 1/12.1.1934 (salainen).

2.KA, Antti Hackzellin kokoelma 4. A. S. Yrjö-Koskisen kirje Hackzellille Moskovasta 3.2.1934.

3.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta UM:lle 3/22.1.1934 (salainen).

suojelemiseen. Varsinainen vaara uhkasi von Moltken mukaan Baltian maita nimenomaan Neuvostoliiton taholta. Hän piti mahdollisena suppeampaa paktia, jossa Neuvostoliitto ja Puola takaisivat Liettuan itsenäisyyden, koska Liettua oli ainoana maana kannattanut alkuperäistä deklaraatiohanketta. Puolalle Liettuan takaaminen sopisi siitä syystä, että samalla se saisi solmittua säännölliset suhteet Liettuan kanssa. Saksalais-puolalaisen hyökkäämättömyysjulistuksen johdosta Varsovassa oli liikkunut tietoja, joiden mukaan Puola olisi antanut Saksalle vapaat kädet Baltian maissa. Ulkoministeri Józef Beck oli henkilökohtaisesti vakuuttanut Latvian ja Viron lähettiläille, etteivät Puola ja Saksa olleet solmineet Baltian maita koskevaa salaista sopimusta.¹

Jatkuvat huhut Baltian maita koskevasta sopimuksista osoittivat Idmanin mielestä maiden aseman olevan heikomman kuin koskaan aiemmin. Poliittiseen heikkouteen liittyivät edelleen taloudelliset vaikeudet. Idman uskoi Baltian valtioiden selvästi nähtävissä olevan levottomuuden omasta turvallisuudestaan lietsovan myös muissa maissa arveluja niiden epävarmasta asemasta. Kuitenkin Baltian valtioiden kansainvälinen asema oli parempi kuin silloin kun Saksa ja Neuvostoliitto olivat olleet paremmissa väleissä keskenään. Idman korosti sitä, että Suomen olisi tarkoin vastaisuudessa harkittava ennen kuin se antaisi rinnastaa kansainvälisessä sopimuksessa itsensä Baltian maihin ja ottaisi niiden rinnalla vastaan itsenäisyyttään turvaavia takuita. Muiden valtioiden käsitys Suomen edellytyksistä säilyä itsenäisenä olisi huomattavasti suurempi, jos Suomi välttäisi tulemasta rinnastetuksi Baltian maihin takuujulistuksissa, joiden merkitys oli lopultakin vähäinen.²

Tallinnan-lähettiläs P. J. Hynninen totesi Saksan ja Puolan välisen hyökkäämättömyysjulistuksen herättäneen suurta mielenkiintoa Baltian maissa. Puolan ja Saksan vastakohtaisuuksien varaan politiikkansa rakentanut Liettua oli kokenut epämiellyttävän yllätyksen tapahtuneen johdosta. Liettualaiset näyttivät olevan yhä enemmän kallistumassa Itämerenmaiden keskinäisen liiton kannalle. Latviassa vasemmistolainen lehdistö oli kauhistellut puolalais-saksa-

---

1.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta UM:lle 5/5.2.1934 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta UM:lle 5/5.2.1934 (salainen).

laista sopua, jonka epäiltiin tapahtuneen Baltian maiden kustannuksella. Hynnisen mukaan levottomuus levisi Liettuasta ja Latviasta edelleen Viroon, jossa todella huolestuttiin mahdollisuudesta, että Saksa ja Puola olisivat tehneet Baltian maiden etuja loukkaavan salaisen pöytäkirjan. Virolaisten mielestä Saksa oli onnistunut loitontamaan Puolaa Kansainliitosta, jonka arvovalta oli näin jälleen heikkenemässä. Välisministeriumissa ei kuitenkaan uskottu salaisen pöytäkirjan olemassaoloon, vaikka saksalaiset ja puolalaiset olisivat muuten keskustelleetkin suhtautumisesta Itämerenmaihin. Saksa ja Puola olivat korkeintaan sopineet Liettuan vahingoksi Saksaa kiinnostavasta Memelin alueesta. Liettuan ajaminen entistä ahtaamalle sopi Puolalle, jotta liettualaiset eivät voisi esiintyä enää niin jyrkkinä Vilnan-kysymyksessä.¹

Suomen Riian-lähettilään Edouard Palinin mielestä Puolan ja Neuvostoliiton deklaraatiohankkeella oli selvä yhteys puolalais-saksalaiseen hyökkäämättömyysjulistukseen. Neuvostoliitto oli ehdottanut Puolalle yhteistä takuujulistusta voidakseen ehkäistä Puolan ja Saksan välien lämpenemisen. Puolan suostuminen Neuvostoliiton ehdotukseen ei kuitenkaan vaikuttanut haitallisesti Puolan ja Saksan väleihin. Palin uskoi tämän tosiasian olleen selvillä jo silloin kun Puola suostui deklaraation antamiseen. Suomen, Viron ja Latvian myönteisillä kannanotoilla olisi tuskin ollut vaikutusta Saksan ja Puolan hyökkäämättömyysjulistukseen.²

6.3.3. Ruotsin poliittinen välinpitämättömyys

Suomen Tukholman-lähettiläs Rafael Erich oli helmikuussa 1934 optimistisen vakuuttunut Ruotsin kiinnostuksesta Baltian maita kohtaan. Ruotsissa oli herännyt yleisesti halu lähestyä pieniä Itämerenmaita, koska Ruotsissa ymmärrettiin niiden tukala asema Neuvostoliiton, Saksan ja Puolan välissä. Ruotsalaiset halusivat toimia jollain tavoin balttilaisten valtioiden hyväksi, kunhan oma turvallisuus ei vaarantuisi. Erich uskoi ruotsalaisille olevan helpompaa tukea epäsuorasti Baltian maiden riippumattomuutta, koska

---

1.UMA, UM 5 C 12. P. J. Hynninen Tallinnasta UM:lle 6/8.2.1934 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riistä UM:lle 4/26.2.1934 (salainen).

tuki ei olisi suunnattu yksipuolisesti Neuvostoliittoa vaan myös Saksaa ja Puolaa vastaan. Vastaavasti Erich oli kuulut Tukholmassa puhuttavan Viron ja Latvian kiinnostuksesta lähestyä Ruotsia sitä mukaa kuin Ruotsin ja Suomen välit kylmenevät. Ruotsi tuntuikin nauttivan Baltian maissa melkoista suopeutta. Erich arveli, että mikäli Ruotsi alkaisi harjoittaa aktiivista Itämeren-politiikkaa, maa saavuttaisi pyrkimyksilleen vastakaikua. Tämä suosio vain vahvistuisi, jos Ruotsilla olisi Ison-Britannian tuki takanaan. Lopuksi Erich ehdotti, että ulkoministeri Hackzell tiedustelisi tulevalla Tukholman-matkallaan Ruotsin virallista käsitystä Neuvostoliiton, Puolan ja Saksan suurpoliittisesta kädenväännöstä. Samalla Hackzell voisi ottaa selville, mitä Ruotsi olisi valmis tekemään Baltian maiden riippumattomuuden puolesta.¹

Ulkoministeri Antti Hackzell matkusti Tukholmaan 28. helmikuuta 1934 neuvotellakseen ruotsalaisen virkaveljensä Rickard Sandlerin kanssa. Kaksi päivää kestäneissä neuvotteluissa nousi muiden asioiden ohella esiin osapuolia huolestuttava kansainvälinen tilanne. Nimenomaan Kansainliiton merkityksen vähenemisen uskottiin tuottavan jatkossa huolta pienille valtioille, joiden olemassaololle, turvallisuudelle ja rauhalliselle kehitykselle Kansainliitto oli ollut puutteistaan huolimatta merkittävä tuki. Ruotsin ja Suomen tuli sen tähden jatkossakin pyrkiä tukemaan Kansainliittoa ja sen rakenteen säilyttämistä entisellään kuitenkin niin, että liiton peruskirjaan tehtäisiin tarpeelliset muutokset järjestön toiminnan ja arvovallan vahvistamiseksi.²

Sandler piti ilahduttavana Baltian valtioiden pyrkimystä päästä läheisempään kosketukseen muiden Itämeren ympärillä olevien pienten valtioiden kanssa. Sandler sanoi Ruotsin olevan valmis kehittämään Baltian maiden kanssa kulttuuri- ja taloussuhteita sekä Kansainliitossa tapahtu-

---

1.UMA, UM 5 C 2. Rafael Erich Tukholmasta ulkoministeri Antti Hackzellille 7/25.2.1934 (salainen).

2.UMA, UM 5 D. Promemoria neuvotteluista Suomen ulkoministerin Antti Hackzellin ja Ruotsin ulkoministerin Rickard Sandlerin välillä Tukholmassa 28.2.-1.3.1934; Selén 1974, s. 142-143. Vrt. Viron Tukholman-asiainhoitajan O. A. Grantin selostus Hackzellin vierailusta ERA, Fond 957, N. 13, S. 749, L. 31-32. O. A. Grant Tukholmasta apulaisulkoministerille 3.3.1934 (salainen). Grant tekee selkoa lähinnä Suomen ja Ruotsin välisestä kaupasta ja kielikysymyksestä Suomessa, joka hiersi maiden suhteita. Ks. myös Viron Suomen-lähettilään Rebanen näkemystä vierailun merkityksestä ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 66-67. Hans Rebane Helsingistä ulkoministerille 9.3.1934.

vaa yhteistyötä. Kuitenkaan Ruotsi ei voinut ryhtyä mihinkään liittosuhteeseen näiden maiden kanssa niin kuin Latviassa jotkut piirit olivat toivoneet. Ruotsilla ei ollut keinoja tukea poliittisesti tehokkaasti Baltian valtioiden itsenäisyyttä. Hackzellista Ruotsin asennoituminen oli luonnollista, vaikka muuten vaikutti siltä, että maassa ymmärrettiin hyvin Baltian kysymyksen vakavuus.¹

Viron ulkoministeri Julius Seljamaa saapui vierailulle Helsinkiin 15. maaliskuuta 1934. Seuraavan päivän neuvottelukokouksessa Hackzell puhui aluksi Suomen suhteista suurvaltoihin ja naapurimaihin sekä kertoi Ruotsin-matkansa vaikutelmista. Suomen ulkoministeri suositteli pienille maille pysyttämistä suurvaltapolitiikan ulkopuolella ja pyrkimistä samanlaiseen asemaan, missä Skandinavian maat, Hollanti ja Sveitsi olivat, sillä näitä valtioita ei juuri voitu sotkea mukaan erilaisiin ryhmittymiin ja suuntauksiin. Hackzell kertoi, että Ruotsi oli kiinnostunut yhteistyöstä Baltian maiden kanssa, mutta mihinkään liittosopimukseen se ei halunnut itseään sitoa. Seljamaa puolestaan selvitteli aluksi niitä syitä, jotka olivat johtaneet Pätsin äskeittäiseen vallankaappaukseen Virossa. Vapausströmerin liikkeen aiheuttaman levottomuuden ja sisällissodan mahdollisuuden johdosta Pätsin johtama hallitus oli ryhtynyt toimiin vapseja vastaan. Ulkopolitiikkaa käsitellessään Seljamaa katsoi suhteiden Neuvostoliittoon olevan normaalit. Neuvostoliitto suhtautui ymmärtämyksellä Baltian valtioiden keskinäiseen poliittiseen ja taloudelliseen lähenemiseen. Sen sijaan balttilaisten valtioiden yrityksiä solmia yhteistyösuhteita Suomeen ja Skandinavian maihin neuvostohallitus vastusti.²

Seljamaan vierailun jälkeen Hackzell kirjoitti Harri Holmalle Pariisiin, että "on kumminkin havaittavissa vissiä lähenemistä ja lähenemisen intressiä Virossa ja Latviasta tännepäin ja myöskin Ruotsiin. Viro ja Latvia muodostavat meidän spesiaali-intressimme ulkopolitiikan alalla, ja jos voimme niiden hyväksi jotain tehdä, niin toimimme tulevai-

---

1.UMA, UM 5 D. Promemoria neuvotteluista Suomen ulkoministerin Antti Hackzellin ja Ruotsin ulkoministerin Rickard Sandlerin välillä Tukholmassa 28.2.-1.3.1934; Selén 1974, s. 143.

2.UMA, UM 5 C 1. Ulkoasiainministeriön tiedoitus 5/20.3.1934 (salainen); ERA, Fond 957, N. 13, S. 769, L. 100-105. Viron ulkoministerin Julius Seljamaan 23.3.1934 laatima yhteenveto matkastaan Helsinkiin 15.-17.3.1934 (salainen).

suutta varten. Puolestani olen uhrannut koko paljon intressiä näille seikoille, ja on mielestäni se heikko parantuminen asiain tilassa, joka nyt on tapahtunut, hyödylliseksi merkittävä". Hackzell ilmaisi ymmärtämyksensä Pätsin ja Laidonerin toimille Virossa sekä ihmetteli samalla puolueensa kokoomuksen ja sen pää-äänenkannattajan Uuden Suomen kriittistä asennoitumista Viron tapahtumiin. Ulkoministeri itse ei uskonut diktatuurikaudesta Virossa tulevan pitkäaikaista, koska olot rauhoittuisivat nopeasti vapsien toiminnan loputtua.¹

Suomen Riian-lähettiläs Palin katsoi maaliskuun lopussa 1934 Baltian maihin kuuluvan vain Viron ja Latvian. Liettua erosi uhanalaisemmassa asemassaan ja ulkopoliittikassaan näistä kahdesta valtiosta. Palin uskoi Ruotsin kiinnostuksen Baltian maita kohtaan kasvaneen merkittävästi, joten niitä ei voinut enää pitää Ruotsille yhdentekevinä. Palin pelkäsi Suomen jättäneen käyttämättä aktiivisesti hyväkseen vahvaa asemaansa Baltiassa. Kymmenen vuotta jatkuneen passiivisen politiikkansa vuoksi Suomi oli vain menettänyt vaikutustaan balttilaisiin valtioihin. Sen sijaan Ruotsin vaikutus näytti lisääntyneen, mutta ruotsalaisten vaikutusvalta ja kontaktit olivat merkitykseltään lopultakin näennäisiä. Palinin mielestä ulkoministeri Hackzell saattoi muuttaa asetelmaa Suomelle edullisemmaksi. Tavoitteena oli saada Baltian maat ymmärtämään, että Suomen intressi niitä kohtaan oli realistisempi kuin Ruotsin sekä vakaampi ja rehellisempi kuin Puolan, puhumattakaan Neuvostoliitosta. Palinin mukaan Suomen kannalta tärkeää oli sen oma asema sekä Itämeren valtiona että Neuvostoliiton naapurina. Tästä lähtökohdasta Suomen pitäisi positiivisella tavalla pyrkiä konkreettiseen yhteistyöhön Baltian valtioiden kanssa sekä osoittaa näin intressiään ja kiinnostustaan niitä kohtaan.²

6.3.4. Saksa torjuu Baltian pöytäkirjan

Neuvostoliitto ei ollut luopunut aikeistaan taata Baltian maiden riippumattomuus ja itsenäisyys. Maaliskuun lopussa

---

1. KA, Harri Holman kokoelma 8. Antti Hackzellin kirje Holmalle Helsingistä 21.3.1934.

2. KA, Antti Hackzellin kokoelma 3. Edouard Palinin kirje Hackzellille Riiasta 31.3.1934.

1934 Neuvostoliiton ulkoministeri Litvinov luovutti Moskovassa Saksan lähettiläälle Rudolf Nadolnylle ehdotuksen Saksan ja Neuvostoliiton suhteiden kehittämiseksi siten, että maat ryhtyisivät yhdessä toimimaan rauhan vahvistamiseksi Itä-Euroopassa. Neuvostoliitto ja Saksa antaisivat yhteisen julkilausuman, jossa ne lupaisivat olla ryhtymättä Baltian maiden riippumattomuutta vaarantaviin toimiin. Kolmen Baltian maan lisäksi Suomi voitaisiin sisällyttää taattaviin valtioihin. Saksan hallitus torjui Baltian pöytäkirjana tunnetuksi tulleen julistusluonnoksen tarpeettomana. Ulkoministeri Konstantin von Neurathin mielestä Saksa olisi julistuksen hyväksyessään tunnustanut samalla olevansa vaaraksi Baltian maille tai Neuvostoliitolle. Saksan ei myöskään tulisi antaa Neuvostoliitolle Baltian-politiikkaansa koskevia sitoumuksia, joiden seuraukset voisivat olla arvaamattomat.¹

Virallisessa vastauksessaan 14. huhtikuuta Saksan hallitus korosti Baltian pöytäkirjalta puuttuvan poliittisesti kestävä perustan, koska Neuvostoliitto, Saksa tai mikään muukaan valtio ei uhannut Baltian maiden koskemattomuutta. Tämän vuoksi Saksa ei halunnut ryhtyä niiden suojelijaksi. Muuten Saksa oli valmis keskustelemaan Neuvostoliiton kanssa maiden välien parantamisesta. Neuvostohallitus piti kuitenkin kiinni aloitteensa perusteluista katsoen Baltian maiden uhanalaisuuden olevan kiistämätön tosiasia. Uhkan toteamisen perusteella Neuvostoliitto oli tehnyt takuuehdotuksensa Puolalle ja Saksalle sekä oli pidentänyt hyökkäämättömyyssopimuksiaan Baltian maiden kanssa. Neuvostohallitus ei ollut pyrkinyt Baltian pöytäkirjan avulla alistamaan balttilaisia valtioita suojelusherruuteen, vaan se oli aikonut ilmoittaa pöytäkirjasta

---

1. Vehviläinen 1966, s. 195–198; Misiunas 1988, s. 183; Neuvostoliiton julkilausumaehdotuksesta Saksan lähettiläälle lähemmin Der Botschafter in Moskau Nadolny an das Auswärtige Amt 28.3.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 362; Der Botschafter in Moskau Nadolny an das Auswärtige Amt 3.4.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 375. Saksan suhtautumisesta Neuvostoliiton aloitteeseen Der Reichsminister des Auswärtigen Freiherr von Neurath an die Botschaft in Moskau 9.4.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 390.

taattavien valtioiden hallituksille, joiden se oletti kannattavan hanketta.¹

Baltian pöytäkirja oli todellakin osa neuvostohallituksen pyrkimyksiä vuosina 1933–1934 säilyttää status quo reunavaltioissa, joista oli tullut suojarahvarustus voimistuvaa Saksaa vastaan. Saksan torjuva asenne pöytäkirjaan tarjosi ulkoministeri Litvinoville tilaisuuden saattaa Saksa hankalaan asemaan Baltian maiden silmissä. Litvinov ilmoitti Saksan lähettiläälle Nadolnylle, että Neuvostoliitto saattaisi hankkeen niiden tietoon. Saksan hallitus antoi omille edustajilleen Virossa, Latviassa, Liettuassa ja Suomessa tehtäväksi tiedottaa Saksan kannasta.² Ainoastaan Suomen hallitus näki tyytyväisenä Neuvostoliiton ehdotuksen kaatuvan Saksan vastustukseen, sillä Suomen ulkopolitiittinen johto ei halunnut maataan taattavan suurvaltojen toimesta.³

Viron ulkoministeri Seljamaa vakuutti huhtikuun lopussa Saksan Tallinnan-lähettiläälle O. Reinebeckille maansa ymmärtävän saksalaisten näkökulman. Seljamaan mielestä Baltian valtioiden itsenäisyyden turvaaminen olisi syytä pitää jatkossakin esillä, sillä Saksan lehdistössä oli esiintynyt kirjoituksia Baltian kuulumisesta Saksan etupiiriin, mikä oli herättänyt huolta Virossa. Seljamaa tiedusteli Reinebeckiltä sekä mahdollisuuksia irrottaa Baltian maiden takaamiskysymys erilleen saksalais-neuvostoliittolaisista suhteista että Saksan kiinnostusta jatko-

---

1. Vehviläinen 1966, s. 198–200. Saksan vastauksesta Neuvostoliitolle ks. Der Reichsminister des Auswärtigen Freiherr von Neurath an die Botschaft in Moskau 9.4.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 390; Der Botschafter in Moskau Nadolny an das Auswärtige Amt 15.4.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 401; Sir J. Simon to Mr. Newton (Berlin) 27.4.1934. – DBFP, Second Series, Volume VII, No. 592. Neuvostoliiton perusteluista myös Reply to the German rejection of the Soviet proposal for a Soviet-German guarantee of the Baltic states: Verbal statement by Litvinov to the German ambassador 21.4.1934. – Soviet Documents on Foreign Policy III 1953, s. 79–83; Der Botschafter in Moskau Nadolny an das Auswärtige Amt 21.4.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 414.

2. Vehviläinen 1966, s. 200–201. Ks. Der Botschafter in Moskau Nadolny an das Auswärtige Amt 21.4.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 414. Mielenkiintoinen on myös Saksan lähettilään Nadolny arvio Neuvostoliiton Baltian-politiikasta Der Botschafter in Moskau Nadolny an das Auswärtige Amt 9.5.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 440.

3. Selén 1974, s. 101–102; Aufzeichnung des Reichsministers des Auswärtigen Freiherrn von Neurath 9.6.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 496.

keskusteluihin asiasta.¹ Latvian ja Viron hallitukset yrittivät ajaa Baltian pöytäkirjan kehittämistä niiden itsenäisyyden takaavaksi multilateraaliseksi hyökkäämättömyys- tai takuusopimukseksi. Latvian pää- ja ulkoministerin Karlis Ulmaniksen painostuksesta Saksa joutui antamaan jyrkän kielteisen vastauksen, joka katkaisi latvialais-virolaisen suunnitelman kehittelyyn.²

Suomen Berliinin-lähettiläs Aarne Wuorimaa kävi 30. huhtikuuta Auswärtiges Amtin valtiosihtööri von Bülowin luona tiedustelemassa Neuvostoliiton Saksalle tekemästä ehdotuksesta. Von Bülow katsoi Neuvostoliiton ja Saksan erilaisten valtiojärjestelmien vaikeuttavan maiden keskinäisten suhteiden pitämistä hyvinä. Ulkopolitiikassa varsinkin Neuvostoliiton ulkoministeri Litvinov näytti ajavan epäyhtävällistä politiikkaa Saksaa kohtaan. Litvinov oli saattanut tehdä aloitteensa Baltian pöytäkirjasta tietoisena siitä, että Saksa sen torjuu ja saisi siitä itselleen harmia. Von Bülowin mukaan Saksa ei kuitenkaan katsonut minäkään maan uhkaavan Baltian maiden turvallisuutta, eikä Saksan hallitus voinut hyväksyä sellaista sopimusta, joka koskee asian ulkopuolelle muuten jääneitä kolmansia maita.³ Tallinnassa Suomen lähettiläs Hynninen huomasi Viron hallituspiirien ymmärtäneen Saksan menettelyn asiassa. Riigivanem Päts sanoi Hynniselle Neuvostoliiton takuehdotuksen Saksalle olevan puhdasta suurvaltapolitiikkaa. Itämerenmaat haluttiin asettaa tapahtuneen tosiasian eteen kysymättä niiden mielipidettä etukäteen. Päts arveli Neuvostoliiton yrittävän vielä ajaa takuuhanketta joko kääntymällä suoraan Itämerenmaiden puoleen tai sitten etsimällä uudeksi takuukumppanikseen jonkin suurvallan, joista kyseen voisi tulla lähinnä Ranska.⁴

---

1. Hyytiä 1992, s. 31; Der Gesandte in Reval Reinebeck an das Auswärtige Amt 23.4.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 418; Der Gesandte in Reval Reinebeck an das Auswärtige Amt 28.4.1934. – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 430.

2. Vehviläinen 1966, s. 202. Viron ja Latvian suhtautumisesta Baltian pöytäkirjaan myös Mr. Torr (Riga) to Sir J. Simon (Received May 2) 2.5.1934. – DBFP, Second Series, Volume VII, No. 594.

3. UMA, UM 5 C 5. Aarne Wuorimaa Berliinistä UM:lle 25/2.5.1934 (salainen).

4. UMA, UM 5 C 12. P. J. Hynninen Tallinnasta UM:lle 17/8.5.1934 (salainen).

Latviassa Baltian pöytäkirja synnytti ristiriitaisia tunteita. Närkästyistä herätti se, että neuvotteluja oli käyty Baltian maiden selän takana tiedustelematta niiden kantaa asiaan tai kutsumatta niitä mukaan neuvottelupöytään. Latvia oli Neuvostoliiton ja Puolan kaavaileman takuun yhteydessä ilmoittanut kieltäytyvänsä olemasta suurempien naapuriensa diplomaattisen pelin passiivisena kohteena. Latvia ei edelleenkään halunnut sellaista riippumattomuutensa takausta, jota se ei ollut saanut olla mukana valmistelemassa ja jota se ei ollut pyytänyt. Latvialaiset olivat helpottuneita Saksan kaadettua pöytäkirjahankkeen, koska he katsoivat Neuvostoliiton pyrkineen vain oman asemansa kohentamiseen välittämättä niinkään Baltian maiden itsenäisyyden ja koskemattomuuden turvaamisesta. Toisaalta Latviassa oli herännyt pelko Saksan kieltäytymisen taustalla olevista vaikuttimista. Saksalaisten epäiltiin hylänneen takuupöytäkirjan siksi, että se olisi rajoittanut heidän mahdollisuuksiaan aggressiivisen politiikkaan Baltiassa. Latvian johtavissa piireissä oli tämän vuoksi herännyt halu saada Saksa sitoutumaan jollakin tavoin status quon säilyttämiseen Baltian maissa.¹

Latvian pääministeri Karlis Ulmanis ja ulkoministeriön kansliapäällikkö Vilhelms Munters kertoivat Suomen lähettiläälle Palinille Latvian olevan kiinnostunut status quon ja rauhan turvaamisesta Baltian maissa, kunhan Latvian itsemääräämisoikeutta ja elintärkeitä intressejä ei loukattaisi. Latvia oli valmis tasavertaisena sopijapuolena osallistumaan kansainvälisen takuusopimuksen valmistamiseen. Latvian ulkopoliittinen johto ei halunnut, että sopimuksessa olisi kyse mistään ylhäältä päin annetusta, holhousta muistuttavasta takuusta, joka antaisi muille mahdollisuuden sekaantua taattavien valtioiden asioihin. Munters vihjaisi Palinille Viron valmistelleen itsenäisesti status quon turvaavaa sopimusta Neuvostoliiton ja Puolan deklaraatiohankkeesta alkaen. Latvian hallitus aikoi olla yhteydessä Viron hallitukseen, jotta maat voisivat keskenään sopia kannastaan. Tämä oli sitäkin tärkeämpää, koska Munters uskoi Neuvostoliiton kääntyvän takuuehdotuksineen vielä kerran Baltian maiden puoleen.²

1.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiasta UM:lle 9/7.5.1934 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiasta UM:lle 9/7.5.1934 (salainen).

Liettua oli Palinin tietojen perusteella Latviaakin huolestuneempi Saksan kielteisestä kannasta Baltian pöytäkirjaan. Kuitenkaan liettualaiset eivät uskoneet, että Saksaa saataisiin millään tavoin sitomaan käsiään Memelinkysymyksessä, joten liettualaiset eivät aikoneet turhan takia osallistua virolaisten ja latvialaisten takuusopimustunnusteluihin.¹ Ulkoministeri Hackzell oli päinvastaista mieltä, sillä hän uskoi Liettuan vaikuttaneen Litvinovin Saksalle tekemän ehdotuksen taustalla. Saksan torjuttua takuehdotuksen Liettua oli Hackzellin mukaan pyrkinyt liittoon Latvian ja Viron kanssa. Kuitenkin Latvian ja Viron myönteistä suhtautumista liittoasiaan ja edelleen koko liittokysymyksen ratkaisua saattoi hillitä Liettuan mahdollinen toivomus Memelin alueen takaamisesta.²

Toukokuun puolivälissä Palin raportoi Riiasta neuvotteluista, joita Munters ja Viron apulaisulkoministeri Heinrich Laretei olivat käyneet Baltian maiden turvallisuustakeista. Latvia ja Viro olivat olleet yksimielisiä kielteisestä kannastaan sellaisiin riippumattomuutensa takuuhankkeisiin, joissa molemmat maat joutuisivat olemaan passiivisina objekteina suurten naapurimaidensa diplomaattisessa pelissä. Tällöin kyseessä ei olisikaan Baltian maiden itsenäisyyden turvaaminen vaan enemmänkin suurempien valtioiden itsekäs etujenvalvonta. Viro ja Latvia hyväksyisivät sellaisen sopimuksen tai deklaraation, joka turvaisi todella status quon ja rauhan säilymisen Baltiassa ja jonka valmisteluun Baltian maat saisivat tasa-arvoisina sopimuspuolina osallistua. Neuvonpito ei kuitenkaan johtanut päätöksiin konkreettisista toimenpiteistä asiassa, minkä Palin arveli johtuvan Latvian taholla syntyneestä epävarmuudesta. Latvian hallitus oli ilmeisesti alkanut epäillä hahmottelemansa sopimuksen tai julkilausuman toteutumismahdollisuuksia ja pelätä toimenpiteisiin ryhtymistä asiassa, joka voisi johtaa diplomaattiseen tappioon sekä tilanteen kärjistymiseen.³

Virolle Latvian äkkinäinen perääntyminen oli pettymys. Palin oli saanut Muntersin puheista sellaisen käsityksen,

---

1.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiasta UM:lle 9/7.5.1934 (salainen).

2.KA, A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma 2. Antti Hackzellin kirje Yrjö-Koskiselle Helsingistä 1.5.1934.

3.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiasta UM:lle 11/16.5.1934 (salainen).

että Viron hallitus oli suhtautunut takuuhankkeeseen optimistisemmin kuin Latvia. Virolaiset uskoivat ainakin muutamien suurvaltojen voivan suostua deklaraation antamiseen status quon säilyttämiseksi Baltiassa. Virolaiset katsoivat tällaisen julistuksen olevan arvokas vaaran hetkellä. Viron hallituspiireissä näytettiin Palinin mukaan kannatettavan myös välitystuomio- tai hyökkäämättömyyssopimusta Saksan kanssa. Palin päätteli ainakin Latvian pysyvän passiivisena Baltian maiden turvallisuustakuuta koskevassa kysymyksessä. Viro taas aikoi tunnustella asiaa epävirallisesti suurvaltojen pääkaupungeissa. Mikäli virolaisten tunnustelut johdaisivat alkua pitemmälle, niin Latvia luopuisi pidättyväisyydestään.¹

Ranskan lehdistö kirjoitti runsaasti Neuvostoliiton Saksalle tekemästä aloitteesta. Suomen Pariisin-lähettilään Harri Holman mukaan ranskalaiset ymmärsivät Baltian pöytäkirjan suurpoliittiseksi kysymykseksi, jonka taustalla vaikutti enemmän Neuvostoliiton suhteiden järjestely Saksaan ja Puolaan kuin varsinainen takuu Baltian maille. Saksan kielteinen vastaus Neuvostoliitolle tulkittiin siten, että Saksan johtajat halusivat säilyttää itsellään kaikki oikeudet aluemuutoksiin itäisessä Euroopassa. Holman mielestä Suomen tuli olla kiitollinen Saksan kannasta, koska se pelasti Suomen hankalalta takuutarjoukselta. Baltian tilanteessa sen sijaan ei ollut paljonkaan kehumista. Suomen oli syytä ottaa vakavasti huomioon se mahdollisuus, että Neuvostoliiton rooli kasvaisi huomattavasti eurooppalaisessa politiikassa. Tämän suuntainen kehitys merkitsi Suomelle ja Baltian maille vaaraa. Suomelle oli entistä tärkeämpää korostaa jatkossa omaa linjaansa, joka poikkesi monessa suhteessa Baltian maiden linjasta. Toisin kuin Suomen Baltian maiden oli syytä pelätä myös Saksan uhkaa.²

* * * * *

Saksan aikeista huolestunut Neuvostoliitto omaksui entistä aktiivisemmän roolin suhteissaan läntisiin naapureihinsa. Saksan vaikutusvallan leviämisen estämiseksi neuvostohallitus katsoi tarpeelliseksi taata ainakin pienten Baltian

---

1.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiasta UM:lle 11/16.5.1934 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 6. Harri Holma Pariisista UM:lle 23/11.5.1934 (salainen).

maiden koskemattomuus sekä sisäisiä että ulkoisia uhkia vastaan. Myös Suomi oli alustavasti esillä taattavien maiden joukkoon, mutta suomalaiset eivät halunneet takuuta riippumattomuudelleen, mikä oli Saksan mieleen. Vastaavasti suomalaisia miellytti Saksan kielteinen kanta Neuvostoliiton tarjoamaan Baltian pöytäkirjaan, koska Suomi säästy julkiselta takuutarjoukselta. Suomen ulkopoliittinen johto ei luottanut Neuvostoliiton vilpittömyyteen vaan uskoi sen käyttävän takuuta välineenä sekaantumisessa taattavien valtioiden sisäisiin asioihin. Baltian maat olivat sen sijaan varovaisen myönteisiä ehdotettuihin takuisiin nähden, koska ne olisivat näin voineet saavuttaa jatkossa riittävän turvallisuuden. Viro ja Latvia eivät tosin hyväksyneet takuujulistuksen antamista ikään kuin ylhäältä päin, vaan ne halusivat olla aktiivisesti mukana itseään koskevan takauksen suunnittelussa.

Suomi ei halunnut tulla samaistetuksi Baltian maihin, joiden aseman maan ulkopoliittinen johto näki nyt uhatuksi ja epävarmaksi. Takuuhankkeet todistivat suomalaisten mielestä Baltian maiden aseman heikentymisestä. Suomen ulkoministeri Antti Hackzell vakuuttui siitä, että Ruotsilla ei ollut halua sitoutua poliittisesti Baltian maiden tukemiseen, vaikka ruotsalaiset puhuivat mielellään pienten kansojen oikeuksien puolustamisesta ainakin Kansainliitossa. Hackzellilla oli sinänsä kiinteät yhteydet Viron ulkopoliittikan päättäjiin, mutta yhteydenpito muodostui pääsääntöisesti keskusteluyhteydeksi ja luottamuksellisen informaation vaihtamiseksi samalla kun maat selvittelivät kahdenkeskisiä asioitaan kuten kauppavaihtoaan. Turvallisuuspoliittisesti suomalaiset eivät luvanneet virolaisille lämmintä kättä enempää. Silti ulkoministerien tapaamiset auttoivat kumpaakin osapuolta ymmärtämään toisen politiikan perusteita ja estivät tarpeettoman keskinäisen syyttelyn. Virolaiset eivät asettaneet Suomen liittokumppanuuteen niin suuria toiveita eivätkä he enää arvostelleet Suomea haluttomuudesta solmia liittoa kanssaan. Omalta osaltaan Suomi pyrki varovaisesti tunnustelemaan Ruotsin suhtautumista pohjoismaisen yhteyden laajentamiseen Baltian mailla.

7. TIET ERKANEVAT

7.1. Itä-Locarno turvallisuusratkaisuksi

7.1.1. Yritys padota Saksan laajeneminen

Ranska oli Hitlerin valtaannousun jälkeen pian vakuuttunut siitä, että yhteyksien solmiminen Neuvostoliittoon oli välttämätöntä Saksan ekspansion pysäyttämiseksi. Sen jälkeen kun Saksa oli jättänyt aseidenriisuntakonferenssin ja ilmoittanut eroavansa Kansainliitosta, Ranskan ja Neuvostoliiton ulkoministerit Joseph Paul-Boncour ja Maksim Litvinov keskustelivat syksyllä 1933 toimenpiteisiin ryhtymisestä Saksan aseistautumisen ja sodanuhan varalta. Paul-Boncour ehdotti Litvinoville maiden välisen hyökkäämättömyyssopimuksen täydentämistä keskinäisellä avunantosopimuksella. Samalla Neuvostoliitto voisi pyrkiä jäseneksi Kansainliittoon. Neuvostoliitto päättikin joulukuussa 1933 anoa jäsenyyttä maailmanjärjestössä ja tehdä tarvittaessa alueellisen sopimuksen muiden eurooppalaisten valtioiden kanssa Saksan aiheuttaman uhkan varalta. Neuvostoliiton ehdotuksen mukaan sopimukseen voisivat liittyä Belgia, Ranska, Tšekkoslovakia, Puola, Latvia, Viro ja Suomi, joista ainakin Ranskan ja Puolan mukaantulo oli välttämätöntä.¹

Ranska sitoutui vuodesta 1934 lähtien yhä enemmän vallitsevan status quon puolustamiseen. Ulkoministeriksi tullut Louis Barthou pyrki antamaan uutta elinvoimaa Ranskan liittojärjestelmälle sekä laajentamaan sitä tilanteessa, jossa Puolan rooli Ranskan tärkeimpänä liittolaisena Itä-Euroopassa ei ollut enää itsestäänselvyys. Barthou halusi luoda niin sanotun Itä-Locarnon eli sopimusjärjestelmän, johon kuuluisi sekä suuria että pieniä valtioita. Myös Neuvostoliitto oli saamassa Ranskan politiikassa kokonaan uudenlaisen merkityksen. Barthoun tavoitteena oli muodostaa kollektiiviseen turvallisuuteen perustuva puskurivyöhyke Saksaa vastaan. Tehdäkseen politiikkaansa tunnetuksi hän lähti alkukesästä 1934 laajalle kiertomatkalle Itä-Euroopan pääkaupunkeihin. Varsovassa Barthoun suunnitelmat kärsivät takaiskun, kun Puolan ulkoministeri Józef Beck ei suostunut tukemaan virkaveljensä hankkeita. Tämän

---

1.Selén 1974, s. 103.

jälkeen Barthou alkoi kallistua ranskalais-neuvostoliittolaisen sotilassopimuksen kannalle.¹

Barthou oli valmis hyväksymään Neuvostoliiton osaksi Ranskan liittojärjestelmää sillä ehdolla, että Neuvostoliitosta tulisi Kansainliiton jäsen. Barthoun suunnitelman mukaan Neuvostoliitto, Saksa, Puola, Tšekkoslovakia, ja Baltian maat solmisivat ensiksi keskinäisen avunantosopimuksen. Toisena sopimusjärjestelmän osana olisi Ranskan ja Neuvostoliiton kahdenkeskinen avunantosopimus. Neuvostoliitto ja Ranska laativat Barthoun suunnitelman pohjalta valmiin sopimusluonnoksen kesäkuun loppuun 1934 mennessä. Regionaalisen paktin osanottajien joukkoon oli lisätty myös Suomi. Heinäkuussa Barthou matkusti Lontooseen, jossa hän hankki Ison-Britannian tuen Itä-Locarnolle.² Foreign Officeä katsottiin, että kansallissosialistinen Saksa oli suurempi uhka status quoille kuin Neuvostoliitto, jonka aggressiivisiin aikeisiin Pohjois-Euroopassa ei uskottu.³

Ranskan ulkoministeri ei ehtinyt toteuttaa aikeitaan, sillä hänet ja Jugoslavian kuningas Aleksanteri II murhattiin Marseillessa lokakuussa 1934. Ranskan ja Neuvostoliiton välinen liittosopimus solmittiin lopulta toukokuussa 1935. Tähän sopimukseen kytkettiin mukaan Tšekkoslovakia, joka allekirjoitti samassa kuussa sotilassopimuksen Neuvostoliiton kanssa. Kriisin puhjetessa Neuvostoliiton oli tarkoitus aloittaa avunanto Tšekkoslovakialle sen jälkeen kun Ranska olisi ensin ryhtynyt sotilaallisiin toimiin. Neuvostoliiton avunannon edellytyksenä ollut läpikulkuoikeus Puolan ja Romanian kautta joutui heti kyseenalaiseksi, kun Puola alueellista koskemattomuuttaan korostaen asettui vastustamaan oman alueensa käyttämistä neuvostojoukkojen läpimarssiin.⁴

---

1. Paasivirta 1988, s. 212–213.

2. Selén 1974, s. 103–106; Beloff 1956, s. 141–143. Sopimusteksteistä ks. Sir J. Simon to Sir E. Drummond (Rome), Sir E. Phipps (Berlin), and Sir W. Erskine (Warsaw) 11.7.1934. – DBFP, Second Series (1929–38), Volume VI. 1933–34. Oxford 1957, No. 492.

3. Salmon, Patrick, *Perceptions and Misperceptions: Great Britain and the Soviet Union in Scandinavia and the Baltic Region 1918–1939*. – Contact or Isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar Period. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 8. Uppsala 1991, s. 423–424.

4. Paasivirta 1988, s. 213; Beloff 1956, s. 148–158.

Suomi oli saanut hyvissä ajoin vihjeen Ranskan ja Neuvostoliiton yhteishankkeesta. Ulkoministeri Hackzell keskusteli Genevessä 7. kesäkuuta asiasta Litvinovin kanssa. Litvinov toivoi, että myös Suomi osallistuisi paktiin. Hackzell ei ollut lainkaan innostunut itäpaktina tunnetuksi tulleesta sopimuksesta, eikä hän luvannut Suomen kannasta mitään varmaa. Litvinov vetosi Saksan uhkaan, mutta Hackzell torjui perustelun pätemättömänä Suomen osalta. Ranskan mukaantulo regionaaliseen paktiin olisi tosin tehnyt hankkeen Suomelle mielenkiintoiseksi. Itäpakti asetti Suomelle suuria velvollisuuksia kannettavaksi ja poikkesi vielä luonteeltaan maan muista sitoumuksista. Hackzellin vastakoisuutta vahvisti paluumatkalla Suomeen hänen pysähtymisensä Berliinissä, jossa hän sai kuulla Saksan ulkoministeriltä Konstantin von Neurathilta, ettei sopimusasia kiinnostanut Saksaa mitenkään erityisesti. Hackzell palasi kotiin vakuuttuneena sopimussuunnitelman vaikeasta toteuttavuudesta.¹

Suomen Pariisin-lähettiläs Harri Holma kertoi ulkoministeriölle kesäkuun lopussa 1934 lähettämässään raportissa, että Ranskassa suhtauduttiin optimistisesti Saksan ja Puolan Itä-Locarnoon liittymiseen nähden.² Puolustusneuvoston puheenjohtaja Mannerheim arvosteli Ranskan yhteisymmärryspolitiikkaa Neuvostoliiton kanssa ja katsoi Suomessa olevan syytä varovaisuuteen. Presidentti Svinhufvud jopa kaavaili Mannerheimin lähettämistä Lontooseen, missä hänen olisi korostettava briteille Suomen huolta uhatusta asemastaan ja ranskalais-neuvostoliittolaisen yhteistyön vaarallisuutta. Svinhufvud ajatteli, että juuri Iso-Britannia voisi ottaa johtavan roolin maailmanrauhalle vaarallisen Neuvostoliiton aikeiden vastustamisessa.³ Suomen Lontoon-lähettiläs G. A. Gripenberg sai tehtäväkseen ottaa Foreign Officelta selvää brittien kannasta paktihankkeeseen. Foreign Officessa vakuutettiin, että Isolla-Britannialla ei ollut tarvetta painostaa Suomea mukaan paktiin,

---

1. Selén 1974, s. 106–107; Aufzeichnung des Reichsministers des Auswärtigen Freiherrn von Neurath 9.6.1934 – ADAP, Serie C, Band II:2, Nr. 496.

2. UMA, UM 5 C 6. Harri Holma Pariisista UM:lle 34/30.6.1934 (salainen).

3. Jägerskiöld, Stig, Mannerheim rauhan vuosina 1920–1939. Suomentanut Kai Kaila. Keuruu 1973, s. 258–260.

vaikka ulkoministeri Sir John Simon esittikin toivomuksen Suomen liittymisestä siihen.¹

Heinäkuun jälkipuoliskolla 1934 Suomen ulkopoliittisella johdolla oli ilmeinen tarkoitus torjua itäpakti, jos maalle olisi tarjottu siihen osallistumista. Suomi oli kuitenkin tuolloin jo jätetty paktisuunnitelman ulkopuolelle. Suomen kannan taustalla piili halu päästä pohjoismaiseen valtioryhmään. Ruotsi kieltäytyi samoihin aikoihin niin ikään osallistumasta paktiin. Saksa ja Puola ilmoittivat syksyllä 1934 jättäytymisestään paktihankkeen ulkopuolelle, mikä merkitsi Itä-Locarnolle ratkaisevaa iskua. Jäljelle koko suunnitelmasta jäi vain Neuvostoliiton ja Ranskan bilateraalinen sopimus.²

Itä-Locarnon takuusuunnitelma merkitsi Suomen turvallisuuspolitiikan jatkuvuudelle melkoista vaaraa. Aiemmin Neuvostoliiton Puolalle ja Saksalle tekemät takuuehdotukset oli ollut helppo nähdä osana Neuvostoliiton saksalaisvastaista politiikkaa. Itä-Locarnossa eli itäpaktissa Neuvostoliiton kumppanina esiintyi Ranska, ja suomalaisten ikäväksi yllätykseksi Iso-Britannia oli ilmaissut tukensa hankkeelle. Itä-Locarno olisi toteutuessaan murentanut Kansainliiton vaikutusmahdollisuuksia Itämeren alueella, mikä ei ollut Suomelle mieleen. Osallistuminen itäpaktiin olisi saattanut pahimmillaan tietää luopumista puolueettomuudesta ja sotkeutumista konflikteihin, jotka eivät liittyisi Suomeen mitenkään. Suomalaiset pelkäsivät paktin varjolla muiden maiden voivan sekaantua sisäisiin asioihinsa. Pyrkimykset suuntautua Skandinaviaan olisivat paktin myötä myös merkityksettömiä. Perimmäisenä syynä Suomen varaukselliseen ja varovaiseen suhtautumiseen oli kuitenkin Neuvostoliittoa ja sen aikeita kohtaan tunnettu epäluulo.³ Neuvostoliitto näki Suomen asennoitumisen seurauksena venäläisvastaisu-

---

1.Selén 1974, s. 109–110; Gripenberg, G. A., Diplomaatin arkipäivä. Suomentanut Tauno Kuosa. Porvoo 1965, s. 249–257.

2.Selén 1974, s. 112–114. Saksan kielteisestä asenteesta itäpaktiin tarkemmin Runderlaß des Reichsministers des Auswärtigen Freiherrn von Neurath 17.7.1934. – ADAP, Serie C, Band III:1. 14. Juni bis 31. Oktober 1934. Bonn 1973, Nr. 92; Memorandum der deutschen Regierung 8.9.1934. – ADAP, Serie C, Band III:1, Nr. 200. Puolan kannasta ks. Der Gesandte in Warschau von Moltke an das Auswärtige Amt 1.8.1934. – ADAP, Serie C, Band III:1, Nr. 139; Aufzeichnung des Reichsministers des Auswärtigen Freiherrn von Neurath (z. Z. Leinfelden) 6.9.1934. – ADAP, Serie C, Band III:1, Nr. 194.

3.Selén 1974, s. 115–116.

desta ja yleisestä yhteistyöhaluttomuudesta. Tällä kertaa Suomen vastahakoisuus ei ollut ratkaiseva, koska Neuvostoliitto oli löytänyt kumppanikseen suurvallan. Suomi ei onnistunut löytämään asiassa selkeästi itsenäistä linjaa, joka olisi erottanut maan paktin todellisten vastustajien politiikasta.¹

7.1.2. Baltian maiden myönteinen kanta

Baltian maat kuuluivat itäpaktista kesäkuussa 1934, kun Neuvostoliitto tiedotti niille käydyistä neuvotteluista. Liettua ilmoitti kannattavansa sopimussuunnitelmaa, kun taas Latvia ei suostunut ottamaan lopullista kantaa. Latvian hallituspiirit suhtautuivat aluksi melko myönteisesti suunnitelmaan, mutta niiden asenne muuttui kielteisemmäksi Saksan ja Puolan torjuttua paktin.² Virossakin ajatus Itä-Locarnosta herätti mielenkiintoa. Viron hallituksen kannalta keskeiseksi kohdaksi paktissa nousi kysymys läpikulkuoikeudesta tilanteessa, jossa Saksa olisi hyökkääjänä ja neuvostoarmeijan täytyisi marssia Puolan ja Baltian maiden kautta voidakseen taistella hyökkääjää vastaan. Sekä Puolan että Viron hallituksia ajatus neuvostojoukkojen läpikulusta ei miellyttänyt. Virolaiset pelkäsivät Neuvostoliiton käyttävän tilaisuutta hyväkseen sekaantuakseen Viron sisäisiin asioihin ja miehittävän pahimmassa tapauksessa koko maan. Saksan diplomaatit Tallinnassa ja Riiassa uskottelivat lisäksi Itä-Locarnon olevan Ranskan ja Neuvostoliiton yhteinen intrigi, joka oli suunnattu myös Baltian maita vastaan. Viron hallitus katsoikin, että Saksan ja Puolan jääminen paktin ulkopuolelle muuttaisi sen Saksaa vastaan suunnatuksi sotilasliitoksi.³ Neuvostoliiton Tallinnan-lähettiläs A. Ustinov huomautti puolestaan Viron apulaisulkoministerille Heinrich Lareteille, ettei Neuvostoliitto ottaisi Saksan hyökkäystä vastaan omalla maaperällä.⁴

Puola ja Ranska kävivät kesä-heinäkuussa 1934 tiukan diplomaattisen kädenväännön Baltian maiden kuulumisesta

---

1. Korhonen 1971, s. 65–66.

2. Arumäe 1979, s. 58–61; Pesti 1960, s. 46–48.

3. Arumäe 1979, s. 63–65.

4. Laretei, Heinrich, Saatusse mängukanniks. Mällu jäänud märkmeid. Lund 1970, s. 191–192.

itäpaktiin. Liettuan mukaantulo paktiin ei saanut tukea Puolalta, joka uskoi Liettuan osallisuuden lujittavan sen taipumattomuutta Vilnan-kysymyksessä ja estävän puolalais-liettualaisten suhteiden normalisoinnin. Itäpakti saattoi lisäksi vaarantaa Saksan ja Puolan välisen hyökkäämättömyysjulistuksen. Puola pyrki tämän vuoksi houkuttelemaan kaikki kolme Baltian maata itsensä ja Saksan kannalle. Kun Liettuan ulkoministeri Stasys Lozoraitis oli valmis etsimään sovintoratkaisua Puolan kanssa, marsalkka Piłsudski päätti lähettää läheisen ystävänsä eversti Aleksander Prystorin Kaunasiin keskustelemaan Liettuan johtajien kanssa maiden sovinnosta. Kesäkuussa 1934 käydyt keskustelut johtivat sopimusluonnokseen, jossa Puola sitoutui antamaan autonomian Vilnan alueelle ja takuun avunannosta Memelin alueen puolustamisessa hyökkäystä vastaan. Liettuan oli puolestaan solmittava diplomaattisuhteet Puolaan, avattava maiden välinen raja ja oltava sodan sattuessa yhteistyössä Puolan kanssa. Ranska sai vihiä Puolan toimista ja lähetti edustajansa Kaunasiin estämään Liettuan vetäytymisen paktihankkeesta. Ranskan edustaja lupasi liettualaisille Ranskan tukevan heitä Vilnan-kysymyksen ratkaisussa, jolloin Liettua katkaisi epäviralliset keskustelunsa Puolan kanssa.¹

Ranska halusi osaltaan täyttää Neuvostoliiton vaatimuksen Baltian maiden ottamisesta mukaan Itä-Locarnoon. Estäessään Liettuan ja Puolan sovinnon Ranska eliminoi samalla mahdollisuudet synnyttää sellainen balttilainen blokki, jossa Puola olisi ollut mukana. Liettualais-puolalaisen sopimuksen syntyminen sekä Puolan vaikutusvalta Viron ja Latvian sotilas- ja maatalouspiireissä olisi aukaissut tien balttilaiselle liitolle tai vähintään Baltian maiden liittymiselle Saksan ja Puolan väliseen sopimusjärjestelyyn. Kärsimästään poliittisesta tappiosta huolimatta Puola ei antanut periksi vaan pyrki edelleen vaikuttamaan Baltian maihin niin, että ne jäisivät Itä-Locarnon ulkopuolelle ja liittyisivät Puolan kanssa yhteiseen rintamaan. Tässä tarkoituksessa Puolan ulkoministeri Józef Beck vieraili Tallinnassa ja Riissa juuri ennen kuin Viron ulkoministeri Julius Seljamaa ja hänen liettualainen virkaveljensä Lozoraitis matkustivat Litvinovin kutsumina Moskovaan

---

1. Rodgers 1975, s. 99. Puolan ja Liettuan lähentymisestä Roos 1965, s. 202-208.

keskustelemaan Itä-Locarnosta.¹

Puolan ulkopoliittinen johto oli näin tehnyt ranskalaisille selväksi, että Puola kannattaa ensi sijassa kahdenvälisiä sopimuksia ulkopoliittisten ongelmien ratkaisemiseksi. Puola ei antanut mitään takeita osallistumisestaan itäpaktiin. Myöhemmin puolalaiset asettivat Saksan mukaantulon ehdoksi osallistumiselleen. Beckin vierailun jälkeen antamassaan lehtihaastattelussa Seljamaa piti tärkeänä Viron ja Puolan yhteisymmärrystä sopimushankkeessa.² Beck korosti Seljamaalle Puolan kielteistä asennetta itäpaktiin katsoen Puolalle riittävän turvallisuutensa takaamiseksi Neuvostoliiton ja Saksan kanssa tehdyt hyökkäämättömyyssopimukset. Beckin vierailun päätyttyä Seljamaa matkusti Moskovaan tapaamaan Neuvostoliiton ulkoministeriä Litvinovia, jolle hän ilmoitti Viron kannattavan alueellista avunantosopimusta Itä-Euroopassa. Viron hallitus pidätti itselleen oikeuden tehdä sopimustekstiin tarpeellisiksi katsomiaan muutoksia. Latvian Moskovan-lähettiläs A. Bilmanis luovutti hallituksensa vastaavanlaisen kannanoton neuvostohallitukselle. Iso-Britannia ilmaisi periaatteellisen tukensa Itä-Locarnolle juuri heinäkuussa 1934, mikä vaikutti Baltian maiden valmiuteen neuvotella tarvittaessa lähemmin itäpaktista.³ Iso-Britannia oli kuitenkin erikseen ilmoittanut, ettei se tule takaamaan Baltian maita sotilaallisesti.⁴

Suomen lähettiläs A. S. Yrjö-Koskinen ilmoitti ulkoministeriölle 24. heinäkuuta, että Viron ja Latvian periaatteellinen kanta Itä-Locarnoon oli jo selvillä Moskovassa. Balttilaiset maat olivat valmiita liittymään itäpaktiin, kunhan niille myönnettäisiin täydellinen tasa-arvo muiden sopijamaiden joukossa. Yrjö-Koskisen mielestä Suomen oma tilanne muuttuisi vaikeaksi, jos Romania ja Puola

---

1. Rodgers 1975, s. 99–100.

2. Arumäe 1979, s. 67–70. Puolan ulkoministerin käsityksistä ks. Roberts, Henry L., *The Diplomacy of Colonel Beck. – The Diplomats 1919–1939*. Edited by Gordon A. Craig and Felix Gilbert. Princeton, New Jersey 1953b, s. 595; *Der Gesandte in Warschau von Moltke an das Auswärtige Amt 1.8.1934. – ADAP, Serie C, Band III:1, Nr. 139*.

3. Arumäe 1979, s. 71–74.

4. Hyytiä 1992, s. 36.

haluaisivat liittyä sopimukseen, sillä Suomi jäisi silloin ainoana Neuvostoliiton länsinaapurina ulkopuolelle.¹ Suomen Berliinin-lähettiläs Aarne Wuorimaa katsoi itäpaktin olevan vailla käytännöllistä arvoa ja sisältävän enemmän huonoa kuin hyvää. Itä-Locarnon pääasiallinen merkitys rajoittui Wuorimaan mielestä Ranskan ja Neuvostoliiton keskinäiseen sopimukseen ja kaikkien sopimusmaiden velvollisuuteen tukea Neuvostoliiton Kansainliitto-jäsenyyttä. Ison-Britannian kieltäytyessä kokonaan takuiden antamisesta ja Ranskan takuiden koskiessa itse asiassa vain Neuvostoliittoa oli koko paktihanke peite ranskalais-neuvostoliittolaiselle puolustusliitolle.²

Wuorimaan mukaan Suomen kannalta ikävintä oli Ruotsin puuttuminen sopimusmaiden joukosta. Juuri Ruotsi oli maa, joka kykeni parhaiten auttamaan Suomea hädän hetkellä. Ruotsin liittyminen paktiin olisi tämän vuoksi välttämätön ehto Suomenkin osallistumiselle. Ranskan antamat takuut oli myös saatava sitovammiksi ennen kuin Suomen kannatti harkita vakavissaan Itä-Locarnoa. Suomen ja Baltian maiden turvallisuus jäisi muuten riippumaan Saksasta, Puolasta ja Neuvostoliitosta. Mikäli Saksa ja Neuvostoliitto päättäsivät yhdessä jakaa keskenään pienet valtiot intressipiireihin, ei Puolan takuulla olisi enää käytännöllistä merkitystä. Neuvostoliitto voisi vapaasti hyökätä Suomeen ja Baltian maihin, joita Ranska ei ollut taannut, kun taas Saksan asettuessa vastustamaan Neuvostoliiton hyökkäystä Ranska olisi oikeutettu hyökkäämään Saksan kimppuun. Neuvostoliiton olisi samoin helppo lähettää itäpaktin perusteella Suomeen joukkoja verukkeenaan maan itsenäisyyden suojeleminen.³

Tallinnassa Viron apulaisulkoministeri Heinrich Laretei selosti heinäkuun lopussa Suomen asiainhoitajalle T. H. Heikkilälle Viron ulkopoliittisen johdon käymiä keskusteluja Puolan ulkoministerin kanssa. Laretein mukaan virolaiset olivat olleet Beckin kanssa samaa mieltä itäpaktiluonnoksen epämääräisyydestä, joten he olivat halunneet

---

1.UMA, UM 5 C 18. A. S. Yrjö-Koskinen Moskovasta ulkoministeri Antti Hackzellille 36/24.7.1934 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 5. Aarne Wuorimaa Berliinistä UM:lle 40/23.7.1934 (salainen).

3.UMA, UM 5 C 5. Aarne Wuorimaa Berliinistä UM:lle 40/23.7.1934 (salainen).

lykätä tuonnemmaksi päätöksentekoaan asiassa. Toisin kuin Puola Viro ei vastustanut multilateraalisia sopimuksia ja oli valmis perusteellisesti harkitsemaan liittymistä Itä-Locarnoon. Heikkilä itse epäili Viron kallistuneen jo kielteiselle kannalle, joten Litvinovin olisi varmasti vaikea käännättää Moskovassa vierailulla ollutta ulkoministeri Seljamaata hyväksymään sellaisenaan itäpakti. Laretei mainitsi Viron ilmoittaneen ehdokseen Ranskalle ja Neuvostoliitolle, että Viro liittyy paktiin vain, jos siinä ovat mukana myös Saksa ja Puola. Viro katsoi maantieteellisen asemansa vuoksi Puolan tulevan lähinnä kyseeseen itsenäisyytensä turvaajana. Saksan kanssa Virolla ei taas ollut mitään hyökkäämättömyys- tai muuta turvallisuussopimusta solmittuna.¹

Suomen asiainhoitaja Asko Ivalo seurasi Moskovassa Viron ulkoministerin neuvotteluja neuvostohallituksen kanssa. Neuvostoliitto oli kutsunut toukokuussa 1934 kaikkien Baltian maiden ulkoministerit virallisille vierailuille. Kutsua noudattaen Viron ulkoministeri Seljamaa ja hänen liettualainen virkaveljensä Lozoraitis matkustivat Moskovaan heinä-elokuun vaihteessa. Sen sijaan Latvian pää- ja ulkoministeri Karlis Ulmanis jätti matkan väliin. Ivalon mielestä Neuvostoliitto halusi vierailujen kautta edistää Itä-Locarno ja osoittaa konkreettisesti ystävällistä politiikkaansa länsinaapureitaan kohtaan sekä tuoda esille merkityksensä Itä-Euroopan rauhantilan ja alueellisen status quon tukijana.²

Viron ja Neuvostoliiton ulkoministerien neuvotteluissa päädyttiin julkilausumaan, jossa Viro toi esille suopean kantansa itäpaktiin mutta varasi kuitenkin itselleen oikeuden tehdä tarvittaessa sopimustekstiin tarpeelliset korjaukset ja lisäykset.³ Ivalon mukaan virolaiset olivat

---

1.UMA, UM 5 C 12. T. H. Heikkilä Tallinnasta UM:lle 22/28.7.1934 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 18. Asko Ivalo Moskovasta ulkoministeri Antti Hackzellille 38/2.8.1934 (salainen).

3.Pesti 1960, s. 46; Pajur, Ago, Uute teede otsingul. Välispoliitilise kriisi algus Eesti Vabariigis. - Akademia 7/1991b, s. 1496-1497; Communiqué on the visit of the Estonian foreign minister to Moscow 30.7.1934. - Soviet Documents on Foreign Policy III 1953, S. 86-87; Botschaftsrat von Twardowski (Moskau) an das Auswärtige Amt 30.7.1934. - ADAP, Serie C, Band III:1, Nr. 133; Der Gesandte in Reval Reinebeck an das Auswärtige Amt 1.8.1934. - ADAP, Serie C, Band III:1, Nr. 140.

pitäneet varovaisempaa kannanmäärittelyä parempana, mutta Neuvostoliittoa miellyttääkseen he olivat muokanneet julkilausuman suopeammaksi itäpaktihankkeelle. Neuvostoliitolle Viron ja myös Latvian kannanotot merkitsivät sitovaa lupaus liittyyä itäpaktiin, jos Saksa ja Puola saataisiin suostutelluiksi mukaan. Ivalon saamien tietojen perusteella Litvinov ja Seljamaa eivät olleet kosketelleet neuvotteluissaan millään tavalla Suomen suhdetta suunniteltuun paktiin. Virolaiset tuntuivat olevan vakuuttuneita Suomen jäämisestä Itä-Locarnon ulkopuolelle.¹

Viron myönteiseltä vaikuttava suhtautuminen sekä Neuvostoliiton että Puolan käsityksiin itäpaktista herätti suomalaisissa hämmennystä. Suomen Tallinnan-lähettiläs Hynninen otti Viron menettelyn esille tavatessaan ulkoministeri Seljamaan. Ulkoministeri katsoi noudattaneensa johdonmukaista politiikkaa neuvotteluissa Beckin ja Litvinovin kanssa. Seljamaa oli selittänyt molemmille Viron kannattavan periaatteessa kaikkia sopimuksia, jotka tarjoaisivat lisätakeita maan turvallisuudelle. Itä-Locarnoon Viro saattoi yhtyä ainoastaan yhdessä liittolaisensa Latvian kanssa. Ne olivat keskinäisissä neuvotteluissaan tulleet siihen johtopäätökseen, että Puola ja Saksa oli saatava välttämättä mukaan paktiin. Seljamaa vakuutti pysyneensä Moskovassa neuvotellessaan samalla kannalla, jonka oli Beckille Tallinnassa esittänyt. Todistukseksi linjansa ristiriidattomuudesta Seljamaa kertoi antaneensa Litvinovin kanssa käydyistä neuvotteluista laaditun julkilausuman etukäteen nähtäväksi Puolan Moskovan-lähettiläälle J. Łukasiewiczille, joka oli sitten ilmoittanut, ettei Puolalla ollut lausuman johdosta huomautettavaa. Näin Puolan ja Viron välille ei ollut jäänyt mitään epäselvyyttä asiassa.²

* * * * *

Takuuhankkeidensa rauettua Neuvostoliitto tavoitteli yhdessä Ranskan kanssa laajan turvallisuusjärjestelmän luomista itäiseen Eurooppaan. Saksan ja Puolan torjuva asenne sopi-

---

1.UMA, UM 5 C 18. Asko Ivalo Moskovasta ulkoministeri Antti Hackzellille 38/2.8.1934 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 12. P. J. Hynninen Tallinnasta UM:lle 24/28.8.1934 (salainen).

musjärjestelyihin vei kuitenkin pohjan hankkeelta. Baltian maista Viro ja Latvia olivat alustavasti valmiit keskustelemaan suunnitellusta paktista. Ne eivät halunneet missään tapauksessa asettaa kohtalooaan yhden kortin varaan eivätkä vaarantaa suhteitaan Puolaan ja Saksaan, joiden osallistumisesta sopimukseen ne pitivät välttämättömänä. Suomi pyrki jälleen välttämään joutumisen mukaan turvallisuusjärjestelyyn, jossa Neuvostoliitto olisi keskeisesti mukana, sillä suomalaiset tunsivat epäluuloa neuvostohallituksen vilpittömyyttä kohtaan ja epäilivät sen vain tavoittelevan sekaantumista naapuriensa sisäisiin oloihin. Suomi katsoi paktista aiheutuvan itselleen liikaa velvoitteita ja ulkopoliittisen linjansa vaarantuvan, koska orastava skandinaavinen suuntaus ei olisi silloin ollut mahdollinen. Itä-Locarnon toteutumisen jälkeen Kansainliitto ei olisi voinut puuttua edes tarpeen vaatiessa suoraan asioihin Itämerellä. Suomi onnistui tavoitteessaan, sillä sille ei tehty virallista ehdotusta Itä-Locarnoon liittymiseksi.

7.2. Kohti Baltian ententeä

7.2.1. Toiveet balttilais-skandinaavisesta liitosta haudataan

Viron Helsingin-lähetystö lähetti Väliministeriumille tammikuussa 1934 yleiskatsauksen Suomen sisä- ja ulkopoliitiikasta.¹ Ulkopoliitiikan osalta katsauksen peruslähtökohtana oli vakaumus siitä, että Suomella oli määrätietoinen ulkopoliittinen linja, josta se piti horjumatta kiinni, vaikkakin harjoitettu politiikka ei ollut luonteeltaan aktiivista. Suomalaiset pyrkivät tarkoituksenmukaisesti välttämään läheistä yhteistyötä toisten valtioiden kanssa ja sitoutumista liittosopimuksilla naapureihinsa, sillä he halusivat säilyttää kätensä mahdollisimman vapaina. Puolueista sosialidemokraatit, RKP, kokoomus ja suurin osa maalaisliitosta sekä monet edistyspuolueen johtajista olivat omaksutun poliittisen linjan takana.²

---

1. ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 16. Viron Helsingin-lähetystön yhteenveto Suomen sisäpoliittisista oloista ja ulkopoliittisesta asemasta apulaisulkoministerille 18.1.1934 (salainen).

2. ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 51. Viron Helsingin-lähetystön yhteenveto Suomen sisäpoliittisista oloista ja ulkopoliittisesta asemasta apulaisulkoministerille 18.1.1934 (salainen).

Virolaisten käsityksen mukaan suomalaiset pitivät vaarallisimpana uhkana valtiolliselle olemassaololleen Neuvostoliittoa. Silti he eivät halunneet solmia puolustusliittoa toisten samassa asemassa olevien valtioiden kanssa, koska he uskoivat siitä olevan enemmän haittaa kuin hyötyä itselleen. Suomessa katsottiin Neuvostoliiton tarvitsevan suurvaltana välttämättä satamia Itämereltä. Itäisen suurvallan tarkoituksiin sopivia satamia olivat Tallinna, Riika ja Libau, mikä teki Baltian maiden aseman maantieteellisesti uhanalaiseksi. Liittosuhteen Neuvostoliiton länsinaapurien kanssa ei uskottu tarjoavan maalle todellista tukea, koska niitä pidettiin arveluttavan geopoliittisen asemansa lisäksi sisäpoliittisesti ja taloudellisesti epävakaina. Suomi saattoi liittosuhteessa joutua vedetyksi mukaan kansainvälisiin konflikteihin ilman, että se voisi saada tehokasta apua kumppaneiltaan. Puolueettomuuspolitiikka vastasikin parhaiten Suomen kansallista etua. Tosin suomalaiset olivat ilmaisseet valmiutensa liittoutua Ruotsin ja toisten Skandinavian maiden kanssa, mutta pyrkimykset Skandinavian suunnalla olivat epäonnistuneet ja Suomi oli joutunut tyytymään hylätyn kosijan osaan.¹

Lähetystön selonteon mukaan Suomen viralliselle ulkopoliitikalle löytyi kuitenkin vastavoimia, jotka puolsivat läheisempien suhteiden kehittämistä Suomenlahden eteläpuolisiin maihin. Monet balttilaisystävällisemmän politiikan kannattajista olivat tekemisissä maanpuolustuksen kysymysten kanssa. Vaikka heillä oli eduskunnassa vähäinen sananvalta, oli heidän haasteensa viralliselle politiikalle merkittävä. Erityisen innokkaita aktiivisen ulkopoliitiikan ajajia löytyi ylioppilasnuorisosta ja Suur-Suomen kannattajista. Balttilaissuuntauksen puolestapuhujat vakuuttivat sitä, että oli naiivia olettaa Neuvostoliiton jättävän Suomen rauhaan sen jälkeen kun se olisi valloittanut Baltian maat. Ainakin puheet itsenäisestä suomalaisesta ulkopoliitikasta voisi haudata siihen paikkaan. Neuvostoliitto tuskin tyytyisi pelkästään Baltian satamiin, vaan se pyrkisi valloittamaan Suomen ja tunkeutumaan edelleen Norjan poikki Atlantin valtameren rannikolle. Atlantille pääsy oli kuulunut jo tsaarien Venäjän imperialistisiin tavoittei-

---

1. ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 51-52. Viron Helsingin-lähetystön yhteenveto Suomen sisäpoliittisista oloista ja ulkopoliittisesta asemasta apulaisulkoministerille 18.1.1934 (salainen).

siin. Neuvostoliitto ei voinut muutenkaan sallia Suomen riippumattomuutta, koska maa tarjosi sopivan tukialueen hyökkäyksessä neuvostovaltiota vastaan. Balttilaisen suuntauksen kannattajien mielestä liittoutuminen sekä läheisempi yhteistyöpolitiikka olivat perusteltuja ratkaisuja Suomelle, kun tahdottiin puolustaa itsenäisyyttä.¹

Kansallissosialistien valtaanousu Saksassa herätti pelkoa myös Skandinavian maissa. Maaliskuussa 1933 Tukholman entinen pormestari Carl Lindhagen otti Ruotsin valtiopäivillä esille vanhan ajatuksen skandinaavis-balttilaisesta blokista. Ruotsin hallituspiireissä Lindhagenin kaavaileman liiton ei uskottu olevan tarpeeksi tehokas turva Neuvostoliiton tai Saksan hyökkäystä vastaan. Suomen ulkoministeri Antti Hackzell näki Suomen sopivana välittäjänä Baltian ja Skandinavian välillä, mutta hän ei ollut valmis luovuttamaan välittäjän roolia toisille valtioille. Suomen ulkopoliittinen mustasukkaisuus näkyi vuoden 1933 lopulla, kun Latvian ulkoministeri Voldemars Salnais pyrki aktiivisesti tiivistämään Baltian ja Skandinavian valtioiden suhteita. Skandinaavis-balttilaista lähentymistä vaikeutti vielä virolaisten käsitys etuoikeudestaan vaalia suhteitaan Skandinaviaan välittämättä Latviasta.²

Suomen ja Baltian maiden keskinäisiä suhteita haittasivat kunkin maan omat turvallisuuspoliittiset perusolettamukset. Suomi tunsikin oman asemansa lujemmaksi syrjäisen sijainnin ja Skandinavian läheisyyden vuoksi. Baltian maissa tunnettiin epäluuloa Suomessa esiintyvää saksalaissympatiaa kohtaan. Hackzellin ja sotavoimien päällikön kenraaliluutnantti Hugo Östermanin vierailu Latviassa joulukuussa 1933 herätti latvialaisissa epäilyksen Suomen politiikan saksalaisvaikutteisuudesta. Suomalaiset yrittivät saada Latvian ja Viron pysyttelemään erossa yhteistyöstä Liettuan kanssa sekä suhtautumaan kriittisemmin Neuvostoliiton poliittisiin siirtoihin. Toisaalta Neuvostoliiton ja Saksan välillä kehittyvä kilpailu vaikutusvallasta Itämeren itäosissa vahvisti Suomen ja Baltian maiden pyrkimystä lähentymä toisiaan.³

---

1. ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 52-53. Viron Helsingin-lähetystön yhteenveto Suomen sisäpoliittisista oloista ja ulkopoliittisesta asemasta apulaisulkoministerille 18.1.1934 (salainen).

2. Anderson 1982, s. 59.

3. Anderson 1982, s. 59-60.

Latvian ulkoministeri Salnais päätti ajaa balttilais-skandinaavista liittoa toden teolla ja teki tässä tarkoituksessa kiertomatkan Tukholmaan, Helsinkiin ja Tallinnaan. Suomen hallituksen kielteinen kanta ja Ruotsin välinpitämättömyys kaatoivat haaveet balttilais-skandinaavisesta unionista tammikuussa 1934.¹ Ruotsin ja Suomen ulkoministerit Rickard Sandler ja Antti Hackzell tapasivat 9. toukokuuta Helsingissä. Sandler oli tällöin huolissaan kansainvälisen tilanteen kehityksestä, sillä Kansainliittoa uhkasi lähes perikato, jos aseidenriisuntakonferenssi epäonnistuisi. Kansainliiton sortuessa Ruotsi aikoi palata perinteisen pohjoismaisen puolueettomuuspolitiikkansa linjoille. Baltian maita ulkoministeri arvosteli yrityksistä hankkia tukea suurvaltojen takuiden avulla, koska takuista ei olisi todella hyötyä, vaan maiden asema vain heikkenisi. Baltian maat kiinnostivat sinänsä Ruotsia, mutta liittosuhde niiden ja Ruotsin välillä oli "sula mahdottomuus".²

Baltian ja Skandinavian maiden liiton osoitaututtua epärealistiseksi tavoitteeksi Baltian valtioissa nosti päättään ajatus pelkästään niiden keskinäisestä liitosta. Latvia ja Viro olivat solmineet heinäkuussa 1921 poliittis-sotilaallisen liiton, jota oli laajennettu vielä uudella sopimuksella marraskuussa 1923. Liettuan saaminen mukaan liittoon kohtasi kuitenkin ylitsepääsemättömiä vaikeuksia. Liettuan kiistat Puolan kanssa Vilnan alueesta ja Saksan kanssa Memelin alueesta saivat Viron ja Latvian karttamaan liittonsa laajentamista. Liettua puolestaan tyytyi Saksan ja Neuvostoliiton kanssa solmimiinsa sopimukseen, joiden se uskoi suojelevan itseään puolalaisten hyökkäykseltä. Baltian valtioiden keskinäisiä suhteita ja liittopolitiikkaa vaikeutti myös niiden tiukka pitäytyminen valtiollisessa

---

1. Rodgers 1975, s. 92-93. Salnaisin vierailuista Tukholmassa ja Helsingissä lisäksi Mr. Knatchbull-Hugessen (Riga) to Sir J. Simon (Received January 29) 24.1.1934. - DBFP, Second Series, Volume VII, No. 567.

2. KA, Harri Holman kokoelma 8. Promemoria Suomen ulkoministeri Antti Hackzellin keskusteluista Ruotsin ulkoministeri Rickard Sandlerin kanssa Helsingissä 9.-11.5.1934; Selén 1974, s. 143.

riippumattomuudessa, josta ne eivät olleet valmiita tinkimään riittävästi yhteisten intressien hyväksi.¹

Huhtikuussa 1933 Ants Piip piti Suomen, Viron, Liettuan ja Latvian ylioppilasjärjestöjen keskusliiton SELL:n kymmenvuotisjuhlakokouksessa puheen, jossa hän tarkasteli Baltian liitto -ajatuksen kehitystä. Piip uskoi Baltian maiden voivan muodostua sillaksi idän ja lännen välille.² Viron ja Latvian ulkoministerit Piip ja Salnais pohtivat Tallinnassa elokuun puolivälissä 1933 keskinäisen puolustus sopimuksensa täydentämistä ja kysymystä Baltian liitosta. Latvian ulkoministeriön kansliapäällikkö Vilhelms Munters katsoi, että oli koittanut hetki, jolloin Liettua voitaisiin ottaa mukaan balttilaiseen yhteistyöhön solmimalla sen kanssa poliittinen sopimus. Kuitenkin Vilnan kysymys oli viisainta jättää Liettuan ja Puolan kahdenväliseksi asiaksi, mikä tekisi sopimuksesta enemmän julistuksenomaisen eleen. Silti sillä olisi suuri psykologinen merkitys Baltian valtioiden yhteisenä kannanottona. Virolaiset hyväksyivät Muntersin esittämät perustelut, kunhan sopimus ei johtaisi Baltian valtioita erilleen Puolasta. Virolaiset ja latvialaiset näkivät hyväksi tehdä alustavia tunnusteluja sen selvittämiseksi, oliko Liettua halukas solmimaan sopimuksen. Ulkoministeri Piipin mielestä valmiin sopimuksen allekirjoittamista varten voitaisiin kutsua koolle yhteinen konferenssi.³

Ulkoministeri Piip matkusti kuukautta myöhemmin Helsinkiin tapaamaan Suomen ulkoministeriä Hackzellia. Ulkoministerit keskustelivat suomalais-virolaisten taloudellisten suhteiden ohella ajankohtaisista poliittisista kysymyksistä. Keskustelujen tuloksena maiden poliittinen yhteistyö pyrittiin saattamaan säännöllisempiin muotoihin sopimalla ensinnäkin ulkoministeritapaamisten järjestämisestä vähintään kerran puolessa vuodessa. Lisäksi välipu-

---

1. Anderson, Edgar, *The Baltic Entente: Phantom or Reality? - The Baltic States in Peace and War 1917-1945*. Edited by V. Stanley Vardys and Romuald J. Misiunas. The Pennsylvania State University 1978, s. 128; Anderson, Edgar, *The Baltic Entente 1914-1940 - Its Strength and Weakness*. - *The Baltic in International Relations between the Two World Wars*. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988, s. 80.

2. Medijainen 1991, s. 39.

3. ERA, Fond 957, N. 13, S. 767, L. 28-30. Viron ja Latvian ulkoministerien neuvottelut Tallinnassa 14.8.1933.

heissa päätettiin luottamuksellisen informaation vaihtamisesta ja aktiiviseen puolueettomuuteen tähtäävän toiminnan koordinoimisesta.¹

7.2.2. Liettuan aloite käynnistää keskustelut Baltian liitosta

Vuonna 1934 tilanteen muuttuminen Itämeren piirissä teki paremmin mahdolliseksi balttilaisten valtioiden liiton syntymisen. Liettuan oli pakko pyrkiä murtamaan eristyneisyytensä tilanteessa, jossa Saksa ja Neuvostoliitto olivat ajautuneet toisistaan erilleen ja jossa Puola oli solminut hyökkäämättömyyssopimuksen Saksan kanssa. Neuvostoliitto, joka oli aiemmin vastustanut kiivaasti Baltian valtioiden liittohankkeita, oli nyt valmis hyväksymään liiton, jos se suuntautuisi Saksaa vastaan. Neuvostoliitto pyrki erilaisien takuuhankkeiden kautta vahvistamaan Baltian maiden riippumattomuutta, mutta Baltiassa näistä pyrkimyksistä ei oltu kovin innostuneita. Neuvostoliitto näytti haluavan taata Baltian maat jopa ilman niiden suostumusta ja varauksittain itselleen oikeuden päättää takuiden nojalla niiden suojelemisesta. Baltian valtiot eivät halunneet päästää neuvostoarmeijaa alueilleen, koska sen poislähdöstä ei olisi täyttä varmuutta.²

Viro ja Latvia uudistivat ja laajensivat vanhaa liittosopimustaan Riiassa 17. helmikuuta 1934. Maat sopivat järjestävänsä vähintään kaksi kertaa vuodessa ulkoministerikokouksen. Sopimuskumppanien oli perustettava yhteinen pysyvä neuvosto huolehtimaan lainsäädäntönsä yhtenäistämisestä ja asetettava yhteiskomissio tutkimaan taloudellisia kysymyksiä. Lisäksi sovittiin mahdollisimman läheisestä yhteistyöstä diplomaattisten ja konsuliedustustojen välillä sekä tarvittaessa esiintymisestä yhteisesti kansainvälisissä konferensseissa. Viro ja Latvia ilmaisivat myös valmiutensa ottaa muitakin maita mukaan sopimukseensa. Ne viittasivat näin toiveisiinsa houkutella ainakin Liettua, mutta

---

1. ERA, Fond 957, N. 13, S. 746, L. 74-77. Viron ja Suomen ulkoministerien tapaaminen Helsingissä 14.9.1933.

2. Anderson 1978, s. 128. Vrt. erilaisia tulkintoja Baltian ententen synnystä Medijainen, Eero, Kes rajas Balti liidu ja miks?. - Looming 1992, s. 1683-1687.

mahdollisesti vielä Suomikin mukaan liittoonsa.¹

Suomen Riian-asiainhoitaja Heikki Leppo kiinnitti raportissaan huomiota tähän niin sanottuun avoimen oven klau-suuliin. Latvian ulkoministeriön kansliapäällikkö Munters totesi Lepolle, ettei Baltian maiden liiton toteutumiselle ollut vielä olemassa edellytyksiä. Tosin Munters myönsi Saksan ja Puolan hyökkäämättömyysopimuksen saattaneen Liettuan kahdelta suunnalta tulevan painostuksen alaiseksi, mikä saattaisi tehdä liettualaiset myötämielisemmiksi balttilaiselle yhteistyölle. Liettuan ulkopoliittista käyttäytymistä oli kuitenkin sillä hetkellä vaikea ennustaa luotettavasti.²

Pariisissa Ranskan ulkoministeriön korkea virkamies Paul Bargeton myönsi Suomen lähettiläälle Harri Holmalle Ranskan ja Puolan väleissä tapahtuneen viilenemistä, vaikka Holman mielestä Saksan ja Puolan sopimus ei ollut varmasti tullut Ranskalle yllätyksenä. Holma huomautti Puolan politiikan epämääräisyyden ja ailahtelevaisuuden herättäneen Baltian maissa epävarmuutta, joka ei ollut kuitenkaan tarttunut Suomeen. Holma vakuutti samaa Ranskan ulkoministeriön kansliapäällikölle Alexis Légerille ja katsoi eri maiden politiikassa tapahtuneiden suurten muutosten pakottaneen Baltian maat politiikkansa tarkistamiseen. Suomen asema oli joka tapauksessa erilainen, eikä Suomea Holman mukaan ollut vedetty keskusteluihin balttilaisesta blokista, vaikka Latvian pääministeri A. Bļodnieks oli puhunut julkisesti mahdollisuudesta laajentaa Viron ja Latvian välillä äskettäin solmittu sopimus koskemaan myös Suomea ja Ruotsia. Léger kielsi omasta puolestaan kategorisesti Saksan ja Puolan sopineen yhteistoiminnasta Baltian maihin nähden.³ Holman liettualaisen virkaveljen Klimasin mukaan Liettua piti sinänsä hyvänä Viron ja Latvian sopimusta. Klimas katsoi Liettuan voivan pyrkiä liittosuhteeseen niiden kanssa ainoastaan, jos ne vaatisivat Puolaa noudattamaan Liettuaa kohtaan rauhanomaista politiikkaa. Klimas epäili Latvian olevan siirtämässä ulkopoliittista orientaa-

---

1. ERA, Fond 957, N. 5, S. 784, L. 2-3. Sopimus Viron ja Latvian liiton täydentämisestä 17.2.1934; Arumäe 1979, s. 87-88; Kaslas 1976, s. 173; Hyytiä 1992, s. 39.

2. UMA, UM 5 C 16. Heikki Leppo Riiasta UM:lle 3/23.2.1934 (salainen).

3. UMA, UM 5 C 6. Harri Holma Pariisista UM:lle 10/3.3.1934 (salainen).

tiotaan pohjoisen suuntaan toivossa saada politiikalleen vastakaikua Ruotsissa.¹

Huhtikuun 25. päivänä 1934 Liettuan lähettiläät luovuttivat Tallinnassa ja Riiassa asemamaidensa hallituksille muistion periaatteista, joita Liettua piti edellytyksenä osallistumiselleen yhteistyöhön. Muistiossa painotettiin kunkin Baltian maan itsenäisyyden olevan elintärkeää kahdelle muulle valtiolle. Baltian maiden keskinäistä solidaarisuutta oli tämän vuoksi vahvistettava ja niiden oli toimittava kansainvälisessä politiikassa yhteistunteen elähdyttäminä. Liettuan hallitus tunnusti omaan asemaansa viitaten, että jollakin Baltian maalla saattoi olla geopolittisista tai historiallisista syistä johtuen ongelmia, joiden suhteen kahden muun olisi vaikea täyttää solidaarisuuden velvoituksiaan. Tällaisessa tapauksessa niiden olisi vähintään pidättäydyttävä toimenpiteistä, jotka voisivat vaikuttaa epäedullisesti asianomaisen Baltian maan etuihin.²

Latvian pää- ja ulkoministeri Karlis Ulmanis kertoi Liettuan hallituksen memorandumista samana päivänä luottamuksellisesti Suomen Riian-lähettiläälle Edouard Palinille, joka sähkötti asiasta heti ulkoministeriölle Helsinkiin. Huhtikuun 28. päivänä Palin raportoi memorandumien sisällöstä ja tarkoituksesta sekä Viron ja Latvian ensireaktioista Liettuan aloitteeseen saatuaan asiasta tarkempia tietoja Latvian ulkoministeriön kansliapäälliköltä Muntersilta ja Liettuan Riian-lähettiläältä. Palinin mukaan memorandumit ei sisältäneet konkreettisia ehdotuksia vaan ainoastaan ne periaatteet, joiden hyväksymistä Liettua piti edellytyksenä Baltian maiden yhteistoiminnalle. Palin uskoi Liettuan hallituksen pyrkineen memorandumien avulla murtautumaan eristäytyneisyydestään. Liittyminen muihin Baltian maihin vahvistaisi Liettuan asemaa ja voisi auttaa sitä pääsemään siedettäviin suhteisiin Puolan kanssa.³

1.UMA, UM 5 C 6. Harri Holma Pariisista UM:lle 10/3.3.1934 (salainen).

2.Arumäe 1979, s. 89-90; Kaslas 1976, s. 174-175; Hyytiä 1992, s. 39-40; Ilmjärv, Magnus, N. Liit, Leedu ja Balti liidu loomine. - Looming 8/1996, s. 1099; Mr. Torr (Riga) to Sir J. Simon (Received May 2) 28.4.1934. - DBFP, Second Series, Volume VII, No. 593.

3.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiasta UM:lle 8/30.4.1934 (salainen). Raportti on päivätty 28.4.1934, mutta lähetetty Helsinkiin vasta 2 päivää myöhemmin.

Palin arvioi Liettuan vaikuttimet muistion esittämissä vilpittömiksi, mutta hän ei uskonut Latvian ja Viron hyväksyvän varauksettomasti muistiota. Todennäköisesti Latvia ja Viro tulisivat vaatimaan Liettualta jonkinlaista julkilausumaa, josta selviäisi Liettuan ottavan Vilnankysymyksen selvittelyn yhteydessä huomioon Latvian ja Viron hyvät suhteet Puolaan. Baltian maiden blokkia ajatellen Palin piti todennäköisenä, että Latvia ja Viro pyytäisivät Liettuaa liittymään niiden helmikuussa solmimaan yhteistointasopimukseen. Latvialaiset olivat muuten selvillä Liettuan ja Puolan välisistä tunnusteluista, ja Palin kirjoittikin Latvian pelänneen liettualais-puolalaisen sovun joltavan Liettuan Puolan vaikutuksen alle tavalla, joka ei olisi enää Latvian etujen mukaista. Tämän estääkseen Latvia oli suunnitellut oma-aloitteisesti painostavansa Liettuaa mukaan Latvian ja Viron yhteistointasopimukseen.¹

Puolassa Liettuan muistioon suhtauduttiin kielteisesti. Viron ja Latvian ulkoministereille ilmoitettiin heti toukokuun alussa Puolan pitävän epäsuotavana muistion hyväksymistä. Varsovassa Puolan ulkoministeriön edustaja varoitti Viron lähettilästä Kaarel Pustaa, että muistion hyväksymisestä olisi seurauksena Virolle ja Latvialle uusia sitoumuksia Liettuaa kohtaan sekä edelleen Liettuan asenteen koveneminen Puolaa kohtaan. Puolan ulkoministeri Beck tarkensi maansa kantaa ja antoi Pustan ymmärtää, että Viro ja Latvia voisivat neuvotella Liettuan kanssa, mutta kiinteän liiton luominen kolmen Baltian maan välille ei olisi toivottavaa. Viron ja Latvian olisi hyvä huomauttaa Liettualle sen huonoista suhteista Puolaan, joka piti tärkeänä maiden suhteiden saattamisesta siedettävälle tasolle.² Sen sijaan Neuvostoliitto ja Saksa hyväksyivät aiemmista epäilyistään huolimatta nyt pyrkimykset Baltian liiton luomiseen, koska kumpikin maa uskoi saavuttavansa vaikutusvaltaa liiton jäsevaltioiden keskuudessa; Neuvostoliitto Liettuan ja Saksa Viron kautta.³ Ranska puolestaan näki Baltian valtioiden sopimuksen soveltuvan hyvin ranskalais-neuvostoliittolaisiin etuihin, sillä Baltian valtioiden yhteisrin-

---

1.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiasta UM:lle 8/30.4.1934 (salainen).

2.Arumäe 1979, s. 91-93.

3.Ilmjärvi, Magnus, Balti liidu loomine, tegevus ja pankrot. - Looming 9/1992, s. 1250.

tama vähentäisi Saksan vaikutusta Riiassa ja Puolan vaikutusta Tallinnassa.¹

Latvian ulkoministeriön kansliapäällikkö Munters ja Viron apulaisulkoministeri Heinrich Laretei sopivat Riiassa käydyissä keskusteluissa Liettuan aloitteeseen annettavasta vastauksesta. Munters oli valmis hyväksymään suoralta kädeltä Liettuan liittymisen Viron ja Latvian sotilassopimukseen. Puolan näkemyksiin ymmärtäväisemmin suhtautunut Laretei sai suostuteltua Muntersin maltillisempaan ratkaisuun, jossa Liettualle tarjottiin liittymistä Viron ja Latvian helmikuiseen yhteistyösopimukseen. Maiden yhteinen vastaus Liettualle annettiin tämän päätöksen mukaisena 14. toukokuuta.²

Suomen Tallinnan-lähettiläs Hynninen katsoi, että Liettuan äkillisesti ilmennyt kiinnostus balttilaisen yhteistyön syventämiseen aiheutui maassa yhä yleisemmäksi tulleesta ulkopoliittisen eristyneisyyden tunteesta, jota olivat voimistaneet Neuvostoliiton ja Puolan läheneminen sekä Saksan ja Puolan hyökkäämättömyysjulistus. Suoranaisen sysäyksen memorandumien esittämiseen oli antanut Neuvostoliiton uusi tulkinta vuonna 1926 solmittuun Liettuan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimukseen liitetystä nootista. Neuvostoliiton Kaunasin-lähettiläs Karski oli ilmoittanut Liettuan ulkoministerille Dovas Zauniukselle nootin tarkoittavan sitä, että Puolan ja Liettuan oli ratkaistava rajakiistansa yksinomaan keskenään. Tarkastellessaan Latvian ja Viron vastausta Liettuan muistioon Hynninen totesi Viron pitävän kiinni hyvistä suhteistaan Puolaan ja ottavan huomioon Puolan esittämän arvostelun Liettuan esityksestä.³

Palin palasi Liettuan muistioon Itämerenmaiden yhteistoiminnasta 12. toukokuuta. Hän selosti Viron apulaisulkoministerin Laretein ja Latvian ulkoministeriön kansliapäällikön Muntersin keskusteluja yhteisestä vastauksesta memorandumiin. Palin päätteli maiden välillä vallitsevan näkemuseroja kannanottoon nähden. Palinin mukaan Puolan yritykset estää Baltian maiden läheneminen oli Latvian suhteen

---

1. Champonnois 1991, s. 412.

2. Hyytiä 1992, s. 41; Ilmjärv 1996, s. 1111.

3. UMA, UM 5 C 12. P. J. Hynninen Tallinnasta UM:lle 18/10.5.1934 (salainen). Vrt. Ilmjärv 1996, s. 1100-1101.

virhe, sillä latvialaiset olivat hyvin perillä tarpeesta noudattaa suurta varovaisuutta Vilnan-kysymyksen käsitte-lyssä. Suhteissaan Liettuaan Latvia oli jo osoittanut varovaisuutensa, joten Puolan painostus voisi johtaa sille itselleen kielteisiin tuloksiin. Puolan esiintyminen onnistuikin paremmin Virossa, joka ei halunnut heikentää suhteitaan Puolaan. Puola tavoitteli Palinin mielestä ilmeisesti Vilnan-kysymyksen lopullista ratkaisua vallitsevan tilanteen mukaisena käyttämällä hyväkseen Liettuan eristynyttä asemaa. Tähän ajatuskuvioon ei sopinut Liettuan aseman vahvistuminen Viron ja Latvian avulla. Liettua oli myös valmis ratkaisemaan Vilnan kohtalon, mutta ei nöyrytmällä yksin eristettynä Puolan edessä vaan liittoutumalla Viron ja Latvian kanssa.¹

Puolan kielteinen kanta herätti huolestumista virolaisissa, jotka pitivät tärkeänä hyviä suhteita Puolaan. Puolan hallituksen kutsumina ulkoministeri Julius Seljamaa ja apulaisulkoministeri Laretei matkustivat Varsovaan 22. toukokuuta 1934. Seljamaa vakuutti Puolan ulkoministerille Beckille, että Virolle kolmen Baltian maan yhteistyö ei ollut lopullinen päämäärä vaan ainoastaan välitavoite pyrittäessä yhteistyön laajentamiseen. Seljamaa korosti Puolan ja Viron hyviä suhteita ja huomautti, että Baltian maiden yhteistyö ei ollut suunnattu ulkopuolisia valtioita vastaan. Beck myönsi ymmärtävänsä Seljamaan vakuuttelut ja olevansa nyt selvillä Baltian valtioiden pyrkimyksestä väljään yhteistyöhön. Puola ei olisi voinut hyväksyä balttilaista yhteistyötä Liettuan tavoittelemassa muodossa, minkä seurauksena Puolan ja Viron suhteet olisivat voineet vaarantua. Puolan johtaja marsalkka Piłsudski huomautti Seljamaalle Neuvostoliiton olevan ainoa uhka Baltian valtioille. Sen vuoksi Puolan ja Baltian maiden olisi järkevää pyrkiä yhteistyössä uhkan torjumiseen. Seljamaa ja Laretei katsoivat Baltian liiton koituvan hyödyksi myös Puolalle, koska kolmen Baltian maan läheinen yhteistoiminta voisi parantaa puolalais-liettualaisia suhteita.²

Suomen Tallinnan-lähettiläs P. J. Hynninen raportoi 28. toukokuuta Seljamaan ja Laretein matkasta Varsovaan. Hynnisen mukaan puolalaiset olivat vakuuttaneet Seljamaal-

---

1.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiasta UM:lle 10/12.5.1934 (salainen).

2.Arumäe 1979, s. 93-95.

le, ettei Puola aseta esteitä Baltian maiden yhteistoiminnalle, kunhan Vilnan-kysymystä ei kytketä yhteistyöhön. Viron ja Latvian vastaus Liettuan memorandumiin oli ollut tässä suhteessa Puolalle mieleen.¹ Suomen Varsovan-lähettilään K. G. Idmanin mielestä puolalaiset tiesivät varsin hyvin, etteivät virolaiset halunneet vaarantaa hyviä välejä Puolan kanssa. Puolalle riittikin huomautuksen tekeminen virolaisille niistä seurauksista, joita Viron liittoutumisella Liettuan kanssa olisi. Puolalle oli joka tapauksessa epäedullista, jos Viro ja Latvia sallisivat Liettuan liittoutumalla niiden kanssa päästä eristetyistä asemastaan. Viron lähettiläs Pusta oli sanonut Idmanille maansa ottavan huomioon Puolan tahdon ja ilmoittavan Liettualle, että sen oli järjestettävä välinsä Puolaan ennen kuin minkäänlainen liitto voisi tulla kyseeseen. Viro oli alun alkaen ollut enemmän kiinnostunut yhteistoiminnasta Liettuan kanssa muissa kuin poliittisissa kysymyksissä. Liettuan memorandumilla ei Idmanin mielestä ollut suurta poliittista painoarvoa lukuun ottamatta sitä, että se kieli maan eristetyistä asemasta.²

Kesäkuun alussa Palin ilmoitti Riiasta Liettuan kutsuneen Latvian ja Viron neuvotteluihin kanssaan. Liettuan kutsuun sisältyi pöytäkirjaluonnos, jossa esitettiin yleisin sanamuodoin Liettuan käsitys Baltian maiden ulkopoliittikan koordinoimisesta. Palin oli huomannut keskusteluisaan Ulmaniksen ja Muntersin kanssa, että he suhtautuivat varsin epäilevästi mahdollisuuksiin päästä myönteisiin tuloksiin. Latvian ulkoministeriössä tunnettiin edelleen epäluuloja liettualaisten tarkoituksia kohtaan. Liettuan lähentymisaloite saattoi olla vain taktinen veto, jonka oli tarkoitus osoittaa varsinkin Ranskalle ja Neuvostoliitolle maan hyvää tahtoa ja pyrkimystä yhteisymmärrykseen muiden Baltian maiden kanssa sekä sysätä vastuu mahdollisesta epäonnistumisesta liittohankkeessa niiden harteille. Myös Viron asennetta tulevissa neuvotteluissa pidettiin mahdollisena kompastuskivenä Puolan painostuksen vuoksi. Viro

---

1.UMA, UM 5 C 12. P. J. Hynninen Tallinnasta UM:lle 20/28.5.1934 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 13. K. G. Idman Varsovasta UM:lle 19/29.5.1934 (salainen).

saattoi näet Puolan puolesta kaataa Liettuan lähentymisen toisiin balttilaisiin valtioihin.¹

Palinin mielestä Baltian maiden yhteistoiminta voisi toteutuessaan koitua Vilnan-kysymyksen ratkaisussa eduksi, sillä Viro ja Latvia voivat toimia arvovaltaisesti vastakohtaisuuksien poistamiseksi. Liettuan johtajien olisi helpompaa pyrkiä ystävällismielisten Viron ja Latvian painostamina sovittelemaan puolalaisten kanssa balttilaisen yhteistyön nimissä. Samoin Puolalle sovinto olisi helpompaa Viron ja Latvian välityksellä. Palin epäilikin, että Puola oli pyrkinyt painostuksellaan saamaan Baltian maat tajumaan tahtonsa ratkaista Vilnan kohtalo ja rakentaa normaallit suhteet Liettuaan tilanteessa, jossa kolmen Baltian valtion liitto olisi jo syntynyt. Latvian politiikan tavoitteeksi Palin uskoi kaikesta huolimatta liiton toteuttamisen, jolloin maalla olisi hyvät mahdollisuudet nousta sen johtavaksi valtioksi.²

7.2.3. Liittohanke toteutuu

Liettuan hallituksen kutsusta Kaunasissa kokoontuivat Liettuan, Latvian ja Viron edustajat 7. heinäkuuta 1934. Liettuaa edusti ulkoministeri Stasys Lozoraitis, kun taas Latvian edustajana oli ulkoministeriön kansliapäällikkö Munters ja Viron edustajana varaulkoministeri Laretei.³ Laretei perusteli Lozoraitisille tarvetta varsinaista sopimusta täydentävään salaiseen klausuuliin, jossa määriteltäisiin Viron ja Latvian puolueettomuus Vilnan-kysymyksessä. Maat voisivat näin toimia paremmin välittäjinä Liettuan ja Puolan välisessä kiistassa sekä estää sotilaallisen välienselvittelyn.⁴ Suomen Tallinnan-lähettilään Hynnisen mukaan kokouksessa oli sovittu siitä, että Liettuan ulkoministeri voisi osallistua vastaisuudessa Viron ja Latvian liittosopimuksen edellyttämiin säännöllisiin neuvotteluihin. Lisäksi oli päätetty kolmen Baltian maan diplomaatti- ja konsuliedustajien yhteistyöstä kansainväli-

---

1.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiasta UM:lle 14/7.6.1934 (salainen).

2.UMA, UM 5 C 16. Edouard Palin Riiasta UM:lle 14/7.6.1934 (salainen).

3.Rodgers 1975, s. 97; Ilmjärv 1996, s. 1111-1112.

4.Laretei 1970, s. 194-195.

sillä areenoilla. Muuten oli tyydytty sopimaan neuvottelujen jatkamisesta joko Tallinnassa tai Riiassa. Hynninen arvioi kokouksen tulokset melko vähäisiksi, mikä ei ollut hänestä mikään suuri yllätys.¹

Baltian maiden edustajat jatkoivat keskustelujaan Riiassa elokuun lopussa. Neuvottelujen tuloksena hyväksyttiin maiden välinen sopimus yksimielisyydestä ja yhteistoiminnasta. Sopimus koski vain ulkopoliittista yhteistyötä, josta tuli jatkossa edetä kulttuuri-, talous- ja poliittisissa kysymyksissä tapahtuvaan yhteistyöhön. Sopimukseen ei sisällynyt myöskään määräyksiä sotilaallisesta yhteistyöstä. Viron ulkoministeri Seljamaa, Latvian ulkoministeriön kansliapäällikkö Munters ja Liettuan ulkoministeri Lozoraitis allekirjoittivat valmiin sopimuksen Genevessä 12. syyskuuta 1934 Kansainliiton yleiskokouksen yhteydessä.²

Sopimuksessa kolmen Baltian valtion hallitukset sitoutuivat sopimaan keskenään tärkeinä pitämistään kansainvälisistä kysymyksistä sekä antamaan toisilleen poliittis-diplomaattista apua kansainvälisissä suhteissaan. Maiden diplomaattisten edustajien tuli pitää keskinäistä yhteyttä ja esiintyä tarpeen mukaan yhdessä. Sopimusvaltioiden oli saatettava muiden maiden kanssa tekemänsä sopimukset toisten sopimusvaltioiden tietoon. Näkyvään rooliin nostettiin vähintään kaksi kertaa vuodessa pidettävät ulkoministerikokoukset. Sopimuksessa mainittiin yhteisen kannanoton vaikeus mahdollisissa erityiskysymyksissä, joissa ei vaadittukaan yhteisymmärrystä. Liettuan vaatimukset Vilnaan muodostivat tällaisen erityiskysymyksen, jonka suhteen sovittiin salaisessa lisäpöytäkirjassa Viron ja Latvian puoleuttomuudesta. Baltian valtioiden yhteistyösopimuksen oli määrä olla voimassa toistaiseksi kymmenen vuotta, ja sopimuksessa tunnustettiin ulkopuolisille valtioille oikeus

---

1.UMA, UM 5 C 12. P. J. Hynninen Tallinnasta UM:lle 21/14.7.1934 (salainen).

2.Arumäe 1979, s. 95-96; Hyytiä 1992, s. 42; ERA, Fond 957, N. 5, S. 846, L. 3-5. Yksimielisyys- ja yhteistyösopimus Viron, Latvian ja Liettuan välillä Genevessä 12.9.1934. Ks. analyysiä Baltian maiden asemasta ententen synnyttyä Mr. Knatchbull-Hugessen (Riga) to Sir J. Simon (Received September 18) 13.9.1934. - DBFP, Second Series, Volume VII, No. 629.

liittyä siihen sopimusvaltioiden suostumuksella.¹

Miten Suomessa nähtiin Baltian maiden keskinäinen läheneminen ja liittoutuminen? Suomen Sosialidemokraatti oli ilmaissut jo toukokuun puolivälissä tukensa Baltian maiden yhteistyöhankkeelle, koska niiden "maantieteellispoliittinen asema, kulttuuritaso ja edistysuunta liittävätkin ne yhteen luonnollisen yhtymän edellytyksillä". Poliittisten ja kulttuuristen syiden ohella taloudellisen yhteistyön tarve oli herättänyt keskustelun maiden liittoutumisesta. Hanketta oli edelleen vauhdittanut Liettuan memorandumien saama periaatteellinen hyväksyminen. Lehden mukaan tärkein este yhteistyöltä ja liitolta oli poistunut, kun kansallissosialistisen Saksan aggressiivinen ulkopoliittikka oli saanut Neuvostoliiton hyväksymään aikaisemmin vastustamansa ajatuksen Baltian liitosta. Maalaisliiton Ilkka ei pitänyt järkevänä, että Suomi liittyisi mukaan kaavailtuun liittoon. Lehti suositteli Suomelle pysyttelemistä varovaisen ulkopoliittikan linjalla ja läheisten liittosuhteiden solmimistarpeen huolellista pohdintaa. Itämerenmaiden liittoutumalla olisi syntyessään edessään "eräitä suuria vaikeuksia", joita Suomen jäsenyys ei helpottaisi ja joita Suomeen ei pystyisi helpommin ratkaisemaan kuin liiton muuttamiseen jäsenet.²

Uusi Suomi katsoi poliittisten ja taloudellisten intressien osaltaan houkutelleen Baltian maat yhdistämään ja keskittämään voimansa. Riiassa hyväksytty sopimus oli pitkä askel kohti Viron, Latvian ja Liettuan kiinteää liittosuhdetta. Sopimus lujitti niiden asemaa ja selvensi muutenkin tilannetta Itämeren piirissä. Neuvostoliiton takuupoliittikka ja aktiivisuus Baltiassa sekä Saksan voimistumisen pelko olivat vaikuttaneet yhteistyöhalujen elpymiseen Virossa ja Latviassa. Liettua oli puolestaan kääntynyt yhteistoiminnan kannalle sen jälkeen kun maa oli jäänyt eristetyksi Saksan kanssa kiristyneiden suhteiden ja neuvostohallituksen puolalaisystävällisen politiikan vuoksi.³

---

1. ERA, Fond 957, N. 5, S. 846, L. 3-5. Yksimielisyys- ja yhteistyösopimus Viron, Latvian ja Liettuan välillä Genevessä 12.9.1934; ERA, Fond 31, N. 2, S. 336, L. 1-4. Viron hallituksen salainen ptk. Välistäministeriön esittelystä 2.10.1934; Arumäe 1979, s. 96-99; Anderson 1988, s. 81; Pajur 1991b, s. 1489-1490.

2. Suomen Sosialidemokraatti 15.5.1934. *Baltian maiden liitto*; Ilkka 17.5.1934. *Kuuhunnaa Baltiassa*.

3. Uusi Suomi 2.9.1934. *Baltian liitto*.

Hufvudstadsbladetin mukaan varsinkin Latvia ja Liettua olivat olleet aktiivisesti edistämässä yhteistoimintaa. Sen sijaan Viro oli keskittynyt enemmän sisäisten ongelmien ratkaisemiseen. Ainakin Ranska näytti kannattavan balttilaisten valtioiden yhteistyön syventämistä, kun taas Neuvostoliitto, Puola ja Saksa olivat lehden mielestä enemmän tai vähemmän varauksellisia.¹

P. J. Hynninen tarkasteli Baltian maiden ystävyys- ja yhteistyösopimusta syyskuun alussa kirjoittamassaan raportissa. Hän ei pitänyt sopimusta varsinaisena liittona vaan ententena, josta virallinen liitto voisi myöhemmin kehittyä. Liettua ei ollut vielä heinäkuun alussa ollut valmis tinkimään kannastaan Vilnan-kysymyksessä, mutta lopulta huoli huonojen Saksan-suhteiden vuoksi sai maan taipumaan. Hynninen oli perillä salaisesta lisäpöytäkirjasta, joka määritteli sopimusvaltioiden kannan Vilnan-kysymykseen. Sopimuksessa ulkopuolisille valtioille myönnetty liittymismahdollisuus oli tarkoitettu hänen mukaansa lähinnä Suomelle ja Puolalle.² Suomen Riian-asiainhoitaja Paavo Pulkkinen piti sopimusta Baltian maiden kannalta tarkasteltuna suorastaan historiallisena tapahtumana. Pulkkinen tulkitsi saavutetun sopimuksen Latvian ja Viron saman vuoden helmikuussa solmiman sopimuksen laajennukseksi, jossa oli otettu huomioon Liettuan mukaantulon ja aseman aiheuttamat muutokset ja lisäykset. Latvian ulkoministeriön Baltian maiden jaoston päällikkö E. Vigrabs arveli Suomella olevan mahdollisuudet halutessaan liittyä sopimukseen, mutta Puolan liittymistä hän ei pitänyt kovinkaan todennäköisenä.³

Baltian valtioiden ensimmäinen yksimielisyys- ja yhteisymmärryssopimukseen perustuva ulkoministerikonferenssi kokoontui Tallinnassa 30.11.–2.12.1934. Mukana olivat Viron ulkoministeri Seljamaa ja Liettuan ulkoministeri Lozoraitis, kun sen sijaan Latvian valtuuskuntaa johti kansliapäällikkö Munters. Konferenssissa käsiteltiin Baltian maiden yhteistyön lisäämistä Kansainliitossa, jonka toimieliiniin haluttiin saada vahvempi edustus. Konferenssiedustajat

---

1. Hufvudstadsbladet 5.11.1934. *Läget i Balticum*.

2. UMA, UM 5 C 12. P. J. Hynninen Tallinnasta UM:lle 26/5.9.1934 (salainen).

3. UMA, UM 5 C 16. Paavo Pulkkinen Riiasta UM:lle 18/6.9.1934 (salainen).

sopivat myös maiden diplomaattiedustajien keskinäisen yhteistyön suuntaviivoista. Konferenssin päätöslauselmassa todettiin itäpaktista, että Baltian maat suhtautuvat siihen yleensä hyväntahtoisesti mutta katsovat tarpeelliseksi sopia yhteisestä politiikasta. Näin itäpaktia kannattanut Liettua joutui antamaan periksi varauksellisemmin paktiin suhtautuneille Virolle ja Latvialle.¹

Lisäksi konferenssissa pohdittiin kysymystä Baltian ententen laajentamisesta Suomella. Baltian maiden edustajat päätyivät yksimielisyyteen siitä, että Suomen liittymiseltä sopimukseen puuttuivat objektiiviset edellytykset. Seljamaa katsoi, että aktiivinen toiminta Suomen houkuttelemiseksi balttilaiseen liittoon tuottaisi pikemminkin päinvastaisen vaikutuksen ja vähentäisi suomalaisten kiinnostusta asiaan. Baltian maat halusivat kuitenkin kehittää edelleen suhteitaan Suomeen. Liettuan ulkoministeri matkustikin konferenssin jälkeen Helsinkiin tapaamaan ulkoministeri Hackzeliä.²

Suomen Tallinnan-lähettiläs Hynninen arvioi konferenssin suurimman merkityksen olleen siinä, että sen yhteydessä saatiin aloitettua Baltian maiden sopimuksessa määritetty yhteistyö. Suurin osa käsiteltävistä kysymyksistä siirrettiin seuraavaan konferenssiin. Hynnisen mukaan Liettua näytti voittaneen epäröivän suhtautumisensa Baltian maiden yhteistoimintaan.³ Suomen Riian-asiainhoitaja Niilo Idman katsoi, että Baltian ententen menestyksen edellytyksenä oli maiden kyky ratkaista keskinäisiä suhteitaan hiertavät pikkukiistat, koska juuri ne saattaisivat murentaa ulkopoliittisen yhteisymmärryksen perustukset.⁴

* * * * *

Vuonna 1934 Baltian maiden keskinäisissä suhteissa tapahtui murros, kun Viro, Latvia ja Liettua solmivat keskenään

---

1. Arumäe 1979, s. 100-103; ERA, Fond 957, N. 14, S. 72, L. 21-34. Baltian maiden ulkoministerikonferenssi Tallinnassa 30.11.-2.12.1934.

2. Arumäe 1979, s. 103; ERA, Fond 957, N. 14, S. 72, L. 29. Baltian maiden ulkoministerikonferenssi Tallinnassa 30.11.-2.12.1934.

3. UMA, UM 5 C 12. P. J. Hynninen Tallinnasta UM:lle 32/5.12.1934 (salainen).

4. UMA, UM 5 C 16. Niilo Idman Riista UM:lle 25/12.12.1934 (salainen).

liiton. Aloite liittoutumiseen tuli Liettualta, joka hyväksyi Vilnan-kysymyksen jättämisen balttilaisen yhteistyön ulkopuolelle. Näin Baltian maiden yhteisymmärrykseltä poistui ratkaiseva este. Tärkeää oli myös, että aiemmin liittohankkeita vastustaneet Saksa ja Neuvostoliitto olivat muuttaneet käsityksiään suopeammiksi. Samoin ententen syntyminen ja Liettuan mukanaolo siinä olivat Puolallekin siedettävä ratkaisu, koska Viro ja Latvia asettuivat puolueettomiksi liettualais-puolalaisiin väleihin nähden.

Suomalaisetkin suhtautuivat myönteisesti syntyneeseen liittoon, jonka he uskoivat parantavan Baltian valtioiden asemaa ja kansainvälistä arvostusta. Suomi itse ei halunnut mukaan balttilaiseen yhteistyöhön, vaikka liittoutuneet maat niin toivoivatkin. Virolaiset olivat hyväksyneet tosiasiassa Suomen jättäytymisen ulkopuolelle, eivätkä he suuremmassa määrin syyttäneet Suomea Baltian valtioiden hylkäämisestä. Suomalaiset halusivat toimia välittäjinä Baltian ja Skandinavian maiden välillä, mutta ruotsalaiset kieltäytyivät johdonmukaisesti poliittisesta yhteistyöstä balttilaisten maiden kanssa. Kuuluminen vakaassa asemassa oleviin Pohjoismaihin houkutteli Suomea enemmän epävarmassa kansainvälisessä tilanteessa, joten Suomen ensisijaiseksi orientoitumissuunnaksi muodostui jatkossa Skandinavia.

7.2.4. Suomen pohjoismainen suuntaus

Suomen ulkopoliittisessa suuntautumisessa oli tapahtunut käänne vuonna 1934. Marraskuussa 1934 ulkoministeri Hackzell korosti puheessaan eduskunnalle Suomen skandinaavisten suhteiden tärkeyttä, koska Skandinavian mailla oli maailman yleisessä tietoisuudessa vakiintunut asema itsenäisinä valtioina. Suomen suhdetta eteläisiin naapureihinsa Hackzell piti sydämellisenä. Tätä suhdetta Baltian maihin olivat vahvistaneet molemminpuoliset ministerivierailut sekä useat kokoukset ja retkikunnat. Viron kanssa solmittu lisäkauppasopimus oli osoitus Suomen valmiudesta joustaa hyvien naapuruussuhteittensa hyväksi. Hackzellin mukaan "Viron kanssa tehty uusi lisäkauppasopimus pyrki poistamaan jäljelläolevia hankauskohtia Suomen ja Viron välisestä kaupasta sekä hakemaan uusia vuorovaikutusaloja. Näiden maiden keskinäisestä erikoisasemasta johtuu, että suhteiden vilkastuttaminen ja monipuolistuttaminen Viron kanssa myös taloudellisella alalla, samoin kuin muilla aloilla, on alati

oleva Suomen hartaana pyrkimyksenä, ja tässä suhteessa on pienilläkin asioilla oma merkityksensä suurempien rinnalla". Viron, Latvian ja Liettuan lähenemisen Hackzell uskoi vahvistavan niiden merkitystä ja riippumattomuutta. Baltian maiden yhteistoiminta oli varmasti sopiva ratkaisu niiden naapureillekin. Baltian valtiot saattoivat pyrkiä yhtenäisenä ryhmänä parempaan yhteyteen neutraalien maiden ryhmän kanssa.¹

Hackzellin vakuutteluista huolimatta sosialidemokratian Reinhold Sventorzetski arvosteli Suomen ulkopolitiikkaa suunnitelmallisuuden ja määrätietoisuuden puutteesta. Suomi oli jäänyt liiaksi eristettyyn asemaan suhteissaan Skandinaviaan, Baltian maihin ja Neuvostoliittoon. Myös suhteet Isoon-Britanniaan ja Ranskaan olivat jääneet pinnallisiksi, kun taas Saksa ja Puola kulkivat Suomesta piittaamatta omia teitään.² Sanomalehdistä Uusi Suomi ilmaisi tukensa kokoomuslaisen ulkoministerin puheelle. Suomea yhdisti muihin Pohjoismaihin poliittisten intressien yhteisyys, joka "koskee niinhyvin kansainvälistä rauhaa, oikeudenmukaisuutta ja kaupankäynnin mahdollisimman suurta vapautta kuin myöskin puolueettomuutta kansainvälisissä ristiriidoissa". Suomen ulkopoliittinen suunta merkitsi näin "torjuvaa asennetta kaikkiin sellaisiin yrityksiin nähden, joiden tarkoituksena on sitoa meitä löyhemmin tai kiinteämmin ryhmytyksiin joittenkin suurvaltojen liepeillä ja niitten meille täydellisesti vieraitten ja vaarallisten tarkoituksien hyväksi".³

Siirtyminen vähin askelin pohjoismaiseen suuntaukseen oli tietoinen poliittinen valinta, jonka uskottiin olevan paras mahdollinen vaihtoehto Suomen ulkopolitiikalle. Suomi halusi puhdistautua Neuvostoliiton epäluuloista ja syytöksistä haluamatta joutua sen vaikutuspiiriin ja siten Saksa vastaan. Suomen poliittisen ja sotilaallisen johdon valitseman linjan uskottiin tyydyttävän Saksaan hyviä suhteita kannattavia porvarillisia piirejä, joihin lukeutuivat ennen kaikkea presidentti Svinhufvud, huomattava osa sotilasjohdosta sekä istuvan hallituksen kokoomuslaiset ulko- ja

---

1.VP 1934, Pöytäkirjat II, s. 2334, 2336. Eduskunnan ptk. 23.11.1934; Selén 1974, s 234-235.

2.VP 1934, Pöytäkirjat II, s. 2342. Eduskunnan ptk. 23.11.1934.

3.Uusi Suomi 25.11.1934. *Ulkoministerin puhe.*

puolustusministerit. Suomen ulkopolitiikassa Kansainliitol-
la oli yhä merkityksenä vuonna 1934, koska maalla ei ollut
vielä konkreettista turvallisuuspoliittista vaihtoehtoa
valmiina. Sitä paitsi Ruotsikin näytti tuolloin luottavan
ulkopolitiikassaan pitkälti Kansainliittoon.¹

Omat puoltajansa löytyi myös balttilaiselle politiik-
kalle. Maalaisliitossa, edistyspuolueessa, IKL:ssä ja
AKS:ssä Suomen läheinen yhteistyö Baltian maiden kanssa sai
yhä kannatusta. Balttilaisen suuntauksen vanhan kannattajan
Helsingin Sanomien kirjoituksissa tapahtui sen sijaan huo-
mattava linjanmuutos vuosina 1933–1934. Vuonna 1933 lehti
oli tukenut yhteistyötä Baltian ja Skandinavian valtioiden
välillä. Itä-Locarnon tultua kansainvälisten suhteiden
näyttämölle keväällä 1934 Helsingin Sanomat alkoi vaatia
Suomen irrottautumista Baltian maista. Lehti alkoi vastaa-
vasti osoittaa kiinnostusta pohjoismaiseen yhteistyöhön ja
Ruotsia kohtaan.²

Suomalaisesta puoluekentästä RKP ja sosialidemokraatit
kannattivat varauksettomasti pohjoismaista suuntausta. Myös
edistyspuolueesta löytyi valmiutta pohjoismaisen yhteistyön
edistämiseen. Muut porvarilliset puolueet asennoituivat
Ruotsiin kielteisesti vaatien Ruotsia olemaan sekaantumatta
Suomen sisäisiin asioihin ja suomalais-ruotsalaisten kaup-
pasuhteiden kehittämistä Suomelle edullisemmiksi. Puo-
lueiden kielteisyyttä vahvisti lisäksi näkemys Ruotsin
sotilaallisesta heikkoudesta ja maan vasemmistolaisuudesta.
Pohjoismaisen suuntauksen puolesta käynnistettiin poliittis-
sen ja sotilaallisen johdon toimesta vuoden 1934 lopussa
mielipiteenmuokkaus, johon osallistuivat näkyvimmin sota-
marsalkka Mannerheim ja ulkoministeri Hackzell.³ Varsinkin
aitosuomalaisuuteen viehättyneen maalaisliiton taivuttami-
nen uuden linjan kannalle vaati ulkopoliittiselta johdolta
ponnisteluja.⁴

---

1. Soikkanen 1984, s. 30–31, 374–375.

2. Soikkanen 1984, s. 34–35; Kulha 1989, s. 317.

3. Soikkanen 1981, s. 114.

4. Mylly, Juhani, Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka II. Pikkuval-
tio kansainvälisen jännityksen kiristymisen ja suurvaltanaapurin
varjossa 1934–1939. Turun yliopiston julkaisuja C 38. Turku 1983,
s. 31–39, 306; Mylly 1989, s. 386–388.

Mannerheim pyrki käännyttämään aluksi häneen myötämielisesti suhtautuvaa oikeistoa suopeammaksi pohjoismaiselle suuntaukselle. Hän käytti perusteluinaan Suomen puolustuksen heikkoutta ja ulkopoliittisen aseman vaikeutta mahdollisen suurvaltasodan puhjetessa. Suomen hallitus pyrki niin ikään poistamaan toimillaan uuden ulkopoliittisen suuntauksen kannalta hankalan kielitaistelun päiväjärjestyksestä. Pohjoismaisen suuntauksen voitto ratkesi kesän ja syksyn 1935 aikana, jolloin viimeisetkin puolueet saatiin luopumaan avoimesta vastustuksesta. Julkiseksi osoitukseksi Suomen uudesta linjasta Kivimäen hallitus antoi eduskunnalle joulukuussa 1935 julistuksen pohjoismaisesta suuntauksesta. Eduskunta hyväksyi hallituksen julistuksen yksimielisesti, vaikka puolueiden perustelut asiassa erosivatkin toisistaan.¹

Suomi oli lähestynyt sopimusteitse Skandinavian valtioita jo syksyllä 1933, kun se liittyi niin sanottuun Oslon sopimukseen, jonka Skandinavian maat ja Benelux-maat olivat solmineet kolme vuotta aiemmin.² Suomen toimenpiteellä ei ollut vielä korostetun poliittista luonnetta, vaan Suomi määritteli rajoitettuja tullijärjestelyjä koskeneen sopimuksen kautta kauppapoliittisen identiteettinsä. Diplomaattisella tasolla Suomen ja Ruotsin läheneminen alkoi vuoden 1934 alussa, kun Ruotsi osoitti selviä kiinnostumisen merkkejä Suomea kohtaan.³ Maiden välinen sotilasyhteistyö oli ollut merkittävää jo 1920-luvulla, ja nyt varsinkin Ahvenanmaan asema muodosti kysymyksen, joka teki suuremman turvallisuuspoliittisen yhteisymmärryksen tarpeelliseksi.⁴

Ruotsi oli pettynyt aseidenriisuntakonferenssin epäonnistumiseen ja pani toiveensa Kansainliiton rauhanturvajärjestelmän kehittämiseen. Muut ensimmäisen maailmansodan aikana puolueettomina pysytelleet valtiot eli ex-neutraalit

---

1. Soikkanen 1981, s. 114–116. Mannerheimin toiminnasta pohjoismaisen suuntauksen puolesta lähemmin Jägerskiöld 1973, s. 276–309.

2. Kallenautio 1985, s. 141; Suomen asetuskokoelman sopimussarja 27/1933. Taloudellista lähentymistä tarkoittava sopimus Oslolla 22.12.1930.

3. Huhtaniemi, Pekka, Suomen liittyminen Oslon sopimukseen 1933. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisu 2/1972. Helsinki 1972, s. 114–115, 126–128.

4. Selén, Kari, C. G. E. Mannerheim ja hänen puolustusneuvostonsa 1931–1939. Keuruu 1980, s. 239–242.

muuttivat vastaavalla tavalla asennoitumisestaan. Turvallisuuskysymyksen korostuminen teki Suomelle helpommaksi lähestyä puolueettomien maiden ryhmää. Suomen yhteistyöpyrkimysten taustalla vaikuttivat puolueettomuusaseman lujittamisen lisäksi puolustuspoliittiset tekijät. Suomen ulkoministeri Hackzell ja Ruotsin ulkoministeri Rickard Sandler valmistelivat suomalais-ruotsalaisen yhteistyön edellytyksiä. Syyskuussa 1934 Suomi osallistui Kansainliiton yleiskokouksen edellä järjestettyyn pohjoismaiseen ulkoministerikokoukseen Tukholmassa.¹ Tukholman kokous merkitsi alkua laajennetulle pohjoismaiselle turvallisuuspoliittiselle yhteistyölle.²

Suomen turvallisuuspoliittinen linja perustui uskemukseen, että Neuvostoliitto yrittäisi valloittaa sopivan tilaisuuden koittaessa Venäjältä irrottautuneet maat ja että Suomi olisi omalta kohdaltaan liian heikko estääkseen suurvaltanaapurinsa aikeet. Tämän vuoksi suomalaiset etsivät yhteistyökumppaneita niiltä tahoilta, joilla oli poliittisia tai muita etuja ajettavanaan Suomessa. Parhaimmat edellytykset yhteistyöhön löytyivät ensiksi reunavaltioiden suunnalla, sitten Kansainliitossa ja lopuksi Ruotsin kanssa. Kyseessä oli näin saman poliittisen linjan sovellutusyritykset. Suomea ei tyydyttänyt vähempi kuin oman puolustusongelmansa kokonaisratkaisu. Liittolaisehdokkaiden intressit eivät kuitenkaan olleet tarpeeksi suuret, jotta ne olisivat voineet tai halunneet sitoutua täydellisesti Suomen puolustukseen Neuvostoliittoa vastaan.³

8. YHDESSÄ VAI ERILLÄÄN? BALTIA SUOMEN ULKOPOLITIIKASSA

Suomen ulkopolitiikan tavoitteenasettelussa vuodet 1925–1934 merkitsivät murroskautta, jonka aikana siirryttiin reunavaltiosuuntauksen loppuvaiheesta Kansainliiton kautta

---

1. Kallenautio 1985, s. 141.

2. Selén 1974, s. 144–147; Jääskeläinen 1977c, s. 531; UMA, UM 7 B. Pohjoismaainen ulkoministerikokous Tukholmassa 6.–7.9.1934. Kokouksen taustasta tarkemmin UMA, UM 7 B. E. Mikkolan 3.10.1934 laatima muistio "Pohjoismaiden ulkoasiainministerien neuvottelukokous Tukholmassa 6–7 p:nä syyskuuta 1934".

3. Seppinen, Ilkka, Ulkopolitiikan puolustuspoliittiset tavoitteet: tutkielma sotilaallisista näkökohdista Suomen ulkopolitiikassa 1919–1939. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisu 1/1974. Helsinki 1974, s. 81–83.

pohjoismaiseen suuntaukseen. Relanderin presidenttikauden alussa Suomen ulkopoliittisena linjavaihtoehtona esiintyi yhdistetty balttilais-skandinaavinen suuntaus, jota erityisesti presidentti itse kannatti. Suomi olisi tällöin voinut luontevasti toimia eräänlaisena välittäjänä Skandinavian ja Baltian maiden välillä. Oman versionsa tästä vaihtoehdosta esitti professori Rafael Erich, jonka kehittelemässä niin sanotussa Pohjolan Locarnossa oli lähtökohdiana Suomen, Baltian maat ja Skandinavian valtiot käsittävä turvallisuusjärjestelmä.

Balttilais-skandinaavisen suuntauksen epärealistisuus kävi kuitenkin varsin nopeasti selville, kun Ruotsi kieltäytyi läheisestä poliittisesta yhteistyöstä Baltian maiden kanssa ja muut Pohjoismaat pitäytyivät Ruotsin tavoin tiukassa puolueettomuudessa. Ajatus Baltian ja Skandinavian valtioiden välisestä yhteistyöstä ei silti kuollut kokonaan, vaan se nousi aika ajoin esiin eräiden yksityishenkilöiden kuten ruotsalaisen Carl Lindhagenin ja baltiansaksalaisen Werner Hasselblattin toimesta. Myös Suomen Kansainliitto-politiikassa oli vahvasti esillä Itämeren pienten valtioiden sotilaallinen yhteistoiminta siltä varalta, että Neuvostoliitto hyökkäisi reunavaltioita vastaan ja Kansainliiton pakotteita sovellettaisiin käytäntöön.

Balttilainen ja skandinaavinen linja esiintyivät Suomen ulkopoliitiikassa todellisuudessa kilpailevina ja toisensa poissulkevin vaihtoehtoina, vaikka suomalaiset olisivat itse hyväksyneet niiden rinnakkaisuuden. Maan ulkopoliitiikassa ei otettu vielä 1920-luvun lopulla selvää kantaa kummankaan vaihtoehdon puolesta vaan tyydyttiin korostamaan hyvien suhteiden vaalimista sekä etelään että länteen. Tämä politiikka henkilöityi ennen kaikkea pitkäaikaisessa ulkoministerissä Hjalmar J. Procopéssa, jonka virkakaudella Suomen Kansainliitto-politiikka koki kukoistuksensa, kun maa oli jäsenenä liiton neuvostossa ja teki ehdotuksen finanssiavun antamisesta hyökkäyksen kohteeksi joutuvalle maalle. Kansainliitto tuntui tarjoavan 1920-luvun rauhanidyllissä Suomelle uuden poliittisen toimintakentän, jossa sen edustajat saattoivat ajaa oman maansa ja muiden pienten valtioiden turvallisuuden parantamista.

Suuren lamakauden aikana kansainvälinen ympäristö muuttui huomattavasti synkemmäksi Suomelle ja muille pikkuvaltioille, joiden täytyi koettaa sopeutua uuteen tilanteeseen. Niin ikään Neuvostoliiton turvallisuuspoliittiset

tavoitteet oli muuttuneessa tilanteessa otettava paremmin huomioon. Niinpä Suomi, Viro, Latvia ja Puola solmivat tiiviin keskinäisen yhteydenpidon jälkeen vuonna 1932 hyökkäämättömyyssopimukset Neuvostoliiton kanssa. Jatkossa Suomi pyrki korostamaan Baltian valtioista poikkeavaa asemaansa ja torjui johdonmukaisesti vuosina 1933–1934 Neuvostoliiton takuuhankkeet, joissa tavoiteltiin Suomen ja Baltian maiden koskemattomuuden takaamista, sekä laajemman ranskalais-neuvostoliittolaisen suunnitelman Itä-Locarnosta. Sitä vastoin Viro ja muut Baltian maat olivat varovaisen kiinnostuneita takuuhankkeista, koska ne kokivat asemansa uhatummaksi sen jälkeen kun Hitler oli noussut valtaan Saksassa. Kansallissosialistien kunnianhimoiset hegemoniatavoitteet idässä herättivät huolta Itämerenmaissa, jotka laskettiin osaksi saksalaisten tulevaa valtapiiriä. Puolan tasapainottelu Hitlerin Saksan ja Neuvostoliiton välissä oli omiaan voimistamaan balttilaisten valtioiden huolta omasta turvallisuudestaan.

Suomi halusi selvästi välttää samaistumisen Baltian pieniin valtioihin ja alueellisen koskemattomuutensa takaamisen tilanteessa, jossa suomalaiset eivät kokeneet olevansa ensisijaisesti vaarassa. Pohjoismainen suuntaus tarjosi Suomelle keinon korostaa Baltian valtioista poikkeavaa asemaansa. Toisaalta Suomen ulkopoliittinen johto halusi välttää Viron ja Latvian tarpeetonta loukkaamista, ja ulkoministeri Antti Hackzell piti yllä säännöllistä keskusteluyhteyttä virkaveljiinsä Suomenlahden eteläpuolella. Viron ja Suomen ulkoministerien tapaamisissa käsiteltiin puhtaasti kahdenvälisten suhteiden lisäksi vallitsevaa kansainvälispoliittista tilannetta ja sen vaikutusta molempien maiden asemaan. Ulkoministerit tekivät myös selkoa maittensa ulkopoliittisista pyrkimyksistä ja vaihtoivat tietoja suhteistaan kolmansiin maihin. Viron varovaiset liittotoiveet Suomen ulkoministeri kuitenkin torjui. Vuoden 1934 lopussa Baltian maat joutuivat tunnustamaan sen tosiasian, että Suomen saaminen mukaan niiden yhteistyöhön ei ollut lähiaikoina mahdollista. Suomi olikin tässä vaiheessa jo selvästi hakeutunut mukaan pohjoismaiseen yhteistyöhön.

Suomi pyrki määrätietoisesti hahmottamaan itsensä Skandinavian puolueettomiin valtioihin kuuluvaksi maaksi, joka oli kuitenkin valmis hyväksymään Skandinavian ja Baltian maiden välisen yhteistyön sekä esiintymään välittäjänä balttilais-skandinaavisessa yhteistoiminnassa. Suomi olisi

itse hyötynyt huomattavasti yhteisymmärryksen syntymisestä Itämeren pienten maiden kesken; maantieteellis-kulttuurisen asemansa vuoksi Suomi olisi voinut luontevasti esiintyä välikätenä. Poliittinen yhteisymmärrys olisi laajimmillaan luonut edellytykset Suomelle mieluisalle turvallisuuspolitiikalle, joka olisi paremmin padonnut Neuvostoliiton uhan. Kansainliitossa balttilais-skandinaavinen blokki olisi voinut esiintyä voimakkaana edunvalvontaryhmänä, jolla olisi ollut sananvaltaa esimerkiksi aseidenriisunnasta päätettäessä ja jolla olisi voinut olla vaikkapa pysyvä edustus liiton neuvostossa.

Virolaiset eivät olleet noin vain valmiita hyväksymään Suomea statukseltaan skandinaaviseksi maaksi. Virossa Suomi miellettiin paitsi veljesmaaksi myös yhdeksi reunavaltioista, jotka olivat itsenäistyneet ensimmäisen maailmansodan mullistusten seurauksena. Tämän näkökohdan mukaisesti suomalaisen olisi pitänyt panostaa enemmän reunavaltioiden poliittiseen yhteistyöhön, jonka tavoitteeksi olisi luonnollisesti sopinut poliittis-sotilaallinen liitto. Se, että suomalaiset mielellään vetosivat historialliseen menneisyyteen perustellessaan pyrkimystään Skandinaviaan, herätti virolaisissa närkästystä. Suomalaiset pyrkivät korostamaan vahvana maassaan säilyneen ruotsalaisen kulttuurin kautta siteitään ja kuulumistaan länsimaiseen kulttuuripiiriin. Tähän asetelmaan virolaiset tuntuivat sopivan huonosti, varsinkin kun he olivat Venäjän vallan aikana jääneet paitsi vastaavanlaisesta autonomiasta kuin mikä Suomella oli ollut. Suomen skandinaaviseen imagoon liittyi osaltaan virolaisten näkeminen enemmän itäiseen kulttuuripiiriin kuuluvana kansana, joka oli jollakin tavoin alemmalla tasolla. Virolaiset tulkitsivatkin herkästi suomalaisten esiintymisen ikään kuin vanhemman veljen haluksi ohjata pienempää veljeään oikealle tielle.

Suomen ja Viron suhteita hiersivät maailmansotien välisellä kaudella monet seikat, jotka haittasivat poliittisen yhteisymmärryksen löytymistä maiden välillä. Eniten Suomen ja Viron välejä kiristivät 1920-luvulla pirtun salakuljetus ja kauppavaihdossa se, että Viro vei Suomeen selvästi enemmän tavaraa kuin toi takaisin. Kaupallisissa suhteissa maiden talouselämän rakenteellinen samankaltaisuus sai ne kokemaan toisensa kilpailijoikseen, jotka pyrkivät hyötymään toisen osapuolen kustannuksella. Maatalouselinkeinon hallitsevuus ja tämän elinkeinon harjoittajien vai-

kutusvaltaiset edunvalvontaryhmät kärjistikivät molemmissa maissa tilannetta usein tarpeettomastikin. Kauppavaihdon suppeus oli tästä asetelmasta tarkasteltuna luonnollinen seuraus. Pirtun salakaupan väheneminen Suomen kieltolain kumoamisen jälkeen ja vuoden 1934 lisäkauppasopimus kuitenkin lievensivät jännitteitä maiden välillä.

Sen sijaan heimoaate ja sen innostama ylioppilasnuoriso olivat 1920-luvulla keskeisessä roolissa suomalaisvirolaisen yhteyden puoltajina. Lämpimät heimosuhteet joutuivat kuitenkin koetukselle suomalaisten ylioppilasjärjestöjen suhtautuessa kriittisesti Viron sisäpoliittisiin asetelmiin sen jälkeen kun Konstantin Päts kaappasi armeijan tuella vallan Virossa maaliskuussa 1934. Myös Suomen oikeistolaiset piirit tuomitsivat jyrkässä äänensävyssä Pätsin diktatuurin, ja eräät heistä jatkoivat kielletyn Vapaussoturien liiton eli vapsien tukemista tavalla, joka loukkasi Viron vallanpitäjiä. Virallisesti Suomen hallitus suhtautui neutraalisti Viron tapahtumiin ja pyrki hillitsemään jyrkimpien oikeistolaisten sekaantumista veljesmaan asioihin.

Sekä Suomen että Viron ulkopolitiikan yhteisenä lähtökohtana sotienvälisellä kaudella oli Neuvostoliiton naapurisuuden aiheuttama turvallisuusongelma. Ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä Euroopassa Neuvostoliitto muodosti uhkan Venäjän keisarikunnan raunioille syntyneille pikkuvaltioille. Asetelma hallitsi selkeästi Suomen ja Viron turvallisuuspoliittisia ratkaisuja: molemmat valtiot pyrkivät löytämään eri vaihtoehtoista itselleen soveliaimman ratkaisun. Virolle olisi kelvannut hyvin poliittinen liitto, jossa muiden reunavaltioiden lisäksi olisi ollut mukana Suomi. Suomi pelkäsi puolestaan reunavaltioliiton kautta joutuvansa sekaantumaan tarpeettomasti konflikteihin, jotka eivät millään tavalla koskettaisi maan omia intressejä.

Nimenomaan Puolan kiistelty asema Saksan ja Neuvostoliiton välissä sai Suomen karttamaan reunavaltioiden liittoa. Pelkkä Baltian pikkuvaltioiden ja Suomen liitto ei myöskään kelvannut Suomelle, koska se katsoi balttilaisten valtioiden olevan niin heikkoja, ettei niistä olisi juuriakaan apua sille itselleen hädän hetkellä. Sen sijaan Suomessa olisi ollut vastaavanlainen velvollisuus auttaa rajallisilla voimavaroillaan Baltian maita niiden joutuessa Neuvostoliiton uhkaamiksi, minkä lisäksi Liettuan alue-

kiistat Puolan ja Saksan kanssa olivat Suomelle tarpeeton riskitekijä.

Suomen suhdetta Viroon ja muihin reunavaltioihin ei voi silti luonnehtia pelkästään varovaiseksi. Liittosuhteesta pidättäytyminen ei estänyt suomalaisia pyrkimästä turvallisuuspoliittiseen yhteistyöhön virolaisten kanssa meripuolustuksessa ja Kansainliitossa, kun käsiteltiin aseidenriisuntaa ja valtioiden turvallisuuden takaamista. Kansainliiton aseidenriisuntaa valmisteleivassa komissiossa Suomi toimi hyvässä yhteisymmärryksessä Puolan kanssa, eikä epäluuloista sen suhteen ollut silloin jälkeäkään. Suomen yhteistoiminta sekä Viron että Puolan kanssa perustui pitkälti etujen yhteisyyteen, joka ei vaatinut mitään muodollista liittosuhdetta. Yhteisesiintymisellä Kansainliitossa tähdättiin ennen kaikkea Neuvostoliiton aiheuttaman vaaran lieventämiseen siltä varalta, että aseidenriisuntaa olisi ryhdytty toteuttamaan maailmanjärjestön valvonnassa.

Suomalaiset halusivat vaikuttaa Viron koskemattomuuden puolesta ja ottaa samalla osaltaan vastuuta Kansainliiton velvoitteista, jotka edellyttivät hyökkäyksen kohteeksi joutuneen maan auttamista. Suomalaisten auttamisvalmius ei ollut niinkään veljeskansan epäitsekästä tukemista, vaan kyseessä oli enemmänkin Suomen omiin intresseihin sopiva yhteistyökuvio. Kuvio sai konkreettisimman ilmaisunsa 1930-luvun alusta lähtien sotilasjohdon suunnitelmissa, joissa keskeisellä sijalla oli Suomenlahden kapeikon sulkeminen Suomen ja Viron laivastojen ja rannikkotyökistön yhteisvoimin, jos Neuvostoliitto aloittaisi sodan maita vastaan. Suomen puolustus suunnitelmissa otettiin laajemminkin huomioon Viron auttaminen vielä 1920-luvulla, mutta 1930-luvulla tämä näkökohta menetti merkityksensä defensiivisemmiksi muuttuneissa suunnitelmissa. Kansainliiton arvovallan lasku ja Suomen omien voimavarojen riittämättömyys tekivät epärealistiseksi ajatuksen Suomen tehokkaasta ja aktiivisesta avusta etelänaapurilleen sotatilanteessa.

Puolustuspoliittinen yhteistyö Ruotsin kanssa tarjosi Suomelle huomattavasti enemmän hyötyä ilman sitoutumista vastavuoroiseen auttamiseen. Niin ikään kuuluminen neutraalien skandinaavisten valtioiden arvostettuun ryhmään houkutteli Suomea puoleensa. Vastaavasti Suomi ei halunnut tulla luetuksi Baltian maihin, joita pidettiin sisäisesti epävakaina ja joiden tulevaisuuteen itsenäisinä valtioina ei uskottu. Ruotsi vältti ehdottoman tiukasti läheisten

poliittisten siteiden solmimisen Baltian pikkuvaltioihin, vaikka se muuten pyrki kaupallisten ja kulttuurisuhteiden kehittämiseen niiden kanssa.

Itämeren suurvallat Neuvostoliitto ja Saksa suhtautuivat ennestäänkin epäluuloisesti reunavaltioiden yhteistoimintaan, koska ne uskoivat sen toteutuvan Puolan ohjauksessa. Pelkän Suomen ja Viron yhteistyönkin nähtiin olevan liiaksi puolalaisvaikutukselle alttiina. Läntiset suurvallat Iso-Britannia ja Ranska eivät puolestaan tunteet suurta kiinnostusta Itämeren aluetta kohtaan, joten niiden taholta ei ollut odotettavissa tukea liitto- ja yhteistyösuunnitelmille. Puola suhtautui myönteisesti merkeihin Suomen yhteistyöhalusta Baltian valtioiden kanssa, koska se näki yhteistyön johtavan laajempaan reunavaltioiden rintamaan, jossa sillä itsellään olisi johtava rooli. Latvia oli samoilla linjoilla kuin Suomikin epäluuloisessa asennoitumisessaan Puolan johtopyrkimyksiin, kun taas Viro ei kokenut Puolaa uhkana omalle päätösvallalleen vaan uskoi Puolan tarjoavan tukevan selkänojan itää vastaan.

Virossa Suomen tiukka pidättäytyminen poliittisista liittosuhteista herätti luonnollisesti närkästystä. Hitlerin noustua valtaan Saksassa ja Kansainliiton osoittaututtua kykenemättömäksi takaamaan pienten valtioiden turvallisuutta molemmat valtiot päätyivät etsimään turvaa eri valtioryhmittymistä: Suomi Skandinaviasta ja Viro toisista Baltian maista. Suomelle pohjoismainen suuntaus oli luonnollinen valinta, sillä historiallinen traditio sitoi maan edelleen lujin sitein vanhaan emämaahan Ruotsiin. Virolle jäi lopulta ainoaksi vaihtoehdoksi liittoutuminen Latvian ja Liettuan kanssa. Keskinäinen liitto tarjosi pienille balttilaisille maille loppujen lopuksi heikot turvallisuustakeet, minkä syksyn 1939 tapahtumat osoittivat todeksi. Pohjoismainen suuntaus oli vastaavalla tavalla Suomelle riittämätön turvallisuuspoliittinen ratkaisu, mutta muitakaan todellisia vaihtoehtoja ei ollut tarjolla asetelmassa, jossa Neuvostoliittoa pidettiin suurimpana uhkana Itämeren pienten maiden riippumattomuudelle.

LÄHTEET**I ARKISTOLÄHTEET**

Eduskunnan kirjasto (EK), Helsinki
Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pöytäkirjat

Eesti Riigiarhiiv (ERA), Tallinna
Fond 31 Riigikantselei
Fond 957 Välisministeerium

Kansallisarkisto (KA), Helsinki
Santeri Alkion kokoelma (mikrofilmeillä, alkuperäinen
Vaasan maakunta-arkistossa)
Pontus Artin kokoelma
Rafael Erichin kokoelma
Antti Hackzellin kokoelma
Harri Holman kokoelma
Rudolf Holstin kokoelma
K. G. Idmanin kokoelma
Lauri Ingmanin kokoelma
J. K. Paasikiven kokoelma
Hjalmar J. Procopén kokoelma
E. N. Setälän asiakirjakokoelma
E. N. Setälän kirjekokoelma
Väinö Tannerin kokoelma
J. H. Vennolan kokoelma
A. S. Yrjö-Koskisen kokoelma

Työväen arkisto (TA), Helsinki
Väinö Tannerin kokoelma
Väinö Voionmaan kokoelma

Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA), Helsinki
Tallinnan lähetystön sähköiset ulkoasiainministeriölle
Ulkoasiainministeriön esittelystä laaditut valtioneuvoston
salaiset pöytäkirjat
Ulkoasiainministeriön sähköiset Tallinnaan
UM 3 H Suomen presidentin valtiovierailut vuoteen 1950
UM 5 C 1 Poliittisen osaston tiedotukset 1925–1934:
(poliittisten ja kaupallisten asiain osaston tiedoituk-
set 1925–1929 ja poliittisten asiain osaston tiedoi-
tukset 1930–1934 sekä UM:n tiedonantoja 1925–1929, 1931
ja ministeriön tiedoituksia 1932–1934)
UM 5 C 2 Tukholman lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 3 Kööpenhaminan lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 4 Oslon lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 5 Berliinin lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 6 Pariisin lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 7 Lontoon lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 12 Tallinnan lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 13 Varsovan lähetystön poliittiset raportit
UM 5 C 16 Riian lähetystön poliittiset raportit

- UM 5 C 18 Moskovan lähetystön poliittiset raportit
 UM 5 C 31 Bernin lähetystön poliittiset raportit
 UM 5 D Ulkoministerit
 UM 7 B Kansainväliset konferenssit ja niihin liittyvät
 sopimukset sekä yleensä ns. monenkeskiset sopimukset:
 pohjoismaiset ulkoministerikokoukset 1934–1938
 UM 7 E Eri maiden ulkopoliittikka ja ulkopoliittinen asema
 yleensä maittain: Viro 1924–1939
 UM 12 A 22. Reunavaltioiden ulkoministerikonferenssi
 Helsingissä tammikuussa 1925
 UM 12 A 23. Reunavaltioiden ulkoministerikonferenssi
 Tallinnassa elokuussa 1925
 UM 12 A 24. Suomen, Puolan, Viron ja Latvian ulkoministe-
 rikonferenssi Genevessä syyskuussa 1925
 UM 12 A 25. Reunavaltioiden ulkoministerikonferenssi
 Riassa 1926
 UM 12 A 26. Suomen, Viron ja Latvian ulkoministerien
 neuvottelukokous Tallinnassa heinäkuussa 1926
 UM 12 L Suomen suhteet muihin maihin: Viro 1918–1938
 UM 15 IX Kansainliitto: aseidenriisunta
 UM 15 Varia Kansainliitto: neuvosto ja Suomi
 UM 78 D Sovintomenettely (välitystuomio): sovintomenet-
 telysopimus sekä sovittelulautakunta; Viro, Latvia,
 Puola
 UM 94 Sanomalehtikatsaukset: Tallinnan lähetystö 1927–1934

II LÄHDE- JA VIRALLISJULKAISUT

- Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918–1945 (ADAP).
 Serie A: 1918–1925
 Band XII. 1. Januar bis 25. April 1925. Bonn 1994.
 Band XIII. 27. April bis 13. August 1925. Bonn 1995.
 Serie B: 1925–1933
 Band II, 1. Dezember 1925 bis Juni 1926. Deutsch-
 lands Beziehungen zur Sowjetunion, zu Polen,
 Danzig und den baltischen Staaten. Bonn 1967.
 Band II, 2. Juni bis Dezember 1926. Deutschlands
 Beziehungen zur Sowjetunion, zu Polen, Danzig
 und den baltischen Staaten. Bonn 1967.
 Band VI. 1. Juli bis 30. September 1927. Bonn 1974.
 Band VII. 1. Oktober bis 31. Dezember 1927. Bonn
 1974.
 Band VIII. 1. Januar bis 30. April 1928. Bonn 1976.
 Band XI. 1. Januar bis 31. Mai 1929. Bonn 1978.
 Band XIV. 1. Januar bis 30. April 1930. Bonn 1980.
 Band XV. 1. Mai bis 30. September 1930. Bonn 1980.
 Band XVI. 1. Oktober bis 28. Februar 1931. Bonn
 1981.
 Band XIX. 16. Oktober 1931 bis 29. Februar 1932.
 Bonn 1983.
 Band XXI. 16. August 1932 bis 29. Januar 1933. Bonn
 1983.

Serie C: 1933–1937

Band II, 1. 14. Oktober 1933 bis 31. Januar 1934.
Bonn 1973.

Band II, 2. 1. Februar bis 13. Juni 1934. Bonn 1973.

Band III, 1. 14. Juni bis 31. Oktober 1934. Bonn
1973.

Documents on British Foreign Policy 1919–1939 (DBFP).

First series (1919–25)

Volume XXV. Russia 1923–25; Poland and the Baltic
States 1924–25. Edinburgh 1984.

Series IA

Volume I. The Aftermath of Locarno 1925–1926. Oxford
1966.

Volume IV. European and Security Questions 1927–1928.
Oxford 1971.

Volume V. European and Security Questions 1928.
Oxford 1973.

Second series (1929–38)

Volume VI. 1933–34. Oxford 1957.

Volume VII. 1929–34. Oxford 1958.

Eesti ja Soome suhted 1920–1925. Dokumentide kogumik.

Koostanud Heino Arumäe. Tallinn 1997.

Kansainliiton X yleiskokous Genevessä, 2–25 päivänä syys-
kuuta 1929. Ulkoasiainministeriön julkaisuja.

Helsinki 1930.

Kansainliiton XI yleiskokous Genevessä, 10 p:stä syyskuuta
4 p:ään lokakuuta 1930. Ulkoasiainministeriön

julkaisuja. Helsinki 1931.

La Question de la Sécurité a la Société des Nations

(jusqu'au mois de mars 1927). Documents publiés par
le Ministère des Affaires Étrangères. Helsinki 1927.

Presidentin päiväkirja I. Lauri Kristian Relanderin

muistiinpanot vuosilta 1925–1927. Julkaissut Eino
Jutikkala. Helsinki 1967.

Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin

muistiinpanot vuosilta 1928–1931. Julkaissut Eino
Jutikkala. Helsinki 1968.

Soviet Documents on Foreign Policy. Volume II, 1925–1932.

Selected and edited by Jane Degras. London 1952.

Soviet Documents on Foreign Policy. Volume III, 1933–1941.

Selected and edited by Jane Degras. London 1953.

Suomen asetuskokoelman sopimussarja. Ulkovaltain kanssa
tehdyt sopimukset 1933–1934.

Suomen sopimukset vieraitten valtioitten kanssa 1925–1932.
Ulkoasiainministeriön julkaisuja.

Valtiopäivät (VP) 1925–1935. Asiakirjat ja pöytäkirjat.

III KIRJALLISUUS

- Ahmann, Rolf, Die baltischen Staaten zwischen Deutschland und der Sowjetunion 1933–39. Neutralität oder Allianz – zwei Wege zu ihrem Untergang? – Contact or Isolation? Soviet-western Relations in the Interwar Period. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 8. Uppsala 1991. Sivut 381–403.
- Alanen, Aulis J., Santeri Alkio. Porvoo 1976.
- Anderson, Edgar, The Baltic Entente: Phantom or Reality?. – The Baltic States in Peace and War 1917–1945. Edited by V. Stanley Vardys and Romuald J. Misiunas. The Pennsylvania State University 1978. Sivut 126–135.
- Anderson, Edgar, Die baltischen Staaten im Völkerbunds-rat. – Reval und die baltischen Länder. Festschrift für Hellmuth Weiss zum 80. Geburtstag. Herausgegeben von Jürgen von Hehn und Csaba János Kenés. Marburg/Lahn 1980. Sivut 133–147.
- Anderson, Edgar, Finnish-Baltic Relations, 1918–1940: An Appraisal. – Scandinavian Studies 54 (1982). Sivut 51–72.
- Anderson, Edgar, The Baltic Entente 1914–1940 – Its Strength and Weakness. – The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988. Sivut 79–99.
- Andrén, Nils, Den totala säkerhetspolitiken. Ystad 1971.
- Arumäe, H., Kahe ilma piiril. Tallinn 1979.
- Arumäe, Heino, Võitlus Balti liidu loomise ümber 1919–1925. Tallinn 1983.
- Arumäe, Heino, Eesti-Rootsi suhted 1920–1940/Estlands och Sveriges kontakter 1920–1940. – Eesti ja Rootsi – Estland och Sverige. Tallinn s. a. Sivut 117–122.
- Beloff, Max, The Foreign Policy of Soviet Russia 1929–1941. Volume I, 1929–1936. Fourth impression. London 1956.
- Blomstedt, Yrjö, K. J. Ståhlberg. Valtiomieselämäkerta. Keuruu 1969.
- Bonsdorff, Göran von – Jernström, Frank, Från självständighet till Lappo. Svenska folkpartiet II, 1917–1929. Ekenäs 1984.
- Broms, Bengt, Puolueettomuuskysymys ja Suomi Kansainliittossa. – Itsenäisen Suomen ulkopoliittikan alkutaival. Toimittaja Päiviö Tommila. Historian Aitta XV. Porvoo 1962. Sivut 145–159.
- Broms, Bengt, Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta. Vertaileva valtiosääntöoikeudellinen tutkimus. Turun yliopiston julkaisuja C 4. Vammala 1967.

- Carr, E. H., *International Relations between the Two World Wars (1919–1939)*. Reprinted. Hong Kong 1967.
- Champonnois, Suzanne, *The Baltic States as an Aspect of Franco-Soviet Relations 1919–1934. A Policy or Several Policies? – Contact or Isolation? Soviet-western Relations in the Interwar Period*. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. *Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia* 8. Uppsala 1991. Sivut 405–413.
- Enckell, Carl, *Poliittiset muistelmani II*. Suomentanut Heikki Impola. Porvoo 1956.
- Fischer, Louis, *The Soviets in World Affairs. A History of the Relations between the Soviet Union and the Rest of the World 1917–1929*. New York 1960.
- Fischer, Louis, *Russia's Road from Peace to War. Soviet Foreign Relations 1917–1941*. New York 1969.
- Gripenberg, G. A., *Diplomaatin arkipäivä*. Suomentanut Tauno Kuosa. Porvoo 1965.
- Hakala, Pertti, *Wäinö Wuolijoki – socialdemokrat och diplomat i Berlin 1927–1933*. – *Historisk Tidsskrift för Finland* 1989. Sivut 217–244.
- Hakovirta, Harto, *Johdatus kansainväliseen politiikkaan*. Jyväskylä 1981.
- Halila, Aimo, *Väinö Voionmaa*. Helsinki 1969.
- Hiden, John, *Germany and Europe 1919–1939*. Bungay, Suffolk 1977.
- Hiden, John, *The Baltic States and Weimar Ostpolitik*. Cambridge 1987.
- Hiden, John, *Weimar Revisionism and Baltic Security*. – *The Baltic in International Relations between the Two World Wars*. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. *Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia* 3. Uppsala 1988. Sivut 145–156.
- Hiden, John – Salmon, Patrick, *The Baltic Nations and Europe. Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century*. Singapore 1991.
- Hinkkanen-Lievonen, Merja-Liisa, *British Trade and Enterprise in the Baltic States, 1919–1925*. *Studia Historica* 14. Jyväskylä 1984.
- Hokkanen, Kari, *Kyösti Kallio 1: 1873–1929*. Juva 1986.
- Hovi, Kalervo, *Cordon Sanitaire or Barrière de l'est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917–1919*. *Turun yliopiston julkaisuja B* 135. Turku 1975.
- Hovi, Kalervo, *Die Randstaatenkonferenzen 1919 bis 1927*. – *Reval und die baltischen Länder. Festschrift für Hellmuth Weiss zum 80. Geburtstag*. Herausgegeben von Jürgen von Hehn und Csaba János Kenés. Marburg/Lahn 1980. Sivut 91–103.

- Hovi, Kalervo, Alliance de Revers. Stabilization of France's Alliance Policies in East Central Europe 1919-1921. Turun yliopiston julkaisuja B 163. Vammala 1984a.
- Hovi, Kalervo, Interessensphären im Baltikum. Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919-1922. Studia Historica 13. Helsinki 1984b.
- Hovi, Kalervo, Viro Ranskan politiikassa 1917-1925. - Faravid. Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja XIV (1990). Jyväskylä 1991. Sivut 169-175.
- Hovi, Kalervo, Puolan historia. Keuruu 1994.
- Hovi, Olavi, The Baltic Area in British Policy, 1918-1921. Vol. I: From the Compiègne Armistice to the Implementation of the Versailles Treaty, 11.11.1918-20.1.1920. Studia Historica 11. Forssa 1980.
- Huhtaniemi, Pekka, Suomen liittyminen Oslon sopimukseen 1933. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja 2/1972. Helsinki 1972.
- Hyvämäki, Lauri, Fasistiset ilmiöt Baltian maissa ja Suomessa 1920-luvun lopussa ja 1930-luvulla. - Historiallinen Arkisto 72. Forssa 1977. Sivut 113-137.
- Hyytiä, Osmo, Viron kohtalontie 1933...1939...1940. Jyväskylä 1992.
- Idman, K. G., Diplomatinen. Hågkomster från vår självständighets begynnelsestid 1919-1927. Helsingfors 1954.
- Ilmjärv, Magnus, Balti liidu loomine, tegevus ja pankrot. - Looming 9/1992. Sivut 1249-1260.
- Ilmjärv, Magnus, N. Liit, Leedu ja Balti liidu loomine. - Looming 8/1996. Sivut 1098-1114.
- Ilvessalo, Jaakko, Suomi ja Weimarin Saksa. Porvoo 1959.
- Ingman, Lauri, Poliittisia suuntaviivoja. Helsinki 1928.
- Juva, Einar W., P. E. Svinhufvud II, 1917-1944. Porvoo 1961.
- Jägerskiöld, Stig, Mannerheim rauhan vuosina 1920-1939. Suomentanut Kai Kaila. Keuruu 1973.
- Jääskeläinen, Mauno, Suomen suhteet Neuvostoliittoon Tarton rauhasta pohjoismaisen suuntauksen omaksumiseen. - Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival. Toimittaja Päiviö Tommila. Historian Aitta XV. Porvoo 1962. Sivut 89-104.
- Jääskeläinen, Mauno, Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919-1938. Suomen kansanedustuslaitoksen historia VII. Helsinki 1973.
- Jääskeläinen, Mauno, Porvarilliset kokoomushallitukset. - Valtioneuvoston historia 1917-1966 I. Ministriestöjen historia 1917-1939. Helsinki 1977a. Sivut 379-420.

- Jääskeläinen, Mauno, Vähemmistöhallitukset. – Valtioneuvoston historia 1917–1966 I. Ministeristöjen historia 1917–1939. Helsinki 1977b. Sivut 421–470.
- Jääskeläinen, Mauno, Demokratian kriisi. – Valtioneuvoston historia 1917–1966 I. Ministeristöjen historia 1917–1939. Helsinki 1977c. Sivut 471–558.
- Kalela, Jorma, Näkökohtia pohjoismaisesta yhteistyöstä Suomen ulkopolitiikassa maailmansotien välisenä aikana. – Historiallinen Aikakauskirja 1971a. Sivut 231–244.
- Kalela, Jorma, Grannar på skilda vägar. Det finländsk-svenska samarbetet i den finländska och svenska utrikespolitiken 1921–1923. Historialliska uttillsökta 84. Borgå 1971b.
- Kallenautio, Jorma, Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopolitiikka 1917–1955. Helsinki 1985.
- Kallenautio, Jorma, Suomen puolueettomuus maailmansotien välisenä aikana. – Yksilö ja yhteiskunnan muutos. Juhlakirja Viljo Rasilan täyttäessä 60 vuotta 22.1.1986. Acta Universitatis Tamperensis A 202. Tampere 1986. Sivut 153–167.
- Kangeris, Kārlis, Die schwedische Baltikumpolitik 1918–1925. Ein Überblick. – The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988. Sivut 187–207.
- Kangeris, Kārlis, Das Baltikum im Rahmen der schwedisch-sowjetischen Beziehungen in der Zwischenkriegszeit. – Contact or Isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar Period. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 8. Uppsala 1991. Sivut 351–371.
- Karski, Jan, The Great Powers & Poland 1919–1945. From Versailles to Yalta. Lanham 1985.
- Kaslas, Bronis J., The Baltic Nations – The Quest for Regional Integration and Political Liberty: Estonia, Latvia, Lithuania, Finland, Poland. Pittston, Pennsylvania 1976.
- Kaukiainen, Leena, From Reluctancy to Activity. Finland's Way to the Nordic Family during 1920's and 1930's. – Scandinavian Journal of History 9 (1984). Sivut 201–219.
- Killinen, Kullervo, Pohjoismaisen puolueettomuuslinja. – Suomen ulkopolitiikan kehityslinjat 1809–1966. Toimittaja Ilkka Hakalehto. Nuoren polven ulkopoliittisen yhdistyksen julkaisuja I. Toinen painos. Porvoo 1968. Sivut 81–96.
- Klinge, Matti, Ylioppilaskunnan historia. Neljäs osa: 1918–1960. Porvoo 1968.

- Koop, A., NSV Liidu ja kodanliku Eesti suhted aastail 1920–1928. Tallinn 1966.
- Korbel, Josef, Poland between East and West. Soviet and German Diplomacy toward Poland, 1919–1933. Binghamton, New York 1963.
- Korhonen, Keijo, Naapurit vastoin tahtaan. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan I, 1920–1932. Lahti 1966.
- Korhonen, Keijo, Turvallisuuden pettäessä. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan II, 1933–1939. Helsinki 1971.
- Krüger, Peter, Die Aussenpolitik der Republik von Weimar. Darmstadt 1985.
- Kulha, Keijo K., Sanasotaa ja sovittelua. Helsingin Sanomain poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan. Vantaa 1989.
- Küng, Andres, Sverige och Estland. Äntligen goda grannar? Göteborg 1991.
- Laaman, Ed., Konstantin Päts. Poliitika- ja riigimees. Örebro 1949.
- Laretei, Heinrich, Saatuse mängukanniks. Mällu jäänud märkmeid. Lund 1970.
- Laue, Theodore H. von, Soviet diplomacy: G. V. Chicherin, Peoples Commissar for Foreign Affairs, 1918–1930. – The Diplomats 1919–1939. Edited by Gordon A. Craig and Felix Gilbert. Princeton, New Jersey 1953. Sivut 234–281.
- Lehti, Marko, Realized forms of border-state co-operation. – Tundmatu Eesti Vabariik. Tallinn 1993. Sivut 142–157.
- Lehti, Marko, Yli Itämeren – Baltian ja Skandinavian yhteys 1920- ja 1990-luvuilla. – Ulkopoliitikka 4/1995. Sivut 15–28.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko – Uino, Ari, Suomalaiskansallinen Kokoomus I. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoten 1929. Vammala 1994.
- Lemberg, Magnus, Hjalmar J. Procopé – en politisk biograf. Hangö 1989.
- Lepp, Hans, Rootsi kroonikandjate külaskäigud Eestisse XX sajandi esimehel poolel/Svenska kungliga besök i Estland under 1900-talets förre hälft. – Eesti ja Rootsi – Estland och Sverige. Tallinn s. a. Sivut 127–134.
- Leskinen, Jari, Sotilaallinen Suomen silta? Suomen ja Viron sotilassuhteet 1930-luvulla. – Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1994. Toim. Mikko Majander. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja. Helsinki 1993b. Sivut 131–141.

- Leskinen, Jari, Sulkutulta ja sukellusvenehyökkäyksiä. Suomen ja Viron sotilaallinen yhteistoiminta 1930-luvulla. – Sotilasaikakauslehti 4/1994. Sivut 15–19.
- Leskinen, Jari, Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930–1939. Bibliotheca Historica 20. Helsinki 1997.
- Lindhagen, Carl, Carl Lindhagens memoarer. Tredje delen. Stockholm 1939.
- Lönnroth, Erik, Den svenska utrikespolitikens historia V, 1919–1939. Stockholm 1959.
- Marks, Sally, The Illusion of Peace. International Relations in Europe 1918–1933. Aylesbury 1976.
- Martola, A. E., Aseistusten supistamis- ja rajoittamiskonferenssi. – Suomen Sotilasaikakauslehti 3/1932a. Sivut 152–166.
- Martola, A. E., Aseistusten supistamis- ja rajoittamiskonferenssin työskentely touko–kesäkuulla. – Suomen Sotilasaikakauslehti 7/1932b. Sivut 447–455.
- Martola, A. E., Aseistusten supistamis- ja rajoittamiskonferenssin työskentely heinäkuulla; ensimmäisen istuntokauden loppu. – Suomen Sotilasaikakauslehti 9/1932c. Sivut 536–542.
- Martola, A. E., Aseistusten supistamis- ja rajoittamiskonferenssi. Konferenssiin liittyvät tapahtumat ensimmäisen ja toisen istuntokauden väliajalla; toisen istuntokauden kaksi ensimmäistä kuukautta: helmikuu ja maaliskuu v. 1933. – Suomen Sotilasaikakauslehti 4/1933. Sivut 238–252.
- Medijainen, Eero, Eesti välispoliitika Balti suund 1926–1934. Tartu 1991.
- Medijainen, Kes rajas Balti liidu ja miks? – Looming 12/1992. Sivut 1683–1687.
- Medijainen, Eero, Orientatsiooniotsingutest Eesti välispoliitikas. – Akadeemia 3/1996. Sivut 451–480.
- Misiunas, Romuald J., The Role of the Baltic States in Soviet Relations with the West During the Interwar Period. – The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988. Sivut 171–186.
- Mylly, Juhani, Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka. Suomen ulkopoliitiikka ja turvallisuuskysymykset agraaripuolueen politiikassa ja turvallisuuskysymykset talvisotaan I. Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918–1933. Turun yliopiston julkaisuja C 21. Turku 1978.
- Mylly, Juhani, Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka II. Pikkuvaltio kansainvälisen jännityksen kiristymisen ja suurvaltanaapurin varjossa 1934–1939. Turun yliopiston julkaisuja C 38. Turku 1983.

- Mylly, Juhani, Maalaisliitto 1918–1939. Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2. Helsinki 1989.
- Nevakivi, Jukka, Ulkoasiainhallinnon historia 1, 1918–1956. Helsinki 1988.
- Niitemaa, Vilho – Hovi, Kalervo, Baltian historia. Toinen, täydennetty painos. Jyväskylä 1991.
- Northedge, F. S., The League of Nations, its life and times 1920–1946. Avon 1986.
- Nousiainen, Jaakko, Suomen presidentit valtiollisina johtajina. K. J. Ståhlbergistä Mauno Koivistoon. Juva 1985.
- Nygård, Toivo, Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Keuruu 1978.
- Paasivirta, Juhani, Suomen diplomaattiedustus ja ulkopoliittikan hoito itsenäistymisestä talvisotaan. Porvoo 1968.
- Paasivirta, Juhani, Suomi ja Eurooppa 1914–1939. Hämeenlinna 1984.
- Paasivirta, Juhani, Pienet valtiot Euroopassa. Kansainvälisen järjestelmän muutoksia 1800- ja 1900-luvuilla. Historiallisia tutkimuksia 139. Toinen painos. Vammala 1988.
- Paavolainen, Jaakko, Väinö Tanner – sillanrakentaja. Elämäkerta vuosilta 1924–1936, 3. Helsinki 1984.
- Pajur, Ago, Uute teede otsingul. Välispoliitilise kriisi algus Eesti Vabariigis. – Akadeemia 6/1991a. Sivut 1152–1165.
- Pajur, Ago, Uute teede otsingul. Välispoliitilise kriisi algus Eesti Vabariigis. – Akadeemia 7/1991b. Sivut 1483–1500.
- Pesti, M., Rahvuslik reetmine "rahvusluse" sildi all (kodanliku Eesti välispoliitikast aastail 1934–1940). Tallinn 1960.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka, Tasavallan presidentit: tasavalta perustetaan 1919–1931. Neljäs painos. Jyväskylä 1994.
- Polvinen, Tuomo – Heikkilä, Hannu – Immonen, Hannu, J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2: 1918–1939. Juva 1992.
- Pullat, Raimo, Suomi ja Puola. Suhteita yli Itämeren 1917–1941. Suomentanut Miikka Kallio. Helsinki 1997.
- Puntila, L. A., Suomi ja muu Pohjola 1930-luvulla. – Historiallinen Aikakauskirja 1955. Sivut 136–146.
- Rauch, Georg von, Geschichte der baltischen Staaten. Stuttgart 1970.
- Raud, Märt, Kaks suurt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts ja nende ajastu. Tallinn 1991.
- Raun, Toivo U., Viron historia. Suomentanut Heidi Järvenpää. Keuruu 1989.

- Roberts, Henry L., Maxim Litvinov. – The Diplomats 1919–1939. Edited by Gordon A. Craig and Felix Gilbert. Princeton, New Jersey 1953a. Sivut 344–377.
- Roberts, Henry L., The Diplomacy of Colonel Beck. – The Diplomats 1919–1939. Edited by Gordon A. Craig and Felix Gilbert. Princeton, New Jersey 1953b. Sivut 579–614.
- Rodgers, Hugh I., Search for Security. A Study in Baltic Diplomacy, 1920–1934. Hamden, Connecticut 1975.
- Roiko-Jokela, Heikki, Ihanteita ja reaalipolitiikkaa. Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918–1922. Studia Historica Jyväskyläensia 52. Jyväskylä 1995.
- Roiko-Jokela, Heikki, Liittolaista etsimässä. Suomen turvallisuuspoliittiset vaihtoehdot 1918–1939. – Siperiasta siirtoväkeen. Murrosaikoja ja käännekohtia Suomen historiassa. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 1996. Sivut 175–206.
- Roiko-Jokela, Heikki, "Reaalipoliittiset edut vaativat rannikkomme eteläpuolelle ystävällisen maan". Baltia Suomen lähialuepolitiikassa 1918–1996. – Virallista politiikkaa – epävirallista kanssakäymistä: Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860–1991. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 1997. Sivut 65–94.
- Roos, Hans, Polen und Europa. Studien zur polnischen Außenpolitik 1931–1939. 2., unveränderte Auflage. Tübingen 1965.
- Roos, Hans, A History of Modern Poland. From the Foundation of the State in the First World War to the Present Day. Translated from the German by J. R. Foster. Fakenham 1966.
- Ruutu, Y., Nykyajan kansainvälinen politiikka. Jyväskylä 1934.
- Saarsen, Villem, Johan Laidoner. Örebro 1953.
- Salmon, Patrick, British Security Interests in Scandinavia and the Baltic 1918–1939. – The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988. Sivut 113–136.
- Salmon, Patrick, Perceptions and Misperceptions: Great Britain and the Soviet Union in Scandinavia and the Baltic Region 1918–1939. – Contact or Isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar Period. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 8. Uppsala 1991. Sivut 415–429.

- Schauman, Henrik, Reunavaltiopolitiikka. - Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival. Toimittaja Päiviö Tommila. Historian Aitta XV. Porvoo 1962. Sivut 121-144.
- Selén, Kari, Genevestä Tukholmaan. Suomen turvallisuuspolitiikan painopisteen siirtyminen Kansainliitosta pohjoismaiseen yhteistyöhön 1931-1936. Forssa 1974.
- Selén, Kari, C. G. E. Mannerheim ja hänen puolustusneuvostonsa 1931-1939. Keuruu 1980.
- Senn, Alfred Erich, The Great Powers, Lithuania and the Vilna Question 1920-1928. Leiden 1966.
- Sepp, Helena, Suomen silta kohtalon siltana 1919-1940. - Etelän tien kulkija - Vilho Helanen (1899-1952). Toimittaneet Heikki Roiko-Jokela ja Heikki Seppänen. Jyväskylä 1997. Sivut 39-88.
- Seppinen, Ilkka, Lehdistö ja ulkopolitiikka 1928-1932. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja 1/1972. Helsinki 1972.
- Seppinen, Ilkka, Ulkopolitiikan puolustuspoliittiset tavoitteet: tutkielma sotilaallisista näkökohdista Suomen ulkopolitiikassa 1919-1939. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja 1/1974. Helsinki 1974.
- Snyder, Richard C. - Bruck, H. W. - Sapin, Burton, Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics. - Foreign Policy Decision-Making. An Approach to the Study of International Politics. Edited by Richard C. Snyder, H. W. Bruck and Burton Sapin. New York 1962. Sivut 14-185.
- Soikkanen, Hannu, Kohti kansan valtaa 1, 1899-1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Vaasa 1975.
- Soikkanen, Timo, Suomen turvallisuuspoliittiset asenteet 1930-luvulla. - Suomen sisä- ja ulkopoliittisia ongelmia itsenäisyyden alun ja toisen maailmansodan aikana. Jyväskylän yliopiston historian laitoksen Suomen historian julkaisuja 8. Toimitanut Toivo Nygård. Jyväskylä 1981. Sivut 98-123.
- Soikkanen, Timo, Kansallinen eheytyminen - myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933-1939. Turun yliopiston julkaisuja C 37. Juva 1984.
- Talvar, H., The Foreign Policy of Estonia 1920-1939. Translated from Estonian by Anne Puju. Tallinn 1982.
- Tarulis, Albert N., Soviet Policy toward the Baltic States 1918-1940. Notre Dame, Indiana 1959.
- Teikari, Erkki, Puolueiden päälehtien ulkopoliittinen suunta vuosina 1933-1944. Tampere 1973.

- Tingsten, Herbert, Svensk utrikesdebatt mellan världs-krigen. Skrifter utgivna av Utrikespolitiska Institutet 4. Stockholm 1944.
- Turtola, Martti, Pohjoismaisen suuntauksen tausta. Sotilaallisen yhteistyön merkitys pohjoismaisen suuntauksen muotoutumisessa. – Suomen sisä- ja ulkopoliittisia ongelmia itsenäisyyden alun ja toisen maailmansodan aikana. Jyväskylän yliopiston historian laitoksen Suomen historian julkaisuja 8. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä 1981. Sivut 81–97.
- Turtola, Martti, Tornionjoelta Rajajoelta. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923–1940. Puolustuspoliittinen vaihtoehto. Juva ja Porvoo 1984.
- Turtola, Martti, Eräitä näkökulmia suomalais-virolaisiin sotilassuhteisiin 1920- ja 1930-luvuilla. – Sotahistoriallinen Aikakauskirja 6. Jyväskylä 1987. Sivut 95–110.
- Ulam, Adam B., Expansion and Coexistence. The History of Soviet Foreign Policy, 1917–67. London 1968.
- Uola, Mikko, Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932–1944. Keuruu 1982.
- Uustalu, Evald, Eesti Vabariik 1918–1940. Ajalooline ülevaade sõnas ja pildis. Lund 1968.
- Vardys, V. Stanley, The Rise of Authoritarian Rule in the Baltic States. – The Baltic States in Peace and War 1917–1945. Edited by V. Stanley Vardys and Romuald J. Misiunas. The Pennsylvania State University 1978. Sivut 65–80.
- Vares, Vesa, Vanhasuomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa. Juva 1996.
- Vehviläinen, Olli, Kansallissosialistinen Saksa ja Neuvostoliitto 1933–1934. Hitlerin valtaantulosta Baltian pöytäkirjaa koskevien neuvottelujen raukeamiseen. Porvoo 1966.
- Vehviläinen, Olli, Euroopan turvallisuuskysymys 1930-luvulla (erityisesti Itä- ja Pohjois-Euroopassa). Historian opetuksia. – Historiallinen Arkisto 69. Forssa 1975. Sivut 107–128.
- Vennola, J. H., Poliittikkamme kansakuntana. Vapaita huomioita ja arvostelua. Itsenäisyyden Liiton poliittinen kirjasto 5. Helsinki 1929.
- Virkkunen, Paavo, Itsenäisen Suomen alkuvuosikymmeniltä. Elettyä ja ajateltua. Helsinki 1954.
- Virkkunen, Sakari, Relander – hymyilevä presidentti. Suomen tasavallan presidentit 2. Keuruu 1979.
- Virkkunen, Sakari, Svinhufvud – kansallinen presidentti. Suomen tasavallan presidentit 3. Keuruu 1981.
- Walters, F. P., A History of the League of Nations. Reprinted. London 1965.

- Ylönen, Irene, Suomen sillan rakentajat. Suomen Viroseurat vuosina 1881–1991. – Virallista politiikkaa – epävirallista kanssakäymistä: Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860–1991. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 1997. Sivut 326–357.
- Zetterberg, Seppo, Soome ja Eesti poliitilised suhted 1918–1940. Mõningaid hajamärkmeid. – Looming 2/1991. Sivut 245–250.
- Zetterberg, Seppo, Historian jännevälit. – Viro. Historia, kansa, kulttuuri. Toimittanut Seppo Zetterberg. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 610. Jyväskylä 1995. Sivut 45–145.
- Žiugžda, Robertas, Lithuania in International Relations in the 1920's. – The Baltic in International Relations between the Two World Wars. Editors: John Hiden and Aleksander Loit. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988. Sivut 59–77.
- Ørvik, Nils, The Decline of Neutrality 1914–1941. With special reference to the United States and the Northern Neutrals. Second edition. Plymouth and London 1971.

IV PAINAMATTOMAT TUTKIMUKSET

- Lehti, Marko, Reunavaltioyhteistyön mahdollisuus ja mahdottomuus. Pyrkimys alueelliseen integraatioon 1918–1926. Turun yliopiston yleisen historian lisensiaattityö 1994.
- Leskinen, Jari, Suomen sotilaalliset suhteet Viroon 1930-luvun alusta talvisotaan: sotilasjohdon arviot Virosta ja toteutettu yhteistoiminta. Helsingin yliopiston poliittisen historian pro gradu 1993a.
- Pohjanen, Mika, Suomen suhteet Viroon vuosina 1931–1937. Oulun yliopiston Suomen ja Skandinavian historian pro gradu 1993.
- Pääskynen, Kari, Sillanrakentajasta puolueettomaksi. Reunavaltiopoliittikka ja suhteet Skandinaviaan Suomen turvallisuuspolitiikassa 1925–1928. Helsingin yliopiston Suomen historian laudaturtutkielma 1970.

V SANOMALEHDET

- Ajan Sana 1930–1932
 Ajan Suunta 1932–1934
 Helsingin Sanomat 1925–1934
 Hufvudstadsbladet 1925–1934
 Ilkka 1925–1934
 Suomen Sosialidemokraatti 1925–1934
 Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 1925–1930
 Uusi Suomi 1925–1934